

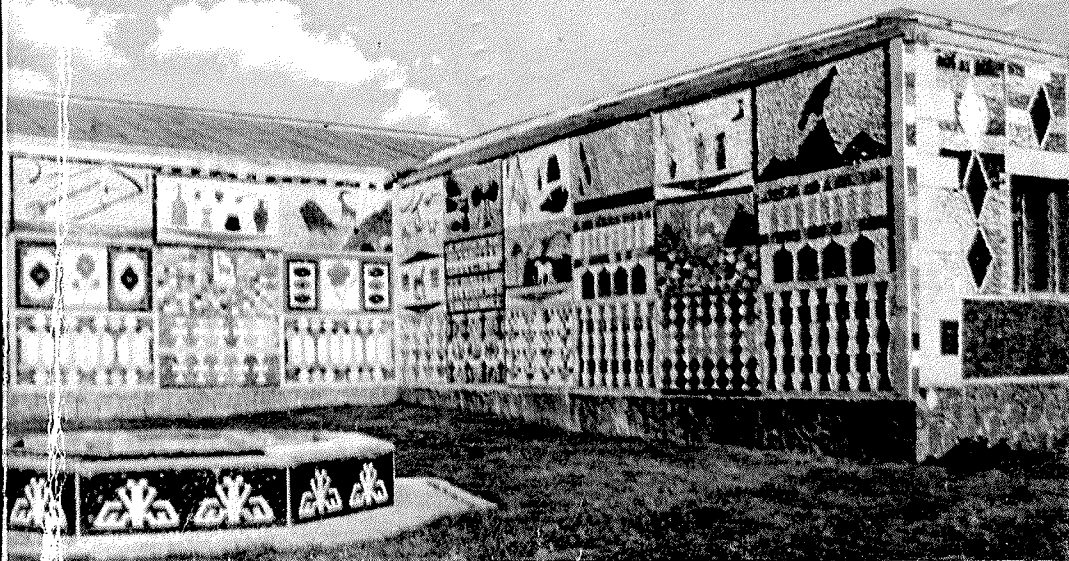
ШАМИЛ ДӘЛИДАҒ

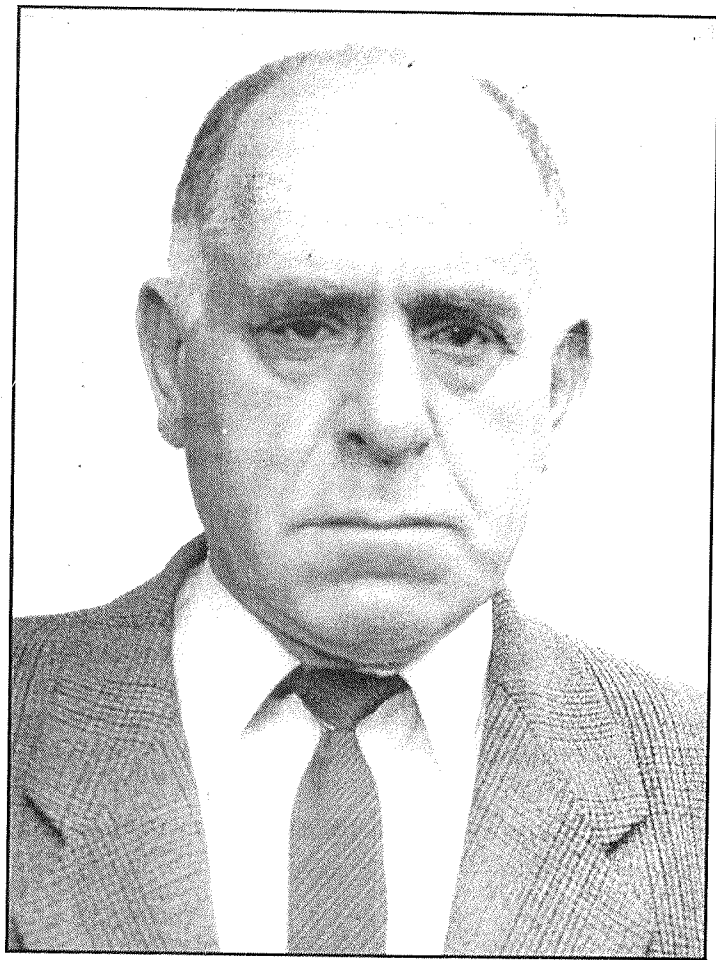
КӘЛБӘЧӘРИН

ГӘМ ДАСТАНЫ,

ВИРАН ОЛАН

КҮЛҮСТАНЫ

Сону вар, өмрүмүз олса да ләзиз,
Шамиләм, гојнунда бәс нә гојум из?
Гурбанын олмаға чанымдан әзиз
Пај тапа билмәдим Азәрбајҹаным.

Шамил Дәлидаг

**Кәлбәчәрин
гәм дастаны,
Виран олан
күлүстаны.**

Бакы - 1998

Шамил Дәлидаг (Әскәров Шамил Сәлим оғлу) -
филолокија еямләр һамизәди, Азәрбајҗан Јазычылар
Бирлијиниң үзвү, Республиканың «Әмәкдар Мәдәнијјәт
ишчиси» вә Ағсагталар Шурасының үзвү

Редактору - *Әловсәт Ағаларов*

Бәдии редактор - *Халид Әскәров,*
Мүрвәт Гәдимовлу

Компүтер тәртибчиләри - *Ҷәмилә Мәммәдова,*
Бәрзани Әскәров

АЗƏРБАЈЧАНЫН ЗУМРУД

ТАЧЫ

Кəлбəчəр! Азəрбајчанын зумруд тачы. Саф һавасы, сəрин сују - дəрд əлачы.

Кəлбəчəр! Галын мешəлəр, чəннəт кушəлəр, сары нəркизлəр, тəр бəнəвшəлəр, мин рəнк чичəклəр, онда чəм олуб даһа кəјчəклəр.

Кəлбəчəр! Нəр икидлəр јетирən, олмајыбды тарихдə гəдир - гижмəт итирən. Таныныбды гојнуна јадда елат кəтирən.

Кəлбəчəр дејилən јер əсл чəннəт өзүдүр, һикмəт долу бу дијар дүнјанын саг көзүдүр. Онун гəдəрсиз олан дəрəсидир, дүзүдүр. Јашыл дону кəјəндə јал - јамачы, чəмəни, дејирсən бəс сəрилиб халча, халы, јəмəни.

Кəлбəчəр! Отуз миндən артыгдыр булагларынын сајы, јохдур Истисујунун, Нарзанынын бир тајы, бəстəкардыр елə бил нəгмəли Тəртəр чајы, гəдəрсиз олур јадда гонагларынын сајы.

Ики көз дə сатын ал сєјр ет мин - мин мənзəрə, сəни һєјран ејлəсин һəр јал - јамач, бəнд - бəрə, кəдик, ашрым, кен дəрə, гəдəрсизди мигдары, санама наһаг јерə.

Гајалара баханда, ат əлини папага, јохса дүшлəр торпага, һəвəслə дырман дага, тохундурсан əлини күл - чичəјə, јарпага, ичмəмиш мəст оларсан, һєјранлыгдан дојмајыб өз јериндə галарсан.

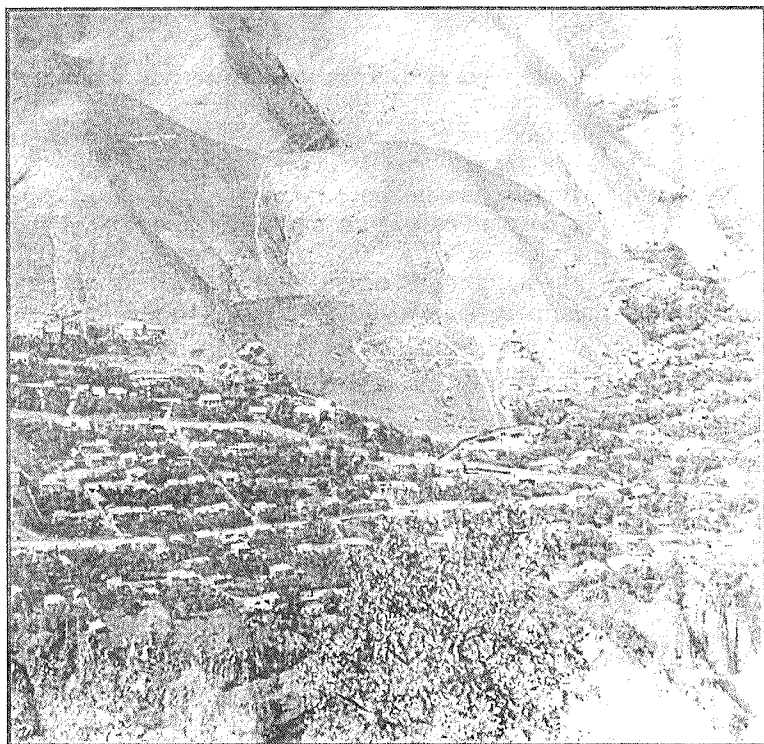
Кəлбəчəр! Бу маһалын тапылмаз дүнјада бəрабəri, түкəнмəздир јералты, јерүстү хəзинəлəri. Нечə гəлəмə алым мən нəлəri. . . нəлəri. . .

Кəлбəчəр күлүстаны һаггында тарихлəр боју хош, гижмəтли фикирлəр сөјлəјəнлəр аз олмamyшдыр.

Һансы шаир Кəлбəчəрə кəлəндə она ше'р гошмамышдыр?

Һансы рəссам бу е'чазкар дијары кəрəндə фырчасыны ишə салмамышдыр?

Һансы бəстəкар бу мүгəддəс торпага ајаг басанда дəли чајлара гошулуб маһны бəстəлəмəмишди?

КЭЛБЭЧЭР ШӘҤӘРИНИН БИР ҲИССӘСИ

Уча даглар гојнундајды бу шәһәр,
Ады дилдә дастан иди Кәлбәчәр.
Нанкор гоншу јандырыбды, јахыбды,
Зәһмәтимиз тамам пуча чыхыбды.

Өјүнмәсин гары дүшмән, дурарыг,
Ону бир дә әлимизлә гурарыг.
Чохдур бизим икидимиз, мәрдимиз,
Кечи-тези јоха чыхар дәрдимиз.

Һансы кеолог Дәлидағы, Мурову, Кејтини доланыб бу дағларын зәнкинлијинә мәфтун олмамышдыр?

Һансы көзәл бу дағларын фүсункар мәнзәрәләрини көрәндә өз көзәллијини данмамышдыр?

Һансы хәстә Кәлбәчәрин һавасыны удуб, суларындан ичиб, исти вә нарзан чешмәләринин һикмәти илә мұаличә олуб сағалмамышдыр?

Һансы сәјјаһ Кәлбәчәр дағларыны кәзиб өз һејранлығыны кизләдә билмишдир? Јахуд гәләмини әлиңә алыб бу көзәллик мәскәнини вәсф етмәмишдир?

Һансы гонаг бу дағ чамаатынын гонагпәрвәрлијинә, үрәјикенишлијинә, мәрдлијинә, икидлијинә һејран олмамышдыр?

Бу дијардан данышанда адәтән мә'лум оланлардан сөһбәт ачырлар. Бизә елә кәлир ки, Кәлбәчәр күлүстанынын зәнкинликләри һаггында мә'лум оланлардан нә гәдәр кениш сөһбәт ачылса да, бунунла бу көзәллик мәскәни барәдә там тәсәввүрә малик олмаг мүмкүн дејил. Буна көрә дә мә'лум олмајанлара да нәзәр - диггәти чәлб етмәк лазымдыр. Бәс, конкрет олараг Кәлбәчәр маһалында мә'лум олмајанлар нәдир?

Бу суалын бә'зи чавабларыны ачыгламаг олар. Һәлә индијә гәдәр һеч бир јер гурулушчусуна, һеч бир чографијашунаса, һеч бир топографа мә'лум дејилдир ки, Кәлбәчәр рајону әразисиндә нечә дәрә, нечә кәдик, нечә тәпә, нечә бәрә, нечә тил, нечә јамач, нечә јал, нечә синә, нечә гаја, нечә јол, нечә чыгыр, нечә учурум, нечә күнеј, нечә гузеј. . . вардыр. Адама елә кәлир ки, бунлары һеч сајмаг да мүмкүн дејилдир. Кәлбәчәр әразиләри кәрилиб бир дүзәнлик һалына салынсајды, нечә - нечә рајонларын үстүнү өртәрди.

Чох марағлыдыр ки, Кәлбәчәр әразисиндә даг - дага, дәрә - дәрәјә, булаг - булага, күнеј - күнејә, һеч бир јер башга бир јерә бәнзәмир. Кәлбәчәр тәкраролунмаз көзәлликләр - мәнзәрәләр дијарыдыр. Бу әразиләрдәки бир чох јер адлары тарихи һадисәләрлә бағлыдыр.

Истису курортундан галхыб «Кәлин гајасы»на чатдыгда, сол тәрәфә сары хејли дикәлдикдән сонра «Солтан Һејдәр» дејилән јерә чатырсан. Көрәсән бу сәфалы јәјлаг нәјә көрә «Солтан Һејдәр» адланыр? Мүдриг вә дүнја-көрмүш гочалар сөјләјирләр ки, бу јерләр Шаһ Исмајыл

Хэтаинин атасы Солтан Ёждэрин јај дүшөркөлэри имиш. Онлар һәр јај бу јајлагларда динчэлирмиш.

«Солтан Ёждэр» дагындан хејли јухарыда «Пэри чынгылы» дејилэн учу - бучагы көрүнмэјөн нәһәнк бир чынгыллыг вар. Бу чынгыллыгын алтындан бә'зи јерләрде чај ахыр. Чынгыллыгларын бошлугларында гојун сүрүлэри јерләшә билэн мағараја бәнзәјөн јерләр аз дејил. Бурада каһаја бәнзәјөн кушәләр дә чохдур. Букларын биринин ады «Нәби каһасы»дыр. Гачаг Нәби һәрдән кәлиб бурада далдаланырмыш. Бу каһајла бағлы чохлу әфсанәләр дилдә - ағызда долашмагдадыр.

Бу чынгыллыгын нәјә көрә «Пэри чынгылы» адландырылмасы барәдә бир дастана сығмајан әфсанәләр, әслиндә ағлабатан һәгигәтләр топламышыг. Бу һадисәләри һәм јајда бу јерләрә көчөн аран елатындан, һәм дә Лачын вә Кәлбәчәр чамаатындан өјрәниб гејдә алмышыг.

Бир чобанын гызыны бөјүк бир мә'мурун оғлу истәјир. Гыз оғланын ләјагәтсиз олдуғуну билдијинә көрә тәклифини рәдд едир. Бир күн гызлар пенчәр дәрдикләри заман оғлан бир дәстә атлыјла гәфләтән пејда олуб чобан гызыны гачырыр. Гыз јолда онлары алдадыб арадан чыха билир. Гыз динч јашамага имкан вермирләр. Әлачы үзүлән гыз јајда әмиси гызы илә чанларыны гуртарыб «Бөјүк чынгыл» дејилән јердә гајаларын алтында кизләнмәли олурлар. Бундан сонра чобан гызынын сәси - сорагы һәр јана јајылыр. Тәлејиндән наразы олан башга гызлар да онларын јанына пәнаһ кәтирирләр. Чобан гызынын дәстәси бурда әфсанәјә чеврилән бир чох гәһрәманлыглар көстәрирләр. Гызларын чынгыллыга кирдикләрини көрән олур. Белә күман едирләр ки, бу гызлар инсан дејил, пәридирләр, мәләкдирләр. Бу сәбәбдән дә онлары тутмаг мүмкүн олмур. Неч ким чынгыллыгда онлары ахтармага чәсарәт етмир. Беләликлә, бу јерә «Пэри чынгылы» адыны верирләр. Нечә километр ени вә боју олан «Пэри чынгылы» әсл мә'чүзәдир. /Аллаһын көмәји илә «Пэри чынгылы» дастаныны јазыб үзә чыхармаг фикриндәјик/.

Аггаја кәндинин әразисиндә «Әризә гајасы» дејилән бир јер вардыр. 1973 - чү илдә 157 јашында дүнјасыны дәјишән Әлиф Новрузалы оғлу «Әризә гаја»нын тарихини билирди. О дејирди: - Гачаг Нәби бә'зән јај ајларында кичик бир дәстә илә кәлиб Аггаја кәндинин јухарысында олан мешәдә вә дағда галарды. Бундан хәбәр тутанлар

онун жанына шикајетә кәләрдиләр. Гачаг Нәби һәмин га-
жанын жанында адамларла көрүшүб кәтирдикләри әризәни
аларды. Бу әлсиз - ајагсыз шикајетчиләрин әризәләри
чавабсыз галмазды. Гачаг Нәби мүтлөг онларын дәрдинә
әлач едәрди. О, бурада әризә гәбул етдијинә көрә һәмин
гаја «Әризә гаја» ады илә мәшһүрдур.

Кәлбәчәрин Тиркешәвәнд кәнди сәмтиндә «Гызыл итән»
адлы бир јер мөвчуддур. Тарихи арашдырмалардан
мә'лум олмушдур ки, IX әсрдә әрәбләр бу јерләрдән гы-
зыл чыхарырмышлар. Буну биләндән сонра бизим кеолог-
лар 70 - чи илләрдә кәшфијат иши апардылар вә әрәб-
ләрин гызыл хаммалы әлдә етдикләри үч јералты тунел
ашкар етдиләр. Көрүндүјү кими халг әбәс јерә бурадакы
дага «Гызыл итән» ады вермәмишдир.

«Кәл - кәл» булагы, «Орта јурд» дејилән јайлагын алт
тәрәфиндә диш көјнәдән бир чешмәдир. Кәлииләр бу
булагдан су кәтирмәјә кедәндә башлары сөһбәтә гары-
шармыш . Алачыгларда галан көрпә ушаглары киримәк
билмәјиб аглајанда гајынана вә ја башгалары дикдирә
галхыб кәлини һарајлајыб чағырармыш: - «Ушаг аглајыб
чатлајыр, дајанма, кәл - кәл». Елә буна көрә дә һәмин
чешмәнин ады «Кәл - кәл булагы» олмушдур.

«Гыз гајтаран булаг» . Бир оғлан ону истәмәјән гыза ел-
чи көндөрмәк истәјир. Гыз разы олмур. Аз белә, чох белә,
гыз шәрт кәсир ки, јайлагда олан филан булагдан ша-
һидләрин жанында оғлан једди долча су ичсин, сонра мәнә
елчи көндәрсин . Оғлан бу шәртә севинир. Шаһидләрин
иштиракы илә һәмин булагдан беш долча су ичир. Шәрти
баща чатдыра билмир. Булагын сују һәддиндән артыг со-
југ олдугундан оғлан хәстәләниб үч ај јатмалы олур. Бун-
дан сонра һәмин чешмә «Гыз гајтаран булаг» кими таны-
ныр.

Моз - Гарачанлы кәнди әразисиндә «Јаранал дөјүлән»
адлы бир булаг вар. Чар һөкүмәтинин јүксәк рүтбәли бир
чиновники верки топламаг үчүн чамааты бу булагын
жанына топладыр. Верки вермәјә имканы олмајанлары ја-
савуллара дөјдүрүр. Буна дөзмәјән бир чаван «јарана-
лын» үзәринә атылып, ону әлиндәки дәјәнәклә вуруб јерә
сәрир. Оғланы тутана гәдәр «Јаранал» өлүмчүл вәзијјетә
дүшүр. Һәмин күндән булаг «Јаранал дөјүлән булаг» кими
дилә - дишә дүшүр.

Кэлбәчәр эразисиндә «Лачын гаја», «Хан кәлән», «Гара кәл», «Залха кәлү», «Алакәлләр», «Гонаг көрмәз», «Гыз өлән», «Аҗгыр булагы», «Гыз гәбри», «Сүмүк төкүлән», «Аҗы гачан», «Ганлы күнеј», «Кечи ғырылан», «Јелли кәдик» кими минләрлә јер адлары вардыр ки, бунларын һәрәсинә мүјјән һадисәләрә көрә бу адлар верилмишдир. Фәрәһлидир ки, бу һадисәләр Кәлбәчәр чамаатынын икидлијиндән, мәрдлијиндән, гонагпәрвәрлијиндән, һәмишә вердији сөзүн үстүндә дурдугундан хәбәр верир.

Сөзүн һәгиги мәнасында Кәлбәчәр рајонунун эразисини башдан – баша күлүстан адландырмаг олар. Бир дөфә халг јазычысы Әли Вәлијев Кәлбәчәрә кәлмишди. Сәһбәт Кәлбәчәрдә битән биткиләрдән – күлләрдән, чичәкләрдән кедирди. Она дедик ки, сизи елә јерә апарарыг ки, отурдугунуз јердән әлинизи дөрд бир јана узадыб азы 20 нөв күл – чичәк вә от дәрә биләрсиниз. О тәкид етди ки, мени һәмин јерә апарын. Биз, Моз – Гарачанлы кәндинин эразисиндәки оту бичилмәмиш бичәнәк саһәсинә кетдик. Әли әмијә дедик ки, һарда дејирсән орда отураг. Аз сонра о, бир јастанада әјләнмәји тәклиф етди вә өзү дә һәмин јердә отурду. Дәрһал әлини дөрд тәрәфә узадыб бир– биринә бәнзәмәјән 14 чүр күл – чичәк, 9 чүр от дәрди. Әлиндәки 23 нөв биткини гохлады, көзүнүн үстүнә гојду вә өпду. Сонра архасы үстә узаныб деди: – Каш бурда өлүб галајдым, бу күл – чичәкләр кәфәним олајды.

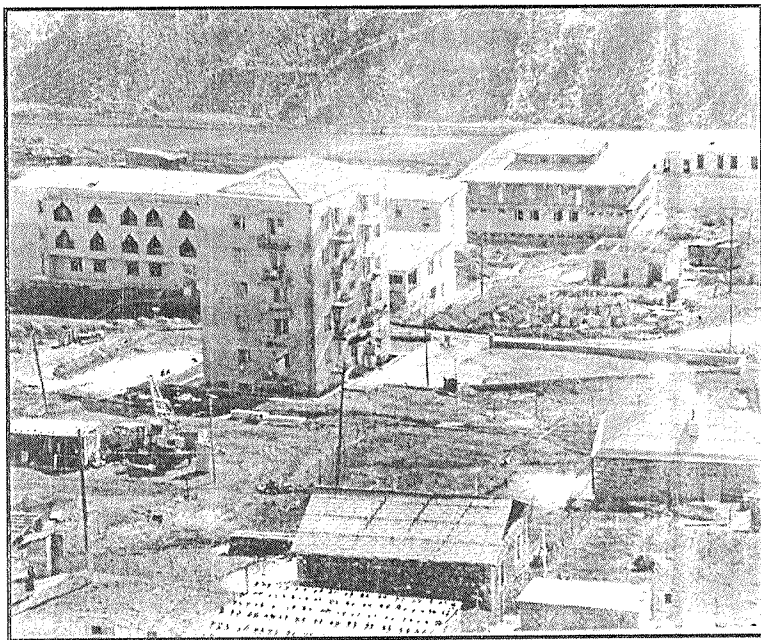
Әли әми тәгрибән бир саата гәдәр јериндән тәрпәнмәди. Сонра галхыб отурду вә деди: – Вәли, доғрудан да, Кәлбәчәр Азәрбајчанын зүмрүд тачыдыр. Доғрудан да, Кәлбәчәр әсл чәннәт, әсл күлүстандыр.

Бу күлүстанда јәј ајларында 10 минләрлә алачыг вә чадыр гуруларды. Республикамызын әксәр рајонларындан Кәлбәчәр јәјлагларына, сәрин булаглар башына јүз минләрлә адам динчәлмәјә кәләрди. Рәнки боз кәләнләрин сифәти аз сонра лалә кими гызармага башлајарды. Бу е'чазкар дағларын һавасы вә сулары хәстәләрә шәфа верирди.

Һамы е'тираф едир ки, саф һавасы, лоғман сулары, мүнбит торпагы олан бу күлүстанда һасил олан балын, јагын, пендирин дадына дад чатмаз.

Кәлбәчәр һаггында Гафгаз кеолокијасынын атасы һесаб олунан В. Авих демишдир:

- Ким Тэртэрчај дэрэси бојунча сејр етмәмишдирсә,
Исвечрәнин көзәллијинә јалныз о мәфтун ола биләр:
Бу бөјүк һәгигәти һеч ким инкар едә билмәз.

КӘЛБӘЧӘР ШӘһӘРИНДӘН БИР КӨРҮНҮШ

Тикилди чох көзәл тәзә биналар,
Елә бил дағлара гонду соналар.
Гәнимләр едибди инди вирана,
Үмидик јенидән бир дә јарана.

ОНУ ТАНЫДАСАН

АЛӘМӘ КӘРӘК

Мәнә бир јер көстәр, Кәлбәчәр бојда,
Отуз миндән артыг булагы олсун.
Илин көзәл чағы - баһарда, јәјда
Һәр чешмә башында гонағы олсун.

Мәнә бир чај көстәр, јарыбајары,
Тәртәр кими нарзан ахыда билсин.
Дәрин дәрәләрә - сәси, ахары
Маһны бәстәләдиб охуда билсин.

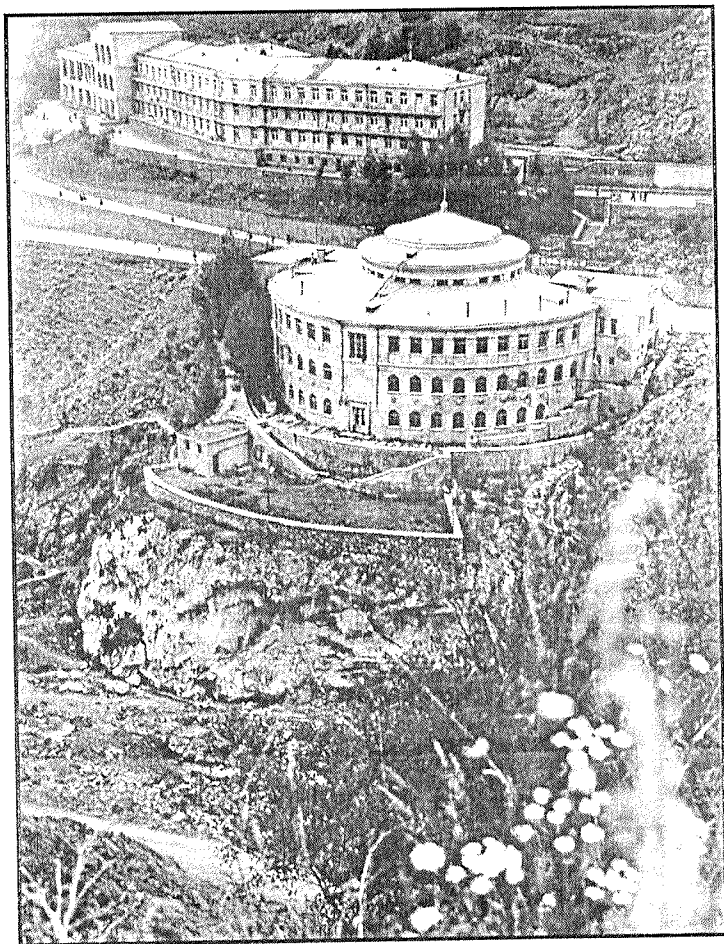
Мәнә бир јер көстәр, Кәлбәчәр кими,
Дағларында мин нөв чичәји битсин.
Ғајалар үстүндә гојулсун һими,
Гојнунда күлләрин көјчәји битсин.

Мәнә логман көстәр Истису кими,
Верә билсин хәстә инсана шәфа.
Мат гојсун өзүндән дејән һәкими,
Вәфасыз өмрә дә көстәрсин вәфа.

Мәнә бир јер көстәр ахар - бахары,
Чәннәти өзүнүн кушәси сечсин .
Јүз нөв дашларынын рәнк чаларлары
Сајылса, ән азы он мини кечсин.

Мәнә бир јер көстәр, бахан галсын мат,
Јүз јашлы гочасы галхсын јәһәрә -
Дағларын дөшүндә сәјирдиб хам ат,
Она әһсән десин үрәкдән һәрә.

Сөзүм һәгигәтдир, буна инанын,
Ғәләмимдән тәләб ејләјир үрәк:
Кәлбәчәр тачыдыр Азәрбајчанын,
Ону таныдасан аләмә кәрәк.

ИСТИСУ КУРОРТУНДАН БИР МЭНЗЭРЭ

Истису курорту, дэрд мэни бичир,
Логман суларындан жагылар ичир.
Сэни гэнимлэрдэн хилас етмэсэк,
Атыб көзүмүздэн охуну кечир.

АБИДЭЛЭР , ГАЛАЛАР

КӨРҮБ ҺӘДСИЗ БЭЛАЛАР

Кэлбәчәр! Гәдим абидәләр диҗары, улу бабаларын әвәз-сиз җадикары.

Истису курортунун гәншәриндә , дағын синәсиндә, җаҗ-лаглара доғру чәкилмиш елат јолунун алт тәрәфиндә бу јерләрдә чох гәдим дөврләрдә јашамыш инсан мәскәни ашкар етдик. Бурада мөвчуд олан јашајыш јерләри бир вә ја ики адам үчүн тикилмишдир. Биналарын диварларына дашлар һөрүләркән һеч бир палчыгдан, әһәнк матери-алындан вә ја адичә торпагдан истифадә едилмәмишдир. Јалныз ири вә хырда дашлар бир - биринин үстә гојул-мушдур. Чох да һүндүр олмајан бу «евләр»ин үстүнә бө-јүк јасты гаја саллары дөшәнмишдир.

Биз, илләрлә һеч биримизин диггәтини чәлб етмәјән бу тарихи әһәмијјәтли јашајыш мәскәнини ашкар етдикдән сонра тарих елмләри доктору Гүдрәт Исмајылову вә онун диссертанты Нијази Ибраһимову бура дә'вәт етдик. Чүн-ки гәти фикир сөјләмәк үчүн белә јерләри һарактеризә едә билән тарихчи алим лазым иди. Г. Исмајылов өз дис-сертанты илә бу гәдим јашајыш мәскәниндә хејли тәдги-гат иши апарды. Алим белә гәнаәтә кәлди ки, бу бөјүк әһәмијјәти олан тапынты Азәрбајҗанда даһа гәдим дөвр-ләрдә инсан јашадығы барәдә фикир сөјләмәјә имкан вә-рәчәкдир.

Сән демә, Кәлбәчәр рајону әразисиндә ерамыздан чох әввәлки минилликләрдән хәбәр верән бир чох гаја тәсвир-ләри - «Гобустанын гардашлары» вармыш. Кәлбәчәр ра-јонундакы гаја тәсвирләри әсасән «Солтан Һејдәр дағы» , «Гурбағалы чај» , «Ајы чынғылы» , «Кәлин гајасы» сәм-тиндәки «Туршсу дәрәси» , «Бөјүк дөвә көзү» , «Сәрчәли вә ја Сарымсағлы дағ» дејилән әразиләрдәдир. Дүзүнү бојнума алым ки, 1956 - чы илин јајында бу јерләрдән кечәндә бу гаја тәсвирләринин бир нечәсини көрмүшдүк. Лакин о заман буна әһәмијјәт вермәмишдик.

Бир дөфә Азәрбајҗанын көркәмли алыми, көзәл инсан олан Худу Мәммәдов Кәлбәчәрә кәлмишди. Нечә олдуса, мән кечә евимиздә вахтилә көрдүјүм гаја тәсвирләриндән сөз салдым. Шаир Әбүлфәз Һүсәјни дә биздә иди. Худу

мүеллим дэрин марагла көрдүүм гаја тэсвирлэри барэдэ мэнэ суаллар верди вэ тэ'кид етди ки, сэхэр бир машын тапыб хэмин јерлэрэ кетмэлијик.

Гаја тэсвирлэри Кэлбэхэр шэхэриндэн 50 - 60 километр узагылыда - һүндүр вэ чэтин јолу олан дағларда иди. Сэхэр саат 6 - да Худу мүеллимин кејиниб һазыр вэзијјэтдэ дајандыгыны көрдүм. Јарым саатдан сонра јола дүшдүк. Јол боју Худу мүеллим мүхтэлиф суаллар верэрэк көрдүүм гаја тэсвирлэри һагында ајдын тэсэвүрэ малик олмаг истэјирди. Јолларын нараһатлыгына, машынын тез - тез атылыб - дүшмэсинэ эһэмијјэт вермэјиб сүрүчүнү тэлэсдирирди. О, јахынлыгыда гаја тэсвирлэри олан «Солтан Ёјдэр» дагыны тез көрмэји арзулајырды.

Биз кедэхэјимиз мэнзилэ чатдыг. Тэрс кими галын думанлыга раст кэлдик. Чох чэтинликлэ 6 - 7 гаја тэсвири тапдыг. «Ағчај» дејилэн чајын саһилиндэ дэ бир нечэ белэ тэсвирлэр ашкар етдик. Бурада Худу Мэммэдовун кэндиндэн /Ағдам рајонунун Мэрзили кэнди/ бир чобана раст кэлдик. О, даш дузлага дуз сэпиб думан чэкиленэ кими гојунларын башыны гатмаг истэјирди. Чобанла ширин сөһбэтдэн сонра Худу мүеллим дузлага сары кетди вэ аз сонра севинчэк сэслэ мэни чағырды: - Шамил мүеллим, бура кэл, гаја тэсвири! Худу мүеллимин јанына чатанда көрдүм ки, дуздаг дашларынын үзэриндэ хејли кечи тэсвирлэри вар. Узун заман бу дашлардан дузлаг кими истифадэ едилдијинэ көрө хэмин гаја тэсвирлэри күчлэ көрүнүрдү.

Биз чобандан бу јерлэрдэ гаја тэсвирлэри олуб - олмасы барэдэ сорушдугда деди ки, мэн 50 илдир бу дағлара кэлиб - кедирэм, амма сиз дејэн кими үстү шэкилли гајалара фикир вермэмишэм. Худу мүеллим дуздагдакы кечи вэ дикэр тэсвирлэри чобана көстэриб сорушду: - Бир диггэтлэ бах, белэ јазылары, шэкиллэри гајалар үзэриндэ һеч көрмэмисэн? Чобан кечи тэсвирлэринэ бахыб диллэнди:

- Эши, белэ чызма - гаралардан чох көрмүшэм, гајаларын үстү долудур.

Думан олса да чобан үзэриндэ гаја тэсвири олан бир нечэ гајаны бизэ көстәрди. Бу тапынтылар Худу мүеллими һэм дэриндэн дүшүндүрүр, һэм дэ севиндирирди. Бу гаја тэсвирлэри барэдэ рэхмэтлик Аслан Кэмэрли илэ

1974 - чү илин ијул ајынын сонунда «Дәлидағын килеји» адлы мәгаләнин бириндә мә'лумат вердик. Сонралар тарихчи алимләрден Рәшид Көјүшов, Гүдрәт Исмајылов, Нијази Ибраһимов вә башгалары да бу гаја тәсвирләри илә марагландылар. Һәтта мән Гүдрәт мүәллим вә Нијази мүәллими ән чох гаја тәсвирләри олан јерә - «Сәрчәли» / «Сарымсағлы»/ даға апардым.

Кәлбәчәр дағларындакы гаја тәсвирләри әсасән бөјүк вә нәһәнк базалт гајаларынын үзәриндә ишләнмишдир. Маррағлы будур ки, үзәриндә тәсвирләр олан базалт гајаларына нисбәтән, онларын сәмтләриндә олан базалтларда даһа чох ерозија кетмишдир. Көрүнүр улу бабаларымыз дашлары таныја билмиш вә буна көрә дә ерозијага аз уғраја биләчәк гајаларын үзәриндә тәсвирләрә јер сечмишләр.

Кәлбәчәр гаја тәсвирләри барәдә фикир сөјләмәк үчүн онларын үзәриндә бу сәһәнин мүтәхәссисләри дәрин тәдгигат ишләри апармалыдыр.

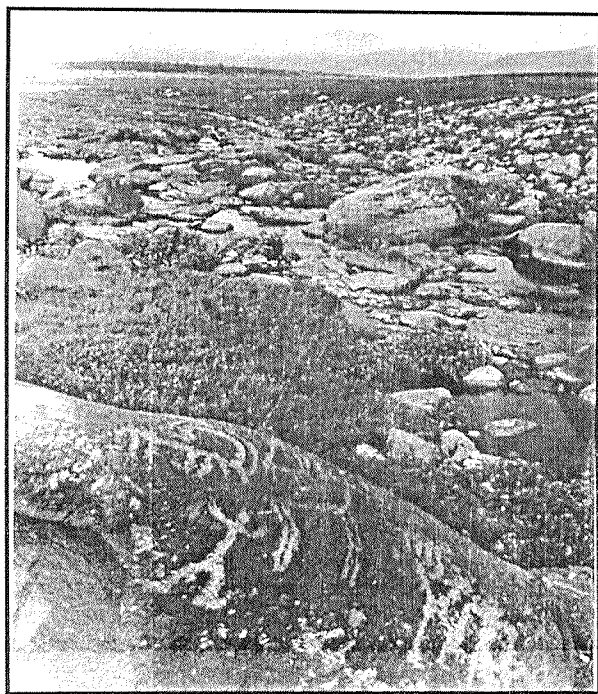
Кәлбәчәр әразиләриндәки гаја тәсвирләринин әксәријәти кечи тәсвирләридир. Көрүнүр, бунлар кечијә ситајиш дөврүндән галан јадикарлардыр. Кәлбәчәр гајаларынын үзәриндә көкү гәдимдән кәсилән динозаврларын, ов сәһнәләринин, инсанларын јаллыја бәнзәр ојунунун, дөјүш сәһнәләринин, кәһкәшанын, Күнәшин, Ајын вә башгаларынын тәсвирләри дә вардыр. Биз онларын 28 -ни Кәлбәчәр тарих - дијаршүнаслыг музејинин һәјәтинә кәтирмишдик. Бу дашларын биринин үзәриндә ики күрәви тәсвир вар. Бир бөјүк күрәви тәсвир дә даһа јухарыда көрүнүр. Бир инсан фигуру ајағынын бирини бир күрәнин, о бирини диқәр күрәнин үзәринә гојуб јухарыдакы күрәјә бахыр. Тарихчиләр белә күман едирдиләр ки, бу инсанын башга планетләрә учмаг арзусудур. Инсан ајағыны үстә гојдуғу күрәләрин бири Јер күрәси, о бири Ајдыр. Инсан Јердән Аја адлајыб, орадан һансыса планетә галхмаг барәдә дүшүнүр. Белә мүәммалы гаја тәсвирләри Кәлбәчәр дағларында чохдур.

Дәјиләнә көрә, ермәни гулдурлары бу гаја тәсвирләринин шәкилләрини чәкиб һансы харичи өлкәдәсә нәфис шәкилдә чап етдириб өз адларына чыхмаг истәјирләр.

Тәәсүфләр олсун ки, биз һәмишә иш - ишдән кечәндән сонра дизимизә дөјүб шивән гопармышыг. Белә олмасаж-

ды Кэлбәчәр гаја тәсвирләри һаггында дәфәләрлә етди-
жимиз тәклифләр гулагардына вурулмазды.

Белә олмасајды чап хәрчини Мәдәнијјәт Назирлијинин
рәсми гајдада өз үзәринә кәтүрдүјүнә бахмајараг, «Азәр-
бајчан» нәшријјаты Кәлбәчәр музејиндән јаздығымыз вә
ичәрисиндә чохлу гаја тәсвири фотошәкилләри олан ки-
табы нәшр едәрди /нәшријјата тәгдим олунандан беш ил
сонра һәмин китабын әлјазмасынын јалныз чүзи бир һис-
сәсини әлдә едә билдик. Гаја тәсвирләринин фотошәкил-
ләри исә јоха чыхды/.

ГАЈА ТӘСВИРИ

Даглардајды Гобустанын «гардашы»,
Алты мин илиди ән азы јашы.
Тәсвирләри бабалардан јадикар,
Сахламышды бизә үч мин сәрт дашы.

Г А Л А Л А Р

Кэлбэчэр торпагларында бир чох гəдим галаларын галыглары вардыр. Бу галалардан «Чомəрд» , «Галабојну» , «Гарачанлы» , «Лəк» вə дикəрлəринин адыны чəкə билəрик. Əлбəттə, бу адлар хəмин галаларын илкин адлары дəјилдир. Чўнки Кэлбэчэр рəјонундакы кечмиш јашајыш мəнтəгэлəри мўхтəлиф сəбəблəрдən дағылмыш вə индики əхалинин бабалары 1587 - чи илдə биринчи Шах Аббас тэрəфиндən бу јерлэрə кəндəрилəндən сонра галаларə јени адлар гојулмушдур.

Апарылан тəдгигатлар нəтичəсиндə мə'лум олмушдур ки, бу галалар əсасən карван јолларына кəзəтчилик мəгсəдилə инша едилмишдир. Кэлбэчəрдəки бу галалардан нисбəтən саламат галаны «Лəк» галасыдыр. Галаја она кəрə «Лəк» ады верилмишдир ки, онун үст тэрəфи дəвə бојнуна охшајыр. Нəхəнк бир гајалыг үзəриндə учалдылмыш бу галанын бир јəрдən-дашлар үзəриндə ачылмыш дар чығырдан ибарəт јолу вар. Бу чығырын дəнкəсиндə кичик бир кəзəтчи јери дүзəлдилмишдир. Бурада кизлənən бир нəфəр чығырдан кечмəк истəјəнлəри бир-бир ағачла итəлəјиб учурум гајадан сала билəр. Гајанын баш тэрəфиндə галын вə ичəрисиндə дəјирми гујулар олан гала диварлары учалдылмышдыр. Бу диварларын учуб сəкүлən јерлəри олса да өз əзəмəтини сахламагдадыр. Галанын ичəрисиндə гајалар бир нечə јəрдən чапылмыш, ојулмуш вə нəхəнк гујулар газылмышдыр. Кəрүнүр бу гујуларда əрзəг вə биринчи нəвбəдə су еһтијаты сахлајырмышлар. Һансыса һүндүр дагдакы булагдан галаја су борусу чəкилмишдир. «Лəк галасы»нын сол тэрəфиндə, Лев чајы кəрүнən истигамəтдə габагы ачыг, бир - биринə јахын ики мағара вардыр. Узун заман мүəјјən етмəк олмурду ки, чох да дəрин олмајан бу мағаралар нəјə кəрə һазырланмышдыр. Бир тəсəдүф нəтичəсиндə бу «сирр» ашкар едилди. Бир дəфə галаны тəдгиг етмəјə кетмишдик. Јахын кənдин чобаны галанын əтрафындакы өрүшдə сүрүсүнү отарырды. Чобан бизə деди ки, сизə бурада кабаб верə билэрəm. Биз, онун гојун кəсмəсинə разы олмадыг. Иши белə кəрүб чобан деди:

- Ёејван кәсмәјим лазым дејил. Беш - алты күн бундан габаг магаранын биринә ов әти гојмушуг. Көрүнүр онда сизин дә гисмәтиниз вармыш.

Чобандан сорушдуг ки, бу јајын күнүндә беш - алты күн бундан габаг магараја гојдугун әт ијләнмәјибми?

Чобан инадла билдирди: - О магарада әт бир ај да галса хараб олмаз. Башга әрзаглары да сојуг сахлајыр.

Чобанын биширдији кабабы ләззәтлә једик. Сонралар бурада сынаг ишләри апарыб бир даһа јәгин етдик ки, Лев чајы дәрәсиндән кәлән сәрин хаванын тә'сири вә магаранын күләк дөјән истигамәтдә газылмасы нәтичәсиндә онун ичәрисинә гојулан әт, сүд, гатыг вә башга әрзаглар хејли вахт кејфијјәтини итирмир.

«Лөк галасы» јахынлығында «Хос мешәси» адланан јердәки абидәнин диварларында вә бурадакы мөзар дашларында албанлара мөхсус хач ишарәләри олдуғу һалда, бу галада һеч бир белә ишарәјә тәсадүф едилмәмишдир. Галада мүхтәлиф дөврләрә аид ширәли вә ширәсиз сахсы гырынтыларына раст кәлмәк олур. Бунунла сүбүт етмәк олур ки, «Лөк галасы»нда азы дөрд - беш јүз ил јашајыш олмушдур. Галанын ичәрисиндә биналар галмаса да, чохлу калафа вардыр.

Вахтилә рајон ичраијјә комитәсинин сәдри ишләдијим заман «Лөк галасы»на вә даһа үч абидәјә көзәтчи штаты алмаға наил олмушдум. Јахынлыгдакы Ганлыкәндиин сакини Сајад киши галаны чох вицданла горујурду вә әтрафдакы мешәнин гырылмасына имкан вермирди. Сонралар һансы сәбәбә көрәсә галанын көзәтчилији штаты башга јерә верилди, әтрафдакы мешәләр вәһшичәсинә гырдырылды. Бәли, мәдәнијјәтимизә белә е'тинасыз мүнасибәт бәсләдијимизә көрә башымыз дағланмалыдыр.

Кәлбәчәрдәки галаларын ән јүксәји «Чомәрд» галасыдыр. Бу гала Чомәрд кәндиндән чох јухарыда јерләшән һүндүр гајалығын башында тикилдијинә көрә сонралар она «Чомәрд галасы» ады верилмишдир. Кәлбәчәр рајонунун бәлкә дә 99,9 фаизи бу галаја чыхмамышдыр. Галанын Тәртәр чајына сары олан сол тәрәфинин алты елә һүндүр сәрт гајалыгыдыр ки, бура гушдан башга һеч бир чаңлы чыхыб енә билмәз. Галанын Нәчәфалы кәнди истигамәтиндә, башга сөзлә сағ тәрәфиндә уча, чыхылмаз диварлар һөрүлмүшдүр. Бурада дағынты «Лөк галасы»на нисбәтән даһа чохдур. Она көрә ки, бошбәјин гызылахта-

ранлар галанын диварларыны бир нечә жердән амонал партладычы маддәси илә дағытмышлар. «Чомәрд галасы» башында инсан өзүнү башга бир аләмдә һисс едир. Һәр јанда нәһәнк - нәһәнк гајалар сәлтәнәти адамын көзүнү гамашдырыр. Илин бүтүн фәсилләриндә бурадан баханда галадан хејли ашағыда гарталларын учушуну сејр едирсән. Машыңла, атла нә гәдәр галаја јахынлашмаг истәсән дә, јенә азы 500 метр дикинә пијада чыхмалы олурсан. Галадан хејли ашағыдакы јол ашырымында артыг мөзарларынын баш дашлары торпага батыб көрүнмәз олан вә кимләрә мөхсус олдугу билинмәјән гәбиристанлыг вардыр. Чох кұман ки, бу гәбиристанлыгын тарихи галанын тарихиндән даһа гәдимди. Бу әзәмәтли гала да мұһафизә мөһсәдилә инша олунмушдур.

«Гарачанлы галасы» Кәлбәчәр шәһәриндән тәгрибән 8 километр аралыда, Тәртәр чајынын сағ саһилиндә, үстү гисмән дүзәнкаһлар олан гајалыглар үзәриндә тикилмишдир. Галанын кириш тәрәфиндә дашдан һөрүлмүш гапы диварынын бир јаны галмышдыр. Галаја чыхмага мүмкүн олан јерләр диварла һөрүлүб кечилмәз едилмишдир.

«Гарачанлы галасы»нын кизли бир су јолу јары дағыдылмыш, јары саламат вәзијјәтдә инди дә галмагдадыр. Галанын сағ јанында Гарачанлы чајына гәдәр бир бөјүк чыңгыллыг вардыр. Галанын алт тәрәфиндән бу чыңгыллыгын ичи илә үстү салларла өртүлмүш бир јол салынмышдыр. Бу кизли јол чајын көлләнән јеринә гәдәр енир. Јол көлүн үстүнә әјилән гајанын алтындан чыхдыгына көрә бурадан су апаранлары көрмәк мүмкүн олмурмуш. Бу јахын илләрә гәдәр галаја чыхан кизли су јолу һеч кимә мә'лум дејилди. Чајын саһили илә Гарачанлы кәндинә јол чәкилдикдә көлүн үзәринә әјилән гаја партладылмыш вә булдозер јолу күрүјәндә һәмин кизли су јолу ашкар едилмишдир.

«Гарачанлы галасы»нын сағ тәрәфиндә, Тәртәр чајы сәмтиндән бир аз јухарыда гајаларын алтында хејли тәбии мағаралар көрүнүр. Бу мағаралар јолдан кечәнләрин диггәтини чәлб едир. Галанын тушунда - Тәртәр чајынын сағ саһилиндә исти вә туршсу мәнбәләри вардыр. Чајын сол саһилиндә тәбиәт мө'чүзәли бир чешмә јаратмышды. Бу чешмәдән 7 дәгигә халис минерал истису чыхырды. Бунун далынча 7 дәгигә диш көјнәдән тәмиз су ахмага башлајырды. 7 дәгигә фәсиләдән сонра ејни гајдада, чох

дәгигликлә јенә дә - исти, нарзан вә тәмиз су ахыб Тәртәр чајына гарышырды. Бу мө'чүзәли булагын јахынлығында буруг гурашдырыб гују газдылар вә күчлү истису шәләләси һаваја галхды. Бундан сонра мө'чүзәли булаг гуруду вә бу јердән су ахмады. Һәр 7 дәгигәдән бир исти, нарзан вә тәмиз су ахыдан булаг ән әвәзсиз бир тарихи абидә иди. Онун да гурумасына, башга сөзлә мәһвинә өзүмүз сәбәб олду.

Тутгу чајынын саһилиндә Тиркешәвәнд /Бәјлик/ адланан кәнддән чох да узаг олмајан дағларын арасында башы көјләрә учалан бир тәпә көрүнүр. Аралыдан баханда адама елә кәлир ки, бу һүндүр тәпәнин үстүндә 3 - 4 ев тикмәјә јер олмаз. Лакин әзијјәти гәбул едиб машынла, атла, сонра пијада кедиб һәммин шиш гајаја чыхдыгда адам көзләринә инанмыр. Бурада вахтилә гала тикилдијини, галаја даһа һүндүр дағдан су чәкилдијини көрүб хәјала далырсан. Узагдан кичик көрүнән бу тәпәдә 200 - дән чох бинанын калафаларыны сајдыгда тарихин кимләри вә нәләри јола салдыгындан хәбәр тутурсан. Јахындакы кәндиң адыны дашыјан «Галабојну галасы» Кәлбәчәрин ди-кәр галаларындан даһа чох харабалыға чеврилмишдир.

Кәлбәчәр әразиләриндә јерләри итиб батмагда олан башга галаларын да нишанәләри галмагдадыр. Лакин чох тәәссуфләр олсун ки, «Лөк галасы» барәдә бир нечә мөгаләнин чапы мүстәсна олмагла, бүтүнлүклә Кәлбәчәр галалары тәдгигат объектинә чеврилмәмишдир. Онларын тарихи дәгиг өјрәнилмәмиш, дүрүст адлары мүәјјән едилмәмишдир.

ХУДАДӘНК АБИДӘ

КОМПЛЕКСИ

Кәлбәчәр торпагында олан ән бөјүк абидәләрин бири «Худадәнк» абидә комплексидир. Бу мөһтәшәм абидә Кәлбәчәр шәһәринин тәгрибән 29 километрлијиндә, Тәртәр чајынын сол саһилинә јахын бир јердә инша олунуб. Бә'зи мә'луматлара көрә Хачын - Арсах һөкмдары, тачидарлар тачидары, адлы - санлы Албан сәркәрдәси Һәсән Чәләл Х111 әсрдә бу абидәни гызы Арзу Хатунун шәрәфинә тикдириб. Бурада ону да гејд етмәк ләзымдыр ки,

Арзу Хатунун адына учалдылан бинанын лап жахынлыгында даһа гәдим дөврдә тикилән биналар да вардыр. Күман едилдијинә көрә бу биналар ерамызын дөрдүнчү әсериндә Аршакиләр сүлаләсиндән олан албанлар тәрәфиндән инша едилмишдир. «Худадәнк» абидә комплекси әсәсән ики сырада тикилмиш, үстүндә гүлләләри олан бир чох биналардан ибарәтдир. Бу биналарын үстү тағбәнд - күнбәз шәклиндә һөрүлмүш вә һеч бириндә ағачдан истифадә едилмәмишдир. Биналарын ичәрисинә вә чөлүнә, ән чох да Арзу Хатунун шәрәфинә тикилән имарәтин диварларына чохлу јазылар вә бәзәкләр һәкк олунмушдур.

БАШИЈӘ. Мә'лум олдуғу кими ермәниләр албан әлифбасыны мәнимсәмишләр. Худадәнк абидәсинин диварларында да ермәниләрин охуја билмәдији дилдә ермәни әлифбасы илә јазылар вар. Бу абидә комплексинин албанлара мәхсус олдуғу Арзу Хатунун шәрәфинә тикилән бинанын кириш гапысынын үст тәрәфиндәки диварда билдирилмишди. Бу абидәнин јахынлыгында јерләшән Бағлыпәјә кәндиндә бир заманлар кәнд совети сәдри ишләјән Исмајылов Мәһәррәм Гәдир оғлу 1952 - чи илдә рәсми мә'луматла рајона билдирмишди ки, бир ермәни бир ахшам бизә кәлди вә гонағым олду. Сәһәр тездән дуруб ермәнинин евдән чыхыб кетдијини көрдүм. О, гапымыздан балтаны да көтүрүб апармышды. Кедиб ону «Худадәнк» абидәсинин өнүндә көрдүм. Бура нәјә кәлдијини сорушдум. Көрдүм бир бинанын гаршысында јонулмуш даш гырынтылары төкүлүб. Ора чатанда ермәни артыг гачмышды вә ону ахтарыб тапа билмәдим.

Бәли, нахәләф ермәни Арзу Хатунун шәрәфинә тикилән бинанын албанлара мәхсус олмасы барәдә јазылары балта илә јонуб мәһв етмишди. О заман бу мәсәләјә әһәмијјәт верилмәмишди.

«Худадәнк» абидә комплексиндә јазылар вә бәзәкләр әсәсән ағ вә сарыјачалар, јонулмуш нәһәнк дашлар үзәриндә ишләнмишдир. Бу сәмтләрдә һәмин дашлардан әсәр - әламәт јохдур. Бәс, бу нәһәнк вә үзәриндә јазылар ишләнилә билән дашлар һарадан кәтирилмишди? Бу суал узун мүддәт һапымызы дүшүндүрүрдү. Бир күн белә бир мә'лумат ешитдик ки, «Худадәнк» абидәсиндән тәғрибән 3 километр ашағыда, Тәртәр чајынын сағ саһилиндәки дәрәдә «Дәмирчи каһасы» адлы бир јер вар. Марағ бизи

ора апарды. Мүөжжән етдик ки, һәммин дар дәрәнин тушунда, Тәртәр чајынын ғырағында гәдим бир көрпү диварынын галыглары вар. Бәс, дар вә гајалыг дәрәјә кечмәк үчүн бу көрпү нә мәгсәдлә салына биләрди? Илк әввәл бу суалын чавабы тапылмады. Сојунуб Тәртәр чајыны кечдик. Бәләдчи «Дәмирчи каһасы»ны бизә көстәрди. Бу дәрин олмајан, чох дајаз тәбии бир каһа /мағара/ иди. Бурада «Худадәнк» абидәсиндә ишләнилән ағ вә сарымтыл дашларын бир нечә хырда ғырынтыларыны тапдыг. Гәрибәдир, бу дашлар нә мәгсәдлә бура кәтирилиб? Суаллар даһа да гәлиزلәшди. Фикирләшиб дар дәрә илә хејли үзүјухары кетдик. Дәрә бурада бир аз кенишләнирди вә бу кенишликдә 100 метрлик бир мәсафәдә ичәрисиндә ағ вә сарымтыл рәнkdә лил јығылмышды. Көлмәчәләрин ғырагларында бу лил бәркијәрәк, тамам дашлашыб абидәдә көрдүјүмүз дашларын рәнкини алмышды. Биз көлмәчәләрдән хејли лил торпаг јығыб «Дәмирчи каһасы»на кәтирдик. Лили бурада мүөжжән галынлыгда дашларын үзәринә јахыб, ахмасын дејә ғырагларыны бәркитдик. Үч һәфтәдән сонра гајыдыб онун бүсбүтүн дашлашдыгынын шаһиди олдуг. Әмәлә кәлмиш бу дашларын бир нечә күн сујун ичәрисинә гојдуг. Су дашларын зәррә гәдәр дә јумшалда билмәмишди. Беләликлә «Худадәнк» абидәсиндә јазы вә бәзәк үчүн ишләдилән дашларын «Дәмирчи каһасы»нда јонулуб һазырланмасы сирри дә ашкар олунду.

Кәлбәчәрин ишғалындан бир нечә ил габаг рајона белә бир хәбәр јајылды ки, «Худадәнк» абидәсинин әтрафыны ким исә тахтадан һазырланмыш чәпәрә алыбдыр. Дәрһал ора јолландыг. Әјрәндик ки, Мардакерт рајон партија комитәсинин биринчи катибинин көстәришилә ермәниләр кәлиб абидәнин әтрафыны чәпәрләјибләр. Кәлбәчәр рајон партија комитәсинин биринчи катиби Ингилаб Надилова бу барәдә хәбәр верилди. О да бура кәлди вә тахта чәпәрләр сөкүлдү.

Биз, бу тајы-бәрабәри олмајан мөһтәшәм абидәнин тә'мир едилмәси вә онун әтрафынын һасарланмасы барәдә республика һөкүмәти гаршысында мәсәлә галдырдыг. Лакин өзүмүз дејиб өзүмүз ешитдик.

ҲАШИЈӘ. Кәлбәчәр абидәләринин тәдгиг едилмәсиндә профессорлардан Рәшид Көјүшовун, Гүдрәт Исмајыловун вә башгаларынын хидмәтләри чох олды. Лакин чох бөјүк

тәәссүфлә демәјә мәчбуруг ки, Кәлбәчәр абидәләри комплекс шәкилдә арашдырылмады, бир чох јазылы дашлар охунмады. 1200 илдән чох тарихә малик олан көһнә гәбиристанлыглар тәдгиг едилмәди, башдашларында олан јазылар өјрәнилмәди. Мәзарүстү даш фигурларын - атларын, гочларын, даш сандыгчаларын кимләрә мәхсүслүгу, онларын јарандыгы тарихләр ашкара чыхарылмады. Учуб сөкүлмәкдә олан галалар, мә'бәдләр, диванханалар тә'мир едилмәди. Бир сөзлә, абидәләр ган аглады.

ЛАЧЫН ГАЈА АБИДӘСИ

Лачын гајасы Кәлбәчәрин Лачын кәнди јахынлыгындадыр. Гүндүрлүјү бәлкә дә 200 метрә чатан вә үстү дүзәнлик олан бу нәһәнк гаја Бағлыпәјә кәнди јахынлыгындан, Тәртәр чајы саһилиндән өз әзәмәти илә көз охшајыр. Гајанын алт јаны сәрт јамачда јерләшән мешәликдән ибарәтдир.

Лачын гајасынын үзәриндә јердән тәгрибән 60 метр гүндүрлүјүндә, диварлары ајдын көрүнән бир гәдим абидә чохларынын нәзәр-диггәтини чәлб едирди. Лакин гајанын сәрт сылдырым олмасы һәмин абидәјә дырманмага имкан вермирди. Бәлкә дә гајанын ичәрисиндән абидәјә кизли јол кәлирмиш. Лакин буну һеч кәс ашкар едә билмәмишди. Бирчә бу мә'лум иди ки, гајанын јан тәрәфиндән бир нәфәр иплә салланыб гәдим ев әшјалары ашкар едиб апармышды. Анчаг бу јерин гајанын синәсиндә көрүнән абидә илә һеч бир әлагәси олмамашды.

Лачын гајасынын синәсиндә олан абидәнин кимләр тәрәфиндән, нә вахт вә нә мәгсәдлә инша олунмасы, онун ичәрисиндә нәјинсә кизләдилиб-кизләдилмәмәси бир сирр олараг галырды. Чох тәәссүфләр олсун ки, кимләрсә абидәнин јанына чыхмыш вә вәһшичәсинә партладычы маддә илә диварлары учурмушлар. Абидәдән нә апарылдыгы мә'лум олмады. Биз бу ачы хәбәри ешитдикдә Кәлбәчәрин «Јенилик» гәзетиндә чыхыш етдик вә бу вәһшилијә гаршы өз гәзәбимизи кизләтмәдик. Лакин нә хејри? Мәним јазым да, е'тираф едирәм ки, тојдан сонра чалынан нагаја бәнзәјирди. Бәли, тарихи абидәләримизә лагәјд мүнасибәтимизин бир ачы нәтичәси дә Лачын гајасынын өз

синәсиндә мин илләр мұһафизә етдији әсрарәнкиз аби-
дәнин виранәјә чеврилмәси олду.

ҒАҖА ТӘСВИРИ

Инсана бах, санки кечи говлајыр,
Јај-ох илә һејванлары овлајыр.
Сојсун дејә шикарыны әлүстү,
Дәвәкөзү дашларыны совлајыр.

АЛБАН МӘ'БӘДИ

Кәлбәчәрин Моз, Фәгаллар, Моз-Гарачанлы, Ағчакәнд, Зивел, Чәпли, Тәкәгаја, Гамышлы, Бағлыпәжә, Күнәшли, Гушјувасы, Гузејчиркин, Кәлбәчәр шәһәри вә бир чох башга јашајыш мәнәгәләриндә тәдгигата бөјүк еһтијачы олан чохлу гәдим абидәләрин галыглары варды. Бу абидәләрдән бири «Буланыг су» дејилән јерин јахынлығында, Тәртәр чајынын сағ саһилиндә - бөјүк бир дүзәнликдә јерләшән мәшһур «Албан мә'бәди» иди. Мә'бәд мешәнин ичәрисиндә јерләшдијинә вә гәдим көрпү учуб дағылдығына көрә бу абидәдән рајон әһалиси хәбәрсиз галмышды. Чох аз адам бу абидәнин јерини билирди. Һәммин абидә илә марагланмағы рајком катиби Ингилаб Надировдан хаһиш етдик. Беләликлә бу тарихин јадикарына бахыш кечирдик. И. Надиров орада рајонун рәһбәр ишчиләринин јыгынчағыны кечирди. Тезликлә бура кечмәк үчүн Тәртәр чајынын үстүндән тахта көрпү салынды. Абидәнин јахынлығында јемәкхана вә чајхана ачылды. Ермәниләр бундан хәбәр тутуб намәрдликлә «Албан абидәси»нин мүәјјән јерләрини учуртдулар. Бунунла онлар абидәдәки албан изләрини итирмәжә чәһд көстәрдиләр.

АБИДӘЛӘР ҒАН АҒЛАЈЫР

«Кәлбәчәр абидәләри» барәдә мәгалә јазмағ үчүн «Јенилик» гәзети редаксиясындан рәсми сифариш алдым. Доғрусу әввәлчә белә бир мәгалә јазмағ истәмәдим. Сөзүн ачығы она көрә ки, гәзетдә бу барәдә дөфәләрлә сөһбәт ачмағыма бахмајарағ рајонумузда абидәләрә олан мүнәсибәт даһа да сојумушду. Белә олмасајды рајонумузда абидәләрин күндән - күнә инсафсызчасына мәһв едилмәсинин гаршысы алынарды вә онларын горунмасы үчүн чидди, тә'сирли тәдбирләр көрүләрди.

Рајон фәаллары узун илләр әрзиндә дөфәләрлә бу вә ја дикәр мәсәләни һәлл етмәк үчүн кәндләрә кәндерилмиш, һәтта ән хырда ишдән өтрү дә күнләрлә, бә'зән ајларла

јерләрдә олмушду. Амма, көрүнүр абидэләрә гајгы о гәдәр чүз'и вә әһәмијјәтсиз бир иш һесаб едилмишдир ки, онлары јада салмаг да мә'насыз сајылмышдыр. Дејә биләләр ки, филан - филан ичласда абидэләр барәдә мәсәлә музакирә олунмушдур. Бәлкә дә јухарыдан кәлән бир гәрар әсасында абидэләр һаггында протокола нәсә ја-зылмышдыр. Ичтимаијјәтин белә лүзумсуз гәрарлардан хәбәри олмадығы кими, кағыз үзәриндә галан һәмин «тәд-бирин» абидэләрә дә һеч бир исти - сојугу дәјмәмишдир. Бу исә өзүмүзү алдатмагдан башга бир шеј дејилдир.

Рајонумуз гәдим абидэләрлә зәнкиндир. Онун кечмиш-дән галан јадикарларынын дагылмагда олдугуна бахмаја-раг, аталар демишкән, зијанын јарысындан гајытмаг да һүнәрдир. Әразимиздә «Лөк галасы», «Чомәрд» галасы, «Гарачанлы» галасы, «Галабојну» галасы вә с. кими бир чох галалар, «Худадәнк», «Албан мә'бәди», Зар, Фәталлар, Килсә вә Тәкәгаја кәндләриндә, Чичәкли дагында вә дикәр јерләрдә олан абидэләр тарихдән бизә галан әвәзсиз мадди јаддашлардыр.

Рајонумузун ән гәдим абидэләри гаја тәсвирләридир. «Сарымсаглы даг», «Гурбағалы чај», «Агчај», «Залха кө-лү» адланан саһәләрдә олан гаја тәсвирләринин 7 - 8 мин јашы вардыр. Бу базалт гајаларынын үзәриндә јаллы ојуну, инсан фигурлары, ән чох кечиләр, көј чисимләри, мүхтәлиф һејванлар вә мә'насынын изаһына хүсуси тәд-гигат лазым олан тәсвирләр вардыр. Бир нечә ил бундан габаг ахтарышлар нәтичәсиндә «Гырмызы тәпә» вә «Дәвә-көзү дагы» јахынлығында чохлу гаја тәсвирләри ашкар етдик. Онларын бир нечәсини рајон музејинин һәјәтинә кәтирдик. Буна бә'зиләри е'тираз едиб дедиләр ки, кәрәк онлары јериндән тәрпәтмәјәјдиниз. Анчаг бир нечә ил әв-вәл республика һөкүмәтинин «сәхавәти» нәтичәсиндә 2800 һектар мисли-бәрәбәри олмајан јәјлагларымыз гонцу Ер-мәнистана «бағышланды», ким билир бәлкә дә сатылды.

Адыны чәкдијимиз «Гырмызы тәпә» вә «Дәвәкөзү да-гы» јахынлығындакы сајсыз-һесабыз гаја тәсвирләри дә һәмин «бағышланан» әразидә иди. Ону да јана-јана билдиририк ки, ән кејфијјәтли «обсидиан» / «дәвәкөзү»/ јатағымыз да һәмин әразиләрлә бирликдә әлимиздән чыхды.

Биз дәфәләрлә рајонда да, «Ишыг» нәшријјаты гаршы-сында да мәсәлә галдырдыг ки, һәмин гаја тәсвирләринин

фотосу чәкилсин вә аҗрыча китаб бурахылсын. Лакин сәсимизә сәс верән тапылмады. Инди оғулсанса кет онларын биринин шәклини чәк. Әксинә, шүбһә етмирик ки, гоншуларымыз онларын шәкилләрини чәкәрәк, нәфис шәкилдә китаб бурахыб өз кечмишләринә аид едәчәкләр.

Рәјонумузун әразисиндә чохла гәдим гәбиристанлыглар вардыр. Бунлар әксәрән албанлара мәхсусдур. Јәгин ки, «Јенилик» гәзетиндә /31 март 1990, №37/ дәрч етдирдјимиз «Надир тапынты» адлы мәгаләни охучуларымыз хатырлајырлар. « Бу күнләрдә рәјонумузда 1256 ил тарихи олан албан гәбри тапылмышдыр. Елә көтүрәк һәмин гәбир дашы тапылан һопурлу чајынын ајағындакы ики гәбиристанлыгы. Истисуја кедән һопурлу чајынын сағ саһилиндәки гәбирләрә бахан, инсан чаһиллијинин шаһиди олар. Бурада јол кенишләндириләркән 7- 8 гәбрин ајағы учурулмуш вә инсан сүмүкләри ағара-ағара көрүнмәкдәдир. Өзү дә адымызы мүсәлман гојмушут. Кеологлар кәшфијјат мәгсәдилә хәндәк газыб орадан фәјдалы бир шеј чыхмајанда мүтләг хәндәкләри басдырыб торпағы әввәлки һалына салмалыдырлар.

Бәс, мәзарлары дағыдыб инсан сүмүкләрини ағара - ағара гојмаг вә јола төкмәк нечә? Буну едән јол идарәси мүтләг һәмин гәбирләрин ајағыны һөрүб учмаг төһлүкәсиндән хилас етмәлидир. Неч олмаса инсанлыг наминә. Тәәссуф ки, чох јердә гәбирләр «икијаглы корешәнләр» тәрәфиндән виран едилир, «гызылахтаранлар» корешәнләрдән даһа инсафсыз иш көрүрләр. Корешән гәбри ешиб сүмүк көрдүкдә она дәјмир. «Гызылахтаранлар» исә инсан сүмүкләрини мәзардан чыхарыб кәнара атырлар.

Бәла бурасындадыр ки, абидәләр, мәзарлар һаумызын көзү гаршысында дағыдылыр. Бүтүн ишләрдә олдуғу кими, бу саһәдә дә ичимиздә олан «нә ишимизә галыбды» азары - вәбадан горхулу олан бу хәстәлик чанымыздан чыхмыр, ганымыза һопуб. Бу азардан хилас олмајынча һәјатда јашамајыб, баш кирләјәчәјик.»

Абидәләрдән сөһбәт ачдыгча бу мәсәлә барәдә кениш мә'нада дүшүнмәк лазымдыр. Бир нечә ил бундан габаг Кәлбәчәр шәһәринин алтындалы сүтун гајалар вә мағаралар да гижмәтли тарихи абидәләр кими шәһәр Советинин ихтијарына верилди. Бу гајалыгларын фотошәкилләри рәјон музејиндә сахланылыр. Әфсуслар олсун ки, һаггында данышылан абидәләрә һеч бир гајгы јохдур. Он-

лардан ким нечә билир, елә дә истифадә едир. Чүнки һамам сулары вә башга чиркли сулар һәр күн бу гајаларын үзү илә ахыдылып. Јери кәлмишкән ону да гејд етмәк лазымдыр ки, 1989-чу илин әввәлләриндә рајон гәзетиндә чап етдирдијимиз «Су дәрди, ким сағалтсын бу дәрди» мегаләсиндәки дәрдләрин сағалмаз вәзијјәтдә галмасы бир јана дурсун, ана хәтдән ганунсуз ајрылан сулар ғышда кечә-күндүз тәбии абидә вә гајаларын үзәриндән ахыдылып, гајаларын јарыгларында шишиб буз бағлајыр вә онларын чатлајараг учуб дағылмасына сәбәб олур.

Гәдим халг ојунлары халгын мә'нәви абидәсидир. Бир тәскинлик тапырыг ки, итиб батмагда олан «Килимарасы», «Марал ојуну» кими ојунлары биз Ағчакәнд кәндинин ағсагалы Мәһралы кишини дилә тутмагла јенидән һәјата гајтардыг. Буна 60-чы илләрин әввәлләриндә кеолог алимләр - академик Мирәли Гаһгај, Шамил Аллаһвердијев, Әли Мәғриби, Ибраһим Бабајев вә башгалары шаһид олдулар. Шамил Аллаһвердијев бу ојунлары кинолентә чәкди. О бу ленти бир әзиз хатирә кими евиндә сахлајыр. Инди бу ојунлары Бақыда, Москвада, Франсада, Ирагда, Исраилдә вә башга јерләрдә кәлбәчәрлиләр ифа едирләр.

Лакин башга гәдим вә мараглы халг ојунлары да вардыр. /«Једди һүнәр», «Газ газ јаллысы» вә с./. Бу ојунлары дирчәлдиб ифа етмәк, онларын сәс-сорағыны һәр јерә јаймаг бизим вәтәндашлыг борчумуз олмалыдыр.

Биз тез-тез, һәјатдан көчмүш гамышлы Рүстәм кишини, алхаслы Автаб нәнәни телевизорда көрүрүк. Јаншаглы Илјас кишинин вә онун бу јахынларда вәфат етмиш өмүр - күн јолдашы Хатын нәнәнин евләндикләринин 100 илилији мүнәсибәтилә дүнјанын бир чох өлкәләринин гәзет вә журналларында шәкилләринин верилдијини вә һаггында јазылар дәрч олундуғуну билирик. Бунлара көрә мүйјән мә'нада тәскинлик тапырыг. Онлары кинолентләрә чәкмәк, сәсләрини магнитофон лентләринә көчүрүб сахламаг борчумузду. Белә чанлы абидәләримизин чох олмасына бахмајараг бу барәдә дә фәалијјәтимиз јарытмаздыр.

Һансыны гојуб, һансыны дејесән. Рајонумузун әразисиндә бәлкә дә минләрлә јазылы дашлар вардыр. Үзәриндә үзүм шәкли, нахышлар олан дашлар рајонумузун һәр кушәсиндә вар. Бу күнләрдә ағдабанлы ел шаири Әлгәмә Мәммәдов гајаларын үзәриндә фил вә башга фигурлара

раст кәлмишдир. Газынты нәтижәсиндә чохлу тарихи әш-
жалар мејдана чыхыр. Тәәссүфләр олсун ки, онлар музејә
тәһвил верилмир вә беләликлә, өз әлимизлә тарихимизи
мәһв едирик.

Үзәриндә хачлар олан абидәләрә, дашлара адамлары-
мыз әһәмијјәт вермәјиб онлары вуруб сындырырлар. Бу,
ән азы наданлыгдыр. Дикәр тәрәфдән ону да билмәк
лазымдыр ки, једдинчи әсрдән габаг - јә'ни мүсәлман дини
мејдана кәлмәмишдән әввәл бизим дә улуларымыз хача
ситајиш етмишләр. Конкрет олараг бизим рајонларда олан
абидәләр, хачлар албанлара мәхсус олмушдур. Бу
абидәләри учуртмаг, хачлары гырмаг тарихә гара әл
узатмаг демәкдир.

Абдуллаушагы советлијинин әразисиндә гәдим абидә
дашлары, бәзәкли дашлар, дашдан гоч фигурлары, гәдим
абидә бинасынын галыглары, башга тарихи јадикарлар
мөвчуддур. Бу әразидә јерләшән јералты бир мағарада
тәбии минерал сүхурлар әмәлә кәлмишдир. Бунлар мүх-
тәлиф фигурлара, һејванлара, әшјалара бәнзәјирди. Бу
тәбии абидә дә Гасымбинәси кәндиндә јерләшән мағара-
дакы бөјүк Күнәј абидәси кими пуч едилди. Дүнјанын һеч
јериндә белә абидәләрә әл вурулмур вә көз бәбәји кими
горунур.

Ашыг Алынын, Ашыг Әләскәрин, Ашыг Гурбанын
ше'рләриндә Гочдашын ады чәкилир. Гочдашын ады то-
пографик хәритәләрә дә дүшмүшдүр. Бәс инди һаны о гоч
дашлар?

Бә'зиләри белә куман едир ки, Гочдаш јайлагындакы
гоч вә ат фигурлары музејин һәјәтинә кәтирилмишдир.
Тәәссүф ки, белә дејил. Орадан бир фигур да музејин һә-
јәтинә кәтирилмәмишдир. Амма орадакы гоч вә ат фигур-
лары јоха чыхмышдыр. Бу абидәләрин һара гејб олдуғу-
ну, верилдијини вә ја сатылдығыны әтраф кәндләрин ча-
мааты, һәмин јайлагын әтрафында јурд салан ел, биринчи
нөвбәдә онларын рәһбәрләри көзәл билирләр. Әфсуслар
олсун ки, јухарыда дедијимиз «нә ишимә галыб» хәс-
тәлији адамларымызда лагејдлик мөвгеји јарадыб.

Кәлбәчәрин өзүндә гәдим мәсчидин галыглар вардыр.
Бу бина рајон истеһлак чәмијјәтинин анбарыдыр. Бурада
тичарәт маллары сахланылыр. Биз буна индики ашкарлыг
дөврүндә дә дөзүрүк. Бу барәдә чамаатымызын јекдил
хаһиши, нәинки хаһиши, һәтта гәти тәләби беләдир:

- Гәдим мәсчид бинасы олан јердән тезликлә рајон ис-
теһлак чәмијјәтинин идарә бинасы вә анбары көчүрүлсүн;

- Рајон ичраијјә комитәсиниң гәрарилә мәсчид бинасы
тикмәјә вәсаит топланмасы үчүн банкда хусуси һесаб
ачылсын;

-Тәшәббускарлар групу јарадылсын вә бурада 3 мин
чалары олан дашларла рајонун јарашығы олан әзәмәтли
бир мәсчид бинасы учалдылсын.

Белә бир тәдбирин кечирилмәси кечмишә, индијә вә
кәләчәјә еһтирам әләмәти олан бир абидәнин јарадылма-
сы демәк оларды.

Мә'лум олдыгу кими Ашыг Алы, Ашыг Әләскәр, Ашыг
Гурбан вә онун оғлу Ашыг Шәмшир көркәмли устад
ашыглар олмушлар. Ашыг Алынын 11 ил рајонумузун
Милли кәндиндә јашадығы гара дам, Ашыг Әләскәрин
Ғанлыкәндиң јахынлығында ишләтдији дәјирман бинасы
инди дә дурур. Амма бәрбад вәзијјәтдәдир. Ашыг Шәм-
ширин исә Ағдабан кәндиндә шәхси еви вардыр. Бу би-
налары ујғунлашдырыб тарихи абидәләрә чевирмәк -
Ашыг Алы, Ашыг Әләскәр, Ашыг Шәмшир музейләри
јаратмаг бизим үрәјимиздән тәпәр тәләб едир. Биз бу
барәдә әввәлләр дә Мәдәнијјәт Назирлији гаршысында
мәсәлә галдырмышдыг, лакин сәсимиз ешидилмәди.

1973 -чү илдә 157 јашында һәјатдан көчән Әлиф баба
дејирди ки, Ағгаја кәндиңин үстүндәки «Әризә гаја»сына
/инди сәһв олараг она «Һәрзә гаја» дејирләр/ кәлән Ғачаг
Нәбијә оручлу Мәшәди Алы киши илә бирликдә әризә
апармышам. Ғачаг Нәби бурада әризә гәбул етдијинә көрә
бу јер «Әризә гаја» адландырылмышдыр. Әлиф баба сөј-
ләјирди ки, Ғачаг Нәби һәрдән кәлиб бизим јердә далда-
ланырды. О, 3-6 нәфәрлә бир ајдан чох Ағчакәндиң
Очаггулу бинәсиндә галды вә мән онлара чөрәк апарыр-
дым. Бу јерләрдә халг гәһрәманы Ғачаг Нәбинин адына
абидә гојмаг олмазмы?

Нәјә көрә рајонумузун мәркәзиндә тарихимизлә била-
васитә бағлы олан бир абидәмиз јохдур? Бу барәдә дә дү-
шүнмәјин вахты чатмышдыр.

Абидәләрин ган ағламасына дөзмәјәнләрин адындан
ашағыдакылары тә'кидлә хаһиш едирик:

- Хос мешәси, Лачын гајасы абидәләрини дағыданлар,
«гызыл ахтаранлар», «икијағлы корешәнләр» һаггында

чинајет иши галдырылсын. Инзибати органларын абидэлэрин горунмасына гајғысы чохалдылсын;

- Абидэлэрин горунмасы вэ бэрпасынын мäs'улијјәти бүтүнлүклә кәнд, гәсәбә, шәһәр вэ рајон Советләринин үзәринә гојулсун. Бу мәгсәдлә һәр бир Советликдә абидэлэрин /хырда бир тарихи дашын да/ дүрүст учоту јарадылсын, онларын фотошәкилләри чәкилсин. Абидэлэрин горунмасына нәзарәт хүсуси гәрарла, конкрет олараг ајры - ајры депутатлара, мәдәнијјәт ишчиләринә вэ башга фәаллара тапшырылсын;

- Абидэлэрин дүзкүн учотуну јаратмаг вэ вәзијјәтини јохламаг үчүн јерләрә нүмајәндәләр кәндәрилсин. Бу нүмајәндәлэрин иштиракилә «Абидэлэрин вәзијјәти вэ горунмасы» барәдә јерли Советләрин сессијаларында мәсәләләр музакирә едилсин;

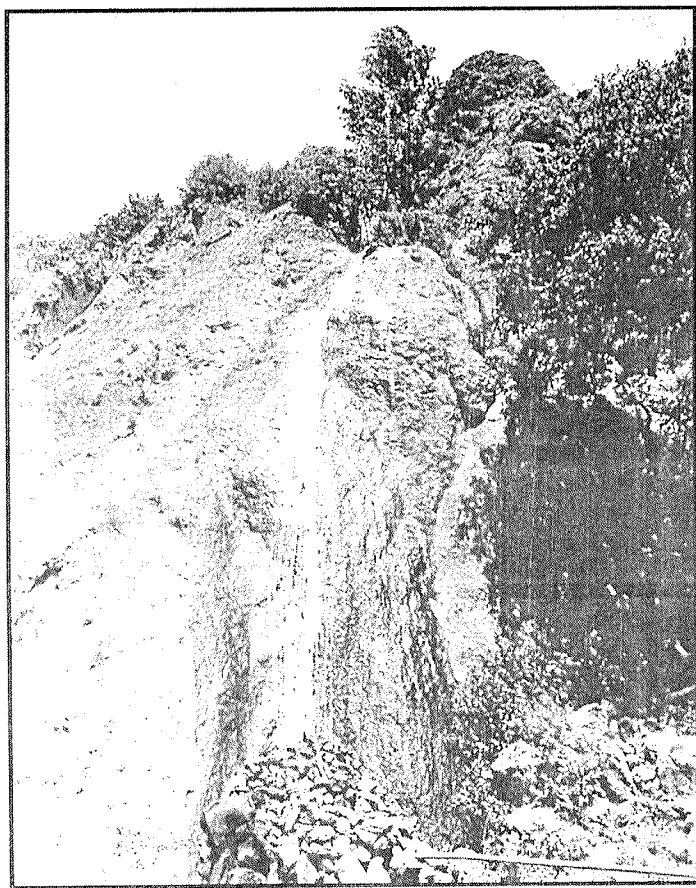
- 1990-чы илдән башлајараг һәр ил Советләрин азад бүдчә вәсаитләринин 20 - 30 фаизи вэ лазым кәлсә һамысы абидэлэрин бәрпасына вэ јени абидэлэрин јарадылма-сына сәрф олунсун.

Суал олуна биләр: Белә бир мәгаләни јазмаг истәмәд-јим һалда, бәс нијә гәләмә алдым?

Бу суалын чавабы јухарыда һәддиндән артыг ғыса шәкилдә садаладығым дәрдләрдир. Бәли, бу мүшкүл дәрд-ләр мәни вадар етди ки, ган ағлајан абидәләр һаггында бир мәгалә јазым.

Инанырыг ки, абидэлэрин ганлы көз јашлары һамымы-зын үрәјини көврәлдәчәк, онлара гаршы мәрһәмәтимизи артырачаг. Бу да хаһишләримизин јеринә јетирилмәси вэ бир чох әмәли тәдбирләрин һәјата кечирилмәси илә нәти-чәләнәчәкдир.

ШАМИЛ ӘСКӘРОВ,
«Јенилик» гәзети, 10/Ү - 90, №54.

«НАПЫМ ШƏЛАЛƏСИ»

«Напым шəлалəsi», үстү бəнд - бəрə,
Е'чазкар тəбиəт, кəзəл мəнзəрə.
Түкəнмəз нəвəслə, бир дəли ешглə,
Ахыб говушурду ана Тəртəрə.

КӨЗЭЛ ЈАЈЛАГЛАР,

УЧА ГАЈАЛАР,

СЭРИН БУЛАГЛАР

КӨЛБӨЧӨР РАЈОНУ ЭРАЗИСИНДЭ ЈЕРЛӨ-
ШӨН БЭЗИ БУЛАГ, ЈАЈЛАГ ВЭ ГАЈАЛАРЫН АДЛАРЫ

ср. №	Јашајыш мөнтөгөлөри- нин адлары Көндлөр:	Булаг адлары	Јајлаг адлары	Гаја адлары
1	Абдуллауша- ғы	Ајыкилсө булағы Гарагаја була- ғы Дашбулаг Сојугбулаг	Најиблөр јурду Чубугкечмөз јурд	Гара- гаја Гузутө- күлөн гаја Халлы гаја Шиш- гаја
2	Аггаја, /Мөрчимөк көнди јахын- лығында/	Шөфа булағы Хатын булағы Армудлу бу- лаг Агбулаг	Гөтил ағачы Чичөкли јурд Мөлөкчанлы јајлағы	Аггаја Әризө гаја Нештөр гаја
3	Аггаја /Чајкөнд көнд совет- лији эразисиндө/	Кор булаг Новлу булаг Гызлар булағы	Јал јурд Сөјүдлү Чынғыллы	Аггаја Дикгаја Чопур гаја
4	Агдабан вө Чајговушан	Фатма булағы Он көз Туршсу	Сандыг гаја, Чилик жалы, Дашарасы,	Гара- гаја Аггаја

		Гызлар булагы	Тагтылдаг, Һәмзә чәмә- ни, Гаракөл	Ағбулаг гајасы Сары- гаја
5	Агдаш	Дашбулаг Гошабулаг Сәринбулаг Долајы булаг	Јелли јурд Чичәкли јурд Сәрин јал	Чәпәр- гаја Гара- гаја Аггаја
6	Ағјатаг	Әвәликли булаг Јарпызлы булаг Күнеј булагы Кор булаг	Аралыг Һачылар Дашлы јурд Чичәкли јурд	Кәмәр гаја Шишга- ја Дәликли гаја Архач гаја
7	Агчакәнд	Алчалыгын булагы, Ашыг Алы булагы, Долајы булаг, Көл - көл бу- лаг, Күлмәм- мәдин булагы, Сарыбулаг, Сәлим булагы, Тәләләр була- гы, Шаһһүсејн булагы	Нағдалылар јурду Кәкилин јалы Орта јурд Сары булаг Узун јал	Гырмы- зы гаја Јелкән гаја Марал- учан га- ја Сағсаға- нын га- јасы
8	Алагаја	Сарыбулаг Күнә булагы	Беш тајлар, Кечи дузла- гы, Кәрбала- јы Ләтифин јајлагы, Чи- чәкли, Чу- буглу	Алагаја Гарагаја Туршу- лу гаја
9	Аллыкәнд	Зејнал булагы Көл булагы Сарыбулаг	Архашан Бәдирбәј Дивәк дашы Тахта дүзү	Дикгаја Оғругаја

10	Алмалы	Новлу булаг Дашбулаг Ахар булаг	Мејдан чајы Булаглы јурд	Мәрмәр гаја Аггаја Баллы гаја
11	Алмалыг	Гарасу булагы Гошабулаглар Көзлү булаг Новлу булаг Пыр - пыр булаг	Көјгум јајлагы Коланы јајлагы Нәсиб бәјин јајлагы Татлар јурду	Гарагаја Әризә гаја Шиш- гаја
12	Алолар	Ағбулаг Корбулаг	Дәли һәсән јајлагы, Дөләјурд, Кечибели јајлагы	Гарагаја Гатарга- ја Шишга- ја
13	Алчалы/Дашбулаг кәнди јахынлығында/	Төләләр булагы Шаһгулу булагы	Јазјурд јајлагы	Гарагуш гаја Гырмы- зы гаја Күнәш гаја
14	Алчалы/Гылычлы кәнди јахынлығында/	Дәмирли булаг Кәлбалы булагы Сызга булаг Нефтли булаг	Бичәнәк Әләм агачы	Агдаш гајасы Дикдаш гајасы Һумај гајасы
15	Армудлу	Чынгыллы булаг Курбулаг Дашлы булаг	Бағырхан	Шешә гаја Мамыр- лы гаја Нештәр гаја
16	Ашағы Ајрым вә Јухары Ајрым	Батгы булаг, Бол булаг, Бөјүкјурд	Бөјүкдүз Газыханлы Сандыгбулаг	Гырмы- зы гаја Готурга-

		булагы, Дашбулаг, Килли булаг, Курбулаг, Сандыг булаг, Хырда јурд булагы	Тамашалы Узунјал Чөркөләр	ја Зағанлар гајасы Јусиф каһа гајасы Каһалар гајасы Шиш- гаја
17	Ашағы Гарачанлы, Орта Гара- чанлы вә Баш Гара- чанлы	Бөјүк булаг, Гарачанлы булагы, Дашбулаг, Јазјурд булагы, Көј- булаг, Мејтәр бу-лаг, Нәчәф булагы, Сәнәм була- ғы, Сүдлү булаг	Ағчағыз, Гонур, Гошадүзләр, Әјри јохуш, Әликли јурд, Кендәрә јәј- лағы, Малгыры- лан, Тахталар дүзү, Хатыноғлу дүзү	Гатар гаја Гачаг Нәби гајасы Кәмәнд гајасы Топ гаја Зағалы гаја
18	Ашағы Шуртан, Орта Шуртан вә Баш Шуртан	Алшан булагы, Һачы булагы, Баллы булаг, Шуртан булагы, Күрд булагы Сәрин булаг, Даш булаг	Јал јурд Бабајурд Дик јурд Шуртан јурду	Учурум гаја Бөјүк гаја Арылы гаја Хумар гаја Чил гаја
19	Бабашлар	Бөјүк јол булагы, Гырхнов булаг, Долајы булаг	Агдаг Бүлбүллү Гарадырнаг Дәмирчи дәрәси Күнејдәрә	Гара- гаја Гызыл гаја Кәмәнд гајасы

20	Бағырлы	Бәзиркан булағы Гошабулаг Көйбулаг Новлаггаја булағы Сарыбулаг	Бәбирхан Бәзиркан Ганлы көл Кәрдан	Гызыл гаја Мәммәдө лән гаја Дикгаја
21	Бағырсаг	Бәзиркан булағы, Бәшир булағы, Мәммәдөлән булағы, Ортајурд булағы, Мыхтөкән булағы, Начы Һәсән булағы, Һәмзәчә- мәнли булағы	Бәзиркан Мәммәдөлән Мыхтөкүлән Уғурлу јал Начы Һәсән Һәмзәчәмә- ли	Һәчәрис гајасы Көйгаја Сары- гаја
22	Бағлыпәјә	Бузлубулаг Једдибулаг Новлубулаг Марал булаг Армудлу булаг	Бузлугбојун Таггылдаг Галајчы Јеллијал Әвәликли Кәрәмдағы Чөплү көл	Гара- гаја Гоша- гаја Кәмәр гаја Сары- каб га- јасы
23	Бармаг бинә	Батгынбу-лаг Гозгара булағы Дашбулаг Түнкбулаг Ширин булаг	Дикјурд	Коллу гаја Чубуг- гојулан гаја

24	Башкәнд вә Һачы кәнд	Автабын булагы, Аҗғыр булагы, Гырмазы булаг, Дашдан чыхан булаг, Јасавул дөјүлән булаг, Новлу булаг, Туршсу, Чынгыллы булаг, Чалал булагы, Шамил булагы	Аҗыгован, Армудлу, Галахлы, Гаракөл, Дәрин чөкөк, Ејванлы јал, Төлөләр	Әһәнк- ли гаја, Сандыг гаја, Шорга- ја, Истису гајасы
25	Башлыбел	Ағабулагы, Барытлы булаг, Дәвә булаг, Әмраһын булагы, Көјбулаг, Курбулаг, Новлу булаг, Туршсу	Ағаја, Ағчағыз, Ат чөкәји, Барытлы, Гарашурној, Јемишкәлән, Күздәкли јал, Тахтајурд, Узун јал, Һашәрка, Шәфаәтин јурду	Ағаја Вәдә гаја Дәлик- даш гаја Нәби каһасы гајасы Сәмәд- учан гаја
26	Бәзирхана	Шырран булагы, Әли булагы	Гамышлы јајлагы, Кејти јајлагы	Гара гаја, Дик гаја
27	Бозлу	Ағбулаг, Бол булаг, Кәкликли булаг,	Синәјурд, Дәдә јурду, Сәрчәли јурд	Һача гаја, Көјгаја, Гартал

		Дашданчы- хан булаг		гаја
28	Бојаглы	Пәләнк булагы, Шәл булагы Туршсу	Гәрбәнд јурду, Косакәлән, Фәрһад јанан, Бөјүкдүз, Газыханлы	Гарахан гајасы, Шорун гајасы, Аггаја, Чамыш- учан гаја
29	Бөјүкдүз	Мешә булагы, Сарыбулаг, Лилпәр булагы, Јарпызлы булаг	Лачын гајасы јурду, Аралыг јурду, Лаләли јурд, Сарыјал	Лачын гаја, Һасар гаја, Гара- гаја
30	Бөјүрбинә	Сысга булаг, Корча булаг, Әли булагы, Чәркәз булагы	Чухурјурд, Гангаллы јурд, Лаләли јурд	Сары гаја, Дик- гаја, Чопур гаја
31	Галабојну	Шаһмар булагы, Әлиф булагы, Мәрјәм булагы, Туршсу	Гаракөл јајлагы, Бузхана јајлагы, Чөврүм јајлагы, Чичәкли јајлагы	Гаты- рын гајасы, Чаг - чаглы гаја, Шиш- гаја
32	Гамышлы	Ағбулаг, Гаравул булагы, Гырмызы булаг, Рәһим булагы	Ајрымдамы, Мәммәд- өлән, Тала, Чичәкли	Баш - баша гајалар, Гызыл гаја, Һәчә- рис га- јасы, Чатал-

				лар га- жасы
33	Ганлыкэнд	Дашбулаг, Фындыглы булаг, Хәлил булагы	Гонур, Чамышба- тан	Гара гаја, Лөк гајасы, Гылынч гаја
34	Гаракүнеј /Нәчәфалы кәнди јахын- лыгында/	Дашбулаг, Јасты булаг, Новлу булаг, Сәдир булагы,	Гарадағлы јурду	Гара- гаја, Сәнкәр гаја
35	Гаракүнеј /Кечили га- ја кәнди ја- хынлығын- да/	Алты көв- шән булагы, Көјбулаг Сарыбулаг	Ағбаба	Дәлик гаја, Сары- гаја, Шиш гаја
36	Гараханчал- лы	Чөкәк булаг, Јунисин булагы, Новлу булаг, Контор булагы, Молла Шаһбаз булагы	Көлләр, Коловат, Сүннәт олан јајлаг, Чөкәкләр, Абдүррәһ- ман јајлагы, Сәриноғлу јајлагы, Јусифли јајлагы	Ағ гаја, Сары даш, Пара- ғын га- јасы, Әһәнк гајасы, Һачы- хан ар- хачы гајасы
37	Гасымбинә- си	Дашлы булаг, Дурна булагы, Мешә булагы	Мејдан чајы, Дикјурд, Сүнбүллү јал	Каһа- гаја, Кечи гајасы, Гуш- гонмаз гаја, Сәһрли гаја
38	Гасымлы	Голугырыг,	Алакөлләр,	Ағгаја,

	/Чажкэнд Советлији эразисин- дә/	Жарпызлы, Кор, Чанан	Сөјүдлү, Тамашалы, Шаннэзэр	Бахачаг гаја, Гарага- ја
39	Гылычлы	Гумбулаг, Дамбулаг, Дашбулаг, Истибулаг, Көј булаг, Новлу булаг, Туршсу, Шыр - шыр булаг	Балчылы, Әләмағачы, Сары булаг, Тиканлы көл	Гыр- мызы гаја, Дик гаја, Әзимин гајасы, Һача- гаја
40	Гузејчир- кин	Гарабулаг, Жарпызлы булаг, Пор - пор булағы, Сарыбулаг, Сојуг булаг, Чынгыллы булаг	Илхы горугу	Чертмә гаја, Шүмал гаја
41	Гушјувасы	Дашбулаг, Новлу булаг, Сысга булаг, Мешәли булаг	Маралаты- лан јајлаг, Јелли јурд, Әвәликли јурд	Ағ гаја, Илды- рым вуран гаја, Чопур гаја
42	Далгылыч- лы	Ширин булаг, Бол булаг, Сысга булаг, Истибулаг, Көјбулаг, Шыр - шыр булаг	Дик јурд, Јелли јурд	Јасты гаја, Чопур гаја, От гајасы
43	Дашбулаг	Ајгыр булағы, Гиблә	Кәләлән, Көһнә јурд, Чухурлар	Арыта- пылан гаја,

		булагы, Горугчулар, булагы, Дашдан чыхан булаг, Корбулаг, Новлу булаг, Чаһан булагы		Гојун- учан гаја, Јарпыз- лы гаја, Һүрү- јатан гаја
44	Дәмирчи- дам	Гиблә булагы, Әмир булагы, Көјбулаг, Новлу булаг, Сөјүдлү булаг, Пир булагы, Чәфәрә тој олан булаг	Алакөлләр, Бөһбудалы- лар, Гонур, Кәлбалылар, Мурадбәјин јурду	Аггаја, Горугчу гаја, Кәмәр гаја, Сәслә- нән гаја, Томба- даш га- јасы
45	Дәрәгышлаг	Армудлу булагы, Гарағатлы булаг, Ширин булаг	Дикјурд	Хырман гајасы
46	Әмиралы- лар	Дашбулаг, Сарыбулаг, Јохуш булаг, Дүзбулаг	Дикјурд јајлагы, Сәринбулаг јајлагы	Гәншәр гаја, Са- ры гаја, Дикгаја
47	Әсрик	Туршсу, Дашбулаг, Новлу булаг, Көјбулаг	Тушту јајлагы, Гаракүнеј јајлагы, Мајданөлән јајлагы, Көј гум, Армудлу тала, Абдулла јурду	Шорун гајасы, Гара- гаја, Аггаја
48	Зағалар	Гајнар бу-	Гала дәрәси,	Дикдаш

		лаг, Гиблә бу- лағы, Дашбулаг, Корбулаг, Шәфибәжин булағы	Јалјурд, Јелли кәдик, Көдәкбурун, Ханкәлән, Чичәкли	гајасы, Јелли гаја, Сәркәр- ләр гајасы, Мағара- лы гаја
49	Заллар	Гарабулаг, Гиблә булағы, Гырхбулаг, Пирбулаг, Сојугбулаг	Гара архач, Дашкәлән, Јалјурд, Пир Аггаја, Һејвәли	Агдаш гајасы, Гызыл гаја, Шиш- гаја
50	Зар	Сарыбулаг, Чахмаг, Чашырлы, Чивли булаг	Агдәрә, Агдузлаг, Јалјурд, Кејти дағы	Гырмы- зы гаја, Коға гаја, Чал гаја
51	Зәјлик	Арылыг, Еллаз, Көлбинәси, Күнеј, Һасарлар, Чилкәз, Шаггар	Дәрә јурду, Јалјурду, Көлбинәси, Мәшәди Бәјрам, Тәкдам, Оручлу јурду, Милли јурду	Гәнбәр- алы гајасы, Шиш- гаја
52	Зәргулу	Гызылахан булаг, Болбулаг, Сары булаг	Јалјурд, Тала јәј- лағы, Елат јурду	Тубул- галы гаја, Гылынч гаја, Гырмы- зы гаја, Сары гаја
53	Зивел	Ағбулаг, Киришли булаг,	Дәјирман јурду, Орта дүз,	Боз гаја, Гатар гаја

		Күрд булагы, Начыкөлөн булаг	Пишиikli, Чынгыллы	
54	Зүлфугарлы	Гошабулаг, Көйбулаг, Мөлөк өлөн булаг, Сарыбулаг, Тагы бөжин булагы, Шырран булаг, Гара булаг, Гэггонун булагы	Дөрө журд, Желли журд	Гарагаја, Гызыл гаја, Гулунун гајасы, Сарын-бурун гајасы
55	Илјаслар	Агбулаг, Чобан булагы, Сарыбулаг	Агбулаг гајлагы, Кечигырылан гајлаг, Очаглы гајлагы, Чынгыллы гајлагы	Агдаш гајасы, Гарагаја, Көйгаја
56	Имамбинәси	Дөрө булагы, Туршсу булагы, Назик су	Бағыр хан	Гала гајасы, Чопур гаја, Дикгаја
57	Истибулаг	Ајгыр булагы, Ајы јујулан булаг, Гарагатлы булаг, Гырмазы булаг, Дашбулаг,	Күрдләрин јурду, Тамашалы, Топмөгәл, Хангызы, Начы Әләмшаһа тој олан журд, Чалајурд	Агдаш гајасы, Муртуза гајасы

		Кети булагы, Мешәдән чыхан булаг, Чынгыллы булаг		
58	Јаншаг	Ајгыр булагы, Бәзиркан булагы, Бәшир булагы, Гиблә булагы, Сојугбулаг, Пир булаг, Шыр - шыр булаг	Ат горуғу, Башгарал- хар, Ганлыкөл, Дашкөлән, Јалјурд, Мејдан чајы јајлагы, Мых төкүлән, Пираг гаја јајлагы, Сачкөл јајлагы	Гыж - гыж га- ја, Кәлгаја, Пираг- гаја
59	Јаншагбинә	Курбулаг, Пирбулаг, Ханын булагы, Балдырган- лы булаг	Һәмзә чәмәни, Мејдан чајы јајлагы, Ат горуғу јајлагы, Дашарасы јајлагы	Пираг гајасы, Дәвә учан, Өмәр дашы, Чопур гаја
60	Јелличә	Болбулаг, Каса булаг, Үчбулаг, Хараба булагы, Шыр - шыр булаг	Башјурд, Дашлыјурд, Рәһимөлән, Һасарлы, Чала јурд	Дәвә- дашы гајасы, Јәһәр гаја, Кәмәнд гаја, Шиш гаја
61	Каһа	Корбулаг, Сысга булаг, Дашбулаг	Јалјурд, Бичәнәјин башы, Чичәкли тәпә, Пәләнкә	Јасты гаја, Каһалы гаја, Шиш гаја

62	Кечилигаја	Туршсу булагы, Жарпызлы булаг, Шырран булаг, Сәрин булаг	Јелли кәдик, Синәјурд, Гошаналлар јурду, Нәркизли јурду	Кечили гаја, От гаја- сы, Учурум гаја, Кәмәр гаја
63	Кәндјери	Ајычиләси булагы, Дәмирин булагы, Ҡачыгулу, оғлу булагы, Мүсејибин булагы	Алакөлләр, Батыглар, Гызыл мәдәни	Аггаја, Ҡабаг- көзү гајасы, Гоша гаја, Дашго- јулан гаја
64	Кештәк	Бол булаг, Гыжырлы булаг, Дәлиһәсән булагы, Кәлбәләјы, Ҡүсејн булагы	Бағырхан, Далмешә	Ҡарага- ја, Дөвә көзү гајала- ры, Шииш гаја
65	Көјдәрә	Ардычлы булаг, Әдилин булагы, Новлу булаг, Тејмурун булагы, Чәмилин булагы	Даргадүшән, Әләмағачы, Пәсәр вурулан, Чынгыл	Аггаја, Сары- даш гајасы, Сары- каб га- јасы, Судәјән гаја, Шыр- ранлы гаја
66	Күнејпәјә	Алмалы булаг, Бәдәл булагы,	Көјдаг, Сарыбулаг, Ат дашы	Аггаја, Дик- гаја, Чәпәр

		Булбүллү булаг, Назлы булаг, Сарыбулаг, Учуг булаг, Шум булаг		гаја
67	Күнөшли	Дашбулаг, Ајғыр булағы, Новлу булаг, Каса булағы, Молла Мирзә бу- лағы	Гырговуллу јурд, Гарадағлы јурду, Ләтифин јурду, Ат горуғу, Көјүшүн јурду, Көл јери	Дик гаја, Чәпәр гаја, Ит аты- лан гаја
68	Лачын	Гырмызы булаг, Новлу булаг, Сојугбулаг, Шыр - шыр булаг, Һовуз булаг	Залхалар, Дамлар, Кү- сүб бөлүнән, Лачын гаја јурду, Јәһәр јурду, Һә- мәрсинләр	Даран гајасы, Бөјүк гаја, Ла- чын га- јасы Ти- лиш гаја
69	Лев	Ағбулаг, Гарабулаг, Гырх булаг, Кораса, булаг Порт - порт булаг	Ағыл јајлағы, Ағчынғыл, Тәкдам, Узунјал, Чынғыллы	Гара- гаја, Һөјүр- дашы гајасы, Пишик ағгаја
70	Мәммәдсә- фи	Бузлу булаг, Гошабулаг, Әјјуб булағы, Јадикар булағы, Сәрт булаг, Чейран булағы	Әјри јајлаг, Јарпызлы јајлағы, Көјјурд јајлағы, Тәләнин дүзү	Дикјал гајасы, Әјри гајалар, Тутлуг гајасы, Чатгаја
71	Мәммәд- ушағы	Бичәнәк булағы,	Боғаз јурду, Имамәли-	Ағгаја, Гырмы-

		Күнеј булагы, Новлу булаг, Сувалы булагы, Тозлуг булагы	лин барма- гы, Сөјүдагачы, Сувалынын јурду	зы гаја, Кәлин гајасы, Гатар гаја
72	Мәрчимәк	Дашдан чы- хан булаг, Әвэзин бу- лагы, Әлаб- басын була- гы, Әвәлик- ли булаг, Курбулаг	Әјрибурун, Көјхыр, Маралјалы, Узун јал	Габан гајасы, Кириш- ли гаја
73	I Милли, II Милли вә III Милли	Бармаглар булагы, Вәлјәддин булагы, Гиблә була- гы, Чын- гыллы булаг, Шиш булаг	Гочдаш, Дикјурд	Аггаја, Гарагуш гајасы, Екизин гајасы, Түлкү гајасы, Чалгаја
74	Мишни	Сәринбулаг, Гызлар булагы. Сысга булаг, Дашбулаг	Әвәликли јурд, Нәчәфөлән, Тамашалы	Сары- гаја, Чә- пәр гаја, Гарага- ја, Дә- ликли гаја
75	Моз вә Моз Гарачанлы	Ајғыр була- гы, Бузбу- лаг, Јаранал дөјүлән бу- лаг, Чын- гыллы булаг	Кәмәргаја, Наибли јур- ду, Оруча- лылар јурду, Сарытопал, Началлы	Аггаја, Бозгаја, Кәмәр гаја
76	Моллабај- рамлы	Мустафа булагы, Сарыбулаг, Чынгыллы булаг, Чәфәр	Әхләтләр, Јазјурд, Кашын јурду, Сандыглы	Даран- гаја, Көјәр- чин ка- насы гајасы,

		булағы, Шаһүсејн булағы		Мәшә- ди Ас- ланын сәнкәр гајасы, От гаја- сы
77	Надирхан- лы	Дашбулаг, Казым бу- лағы, Көј- булаг, Ма- ралучан булаг	Бәзирхана, Чичәкли	Гылынч гајасы, Әризә гаја, Чалгаја
78	Нарынчлар	Газы булағы, Гурбанбәј булағы, Дәлләк булағы, Сысга булаг, Сојуг булаг, Туршсу, Шырран булаг	Ашыг Сәлим јајлағы, Гы- зыл јохуш, Дикдаш, Сејидбичән кәрдән, Тахтапуш- лу јајлаг	Аггаја, Гара- гаја
79	Нәчәфалы	Туршсу булағы, Шыр - шыр булаг, Новлу булаг, Гарабулаг	Гарадағлы јурду, Чичәкли јурд, Нәчәфалы јурду	Шиш- гаја, Әјригаја, Гарагаја
80	Оручлу	Гарабулаг, Гарахан булағы, Гәншәр булаг, Гырмызы булаг, Әвәликли булаг, Әликиши булағы, Тамашалы	Баба јурду, Гузәј јурду, Молланын јурду, Нурмәмме- дин јурду, Орта јурд	Мискил- ли гаја, Нәби каһасы гајасы, Сона гајасы , Сары гаја

		булаг		
81	Отаглы	Вәли булагы, Ејвазлы булагы, Мәрчан булагы, Мәшәди Мәһәм- мәдәли булагы, Рамазан булагы	Дикјурд, Јазјурд, Хәндәк јурду	Гатар гаја, Гырмы- зы заға- лы гаја, Гочдаш гајасы, Пәләнк гајасы, Чанаг- даш га- јасы
82	Пирләр	Новлу булаг, Пир булагы, Дашлы булаг, Дәрә булагы	Пирләр јурду, Јал јурд, Гарадағлы јурду, Јелли јурду	Боз гаја, Мешә гајасы, Гатар гаја
83	Рәһимли /Аша- ғы хач/	Мешәдән чыхан булаг, Новлу булаг	Алакөлләр, Нәчәфөлән	Шишгаја, Гәншәр гаја
84	Сарыдаш	Ајғыр булагы, Гошабулаг, Дашбулаг, Көјбулаг, Сарыбулаг	Гонур, Әләмағачы, Көјдағ	Ағгаја, Гарагаја, Мәрмәр гаја
85	Сејидләр	Балдырған- лы булаг, Курбулаг, Мамырлы булаг, Шеһил булаг	Тәксөјүд јурду, Чәнли јурд	Гызыл гаја, Шиш Ағ- гаја
86	Сојугбулаг	Буға булагы, Дашбулаг, Дүзбулаг, Тосун булагы	Газманын дәрәси, Новрузун дамы	Гарагаја, Гылынч гаја, Иман гајасы, Јасты

				гаја
87	Сусузлуг	Аг булаг, Алы булагы, Дашбулаг, Гумлу булаг	Гумлу јурд, Дашархач, Зэнчирли, Јалјурд, Шиштәпә	Сарыгаја, Чома гаја
88	Тала	Бозлу булаг, Сәринбулаг, Дашбулаг	Чичәкли јурд, Аралыг јурду, Сәрин јал	Гарагаја, Јелкән гаја, Чопур гаја
89	Татлар	Бәјин булагы, Гарачанлы булагы, Гонур була- гы	Ашагы көл, Гонур, Јухары көл, Мәммәд- өлән	Гәлби гаја, Топгаја, Дикгаја
90	Тахтабашы	Бузхана булагы, Гырмызы булаг, Дам булагы, Јағлы булаг Новлу булаг	Боғазјурду, Солахајы гаја, Һачы Пәнаһ	Бајгуш гајасы, Илды- рым вуран гаја, Јәһәр гаја, Көј гаја
91	Тәкдам	Корбулаг, Гузеј булагы, Алчалы бу- лаг	Бағырхан	Һүндүр гаја, Дикгаја, Сарыгаја
92	Тәкәгаја	Бозмолла булагы, Мәрмәр бу- лагы, Һүсејн бу- лагы	Чичәкли, Муров, Јелли јурд	Гаразаға гајасы, Гызыл гаја, Дашлы күнәј га- јасы, Кечи гајасы

93	Тиркешә- вәнд	Наҗиб кәлән булаг, Сүнни бу- лағы, Сөҗүдлү бу- лағы, Лилпәр булағы	Ағзыбир, Ајранлы дәрә, Ағдузлаг, Јал јурд, Сөҗүдлү, Чырланлы, Гараторпаг, Сарыјохуш	Гырмы- зы гаја, Чилкәз гајасы, Көҗкаб, Гызыл- итән, Галаг- даш
94	Товладәрә- си	Јарпызлы булаг, Көҗбулаг, Лилпәр бу- лағы, Һасарлы булаг	Көлјурду, Палчыглы, Чамыш јурду	Иман гајасы, Лешгаја, Манаф учан гаја
95	Фәталлар	Јарпызлы булаг, Күнеј булағы, Сарыбулаг	Һачалы јурду, Гүзеј јурду	Гарагаја, Чатал- гаја
96	Халланлы	Ағбулаг, Батгынлар булағы, Ат булағы, Гарабулаг, Курро булағы	Аггаја јајлағы, Боғазјурд, Дәвә бојну, Дәрәјурд, Чајјурд, Набатха- ным јурду	Аггаја, Сарыгаја, Сәлим- учан гаја, Чәпәр гаја
97	Хөләзәк	Дашбулаг, Гоша булаглар, Тозлу булаг, Гарагатлы булаг, Чашынын булағы, Кенчөкәк булағы	Дик гәжәл, Тапанчалы јал, Башјурд, Гангаллы јурд, Әләм ағачы, Дәвә чөкәји	Сәнкәр гаја, Һачагаја, Тәкә гајасы, Зазан гајасы, Шырлан гајасы, Гылынч гаја

98	Һачыалы- рзалар	Молла Шаһбаз булагы, Мәрјәм булагы, Ағбулаг, Кәрбалајы Фәрәч бу- лагы, Вәли булагы	Јусифли јајлагы, Гангаллы јајлаг, Фәрәчин јалы јајлагы, Чухур јајлаг	Марал учан гаја, Тәвәрә гаја, Чәпәр гаја, Кәмәр гаја, Дикгаја
99	Һачыдүнја- малылар	Болбулаг, Палтар булагы, Дашдан чыхан булаг, Гумлу булаг	Говушуг јајлагы, Гангаллы јајлаг	Күнорта гајасы, Гырмы- зы гаја, Чопур гаја
100	Һәсәнләр	Чухур булаг, Гиблә булагы, Гајадан чыхан булаг	Тамашалы, Аббаселән јурд	Дәлик гаја, Гарагаја, От гајасы
101	Һопурлу	Гајадан чыхан булаг, Гиблә булагы, Һопуроғлу булагы, Чухур булаг	Аббаселән јурд, Тамашалы јајлагы, Һопуроғлу јајлагы	Гарагаја, Дәлик гаја, Овчу гајасы, От гајасы
102	Чәјбинәси	Гачаг булагы, Көзлү булаг, Шырлан булагы, Дашбулаг, Гырмызы булаг, Сојугбулаг	Јәһәр јурду, Нурларын јурду, Алмәммәдин јурду, Чичәкли јал	Гарагаја, Нештәр гаја, Шишгаја, Илды- рым ву- ран гаја
103	Чәјкәнд	Балаханы булагы,	Ағ гаја, Сарыбулаг,	Аггаја, Гырмызы

		Гарасу, Корчабулаг, Новлу булаг, Туршсу	Сүзәјән булаг	гаја, Каһа гајасы, Марал- учан гаја, Чобан гајасы
104	Чәпли	Порт - порт булағы, Гыргызы булағы, Ағбулаг, Сојут булаг, Кәлин булағы	Ағ чынгыл, Шиш Ағгаја, Әһмәд тәпәси, Сүннәт јурду, Кен дәрә, Тахтадүз	Гарагаја, Үчтәпә- ләр га- јасы, Са- рыгаја, Ојугун гајасы, Јазын гаја, Гызыл гаја
105	Чәрәкдар	Бузлу булаг, Галајчы булағы, Көјтала булағы, Сарыбулаг	Бузлуг, Дашарасы, Әвәликли, Тагтылдаг	Гарагаја, Чәпәр гаја
106	Чыраг	Ағбулаг, Гарабулаг, Дөшбулаг, Ширинбу- лаг	Јарпызлы, Чынгыллы, Чухурлар	Архана гаја, Архач гаја, Чопур гаја, Чәркә гаја
107	Чыраглы	Туршсу, Мәһи булағы	Күлүдүзү, Сејидин јурду	Ганлы гаја
108	Чобанкәрәк мәз	Көјбулаг, Сејидкәлән булаг, Абдулла булағы, Хәдичә	Јүзбашы јурду, Гарадағын габағы, Абдулкәлән	Көјгаја, Сыра- гаја, Гартал- лы гаја

		булағы		
109	Човдар	Гарабулаг, Сус булағы, Новлу булаг, Мисир булағы, Тала булағы	Боғаз јурду, Фәтхан јурду, Кор Алы јурду, Һүт јайлағы, Әмраһын јурду, Тала јурду	Алахал- лы ғаја, Баллы ғаја, Сары- халлы ғаја, Дәлик- даш, Гатар ғаја, Гарағаја
110	Чопурлу	Ағбулаг, Ғырхбулаг, Сојугбулаг	Ағчынғыл јурду, Мәләјин јурду, Шишғаја јайлағы	Дашғаја , Шиш ғаја
111	Чорман	Иса булағы, Ширин булаг, Дузлу булаг, Көјбулаг, Мешәдән чыхан булаг	Јал јурду, Чорман јурду, Чыдыр јалы	Гарағаја, Баллы ғаја, Чәпәр ғаја
112	Чәмилли	Ағбулаг, Ајғыр булағы, Бейбуд булағы, Гарабулаг, Әмир булағы	Мәшәди Бахшәли јайлағы, Чәј јайлағы	Гарағаја, Гарадаш ғаясы, Дардаш ғаясы, Шишғаја
113	Чомәрд	Дашбулаг, Туршсу, Шырранбу- лаг	Аллаһаман, Бөјүк бичәнәк, Ортадүз	Кодгоју- лан ғаја, Шишғаја
114	Шакәрәм	Туршсу, Зәјлик	Гушјувасы, Һүт,	Гарағаја, Төвәрә

		булагы, Курбулаг, Гоша булаг	Пөләнкә, Усуфлу	гаја, Чопур гаја, Шишгаја
115	Шаплар	Бичәнәк булагы, Галача булагы, Једдибулаг, Кәсјурд булагы, Кәчәк булагы	Гонур, Көчәк, Мәшәди Аллаһверди јурду	Бәрәләр гајасы, Дәлик даш гајасы, Гырмы- зы гаја
116	Шејинли	Шадман булагы, Корча булаг, Курбулаг	Шејинли јајлагы, Дүзјурд јајлагы	Чахмаг гаја, Зүмрүд- лү гаја, Дикгаја
117	Шорбулаг	Баны булагы, Бөјүк булаг	Бузлуг, Галајчы, Ганлы көл, Әвәликлик, Һәмзә чәмәни	Гара гаја Кәмәр гаја
	Гәсәбә:			
118	Истису	Чејран булагы, Сарыбулаг, Күнә булагы, Истису булаглары, Нузла сују булагы, Туршсу	Бағырсаг, Гараархач, Тахтадүзү	Нештәр гаја, Гатар гаја, Сылды- рым гаја, Бозгаја, Гушгон- маз гаја
	Шәһәр:			
119	Кәлбәчәр	Једдибулаг, Кор булаг, Чөкәк булаг	Гочдаш јајлагы, Чөкәк јајлагы	Дәлик- гаја, Казым- каһасы

				гајасы, Сүтунлу гајалар, Магара гајасы, Гатар гаја
--	--	--	--	--

УЗУН ӨМҮР СҮРЭНЛЭР -

ЈҮЗ JAШЫНЫ КӨРЭНЛЭР

АДЛАЛЫБ ЈҮЗҮ, ЈУМДУЛАР КӨЗҮ

1986 - чы илин январын 1 - дөк 100 илдэн чох јашајыб
сонра вөфат едөнлөр

Көнди	ФАА	догул- дугу ил	вөфат етди- ји ил
Абдуллаушагы	Исмајылов Мөһөммөд Атакиши о.	1875	15.11.1986
Агдабан	Вердијев Јунис Сөфөралы о.	1881	06.07.1988
Аггаја	Рүстөмова Көклик Көрим г.	1885	12.09.1986
Агчакөнд	Бајрамова Күнөш Мөммөд г.	1884	20.05.1986
Алмалыг	Аллаһјарова Күлөндөм Алмөммөд г.	1839	06.09.1986
Армудлу	Имојев Чаббар Гасым о.	1890	17.07.1990
Башлыбөл	Балајева Вөзөһи Абыш г.	1888	01.09.1988
Баш Гарачанлы	Әлијева Күллү Чаббар г.	1890	09.03.1990
	Әһмөдова Нүбар Чөфөр г.	1890	10.03.1990
Бөзирхана	Бабаханова Губа Маһмуд г.	1877	12.05.1990
Вөнк	Илјасов Һөјдөр Дүнјамалы о.	1888	06.12.1989
Ғамышлы	Мөһөррөмов Нуру Паша о.	1880	15.12.1988
	Хөлилов Рүстөм Хөлил о.	1881	30.09.1987
Ғылычлы	Исмајылова Пүстө Һөшим г.	1870	01.10.1990
Ғүзејчиркин	Алыјев Әли Рөһим о.	1886	02.12.1990
Заллар	Һөсөнова Күлнисө Оруч г.	1889	12.07.1989
Зөјлик	Аббасова Солтан Мөһөррөм г.	1885	10.02.1990
Зүлфүтарлы	Садыгова Өрдөк Шүкүр г.	1885	10.02.1990
Јаншаг	Чөфөрова Хатын Әһмөд г.	1869	10.04.1990
Көчилигаја	Мирзөјев Адывар Шүкүр г.	1884	26.07.1986
	Мирзөјев Ғөдималы Әзиз о.	1884	1987
	Мирзөјева Зибөјдө Гасым г.	1885	26.02.1990
	Һүсөјнов Чөлил Һүсөјнулу о.	1886	15.03.1986
Көндјери	Бајрамова Баллы Атакиши г.	1881	30.03.1988
	Бајрамова Әсли Күлмурад г.	1875	06.08.1988

	Һүсејнов Исмајыл Ага о.	1878	15.09.1987
Оручлу	Атакишијева Гонча Балакиши г.	1883	21.09.1988
	Мирзәјев Нағдәли Новрузалы о.	1880	1990
Милли	Рзајев Ибраһим Надирхан о.	1886	15.01.1988
	Һачыјева Набат Гарача г.	1886	01.04.1986
Мишни	Һәсәнова Телли Кејти г.	1880	03.03.1989
Надирханлы	Гылынчов Јадикар Алјар о.	1860	1988
Татлар	Оручова Халыгверди Муса о.	1881	21.09.1986
Сарыдаш	Гулујева Һәмајыл Мәһәр г.	1889	10.08.1990
Сыныгкилсә	Әскәрова Абутаб Ибраһим г.	1881	16.03.1988
Сусузлуг	Агајева Сона Әли г.	1880	16.03.1985
Чәјкәнд	Әләкбәрова Нәркиз Гасым г.	1880	12.08.1986
	Әскәрова Көјчәк Абыш г.	1888	19.05.1990
Чопурлу	Һәсәнов Әли Тагы о.	1885	28.02.1990
Шорбулаг	Мәммәдова Гызханым Иса г.	1884	02.12.1989
	Новрузова Сона Чәркәз г.	1880	31.07.1988
Шуртан	Чәфәров Бабакиши Мәммәдхан о.	1870	1988

Дүнјасыны дәјишән бу мүдриг гочаларын - дүнјакөр-мүш ағсаггалларын вә агбирчәкләрин синәси фолклор хәзинәси иди. Онларын бөјүк әксәријјәти чохлу дастан, нагыл, баяты, ләтифә, тапмача вә јанылтмачлар билирди. Бу ағсаггаллар нечә - нечә чаванлара елчилик етмишди, ган барышдырмышды, һикмәтли нәсиһәтләри илә дүз јолуну бүдрәјәнләри һәјата ғајтармышды. Онларын ичәрисиндә танынмыш дүлкәрләр - чүт, хыш бағлајанлар, шана - күрәк усталары, бојундуруг, вәл һазырлајанлар, дәмирчиләр, дәрзиләр вә башга сәнәт саһибләри вар иди.

Аллаһјарова Күләндам Алмәммәд гызынын адыны ким ешитмәмишди? Ашыг Әләскәрин она һәср етдији гошма инди дә тез-тез мәчлисләрдә ешидилир.

Күләндам нәнә /1839 - 1986, 147 ил өмүр сүрдү/ 365 өвлад, нәвә, нәтичә вә көтүкчәсини көрдү. Онун көзләри ишыгдан галмамышды. Өлүмүндән 2 - 3 ај габаг да ат белиндә чәтин даг јоллары илә кәнддән јайлага кетмишди. Биз, онун һаггында «Дағларын һикмәти» китабында кениш мәлүмат вермишик.

Бәзирхана кәнд сакини Бабаханова Губа Маһмуд гызы өмүр сүрдүјү 113 илдә 100 - дән чох халча, килим, чечим, вәрни, фармаш, хурчун, палаз тохумушдур.

Гамышлы кәндинин ағсагалы Хәлилов Рүстәм Хәлил оғлу танынмыш ел шаири иди. О, 106 јашында вәфат етди, 23 өвлад, 200-дән чох нәвә, нәтичә, көтүкчә јадикар гојуб кетди.

Мирзәјев Нағдәли Новрузалы оғлу /Оручлу кәнди/ 110 ил шәрәфли өмүр сүрдү, 90 ил адлы - санлы чобан кими танынды. О, ады дилләр әзбәри олан бир сыныгчы кими ел - оба ичәрисиндә бөјүк шөһрәт газанмышды. Намы ону «сыныгчы логман» адландырырды.

Гылынчов Јадикар Алјар оғлу Надирханлы кәндиндә дүнјаја көз ачмышды. 128 ил јашајыб бир чох тарихи һадисәләрин шаһиди иди. Гачаг Нәби илә көрүшмәк она нәсиб олмушду. От бичини вахты гоча вахтында да дәрјаз әлиндән јерә дүшмәмишди.

Сијаһыда ады олан вә олмајан Кәлбәчәр мүдрикләринин һәр бири һаггында бир китаб бағламаг олар.

ГАМЫШЛЫ КӘНДИ. РҮСТӘМ ХӘЛИЛОВ /1881-1987/

Рүстәм киши чатанда жүз јашына,
Дөл-дөшүнү чәм ејләди башына.
Һәвәслә саз чалды, маһны охуду,
Көһлән чапды кәлди елин хошуна.

ЈУЗУ КЕЧИБ ЈАШАЈАНЛАР,

ЕЛ ТӘСИБИ ДАШЫЈАНЛАР

01.01 - 1991 - чи ил тарихә олан мә'лумата көрә 100 вә
даһа чох јашы оланлар

Кәнди	Фамилијасы, ады вә атасынын ады	Доғул- дуғу ил
Абдуллаушағы	Мәммәдова Түмән Мүрсәл г.	1890
Агдабан	Вердијева Хатын Әһмәд г	1890
	Кәримов Дәмир Гасым о	1885
	Мәммәдова Һүрнисә Чәфәр г.	
Ағчакәнд	Нәчәфова Гонча Рза г	1890
Алырзалар	Һачыјева Шаһнабад Исмајыл г.	1890
Аллыкәнд	Алыјева Јахшы Аббас г	1875
Алмалыг	Аллаһјарова Көһһәр Ағалар г.	1890
	Һүсејнова Балаханым Чәмил г	1885
	Һүсејнов Худат Шәкәралы о.	1890
Ашағы Ајрым	Аллаһвердијева Шаханым Әскәр г.	1880
	Мәрданова Мәлејкә Әли г.	1890
Ашағы хач	Һәтәмова Пәри Бәјбала г.	1880
Бағырсаг	Әлијева Гөнчә Ибраһим г.	1880
Бағырлы	Алыјева Фатма Имамгулу г.	1890
	Зейналова Мәләкнисә Оруч г.	1890
Бағлыпәјә	Аббасова Зивәр Аббас г.	1889
	Әлбәндова Јетәр Хыдыр г.	1860
	Алыјева Гызханым Сары г.	1870
Башлыбел	Гасымова Тават Һәсән г.	1890
	Әлијева Хатын Әли г.	1890
	Мәммәдова Сәкинә Мәһәммәд г.	1890
	Мәнсимова Шамама Һәсән г.	1890
	Мирзәјева Килә Шаһбәндә г.	1885
	Мирзәјева Телли Балача г.	1890
	Салаһова Пәри Әбдүләли г.	1890
	Һүсејнова Көјчәк Салаһ г.	1890
	Һүсејнова Күлјетәр Казым г.	1890
Бојағлы	Әһмәдов Идрис Нағы о.	1890
Бинә	Вәлијев Муса Мәммәд о.	1866
Ғалабәјну	Оручова Мәлејкә Ибраһим г.	1882

Гамышлы	Аббасова Күнәш Әмираслан г.	1886
	Мәһәrrәмөва Кишмир Искәндәр г.	1885
	җаббарлы Күллү Мејданагы г.	1890
Ғылычлы	Шәлдијева Тават Вәли г.	1889
Ғанлыкәнд	Мустафајева Көзәл Әмраһ г.	1890
Ғараханчаллы	җаббарова Тораға Һүсејн г.	1888
Дәмирчидам	Мәммәдов Казым Әскәр о.	1890
Зағалар	Исмајылова Јасәмән Јусиф г.	1890
Зар	Әһмәдов Ејваз Алмәммәд о.	1889
Зәјлик	Кејтијев Мәһәммәд Һүсејн о.	1890
	Шәлдијева Күллү Аббас г.	1890
Зәргулу	Нәзәрова Сајад Мүрсәл г.	1890
Лев	Һәсәнов Һүсејнагы Искәндәр о.	1891
Зивел	Һәсәнова Күләһбәр Мөһсүм г.	1891
Зүлфүғарлы	Аббасов Ширин Аббас о.	1886
	Гурбанов Микајыл Һејдәр о.	1881
	Гурбанова Ширмајы Мәһәммәд г.	1882
	Сүлејманов Ханвәләд Әсәд о.	1890
	Һүмбәтова Сәһәр Муса г.	1881
	Мәммәдова Салатын Бајрам г.	1891
	Һәшимова Ғарател Ғасым г.	1885
	Җәфәров Илјас Әли о.	1866
Јелличә	Абдуллајева Сәтти Камал г.	1890
Илјаслар	Сәфәрова Көзәл Исмајыл г.	1890
Имамбинәси	Һәсәналыјева Күлтамам җамал г.	1890
Истису Ғәсәбәси	Ғулијева Зәһра Меһди г.	1890
Кәлбәчәр шә- һәри	Ибраһимова Сарај Әләкбәр г.	1891
	Меһдијев Һүсејн Мүсејиб о.	1890
	Мәһәrrәмөва Көзәл Оруч г.	1890
	Оручова Ипәк Әләкбәр г.	1890
	Оручов Әдил Һәсән о.	1885
	Сәмәдов Әһмәд Әскәр о.	1890
Кәндјери	Меһдијева Тават Ханлар г.	1880
Килсә	Ағајева Јахшы Исмајыл г.	1890
	Әзимова Мүнәввәр Ғајбалы г.	1890
Мәрчимәк	Мәммәдова Мәнзәр Аббас г.	1886
Милли	Нәчәфова Күлзар җавад г.	1877
	Һүсејнова Балаханым Әләмшаһ г.	1890
Надирханлы	Абышов Җәләл Аббас о.	1890
	Ғылычова Әзиз Мәһәммәд г.	1885
	Ғылычова Халса Мәһәммәд г.	1888
Октјабр	Аббасов Муса Бајрам о.	1884

	Абдуллајев Күлханым Нәби г.	1890
Тәкдам	Бабајева Мәдинә Рәһим г.	1888
	Аллаһвердијев Бәшир Алы о.	1891
Тиркешәвәнд	Чәмилова Сүраһы Худаяр г.	1890
Сарыдаш	Адыкөзәлова Һәмаһыл Гәһрәман г.	1880
Сејидләр	Гулијева Набат Јолчу г.	1885
Сусузлуг	Чәфәрова Јасәмән Исмаһыл г.	1880
	Чәфәров Мираға Әли о.	1890
	Чәфәрова Тамам Һејдәр г.	1880
	Чәфәрова Чәваһир Ибраһим г.	1886
Халланлы	Гарајева Мәһрибан Гәдим г.	1890
Чәјкәнд	Бағырова Рәхшәндә Әзим г.	1885
Чәпли	Әлијева Көвһәр Мәһәммәд г.	1888
	Һүсејнова Зејнәб Имамгулу г.	1890
Шапылар	Һүсејнова Хырда Мәммәд г.	1890
Шорбулаг	Алышанова Зәрифә Алышан г.	1881
	Новрузова Сона Чәркәз г.	1880

Бәли, 1991 - чи ил январын 1-нә кими Кәлбәчәр рајонунда 89 нәфәр 100 ил вә даһа чох јашы оланлар өмүр - күн сүрүрдү. Бунларын доггуз нәфәри Дәлидағын гојнунда јерләшән Башлыбел кәндиндә јашајырды. Кәлбәчәрдә ағсагала, ағбирчәјә һөрмәт өлчүјә кәлмәзди. Онларын бир сөзү ики олмазды. Һәр бир аилә өз ағсаггал вә ағбирчәјинин разылығыны, хејир-дуасыны алмамыш гыз алып, гыз вермәзди.

Кәлбәчәр шәһәриндә 6 нәфәр, Зүлфугарлы кәндиндә 5 нәфәр ел-обаја ағсаггаллыг вә ағбирчәклик едирдиләр. Милли кәнд сакини Нәчәфова Күлзар Чавад гызы 11 ил онларын кәндиндә јашамыш Ашыг Алыны јакшы хатырлајырды. О дејирди: - Ашыг Алынын көзләри сәсинин зәрбиндән тутулмушду. Ашыг Әләскәр устады Ашыг Алынын һөрмәтини јүксәк сахлајырды. Ону тојлара апарыб мәчлисләрин башында отурдарды. Онларын арасында ата - оғул мүнәсибәти давам едирди.

Ермәни гулдурларынын ситәми нәтичәсиндә јурдундан - јувасындан пәрән - пәрән дүшән бу гочаларын чоху вәтән һәсрәтинә дөзә билмәјиб дүнјасыны дәјишмишдир. Амма инанырам ки, онларын руһлары Кәлбәчәр дағларында доланмагдадыр.

Сизә гурбан олум ата - аналар,
 Журд - јувадан пәрән - пәрән олмусуз.
 Нечә дејим сизә охшарымыз вар,
 Сиз дүшмән дәрсини верән олмусуз.

ГОША МӘҢӘББӘТ -

ЈАША МӘҢӘББӘТ

1990 - чы илә олан мә'лумата көрә 50 ил вә даһа чох бир
 јердә јашајан әр-арвадлар

Кәндләрин ады	Әр-арвадын фамилијасы, ады вә атасынын ады
Абдуллаушағы.	Рәхимов Мәһәммәд Ширин о. Рәхимова Ағча Имамгулу г.
Агчакәнд	Сүлејманов Ханлар Алы о. Сүлејманова Зәһра Гәнбәр г.
Алырзалар	Гулијев Гулу Чаббар о. Гулијева Күллү Ибраһим г.
Армудлу	Һәхојев Һүсејн Атахан о. Һәхојева Сәнәм Нәчәфгулу г.
Баш Гарачанлы	Балајев Савалан Әбдүләли о. Балајева Вәзаһи Абыш г.
Башлыбел	Исајев Әбдүләли Сәлим о. Исајева Гызбәс Фәттаһ г.
Бозлу	Һәсәнов Әли Аббас о. Һәсәнова Күллү Мәһәммәдәли г.
Бојағлы	Әһмәдов Идрис Нағы о. Әһмәдова Зүлејха Әли г.
Ганлыкәнд	Мәрданов Чәләл Зал о. Мәрданова Чејран Мәһәммәд г.
Гараханчаллы	Бајрамов Нәриман Абдуләзим о. Бајрамова Наһидә Мәдәд г.
Зар	Исмајылов Муса Һәсән о. Исмајылова Набат Муса г.
Зәјлик	Кејтијев Мәһәммәд Һүсејн о. Кејтијева Пәричаһан Һүсејн г.

Зүлфүгарлы	Гурбанов Микајыл Һејдәр о. Гурбанова Ширмајы Мәһәммәд г. Аббасов Ширин Аббас о. Аббасова Хәдичә Аслан г.
Јаншаг	Чәфәров Илјас Әли о. Чәфәрова Хатын Әһмәд г. Чәфәров Мираға Әли о Чәфәрова Шүшә Һејдәр г.
Јелличә	Сүлејманов Әһмәдхан Зејнал о. Сүлејманова Зәрнишан Оруч г.
Кечилигаја	Мирзәјев Гәдималы Әзиз о. Мирзәјева Адывар Шүкүр г.
Килсәли	Гулијев Чәркәз Атакиши о. Гулијева Мүнәввәр Әсәд г.
Кештәк	Бабајев Һәшим Мәммәдхан о. Бабајева Марал Ағахан г.
Лев	Һәсәнов Һүсејналы Искәндәр о. Һәсәнова Күлкәз Иса г.
Мишни	Һәсәнов Алы Мәммәд о. Һәсәнова Гәшәнк Мухтар г.
Моллабајрамлы	Дүнјамалыјев Алмәммәд Хо. Дүнјамалыјева Раста Мәһәммәд г.
Надирханлы	Гылычова Јадикар Алјар о. Гылычова Минарә Ағажар г.
Октјабр	Аббасов Зејнал Надир о. Аббасова Күлсавад Һәсән г.
Татлар	Бәјләров Искәндәр Садыг о. Бәјләрова Зүлејха Адыкөзәл г.
Тахтабашы	Исмајылов Гәнбәр Гара о. Исмајылова Сәкинә Сәлим г.
Сејидләр	Мәммәдов Умуд Рүстәм о. Мәммәдова Салатын Һәсәналы г.
Сојугбулаг	Абдуллајев Мәһәррәм Мәммәдхан о. Абдуллајева Вәтән Әшрәф г.
Халланлы	Көчәријев Рәһим Ибраһим о. Көчәријева Һәјат Әһмәд г.
Чыраг	Исмајылов Мәһәммәд Рәчәб о. Исмајылова Чаһан Әзим г.

Кәлбәчәрин дүнјакөрмүш мүдриг ағсаггалларындан,
исмәтли вә габилијјәтли, синәләри бајаты хәзинәси олан
нәнәләримиздән галын - галын мараглы китаблар јазмаг

олар. Имкан олмадыгындан биз јалныз онларын бир
нечәсиндән сөһбәт ачмалы олдуг.

ЈАНШАҒ КӘНДИ. ИЛЈАС ЧӘФӘРОВ/1866-1991/
ВӘ ХАТЫН ЧӘФӘРОВА/1869-1990/

Илјас баба, Хатын нәнә һардасыз?
Муровун гојнунда һәлә тордасыз.
Дөврәны сүрдүнүз бир јердә јүз ил,
Ел-обасыз галан дар мөзардасыз.

АҒСАГГАЛЛАР, АҒБИРЧӘКЛӘР -

ЕЛ - ОБАҖА КӘРӘКЛӘР

Бир аталар мәсәлиндә көзәл демишләр: - «Аллаһсыз јердә отур, бөјүксүз јердә отурма». Бәли, һеч бир ел - оба бөјүксүз - ағсаггалсыз, ағбирчәксиз олмасын. Кәлбәчәр рајонунда, онун һәр бир кәндиндә бир сөзү ики олмајан, кетдији јердә ган барышдыран, чамаат арасында сајылан, һамыја дүзкүн јол көстәрән, бөјүк һөрмәт вә нүфуз газанан мүдрик ел ағсаггаллары вә ағбирчәкләри аз олмамыш вә инди дә вардыр. Әлбәттә, онларын һамысы һаггында кениш сөһбәт ачмаг үчүн имкан олмадыгына көрә, биз бу барәдә гыса мә'луматлар вермәклә кифајәтләнәчәјик.

Кәлбәчәрин сөзү кечән, ел тәсиби чәкән, һәмишә чамаатын мәнәфејини мүдафиә едән ағсаггалларындан бири Мәшәди Чәмил олмушдур. 1918 - 20 -чи илләрдә ермәни гәсбкарлары Кәлбәчәрә һүчүм едәркән Мәшәди Чәмилин мүстәсна ролу данылмаздыр. Әһалини сәфәрбәр етмәкдә, Солтан бәјин дәстәсинә адамлар көндөрмәкдә Мәшәди Чәмил өз шәхси һөрмәтиндән истифадә етмиш вә бунун сајәсиндә бир нәфәр дә олсун ермәни азгыны Кәлбәчәр торпагына ајаг баса билмәмишдир. Тәәссүф ки, биз Мәшәди Чәмилләрә бәнзәјә билмәдик.

Кәлбәчәр дағларында гадына, ағбирчәјә һөрмәт бөјүк олмушдур. Бир гыза елчи кәләндә нәслиндән сағ олан ағбирчәјә кенәшмәдән, онун хејир - дуасыны алмадан елчиләрә «һә» верилмәзди. Әслиндә буна гызын ата - анасынын ихтијары да јох иди. Бир нәслин ағсаггалы вәфат етдикдә, бу нәслә сағ олан ән јашлы гадын ағсаггаллыг, ағбирчәклик едәрди. Бүтүн мәсәләләрин һәллиндә һәмин ағбирчәјин рә'ји нәзәрә алынарды. Онун баба олан оғлу да, һәтта бир гојун, бир мал сатанда бунун үчүн ағбирчәк анасынын разылыгыны алмалыјды.

Өмрүндә чадра алтында кәзмәјән кәлбәчәрли гадынлар әрләри илә бирликдә ат чапарды, дава күнү әлине түфәнк көтүрүб јурд - јувасыны горујарды. Һәм дә гадынлар ханым - хатын кими өмүр сүрмәзди. Аиләни доландырмагда әринә јахындан көмәк едәрди. Кәлбәчәрин демәк олар ки, бүтүн кәндләриндә чаван гызлар, кәлинләр, јашлы гадын-

лар, дүнҗакөрмүш агбирчәкләр халча /кәбә/ , шәддә, килим, чечим, гапылыг, фармаш, хурчун, палаз тохумагы бачарырдылар. 1990-чы илдә апардыгымыз адбаад мә'лумата көрә бу рајонда 7500 нәфәрдән артыг гадын халча вә. с. тохумагын камил устасы иди.

Кишиләрин ичәрисиндә дә ән габилијјәтли бәнналар, дүлкәрләр, дәмир усталары вә бир чох башга сәнәт саһибләри рајонун бүтүн еһтијачларыны тә'мин едирди. Рајонун бүтүн әһалиси ағсаггал вә агбирчәкләрә һәддиндән артыг еһтирам көстәрирди. Ики нәфәр ағлыкәсмәз бири - бири илә далашдыгы вахт ағсаггалы вә ја агбирчәји көрдүкләри заман голлары јанларына дүшәрди. Дава - далаш јоха чыхарды. Бөјүжә һөрмәт ата - бабадан кәлбәчәрилләрин ганында иди, онлар нәсил-нәсил бу бөјүк мәдәнијјәти јашадырдылар.

АРЗУМ КӨЗҮМДӘ ГАЛДЫ

Әскәрова Шамама Сүләјман гызы нә чох, нә аз, чәми-чүмләтаны 140 ил өмүр сүрдү. 1827 - чи илдә Лачын кәндиндә дүнјаја көз ачан Шамама нәнә 1967 - чи илдә өмүрүнү 181 нәфәр өвлад, нәвә, нәтичә, көтүкчәләринә вә јадичәсинә бағышлады. О, дүнјасыны дәјишмәјә үч күн галмыш башына топлашанлара деди: - Дејәсән өмүрүмүн сону јахынлашыр. Чох истәјирдим ки, јадичәм Солтанын тојунда ојајам. Амма, көрүнүр о күн мәнә гисмәт олмајачаг. Дүнја е'тибарсыз имиш, арзум көзүмдә галды.

Арзусу көзүндә галан Шамама нәнә зәһмәтә бағлы, ат чапан, күллә атмагы бачаран, халы, шәддә, килим, чечим, гапылыг, чувал, палаз, дуз торбасы, асмагы, гырхылыг габы вә с. әшјалары усталыгла тохујан, чохлу бајаты билән ел агбирчәји иди. Шамама нәнә Лачын кәндиндән пәрвазланыб Күнәшли кәндинә учмушду. Бу кәндә әрә кәлиб өмүрүнүн сонуна кими бурада јашамышды. Онун Күлхас, Исаг, Мүнәввәр, Әли вә Мәшәд адлы өвладлары боја - баша чатмыш, өз һалаллыгларына көрә ел - обанын һөрмәтини газанмышдылар.

Шамама нәнәнин 7 өвлады, 151 нәвәси, 21 нәтичәси, 2 көтүкчәси вә Солтан адлы бир јадичәси вар. О, чох күмраһ иди. Шамама нәнә дүнјада чох надир һадисәни-бешинчи нәсли олан јадичәсини көрмүшду. Онун гызы Күл-

хас, Күлхасын оғлу Ғилал нәвәси, Ғилалын ғызы Шөвкәт нәтичәси, Шөвкәтин оғлу Рамиз көтүкчәси, Рамизин оғлу Солтан јадичәси иди. О, тарихдә белә из гојмушду.

Шамама нәнәдән чох јашамасынын сәбәбини сорушдуг-да адамдан инчик галыб дејәрди: - Быј, башыма хејир, мән нә јашамышам ки? Вур-тут бирчә јадичәм вар. Нәдидәми көрсәјдим чох јашамалы олардым. Мәндән чох јашадығымы јох, сағлам олмағымы хәбәр алын сәбәбини сөјләјим:

- Һәмишә сүд - ағарты јемишәм;
- Ајраны чүрүдүб үстүнә сүд төкүб ичмәји хошламышам;
- Тәмиз һавада кәзмишәм, булаг сују ичмишәм;
- Ат белиндә кәзмәји хошламышам. Ат минән адам һәләм - һәләм хәстәләнмәз.
- Ғырхбуғум, әвәлик, зирә, кәкликоту, туршәнк, сүд-оту, јарпыз кими биткиләр евимиздән әксик олмајыб;
- Һеч кимин пахыллығыны чәкмәмишәм, гоншуну хош-бәхт көрмәк истәмишәм;
- Зәһмәтдән ајрылмамышам. Халча-халыдан башга чораб, јер һанасында шал, өркән тохумушам. Һансыны гојум, һансыны дејим. Хәстәләнмәјә вахтым галмајыб. Һәм дә чәтин, мәшәггәтли күнләр көрмүшәм. Јохса 200 - 300 ил јашаја биләрдим. Белә өмрү индики чаванлара арзула-јырам.

Шамама арвада нәнә дејәндә инчијәрди, она «Шамама бачы» демәкдән хошу кәләрди. Онун дилиндән ашағыда-кы бајатылары јазмышыг.

Бу булаг, дашы булаг,
Кирпикли, гашлы булаг.
Олмушам сәнин кими
Көзләри јашлы булаг.

Бу булаг, новлу булаг,
Овчулу, овлу булаг.
Олмушам јад өнүндә
Ғылынчы совлу булаг.

Гојунун өрүшү вар,
Отлага жүрүшү вар.
Чобанын булаг үстө
Жарынан көрүшү вар.

Ел дәрдә бәләнибди,
Зүлм әршә дирәнибди.
Севинчи әлдән кедиб,
Гәлбә гәм әләнибди.

Биз бүтүн әзиз охучулара Шамама нәнә өмрү вә јадичәсини көрмәји арзулајырыг. О, јадичәсинин тојуну көрә билмәдијинә көрә арзусу көзүндә галды. Сизин белә арзунуз чин олсун.

ГУЛАГ КЭСЭН СӘЛБИ

Сәлби нәнә Зүлфутарлы кәндиндә боја – баша чатмышды. Һәлә ушаглыг чағында о, ат чапмагы, күллә атмагы бачарырды. Чаванлыг дөврүндә Сәлбидән өтрү елчи, елчи далынча кәлирди. Лакин Сәлби малына, пулуна көрә һеч кимә әрә кетмәк истәмирди.

Бир күн бәј ону гачырыр. Јолда Сәлби атын тәркиндә голларыны ачыб бәјин белиндәки хәнчәрлә онун бир гулағыны кәсиб атыны да әлиндән алыб гачыр. Һәмин күндән она «Гулаг кәсән Сәлби», бәјә «Тајгулаг бәј» ады верирләр.

Сәлби танымајыб бир дәфә Ашыг Әләскәрлә дә савашмаг истәјиб. Бу мүнәсибәтлә Ашыг Әләскәр она бир ше'р гошмушдур. Бу барәдә «Дағларын һикмәти» китабында мә'лумат вермишик.

Сәлби нәнә 100 илдән чох мәрданә өмүр сүрдүкдән сонра дүнјаја әлвида демишдир.

Ашыг Алынын, Ашыг Әләскәрин Кәлбәчәрә, онун адамларына, Сәлбијә һәср олунмуш бир чох ше'р вә гошмалары вардыр.

ТЕЈФӘ НӘНӘ

Гөләндәрова Тејфә Һәзрәтгулу гызы Кәлбәчәр рајону-нун Хөләзәк кәндиндә дүнјаја көз ачмышды. Онун анадан олмасы тарихини дәгигләшдирмәк мүмкүн олмады. Лакин бир чох һадисәләри, кечмиш дөврүн адамларыны јадына салмасы белә бир гәти фикир жүрүтмәјә имкан верир ки, о, 140 - 145 ил өмүр сүрүб дүнјасыны дәјишди. Тејфә нәнә нағыл едирди ки, Ашыг Алыны, Ашыг Әләскәри чалыб - чағыранда дөфәләрлә көрмүшәм. Ел агбирчәји билдирди ки, бу маһалда илк дөфә палтартикән машины меним атам алмышды. Һамы она бир мө'чүзә кими бахырды. Гонум-гоншулар машинын көрүмүнә гојун-гузу кәтирирдиләр. Бә'зиләри ону шејтан әмәли һесаб едирди.

Јадичәсини көрмәк һәр адама гисмәт олмур. Бешинчи нәслини - јадичәсини көрмәк хошбәхтлији Тејфә нәнәјә нәсиб олду. О, оғлу Имамвердинин гызлары Мәнзәри вә Күлзары бејүдүб боја - баһа чатдырды, оғул - ушаг саһи-би етдирди. Ел - обанын дәрин һөрмәтини газанан Тејфә нәнә 151 нәфәр төрәмәсини көрә билди. Бунлардан 3 нәфәри өвлады, 52 нәфәри нәвәси, 56 нәфәри нәтичәси, 38 нәфәри көтүкчәси вә 2 нәфәри јадичәси иди. Бу бејүк бир нәслин баһчысынын гызы Күлзардан нәвәси Лејли, Лејлинин бир оғлу Идрис, Идрисин гызы Минајәдир. Онун дөрдүнчү нәсли олан Минајәнин оғлу Фәхрәддин вә гызы Тәранә Тејфә нәнәнин јадичәләридир. О, дүнјадан көчән-дә Фәхрәддин 4 јашында, Тәранә 2 јашындајды.

Хөләзәк кәндинин чамааты инди дә өз нәнәләринин хатирини әзиз сахлајыр. Онлардан кими диндирсән белә дејир:

- Тејфә нәнәнин бир сөзү кәндимиздә ики олмазды. Гызлары әрә верәндә, оғланлары евләндирәндә әввәлчә бу ел агбирчәјинин јанына кедирдиләр. Онун мәсләһәтиндән һеч кәс чыхмазды. Вердији хејир-дуа чаванлара хош-бәхтлик кәтирәди.

Биз, Тејфә нәнәнин сағлығында онун көрүшүнә вә фотошәклини чәкмәјә кетмишдик. Јашынын чох олмасына бахмајараг биздән һәјаланды, јашмаг бағлады. Кечмишин ачылы - ширинли күнләриндән марағлы һадисәләр данышды. Ашыг Әләскәрин «Көнүл, сән ки, дүшдүн ешгин бәһринә» мисралары илә башланан тәчнисини Хөләзәк

кэндинин сакини Нарын адлы бир көзэлә һәср етдијинин тарихчәсини сөјләди.

АВТАБ НӘНӘ

Кәлбәчәрин индики һачы кэндиндә 100 илдән артыг өмүр сүрүб дүнјасыны дәјишән ел агбирчәји Автаб нәнә ән мәһшур халча - халы устасы кими танынырды. Онун өзү, гызлары, нәвә вә нәтичәләри халча, шәддә, вәрни вә с. тохумагда ад - сан газанмышдылар. Автаб нәнә сөзүн әсл мә'насында бир халчачылыг мәктәбинин әвәзсиз устады иди.

Бир дәфә журналист Фаиг Мустафајев, танынмыш јазычы Сабир Азәри илә Кәлбәчәрә кәлмишди. Мән Автаб нәнәнин сәһәткарлыг мәһарәти һаггында онлара мә'лумат вердим. Фаиг мұәллимин хаһиши илә Автаб нәнәни көрмәк үчүн онун јашадыгы кәндә јола дүшдүк. Автаб нәнәни евләринин јахынлыгында јашајан нәвәсинин евиндә тапдыг. О, бурада һана габагында отуруб балача нәвә - нәтичәләринә халча тохумагы өјрәдирди. Фаиг мұәллимин онунла мараглы сөһбәти олды.

Автаб нәнә бизи евләринә апарды вә өз әли илә тоху-дугу 40-дан чох халчаны һәјәтә чыхарыб сәрдирди. Санки биз бир күлүстанлыг сәјр едирдик. Адам ики көз дә сатын алыб бу фүсункар көзәллијә тамаша етмәк истәјирди.

Бирдән Автаб нәнә көлининә ишарә едәрәк, бөјүк бир халчаны гатладыб Фаиг мұәллимә деди: - Огул, көрүрәм халчаны чох севирсән. Көтүр, о халчаны сәнә багышла-дым.

Автаб нәнә оғлу Ширинин јанында јашајырды. Фаиг мұәллим она деди:

- Бәс, сән мәнә халча багышласан, оғлун сәнинлә да-лашмазмы?

Автаб нәнә тәәччүблә дилләнди:

- Нечә, нечә? Евин бөјүјүнүн һәдијјәсинә о нә һагла е'тираз едә биләр. Ешитмәдијим сөзү сәндән ешидирәм.

Фаиг мұәллимә бөјүклүк - кичиклик мұнасибәтләринин белә јүксәк сәвијјәдә галмасы фәрәһ верди. О, Кијев шә-һәриндә чап етдирдији китабында Автаб нәнә һаггында көзәл бир јазы вермишди.

Күлкәз Хәлил гызы Мәммәдова рајонун Агчакәнд кәндиңдә дүнјаја кәлиб, өмрүнү бу кәндә багламышды. Һәр бир чәтинлијә дөзәрәк дөрд огул вә беш гыз бөјүдән Күлкәз ана һансы мәшәггәтләрә таб кәтирмәмишдир?... Өвладларыны боја - баша чатдырана гәдәр 1976 - чы илдә дүнјадан көчән өмүр - күн јолдашы Сәлим ата илә нөләр чәкдикләрини гәләмә алмаг мүшкүл ишдир.

Күлкәз ана доггуз өвлад бөјүдә-бөјүдә 50-дән артыг халча, килим, палаз, шәддә, гапылыг, чечим, пенчәк вә шалвар тикмәк үчүн јер һанасында оғанларына шал тохумуш, белиндә одун вә от шәләси дашымыш, ораг-чинлә тахыл, дәрјазла от бичмиш, басма гојмуш, ушагларыны јамадыгы палтарларла бөјүтмүш, гојун, инәк сагмыш, ев ишләри көрмүш, бир сөзлә, һәјатда кирпији илә од көтүрмүшдүр. Онун һәјат јолдашы Сәлим киши кәндиң сајылан ағсагалы олмуш, өвладларынын тәһсил алмасы үчүн һәр чүр ағыр зәһмәтә гатлашмышдыр. Гызларынын дөрдүнә ихтисас тәһсили вермәсә дә, 4 огу али тәһсил алмыш \онлардан бири филолокија елмләри нами-зәдидир\, бир гызы орта ихтисаслы тибб ишчисидир.

Сәлим киши өвлад, нәвә вә нәтичә көрсә дә, онларын сајынын 100-ә чатдыгыны көрмәди. Күлкәз ана 113 өвлад, нәвә вә нәтичәләринә ағбирчәклик етди, һеч ким онун бир сөзүнү ики еләмәди.

Өвлад, нәвә вә нәтичәләри һәмишә пәрванә кими онун башына доланырдылар. Нәвәләриндән али тәһсилли оланлары чождур.

113 өвладың нәнәси олан Күлкәз ана өмрү боју баш вермиш һадисәләрә јүзләрлә бајаты гошмушдур. Бу бајатыларын 350-сини өвладлары магнитофон лентинә јазыб сахлајырдылар. Күлкәз ана дүнјадан көчмүш атасына, анасына, гајынанасына, истәкли өмүр-күн јолдашына, һагсызлыг торуна салынан оғлуна вә бир чох башгаларына бајатылар демишдир. О, баш верән һадисәләрин тә'сири илә чәтинлик чәкмәдән бајатылары бәдаһәтән сөјләјирди.

Ермәни гулдурлары өз дахилимиздәки вәзифә давала-рындан вә саттынлыгларымыздан истифадә едиб Кәлбәчәр рајонуну да ишғал таңдагы алтына салды. Күлкәз ана

да гачгын дүшүб Бакыда јашады, Лакин гачгынлыг дәр-
динә, Кәлбәчәр һәсрәтинә дөзмәди. Һәр күн бајатыны ба-
јатыја чалады. Онун дилинден јүзләрлә бајаты гәләмә
алынды. Нәһәјәт, Кәлбәчәр, Ағчакәнд дејә - дејә Күлкәз
ана 1995-чи илин 18 сентјабрында әбәди олараг көзлә-
рини јумду. О, өвладларына вәсијјәт етмишдир ки, ону
Кәлбәчәр дағлары көрүнән бир јердә дәфн етсинләр. Бу ел
анасыны Бакыда әманәт кими табутда мөзәра саллады-
лар. Торпағларымыз дүшмән тапдағындан хилас едилдик-
дән сонра ону өмүр - күн јолдашы Сәлим кишинин јанын-
да торпаға тапшырачағлар.

Күлкәз ананын гошдуғу бајатылардан бир нечәси илә
таныш олун.

Бу кәлән боз атдымы,
Саһиби јох, матдымы?
Сәлимсиз нијә дөзүр,
Үрәји поладдымы?

Дүзү көрүб пөртдүләр,
Аға гара өртдүләр.
Мәним һағлы оғлума,
Бир һаһаг ган сүртдүләр.

Дилимдә јалан олмаз,
Гәм сатсан, алан олмаз.
Бу дүнјада мәним тәк
Үрәји талан олмаз.

Кәнд ағлар, бинә ағлар,
Киримәз, јенә ағлар.
Унудуб өз дәрдини,
Дәрдлиләр мәни ағлар.

Икид һајында дурду,
Елин вајында дурду.
Горхаг јурдуну сатыб,
Јағы тајында дурду.

Дәрәләрдә сел олур,
Тәпәләрдә јел олур.
Надан баша кечәндә
Ода дүшән ел олур.

ГАРАЧАНЛЫ КЭНДИ.ХАЛЧАСЫ 100 JAШЛЫ

НЭНЭХАНЫМ ХАЛА

Нэнэханым хала, жүз халы кәсдин,
Шәддә тохумаға һәр ил тәләсдин.
Әлинин зәһмәти галды дүшмәнә,
Һирсиндән титрәжиб, гәзәблә әсдин.

Кэлбәчәр районунун аҗры - аҗры јашајыш мәнтәгәләриндә нүфузлу ағсаггал вә ағбирчәкләр дедикчә чох олмушдур. Бу ел мүдрикләринин дүнјасыны дәјишәнләрә халг һәмишә рәһмәт охујур, галанлары индики чәтин гачгынлыг дөврүндә өзләринин мәсләһәтчиси, јолкөстәрәни һесабы едиб онлара дәрин һөрмәт бәсләјирләр.

Мәшәди Салех - Кэлбәчәрдә чох нүфузлу ағсаггал олмушдур. О көрүнән кими дава-далаш саланлар дәрһал сакитләшәрмиш. Дәфәләрлә ган барышдырмышдыр. Хатирәси инди дә әзиздир.

МОЛЛА МӘҲӘММӘД

Башлыбел кәндиндә дүнјаја кәлди,
Дәрин зәкасыјла елдә јүксәлди.
Она бөјүк олду халгын һөрмәти,
Инсафыны әлдән вермәди гәти.

Молла Мəһəммəd /Башлыбел кəнди/ - савадлы, инсафлы, сајылан, ел - оба рəғбəти газанан, һеч кəсин бир сөзүнү ики етмəјən ел ағсағалы иди.

Кəрим Чəфəров /Кəлбəчəр/ - атасы Һачы Шəмəммəd дə өзү кими ел ағсағалы олмушдур. Сөзү өтən, иш билən бир киши иди.

Мүсəјиб Һачыјев /Кəлбəчəр/ - лəјағəтли бир ағсағал олмагла јанашы, өмрүнүн сонуна кими зəһмəтдən ажрылмады. Өвладларынын тəкидинə бахмајарағ əмəји өзүнə дост сечмишди.

Мүсəјиб Исмајылов /Кəлбəчəр/ - рајонун малијјə, банк вə башга идарəлəриндə мүдир ишлəмишдир. Дүзкүнлүјү вə тəлəбкарлығы илə сечилирди. Хəјли мүддəт рајон партија комитəсинин тəфтиш комиссијасына сəдрлик етди.

Һачыбаба Мəһдијев /Кəлбəчəр/ - дејиб - күлən, лəтифə сөјлəјən, зарафатчыл, гəјгыкеш вə мəһрибан бир инсан кими таныырды. Малијјə шө'бəсинə рəһбərлик едирди. Рајонун лəјағəтли, санбаллы ағсағалларындан бири сајылырды.

Оғлу Нəсиб Мəһдијев атасынын сənəтини давам етдир.

Əли Гурбанлы /Кəлбəчəр/ - узун мүддəт рајонда мұхтəлиф идарəлəрдə мүдир ишлəди. Сөзү кечən ағсағаллардан бири олду. Ад-сан газанды. Хəјирхəһлығы илə танынды. Јасы үмүмрајон матəминə чеврилди.

Кəрəм Əһмədов /Кəлбəчəр/ - милис, малијјə, банк системлəриндə ишлəди. Мəчлислəрдə масабəјлик етди, ган барышдырмаға кетди, чаван вахтындан бир ел ағсағалы кими танынды. Əзиз хатирəsi унутулмаздыр.

Гəһрəман Атакишијев - узун мүддəт Зүлфүтарлы кəндиндə, сонра да Башлыбел кəндиндə колхоз сəдри ишлəди. Бир тəсəррүфатчы кими танынды. Ики дəфə далбадал Азəрбајчан Али Советинин депутаты сечилди. Һөрмəт вə нүфуз саһиби олду. Инди дə ады бөјүк еһтирамла јад олунур.

Рүстəм Хəлилов - Гамышлы кəндиндə 106 ил өмүр сүрдү. 20-чи иллəрдə шура советинин сəдри ишлəјəндə Ашыг Шəмширин атасы Ашыг Гурбан онун катиби имиш. Рүстəм кишинин сағлығында дөл-дөшү 200 нəфəri кечмишди. Ше'р јазыб, кəзəl саз чалырды. Рајонун əн һөрмəтли ағсағалларындан бири иди.

Мисир Исмајылов /Моз - Гарачанлы кәнди/ - тәкчә өз кәндиндә јох, рајон мигјасында сајылырды. Готурлу дәрәсинин һөрмәтли ағсагалларындан бири иди. Принципиал, һагсызлыгга барышмајан бир адам иди.

Исмајыл Сүлејманов, Абдулла Нәчәфов, Ханлар Сүлејманов, Сәлим Мәммәдов - Ағчакәнд кәндинин дирәји сајылан ел ағсагаллары кими һөрмәт саһиби олдулар. Чәтинлијә дүшәнләр, оғлуна тој едәнләр, гызыны көчүрәнләр, өлүсү дүшәнләр онлардан һәмишә мәсләһәт алырдылар.

Ибраһим Гулијев - тәкчә доғулдуғу Гузејчиркин кәндиндә јох, Кәлбәчәрдә сөзү кечән, мүдрик ел ағсагалларындан бири сајылырды. 90 ил өмүр сүрмүш Ибраһим киши зәнкин бир хәзинә иди. Синәси фолклор, дас-тан, бајаты долу һикмәт хәзинәси.

Ихтијар дөврүндә гачгын өмрү јашајан Ибраһим кишинин ағыллы мәсләһәтләрини, ширин сөһбәтләрини, дузлу кәламларыны динләмәкдән дојмаздылар. Һара кедирдисә, Һарда олурдуса, « Ибраһим дајынын һәр кәлмәси адамы бир һәфтә гидаландырыр » - дејирди она гулаг асанлар.

Гачгынлыг дәрдинә дөзә билмәјән Ибраһим дајы бу јахынларда Кәлбәчәр һәсрәтијлә әбәдијјәтә говушду. Онун һүзрү гачгын шәһәрчијиндә ел матәминә чеврилди. Һамы бир нәфәр кими «Ибраһим елдән кетди» - дедиләр.

Бу ел ағсагалынын оғлу Маһир икид баталјон командири кими ермәни гулдурларына гаршы дөјүшләрдә шөһрәт газанмыш, шәһидлик зирвәсинә јүксәлмишди. Ибраһим кишинин оғлу Әлөвсәт Ағаларов Азәрбајчан Республикасы Милли Мәчлисинин үзвүдүр.

Пәнаһ Чаббаров - Тәкәгаја кәндиндә јашајырды. Кәнддә рәһбәр вәзифәләрдә чалышмышды. Мәктәбдә тәсәррүфат мүдири ишләмишди. Ләјагәтли ағсагал вә зәһмәткеш бир адам кими һөрмәт газанмышды.

Аслан Гулијев - индики Күнәшли кәндиндә дүнјаја көз ачмышды. Бөјүк Вәтән мұһарибәси иштиракчысы иди. Габагчыл кәнд совет сәдри вә ад-сан саһиби олан бир ел ағсагалы кими таныырды.

Имран Әлијев - ибтидаи тәһсил алмышды. Лакин бачарығына сөз ола билмәзди. Буна көрә дә 30 илдән артыг кәнд совети сәдри ишләди, фәалијјәти јүксәк гијмәтләндирилди.

Чомәрд кәндинин Ханлар киши, Идрис киши кими ағсаггаллары илә бирликдә чәмаата ағсаггаллыг едирди.

Чичәк Гәсәнова - Башлыбел кәндинин сајылан ағбир-чәкләриндән бири һесаб олунурду. Гәтта чәмаат ону әв-вәлләр зорла өзләринә кәнд советинин сәдри сечмишди. Һөрмәт - иззәт саһиби олан, һамынын дәрдинә јанан бу ел ағбирчәјини ермәни чәлладлары гәтлә јетирдиләр.

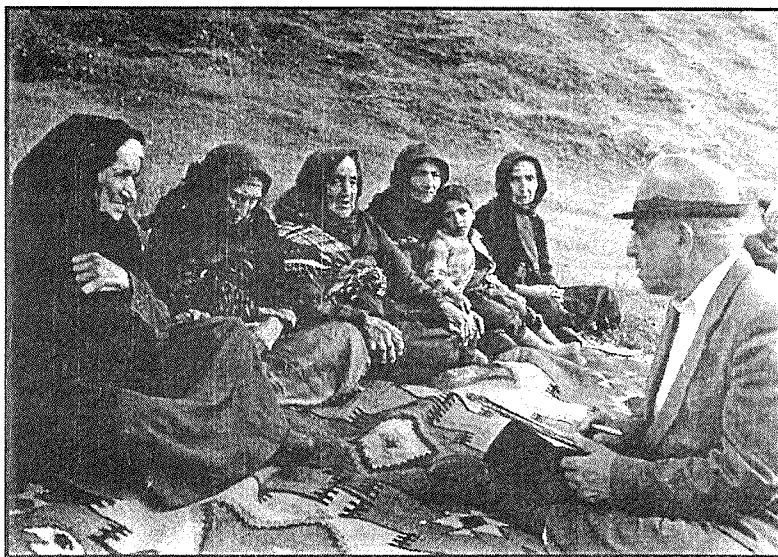
Әһмәдалы Әләкбәрәв - Чәмилли кәндиндә боја - баша чатмышды, Бөјүк Вәтән мұһарибәсиндә гәһрәманлыг көс-тәриб орден вә медалларла кери гајытмышдыр. Колхоз сәдри вәзифәсиндә чалышмышдыр.

Танынмыш бир ағсаггал кими ел-обанын хејир - шәринә јарыјырды.

Мәһәррәм Исмајылов /Бағлыпәјә кәнди/ - узун мүддәт кәндләриндә колхоз сәдри олмуш, Ағдабан советлијинә рәһбәрлик етмишди. Бир ел ағсаггалы кими чәмаат ону үмид јери санырды.

Азад Салаһов, Гафар Ағајев /Әсрик кәнди/ - һәр ики-си узун мүддәт Әсрик кәндинә вә советлијинә рәһбәрлик етмишләр. Чәмаат арасында инди дә һөрмәтә маликди-рләр. Елин хејир-шәриндә иштирак едиб ағсаггал сөзлә-рини дејирләр.

Ел - оба ичәрисиндә сајылан ағсаггаллардан Мәшәди Бәхтијары/Надирханлы кәнди/, Молла Мәммәд вә Мәшәди Исмајылы/Зар кәнди/, Кәрбалајы Мустафаны /Зәј-лик кәнди/, Илјас кишини/Јаншаг кәнди/, Ибраһим ки-шини/Сејидләр кәнди/, Заман Мәрданову/Ганлыкәнд кәнди/, Шүкүр кишини /Халланлы кәнди/, Гоча Мирзә-јев/Зивел кәнди/, Гандал Нағыны/Илјаслар кәнди/, Аб-бас Әлијев/Дәмирчидам кәнди/, Сары Мәммәдову/Лев кәнди/, Молла Зејналы/Гылычлы кәнди/, Мүсејиб киши-ни /Чобанкәрәкмәз кәнди/, Салех Шәкәрәлијев/Алма-лыг кәнди/, Муса Ибадову/Әсрик кәнди/, Маһмуд киши-ни /Моз кәнди/, Бәһмән кишини/Абдуллаушагы кәнди/, Әмир кишини/Оручлу кәнди/, Бабахан кишини/Јелличә кәнди/, Мәһәррәм Бајрамову/Халланлы кәнди/, Аллаһ-верди кишини/Сојугбулаг кәнди/, Мамој кишини /Ағда-бан кәнди/, Иса кишини/Чорман кәнди/ вә бир чох баш-галарыны мисал көстәрмәк олар.

БАШЛЫБЕЛ КЭНДИНИН 100 ИЛ ВЭ ДАҢА
ЧОХ ЈАШЫ ОЛАН АҒБИРЧЭКЛЭРИ ШАМИЛ
ӘСКӘРОВЛА СӨҢБӘТ ЗАМАНЫ

Пәри, Савад, Килә, Телли, Күлјетәр
Инди һардачыһыз әзиз нәнәләр?
Ағбирчәк вахтында гачгын олдунуз,
Дарыхман, бизим дә үзүмүз күләр.

КӨЗЭЛЛИК МӘСКӘНИ, УЛУ КӘЛБӘЧӘР, ҺӘР БИТКИСИ ЛОҖМАН, ҺӘР ДАШЫ КӨВҖӘР

ДӘРМАН БИТКИЛӘРИ

Кәлбәчәр рајону эразисиндә 4 миндән артыг битки бој атыр. Бунлардан 200 - ә гәдәри дәрман биткиләридир. Биз бу биткиләрин һансы хәстәликләрә дәрман олдуғуну да өјрәнмишдик. Нөвләринә көрә дејил, әлифба сырасы илә бу дәрман биткиләринин бир чохунун адыны чәкә билләрик.

Ајыдөшәји, ајрыг, албалы, алма, андыз, ардыч, армуд, асыргалоту, атыл - батыл, ачыговуг, ачы әвәлик, ачы јонча. ачы чичәк, ачлыготу;

Багајарпағы, бағ сәһләби, балгабаг, балдырған, баллыгча, бат - бат, башлыготу, бәлгәмоту, бәнөвшә, бојаготу, бојмадәрән, бөјүрткән, булаготу;

Гајтарма, гәнтәпәр, гарагыныг, гарагат, гаргыдалы, гә-тыргујруғу, гызылкүл, гырхбуғум, говаг, гоз, гурдоту, гу-шәпшәји;

Дағ јончасы, дағ лаләси, дазыоту, даламаз, дамоту, дөвә-дабаны, дәлибәнк, дәмровоту, дишгурдлајан;

Әвәлик, әзкил, әкин артишоку, әмәкәмәчи, әрик, әсмә;

Зәјәрәк, зирә, зиринч, зоғал;

Инчичичәји, иситмәоту, итбурну;

Јаланчычирә, јарпыз, јасәмән, јатыгтангал, јеркөкү, јов-шан;

Картоф, касны, каһы, кешниш, кәкликоту, кәләм, кән-дәлаш, кәпәнәкчичәк, кәпичоту, кәрәвүз, кәчәвәр;

Кавалы, кәрмәшов, килас, киләнар, кичиткән, көјәм, күлдәфнә, күләвәр, күләбәтин, күлүнбаһар, күлхәтми;

Ләркә, ләчәкоту, лобја;

Маһмызчичәк, мешә киласы, моруг, мурдарча;

Наз, нанә, нәркиз, новрузкүлү;

Өкүзбоған, өлдүркән, өскәоту;

Палыд, пәрпәрән, питраготу, пишикоту, помидор;

Разјана, рејһан;

Сарымсаг, соған, солмазчичәк, сөјүд, субибәри;

Тәрхун, тозағачы, топузтикан, турп, тут;

Фындыг, фыстыг;
Ханымоту, хаш-хаш, хэдицэкүлү, хэндэкоту, хэшәнбүл,
хијар, хымы;
Үсүкөту;
Чайтиканы, чијөлөк, чобанјастыгы, чөкө, чуғундур;
Чэфери, чил, чинчилим;
Шалғамтурпу, шам, шафталы, шаһтәрә, ширпәнчәси,
шому, шүјүд вә с.

ЗӘНКИН МЕШӘЛӘР -

БАҒЛЫ КУШӘЛӘР

Кәлбәчәр әразиси мешәләрлә зәнкиндир. Бу мешәләрдә палыд, вәләс, улас, вән, көјрүш, тоз, говаг, гараағач, сөјүд, чинар, дағдаған, ајыкиласы, шам, ардыч кими ағачлар, алма, армуд, гоз, тут, фыстыг, итбурну, јемишан, гарағат, моруг, килас, киләнар кими мејвә верән ағач вә коллар бој атыр.

Кәлбәчәр мејвәләринин дадына, ләззәтинә сөз ола билмәз. Рајонун мешәләриндә чохлу чыр мејвәләр јетишдији һалда, әввәлләр евләрин һәјәтиндә бағ-бағча олмазды. Әһали әсасән һејвандарлыгла мәшғул олурду. Јалныз чайларын саһилләриндә јерләшән кәндләрдә аз - чох мејвә ағачы бечәрилирди.

Лакин сонралар чамаат күтләви сурәтдә мејвәчиликлә мәшғул олмаға башлады. Бир чох кәндләрдә һәјәтләр әсл чәннәтә чеврилди, күл -күлү чағырды, бүлбүл - бүлбүлү. Әслиндә кәлбәчәрлиләр бир илдә ики мөвсүм мејвә јејирләр. Аран рајонларында мејвә јетишәндә Кәлбәчәрдә ағачларын будагларындан тәзә чағалалар салланыр. Буна көрә дә арандан мејвәләри Кәлбәчәрә сатмаға кәтирирләр. Бундан сонра дағда ағачларын бары јетишир. Сујуна, һавасына вә торпағына көрә Кәлбәчәр мејвәләринин дадына дад чатмаз.

Әһали мешәләрин мејвәләриндән дә кениш истифадә едир. Алмадан, армуддан гах, алчадан лавашана һазырланыр, моругдан, гарағатдан мүрәббәләр биширилир. Итбурну/һәмәрсин/ гурудулур. Онун туршусу иштаһла ичилир.

ДАШ ХЭЗИНЭЛЭРИ

Бир ил јайда Кэлбәчәр дағларына гар јағды. О вахт Азербайжан Назирләр Совети Сәдринин мұавини ишләјән Әлиш Ләнбәрански бу һадисә илә әләғәдар оларағ вертол-јотла Кэлбәчәрә кәлмишди. О, рајон тарих- дијаршұнаслығ музејинә чох марагла тамаша етди вә рә'ј китабына өз үрәк сөзләрини јазды. Әлиш мұәллим музеј бинасынын диварларына һөрүлмүш дашларла да марағланды вә ики дашы кәстәриб онларын адыны сорушду. Мән она дедим ки, онлар гара вә гонур рәнкли пемзаларды.

Ә. Ләнбәрански деди: - Сиз бу пемза дашларыны һарадан кәтирмисиниз? Она дедим ки, Кэлбәчәр дағлары пемза еһтијаты илә зәнkindир. Әлиш мұәллим билдирди ки, биз бу гижмәтли тикинти материалыны башга јерләрдән алыб кәтиририк.

Бир ахшам мәнә Москвадан ССРИ Елмләр Академија-сынын мұхбир үзвү, кеолог алим Алексеј Марагушов зәнк вуруб сорушду:

- Дејирләр Кэлбәчәр музејинин чөл диварларында 200 рәнк чалары олан дашлардан истифадә олунмушдур, бу доғрудурму?

Мән изаһ етдим ки, диварларда 200 јох, 2000 рәнк чаларлары олан дашлар ишләдилмишдир.

О буна инанмады вә Кэлбәчәрә кәләчәјини билдирди. Нәһајәт, бир нечә күндән сонра о, Москва Дөвләт Университетинин кеолокија кафедрасынын мұдири Татјана Флоровна илә Кэлбәчәрә кәлди. Музеј диварларында тәдгигат апарыб мұәјјән етдиләр ки, бурада 2037 рәнк чалары олан дашлар диварларда нахышлар јаратмышды. А. Марагушов дивардакы бир дашы кәстәриб мәнән сорушду: - Бу дашын адыны билирсәнми? - Портфритдир - дедим. О буна шүбһә илә јанашды. Татјана ханымла дашын бир парчасы үзәриндә ишләјиб онун портфрит олдуғуну тәсдиг етдиләр. Алим мәнән хәбәр алды: - Кеолокија институтуну һансы харици өлкәдә битирмисән? Белә чаваб вердим: - Мәним кеолокија институтум Кэлбәчәр дағларыдыр. О, әл чәкмәјиб мәним үстүмә суаллар јағдырды: - Јахшы, бәс дашларын адыны нечә өјрәнмисән?

Мән бу сирри она ачмалы олдум вә билдирдим ки, алман алыми Шуманын кеолокијаја аид китабларыны әлдә етмишәм. Бурада кәсилмиш дашларын фотолары вә адлары верилмишдир. Мән дашлары кәсиб, бөјүдүчү илә Шуманын китабындакы шәкилләрә вә өз кәсдијим дашларә саатларла бахмалы олурам. Охшарлығына көрә кәсдијим дашларын адыны јазыб өјрәнирәм.

А. Марагушов билдирди ки, портфрит ерозијаја мин илләр уграмајан бир дашдыр. Онун бурада мә'дәни вармы? Варса мүйјән мәгсәд үчүн Москваја дашытдырарам. Мән дедим ки, мә'дәни јохдур, тәсадүфән тапмышым. Ыалбуки, мән онун нүмунәләрини чај гырағында көрүб ахтара-ахтара портфритин ағ вә сары халлары олан бөјүк бир мә'дәнини тапмышдым.

Бир дөфә дә бир чобан мәнә гара рәнкли бир даш кәтириб, чөлдән тапдығыны билдирди. Бу минерал дөвәкөзү /обсидиан/иди. Бир нечә күндән сонра машын тапыб Кештәк кәндинин мүйәллимләри Бәһрам, Фәрман вә Совети көтүрүб чобанын дашы тапдығы јайлаға кетдим. Бу мүйәллимләр һәр ил бу јайлагда јайланырдылар. Онлар билдирдиләр ки, о јайлагда белә даша тәсадүф етмәмишик. Нәһајәт, һәмин јерә чатдыг. Бурада үстү мамыр бағламыш базалт дашына охшар чохлу ғајалар көрдүк. Һәмишә өзүмлә кеолог чәкичи көтүрәрдим. Чәкичи зәрбә илә бир нечә дөфә ғајанын гырағына вурдум. Ғајадан бир парча гопду. Ичи шөвә кими ғапгара дөвәкөзү /обсидиан/ иди. Башға ғајалары да јохладыг, јери дә газдыг. Мүйјән етдик ки, бурада гара вә гонур рәнкли бөјүк обсидиан јатаглары мөвчуддур. Бундан сонра кеолог алим Әли Мәғрибини Кәлбәчәрә дө'вәт етдим вә ону һәмин јерә апардым. Әли мүйәллим бир күн бурада ишләди вә јәгин етди ки, бу јайлагда чох зәнкин, ики рәнкли обсидиан еһтијаты јатыр. Сонра бу барәдә гәзетләрдә чыхыш етдим. Белә гијмәтли минералдан истифадә етмәк үчүн тәклифләр ирәли сүрдүм, лакин өзүм дејиб, өзүм ешитдим.

Бурада бир көһнә дәрдим дә тәзәләнди. Обсидианы гыздырдыгда 18 дөфә бөјүјүр вә рәнки ағарыр. Ондан дүзәлдилән аракәсмәләр истини, сојугу вә сәси кечирмир. Обсидиан атом радиасијасына да сипәрдир.

1967-чи илдә Кәлбәчәр рајон ичрайјә комитәсинин сәдри ишләјирдим. Академик Мирәли Ғашгајы, Али Советин шө'бә мүдири Аллахверди Исајев, Тикинти Мате-

риаллары Сәнајеси назири Мейди Әләкбәрову Кәлбәчәрә дө'вәт етдим. Онлара ағ, сары, гырмызы рәнкли туф мә'дәнләрини, «Кечәл дағ»дакы обсидиан јатағыны вә түкәнмәз мигдарда базалт дашы еһтијатларыны көстәрдим. Мәгсәдим Кәлбәчәрдә дашкәсән карханалар тикдирмәк иди. Академик Мирәли Гаһгајла бу јерләри әввәлләр дә кәзмишдик. О, мәним тәклифләримә рәсми гајдада тәрәфдар чыхды.

Назир Мейди Әләкбәров мәсләһәт көрдү ки, рајонун Чајкәнд кәндинә обсидиан дашыјын. Бурада аракәсмәләр һазырлајан бир сех тикилсин вә сонра бу ишләр давам етдирилсин. Мән, Чајкәндә 50 - 60 машын обсидиан дашытдырдым. Иш елә кәтирди ки, даһа рајон Ичраијјә Комитәсинин сәдри ишләјәси олмадым вә бу арзулар да пуч олду.

1974-чү илин ијун ајында «Азәрбајчан кәнчләри» гәзетинин үч нөмрәсиндә мәрһум журналист Аслан Кәмәрли илә бирликдә «Дәлидағын килеји» башлығы алтында мәгаләләр дәрч етдирдик. О заман да сәсимиз ешидилмәди.

Кәлбәчәр рајону әразисиндә мүхтәлиф рәнкли туф, базалт, травертин, серпентитет, габро, обсидиан, пемза, мәрмәр, әһәнкдашынын түкәнмәз еһтијата малик олан јатаглары вардыр. Һәтта Кәлбәчәр дағларында олан базалт дашлары илә бүтүн Азәрбајчаны јенидән тиксән онун еһтијаты азалмаз.

1989-чу ил сентјабрын 5-дә рајонун «Јенилик» гәзетиндә «Кәлбәчәрин минераллары вә сүхур дашлары» адлы кениш бир мәгалә илә чыхыш етдим.

Бурада јазмышдым: «Бир. чохларымыз чөрәјини једимиз, саф сујуну ичдијимиз, тәмиз һавасыны уддуғумуз, сәфалы гојнунда јашадығымыз Кәлбәчәр рајонуну әмәлли - башлы танымырыг . . . һеч биримиз рајонумузун әразисиндә олан минерал вә сүхурларын дөрддә , бешдә бирини дә танымырыг» . Мәгаләдә бу сәрвәтләрин тикинги вә игтисади әһәмијјәтиндән әтрафлы сөһбәт ачылмышдыр.

Кеолог алимләрдән елмләр доктору Шамил Аллаһвердијевин, елмләр намизәдләриндән Ибраһим Бабајевин, Әли Мәгрибинин, Һикмәт Маһмудун вә башгаларынын көмәјилә мүәјјән етдик ки, Кәлбәчәр рајону әразисиндә азы 79 нөв минерал, 36 нөв сүхур дашлары вардыр.

Бу минерал вә сүхурларын нөвләринә керә дејил,
әлифба сырасы илә адларыны веририк.

МИНЕРАЛЛАР

А. Авгит, агат, азурит, актинолит, аметист, ангидрит,
антимонит, арагонит, арсеноприт, азбест;
Б. Барит, биотит, бронит, бронзит;
В. Везивуан, висмотит;
Д. Диаллаг, диопист, доломит;
Г. Галенит, гарниерит, гематит, гызыл, гранат;
И. Илеменит;
К. Калеит, кварцс, киновар, кобалтик, ковеллин, кремен,
крокоит, куприт;
К. Күмүш, кибс;
Л. Лабрадор, лазурит, лејтсит, лимонит;
М. Магнезит, магнетит, малахит, марказит, мис,
молибденит, мусковит;
Н. Никелин;
О. Обсидиан, оливит, оникс, опал, ортоклаз;
П. Пентландит, пирит, пирротин, платина, пренит;
Р. Роднит;
С. Сидерит, спессарт, сфалерит, сфен;
Т. Талк, топаз, тсеруссит, тсиркон, тсозит, турмалит;
Ф. Флјуорит, фуксит;
Х. Халкозин, халкоприт, халтседон, хлорит, хромит;
Ш. Шинипел, ширкөзү.

СҮХУРЛАР

А. Амфиболит, андезит, аплит;
Б. Базалт, бисмут, брекчија, бурнонит;
В. Вулкан бомбасы;
Г. Габро, гранит, гранедиорит;
Д. Даг буллуру, даш көмүр, дендрит, диорит;
Ә. Әһәнкадашы;
Ж. Жаденит;
З. Зимевит;
Ј. Јашма;
К. Квасит, конгломерат, коралл;
Л. Лапилли, листевенит;

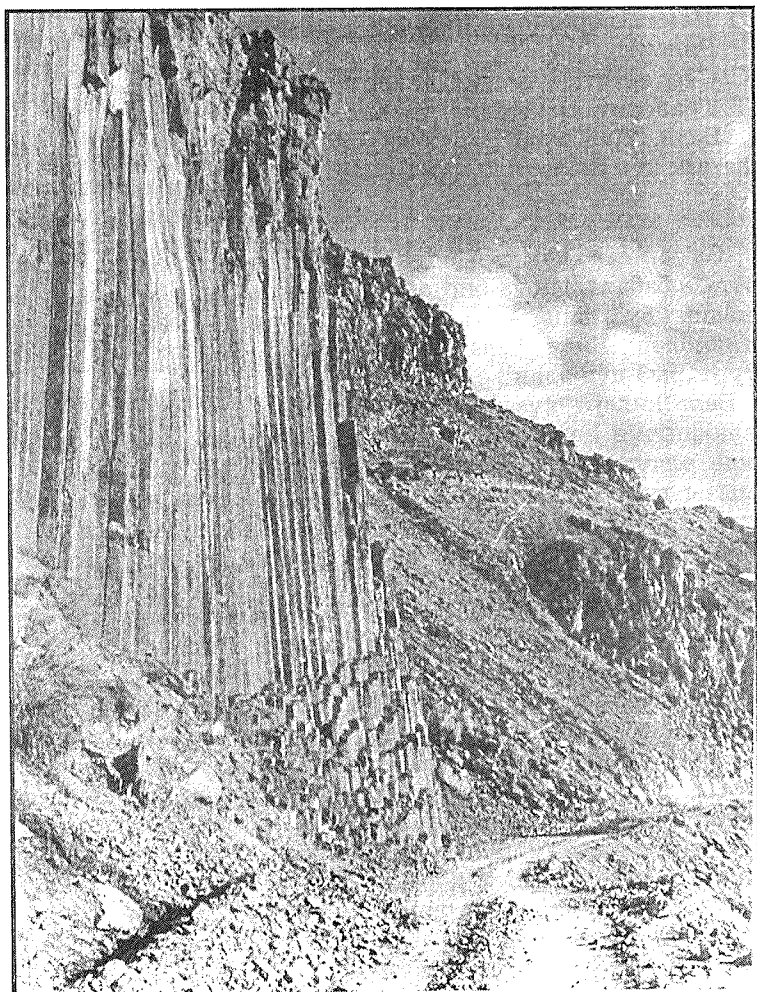
М. Мәрмәр, мигматит, микроклин;
П. Пемза, перидотит, песанник, портфит;
Р. Рилоит;
С. Серпентинит, сиенит, сланец, сучлинок;
Т. Траверит, трактолит, трахит, туф.

Бәли, Кәлбәчәр тарих-дијаршүнаслыг музеји бу дашларын нүмунәләрини нүмајиш етдирирди.

Бә'зән даг адамларындан белә килеј-күзар ешидирдик: - Ата - бабаларымыз бир әмәлли-башлы јерә јурд салмајыб кәлиб бу даш - гајанын ичәрисиндә өзләринә јува тикибләр. Бизи белә бәләја салыб, өзләри чанларыны гуртарыб дүнјадан кедибләр.

Белә килеј - күзар она көрә һагсыз иди ки, Кәлбәчәрин зәнкинлији һәм дә онун даш хәзинәләринә малик олмасы илә өлчүлүрдү. Гарадағлы јурду адланан саһәдәки гырмызы туф, Нағдалларын јурду вә Ләзкинин чаласы дејилән јерләрдәки ағ, гырмызы, көј вә сары туфлар, Башлыбел, Әсрик кәндләринин әразиләриндә вә башга мәскәнләрдә олан травертин јатағлары, Моллабајрамлы, Зар, Мәммәдсәфи кәндләриндә вә Кејти дагы әтрафында олан пемза мә'дәнләри, Заллар вә Јаншаг кәндләри јахынлығындакы мәрмәр јатағлары битиб - түкәнән дејил.

Кәлбәчәр рајонунда мөвчуд олан әһәнкадашларындан истифадә етмәклә бүтүн јер күрәсинин үзүнү ағартмағ олар. Һәм дә бу дашлары јандырмагла алынән әһәнкин артымлы вә кејфијјәтли олмасы узун илләр боју сынағдан кечирилмишдир. Кәлбәчәрдә бир нечә нөв базалт дашлары мөјјән едилмишдир. «Пишикли» , «Сандығлы» , «Кәлин гајасы» , «Ханым дәрәси» адланән јерләрин әтрафларындакы базалт чынғыллығларында вә торпағын дәринликләриндә олан базалт дашлары јүнкүллүјүнә, јумшағлығына, асан кәсилиб јонулмасына көрә башгаларындан сечилир. Бунлар ән көзәл тикинти материаллары һесаб едилир.

КЭЛБЭЧЭР.
ЗАР КЭНДИНИН АЛТ ТЭРЭФИНДЭ
СҮТҮН ГАЈАЛАР

Јарашыглы, көзэл мөчүзэ идин,
Ел-оба дәрдиндән јәгин гәм једин.
Иншаллаһ, арзулар јетишәр баша,
Һүснүнә едирәк јенә тамаша.

Јери кәлмишкән ону да дејәк ки, Кәлбәчәр рајонунда чохлу даш усталары варды. Онларын сајы 3 минә чатмышды. Әһалинин бөјүк әксәријјәти өзүнә јарашыглы евләр тикирди. Дашын, гумун бол олмасы, камил бәнналарын јетишмәси рајонун јашајыш мәнтәгәләринин симасыны көкүндән дәјишдирди. Кәндләр абадлашды, көзәлләшди, икимәртәбәли јарашыглы евләр, дәвләт биһналары тикилди.

Бүтүн бу дејиләнләрлә бағлы ән вачиб бир арзумуз да көзүмүздә галды. Кәлбәчәр рајону әразисиндә гәдәри биһлиһмәз мигдарда курортлар салмаг оларды. Тикинти үчүн даш, әһәнк, гум еһтијаты битмәз-түкәнмәз иди. Буна бахмајараг рајонун тикинтиләри үчүн кубик даш Бақыдан, Ағдамдан вә башга јерләрдән дашыһырды. Рајонда даш карханалары ачмаг үчүн гәти тәдбирләр көрүлмүрдү.

ҺӘР ОБАСЫ - ҺӘР ЕЛИ МӘРД,

ДОСТА МӘЛҺӘМ, ДУШМӘНӘ ДӘРД

ӘМӘКСЕВӘР, ГОНАГПӘРВӘР АДАМЛАР

Кәлбәчәр рајонунун чамааты һәддиндән артыг әмәксевәр вә гонагпәрвәр олдугларына көрә ад газанмышлар. Бу нәчиб хусусијјәтләри онлара јашадыглары чәтин шәраит вә дағлар бәхш етмишди. Тарихләр боју бу дијара башга јерләрдән һеч араба да ишләмәмиш, техникадан истифадә олунмамышды. Әһали мин бир зәһмәтә гатлашыб атдан, өкүздән истифадә едиб јүк дашымыш, өзүнә ев тикмиш, чүтлә јер әкмиш, дәрјазла/кәрәнтилә/ от, чинлә, орагла тахыл бичмишди. Бир сөзлә, бу даг чамааты һәмишә чәрәјини дашдан чыхармышды.

Һәјвандарлығын «дилини» билән кәлбәчәрлиләр өлкәдә јахшы малдар кими таныһырдылар. Онлар мәһсулдар инәк вә гојун бәсләмәкдә зәнкин тәчрүбә саһиби идиләр. Кәлбәчәр икидләри көһлән белиндә олардылар. Тојларда нәмәрә ат чапмаг, атын чапарағында јәһәрдә отуруб көјдә учан гушу нишан алыб вурмаг ади һала чеврилмишди. «Кирпији илә од көтүрән» кәлбәчәрлиләр һалал зәһмәтлә

јашајырдылар. Гуру дашын үстүндө јува гурсалар да ораны көјөртмөк мәһарәтинә малик идиләр.

Сәфалы Кәлбәчәр дағларына мөвсүм дөврүндә аз гала республика рајонларынын јарысы мал - гара, гојун сүрүләри галдырырды. Он минләрлә адам Кәлбәчәр јайлағларына динчәлмәјә кәлирди. Буна көрә дә аран рајонларынын әһалиси илә кәлбәчәрлиләрин арасында гәдимдән бәри достлуг мүнәсибәтләри јаранмышды. Бу үнсij-јәти Кәлбәчәр чамаатынын гонагпәрвәрлији даһа да мөһкәмләндирирди. Кәлбәчәрин истәнилән кәндинә танышы олмајан бир јад адам кәлдикдә биринчи раст кәлдији кәнд сакини ону евинә гонаг дә'вәт едәрди. «Аллаһ гонағына» һөрмәт етмәји кәлбәчәрлиләр өзләринә борч биләрдиләр.

Бир вахт кәндә башга јердән кәндәрилән мүәллимләрә, һәкимләрә јағы, пендири, гатығы, сүдү, јумуртаны пулсуз верәрдиләр. Чамаата дејәндә ки, башга јерләрдә бу мөһсуллары сатырлар, һеч ким буна инанмырды. Онлар тәәччүблә сорушардылар: - Һеч пендири, јағы, гатығы, сүдү, јумуртаны сатарлармы? Онлары сатанлар бундан утанмырмы?

Кәлбәчәр кәндләриндә о заман әт чәки илә сатылмазды. Бир ағсаггал сатылмалы еркәк гојуна гијмәт кәсәрди. Ону аланлар нечә нәфәр идисә һејваны кәсиб бир о гәдәр јерә пәј гојардылар. Бир нәфәр кәлиб пәј пүшкләрини әт комаларынын үстә атарды. Һәрә өз әт пәјыны көтүрүб кәдәрди. Һеч кәс нечә килограм әт алдығына фикир вермәзди.

Әввәлләр чох аз адамын һәјәтиндә бағ - бағат оларды. Мал - гара бағ салмаға имкан вермирди. Тәдричән бағчылыг инкишаф етмәјә башлады. Һеч кәс бағын артыг мејвәсини сатмазды. Бу мејвәләри һәмин кәнддә вә гоншу кәндләрдә бағ - бағчасы олмајан адамлара пулсуз - парасыз пәј верәрдиләр.

Кәндләрдәки шикәстләри диләнмәјә гојмаздылар. Кәндин чамааты белә адамлара лазыми көмәк едәр, онлара мал - гара топлајыб, ев тикәрдиләр.

Новруз, гурбан, оручлуг бајрамларында, ахыр чәршәнбә күнү еһтијачы оланлара көмәк көстәрмәк адәт шәклини алмышды. Бајрам күнләриндә гонум - гоншулар јаслы - јаралы адамларын евләринә кедиб бајрам газанлары асардылар, онлары бајрам кечирмәјә мәчбур едәрдиләр. Кәндләрдә варлы вә ја касыб бир адам рәһмәтә кәдәндә

дәфн мәрасиминдә фәрг һисс етмәк мүмкүн дежилди. Кәнди́н адамлары өлүсү дүшән касыб евә јардым көстәрирдиләр. Имкан даирәсиндә бу өлү јеринә гојун, јағ, дүјү, чај вә с. кәтириб касыбын да јас мәрасимини шәрафәтлә кечирәрдиләр. Кәнддә бири өзүнә ев тикәндә һәмин шәхс анчаг устаны тапарды. О, фәһлә тутмазды вә кәнддә һеч кәсә демәзди ки, кәл мәним евимдә ишлә. Кәнди́н ағсаггаллары кимин һансы күнү ев тикәнә көмәк едәчәкләрини габагчадан мүәјјән едәрдиләр. Һеч кәс ағсаггалын мәслә-һәтиндән чыхмазды. Ев тикилиб гуртарана гәдәр бир күн дә олсун фәһләсиз галмазды. Тәзә тикилән евин көрүмүнә кедәрдиләр. Кими бир габ, кими јорған, кими көмбә бишириб көрүмә апарарды. Бу ишдә әлиндән - голундан гопаны әсиркәјән адам тапылмазды.

Мәним јакшы јадымдадыр. Бизим Ағчакәнд кәнди́ндә Әли адлы нурани, көзәл мәрсижә дејән, хошхасијјәт, ики көзүндән дә шикәст бир киши варды. Евләnmәк јашы кечсә дә вәзијјәтинә көрә евләnmәји һеч ағлына да кәтирмирдди. Ағсаггаллар бир јерә чәмләшиб Әлини евләндирмәк гәрарына кәлдиләр. Онун еви јох иди. Әрдә олан бачысынын евиндә јашајырды. Мәсәләни Әлијә ачдылар. Әли чидди е'тираз етди вә әләвә едиб деди ки, мәнә һансы гыз кәләр?

Һалал зәһмәтлә вә гејрәтлә доланан, әри өлән Күлкәз арвадын јанына елчилијә кетдиләр, гызы Мәнзәри Әлијә елчиләдиләр. Чох чәтинликлә нишан гојдулар. Бу һадисә кәнддә бајрама чеврилди. Бир ајын ичәрисиндә Әлијә икиотаглы бир ев тикдиләр, она он гојун, бир дүјә дамазлыг вердиләр. Тој тәдарүкү көрдүләр. Аз сонра ашыгылы, зурна - балабанлы көзәл бир тој кечирдиләр. Ел ағзы, фал ағзы. Әлинин сағлам үч оғлу вә бир гызы дүнјаја кәлди. Әли киши рәһмәтә кедиб, инди онун өвладлары һәрәси бир ев вә оғул - ушаг саһибидир. Әли кишинин хејир ишиндә ләјагәтли ел ағсаггалы, башлыбелли Молла Мәһәммәд дә иштирак етмишди.

ЗИЈАЛЫ - КҮНӘШ НУРУ -

ҮРӘКЛӘРИН ГҮРУРУ

Кәлбәчәр дағларынын јетишдирмәси олан бөјүк бир зијалы ордусу јаранмыш вә јаранмагдадыр. Бунларын арасында адлы - санлы алимләр, мүәллимләр, шаирләр, мәдәнијјәт ишчиләри, тәбибләр, һүгүшүнәсләр, кәнд тәсәррүфаты мүтәхәссисләри, игтисадчылар, технологлар вә башга саһәләрин мүтәхәссисләри аз дејилдир.

Инанырыг ки, Кәлбәчәр торпағлары да мәнфур дүшмәндән кери тајтарылачаг вә белә бир күчлү потенциал гүввәјә малик олан зијалыларымызын, әмәксевәр чамаатымызын сә'ји нәтичәсиндә дағдылмыш шәһәр вә кәндләримиз бәрпа едиләчәк, һәјат јенә дә өз ахарына дүшәчәкдир. Зијалы халгын јолкәстәрәни, онун мүшкүл дәрдләринин логманы олмалыдыр. Бу зијалыларымызы јахындан таныдығымыза көрә, үрәкдән әминик ки, онлар гачгынлыг дөврүнүн чәтинликләрини арадан галдырмагда, онун јараларыны сағалтмагда, мин бир мүсибәтләр чәкмиш дидәркинләримизин руһунун јүксәлдилмәсиндә, онларын гүввә вә бачарығларыны сәфәрбәр етмәкдә даһа гәтијјәтлә фәалијјәт кәстәрәчәкләр.

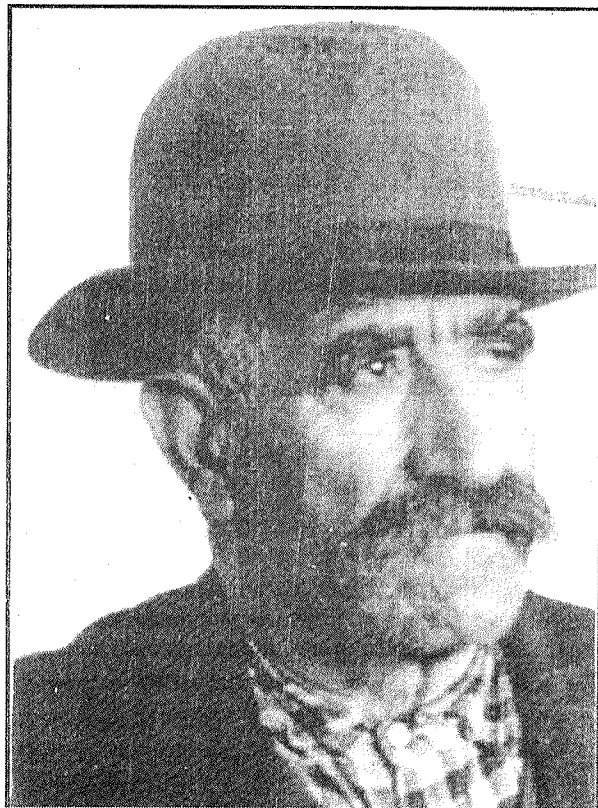
Кәлбәчәрли зијалылары адбаад јазсајдыг бир галын китаба сығмазды. Буна көрә дә бүтүн зијалыларымыза дәррин рәғбәтимизи изһар етмәклә бурада онларын бә'зиләри һағгында ғыса мә'лумат вермәк имканымыз олду.

Зијалы - елинин көзүнүн нуру,
Она јол кәстәрән сајылсын кәрәк.
Халга хидмәт етсин әзми, шүүру,
Бу иши һәмишә јајылсын кәрәк.

АДЛЫ - САНЛЫ МҮЭЛЛИМЛӘР -

СИЗИ УНУТМАЗ ЕЛЛӘР

Ҥамымыз мҮәллимләримизә борчлујуг. Буна көрә дә илк нөвбәдә рәһмәтә кедән вә һазырда фәалијјәт көстәрән бир нечә мҮәллим һаггында ғыса сөһбәт ачмаг истәрдик.

ЧӘФӘР ӘҤМӘДОВ

Вичданла чалышдын һәјатын боју,
Халг наминә етдин һәр көтүр-гоју.
Јетишди гәлбинин баша арзусу,
Јаратдын маариф, зәка ордусу.

Чәфәр Әһмәдов - али тәһсилли әдәбијјат мұәллими иди. 40 илдән артыг Кәлбәчәрин мұхтәлиф орта мәктәпләриндә мәктәб директору ишләмишди. Кәлбәчәр мәктәбинин инкишафында бөјүк хидмәтләринә кәрә она «Ленин ордени», «Гырмазы Әмәк бәјрагы» вә «Шәрәф нишаны» орденләри, «Республиканын әмәкдар мұәллими» вә «Габагчыл Маариф хадими» ады верилмишди.

1979 - чу илдә Кәлбәчәр торпагында әбәдијјәтә говушду.

БӘҢМӘН ЧӘФӘРОВ

Халгын бәхти иди сәнин варлыгын,
Инди дә јаддадыр тәләбкарлыгын.
Өмрүнү сәрф етдин халга, тәһсилә,
Адыны чохлары чәкир фәхр илә.

Бәһмән Чәфәров - адлы - санлы али тәһсилли ријазијјат мұәллими иди. Узун мүддәт маариф ишчиләри һәмкарлар тәшкилаты рајон комитәсинин сәдри ишләмишди. Өмрүнүн сонларында орта мәктәбдә тәрбијә ишләри үзрә директор мұавини иди. Тәләбкарлығы илә мәшһурду.

Бәһмән мұәллимин кәркин әмәји «Гырмазы Әмәк Бәјрагы» орденинә, медаллара, республиканын «Әмәкдар мұ-

әллими» , «Габагчыл Маариф хадими» адына лајиг көрүл-мүшдү.

Һәсән Бағыров - Кәлбәчәрдә илк «Әмәкдар мүәллим» адыны алмышды. Сонралар партија, Совет вә кәнд тәсәр-рүфаты органларында рәһбәр везифәләрдә чалышмыш, орта мәктәб директору ишләмишдир.

Һәсән мүәллим партија мәктәбини битирмишди. Али тәһсилли аграном иди. Кәлбәчәрин ишғалы дөврүндә вер-толјот гәзасы заманы јараланыб дүнјасыны дәјишди. 1993-чү ил апрелин 3-дә Ханлар рајонунда дәфн едилди.

Аслан Һүсејнов - әслән бакылы иди. Узун мүддәт Кәл-бәчәр шәһәр орта мәктәбиндә кимја мүәллими ишләди. Чох тәләбкар вә биликли мүәллим кими дәрин һөрмәт газанмышды. Сон мәнзили Кәлбәчәр торпағы олду.

Һәсән Исмајылов - узун мүддәт рајонун мүхтәлиф орта мәктәбләриндә директор кими фәалијјәт көстәрди. Ишкү-зарлығы, гајғыкешлији она шөһрәт газандырмышды. Нә јахшы Кәлбәчәрин ишғал едилмәсини көрмәди.

Биннәт Гулијев - ријазиијјат мүәллими иди. Бөјүк Вәтән муһарибәсиндә бир голуну итирмишди. 30 илдән чох мәк-тәб директору ишләди. Интизамына, бачарығына, тәшки - латчылыгы габилијјәтинә көрә фәргләнди. Республиканын «Әмәкдар мүәллими» адына лајиг көрүлдү. Гачгынлыгы дәрдинә бир ил дә дөзмәди .

Әскәр Ғараханчалов - Гори семинаријасыны битирмиш-ди. 40 илдән артыг мүхтәлиф мәктәбләрдә кәлбәчәрли ба-лалара рус дилини өјрәтди. Әзиз хатирәси ону таныјанла-рын гәлбиндә јашамағдады.

Хасај Сәфәров - 1920 - чи илләрин ахырларында Ла-чынын Минкәндиндән Кәлбәчәр рајонуна кәлди. Узун мүддәт орта мәктәбдә директор ишләди. Рајон партија комитәсинин бүро үзвү сечилди. Бир тарихчи мүәллим кими шакирдләрин севимлиси иди. Сон мәнзили Кәлбәчәр рајонунун Ағчакәнд кәнди олду.

Шикар Әлијев - кәнд тәсәррүфаты елмләри доктору, профессордур. Узун илләрдән бәридир ки, «Кәнчә шәһә-риндә Кәнд Тәсәррүфаты Институтунда мүәллим вә ка-федра мүдиридир. Бир чох елми китаблар вә мәгаләләр онун гәләминин мәһсулудур. Бир чохлары Шикар мүәллимин рәһбәрлији алтында елми дәрәчә алмышдыр.

Шаһлар Әскәров - Бақы Дөвләт Университетинин фи-зика факултәсини мүвәффәғијјәтлә битирдикдән сонра

орада ишә кәтүрүлмүшдүр. Бир сыра харичи өлкәләрдә өз билијини тәкмилләшдирмишдир.

Университетдә мөәллим вә проректор ишләмишдир. Азәрбајчан республикасы Милли Мәчлисинин үзвүдүр. Шаһлар мөәллим бир чох елми әсәрләрин вә публисист мөгаләләрин мөәллифидир.

Садәлији, гајыкешлији, дәрин билији она һөрмәт га-зандырмышдыр.

ШАҲЛАР ӘСКӘРОВ

Һөрмәт саһибјди Әскәров Гаҗај,
Гәлбләрдә адына учалтды сарај.
Беш оғул, үч гызын атасы олду,
Һамы ад-сана чатасы олду.

Шаһлары сечилди Милли Мәчлисә,
Үрәји халг илә дөнүб мунисә.
Көркәмли алимдир-физикшүнасдыр,
Сијасәт дә она бир ихтисасдыр.

Елдар Гасымов - тибб елмлэри докторудур. Азэрбајчан Довлэт Тибб Университетиндэ декан ишлэјир. Зэнкин би-
лији, елми эсэрлэри, тэлэбэлэрэ гаршы тэлэбкарлығы вэ
гајгыкешлији, јүксэк инсани хусусијјэтлэри Елдар мүэл-
лими ону таныјанларын севимлиси етмишдир.

Сабир Гулијев - техника елмлэри докторудур, Азэрбај-
чан Политехник Институтунда узун иллэрдэн бэридир ки,
мүэллимлик едир. Тэлэбэлэрэ дэрин билик вермэклэ јана-
шы, тэлэбкар бир мүэллим кими таныныр.

Эли Мирзэјев - филолокија елмлэри докторудур, Кэнчэ
Педагожи Институтунун деканы вэ мүэллимидир. Бир не-
чэ китаб вэ чохлу мегалэлэр мүэллифидир. Бир шаир ки-
ми дэ гэлэмини сынагдан чыхармышдыр. Тэ'лим - тэрбијэ
саһэсиндэ газандыгы уғурлары ону таныјанларын һамысы
тэсдиг едир.

Елман Мөһсүмов - кимја елмлэри докторудур. Намизэд-
лик дэрэчэсини мөшһур алим, Елмлэр Академијасынын
мүхбир үзвү Худу Мәммэдовун рәһбэрлији алтында мү-
дафиэ етмишдир. Азэрбајчан Кэнд Тэсэррүфаты Акаде-
мијасынын ад-сан газанмыш алимлэриндэн биридир.

Јусиф Әһмэдов - биолокија елми үзрэ алим, профес-
сордур. Узун иллэрдэн бэри Азэрбајчан Педагожи Уни-
верситетиндэ мүэллим вэ кафедра мүдиридир. Тэлэбкар,
педагожи усталыга малик бир мүэллим кими универси-
тетдэ һөрмэт газанмышдыр.

Баһадур Ёејдэров - кимјачы алимдир. Узун мүддэтдэн
бэридир ки, Бакы Довлэт Университетиндэ мүэллим иш-
лэјир. Јахшы бир мүэллим кими өзүнү таныда билмиш-
дир. Мүэллим вэ тэлэбэ коллективинин һөрмэтини газан-
мышдыр.

Муған Салаһов - алимлик диплому аланлардан бири-
дир. Иншаат Мүһэндислэри Институтунда мүэллим, де-
кан, харичи тэлэбэлэрлэ иш үзрэ проректор ишлэмишдир.
Һазырда һәмин институтда габагчыл мүэллим кими өз
фәалијјэтини давам етдирир.

Мөһәммэд Нэчэфов - али тәһсил алдыгдан сонра Кәл-
бәчэрдэ статистика идарэсиндэ, довлэт тэдарүк мүфәт-
тишлијиндэ ишлэјэрэк бачарыглы бир мүһасиб кими та-
нынды. Сонра Бакы шөһэринэ кэлэрэк, елми фәалијјэти-
ни давам етдирди, итисад елмлэри намизэди адыны ал-
ды. Узун замандан бэридир ки, Халг Тэсэррүфаты Инсти-

тутунда статистикадан дэрс дејир. Мәһәммәд мұәллим халг тәбәәтинә дә дәриндән бәләддир.

Әнвәр Салаһов - игтисадчы алимдир. Мүһасиблик ет-мишдир. Һазырда али мәктәб мұәллимидир. Билији вә хазијјәти она дәрин һөрмәт газандырмышдыр.

Елдар Рамазанов - Иншаат Мүһәндисләри Институ-тунун мұәллимидир. Елмләр намизәди вә досентдир. Бир нечә харичи дил билир. Тунисдә вә башга харичи өлкә-ләрдә нечә илләрдир ки, елми тәчрүбәләр апарыр. Бир нечә кәшфләрин, санбаллы елми мәғаләләрин мұәллифи-дир. Јахын заманларда докторлуг мұдафисини етмәјә һазырлашыр. Сон дәрәчә хошхазијјәт, гајыкеш, мәдәни бир инсандыр.

Әләмдар Әлбәндов - Кәнчә Технолокија Институтунун мұәллимидир. Кимја елмләри намизәдидир. Елми кәшф-ләрин, мәғалә вә китабларын мұәллифидир.

Мәһјәддин Зејналов - физика - ријазиијјат елмләри на-мизәдидир. Узун мүддәтдән бәридир ки, техникумда дэрс дејир. Габагчыл мұәллимләрдән бири һесаб едилир. Рија-зијјата аид дәрслик мұәллифидир.

Асәф Гулијев - кимјачы алимдир. Азәрбајчан Педагожи Университетинин сәј-сечмә мұәллимләриндән биридир.

Ариф Һачыјев - Иншаат Мүһәндисләри Институтунда дэрс дејир. Елмләр намизәдидир. Дәрин биликли мұәл-лим кими өзүнү танытмышдыр.

Рафиг Салаһов - елмләр намизәдидир. Техникумда ди-ректор ишләјир. Тәшкилатчы, интизамы севән, коллектив-дә мейрибан мұнасибәтләр јарадан бир кадр кими һөр-мәт газанмышдыр.

Салех Мирзәјев - Политехник Институтунда дэрс де-јир, елми дәрәчәли педагожи усталыға малик бир мұәл-лимдир. Ичтимаиијјәтчи бир кадр кими фәалијјәт кәстә-рир. «Муровдаг» чәмијјәтинин вахтилә Кәлбәчәрә јардым кәстәрән фәал үзвләриндән биридир.

Мәһәммәд Һүсејнов - педагожи елмләр намизәдидир. Институтда мұәллим ишләјир.

Акиф Мирзәјев - чоғрафија елми үзрә алимдир. Ис-те'дады вә бачарығы илә фәхр етмәјә һағлыдыр.

Ислам Ағакәримов - педагожи елмләр намизәдидир. Али мәктәбдә дэрс дејир. Мұәллим вә тәләбә коллективи арасында билији вә бачарығы илә һөрмәт газанмышдыр.

Импераал Һәсәнли - елмләр намизәди иди. Академи-
јада ишләјирди. Иҗкилис дилини мүкәммәл билирди.

Акиф Әмирасланов - педагожи елмләр намизәдидир.
Бәдән Тәрбијәси Институтунун мүәллимидир. Садәлији,
гајғыкешлији, билији вә бачарығы илә һамынын севим-
лиси олмушдур.

Не'мәт Әбилов - бармагла кәстәрилән физика - рија-
зијјат мүәллимидир. Һәр физика мүәллими онунла мүба-
һисәјә киришә билмәз. Физика мүәллимләри лабораторија
чиһазларынын ишләдилмәси гајдаларыны ондан өјрәнир-
ди. Әсл ихтирачыдыр. Ләтифә устасыдыр.

Вагиф Көјүшов - адлы - санлы ријазиијјат мүәллимидир.
Физика-ријазиијјат тәдрисиндә истифадә олунан бир сыра
электриклә ишләјән чиһазларын мүәллифидир.

Балоглан Чырагов - али тәһсилли ибтидаи синиф мүәл-
лимидир. Узун мүддәт 8 иллик вә орта мәктәб директору
ишләди.

Манаф Мәмишов - Јаншағ кәндиндә, сонралар исә
Кәлбәчәр шәһәриндә мәктәб директору ишләди. Халғ тәһ-
сили шә'бәсиндә методист олду. Дил - әдәбиијјат мүәллими
кими ад - сан газанды. Принципиаллығы илә башгаларын-
дан сечилирди.

Әбүлфәз вә Нүсрәт Әһмәдов гардашлары - чоғрафија вә
тарих мүәллимләри идиләр. Әбүлфәз мүәллим узун мүд-
дәт Чәкәнд орта мәктәбиндә директор мұавини, Нүсрәт
тарих мүәллими ишләди. Нүмунәви мүәллимләр кими хә-
тир - һөрмәт газандылар. Нүсрәт мүәллимин фәалијјәти
«Гырмызы әмәк бајрағы» орденинә лајиг көрүлдү.

Гачгынлығ дөврүндә Нүсрәт мүәллимә Минкәчевир,
Әбүлфәз мүәллимә Бакы торпағлары һәмишәлик мәскән
олду.

Мухтар Әләскәров - 1947 - чи илдә Товуз рајонундан
Кәлбәчәрә дил - әдәбиијјат мүәллими кими кәлди. Кәлбә-
чәрли ушағларын тә'лим - тәрбијәсиндә әвәзсиз хидмәт-
ләри олду. Рајон мәркәзиндә орта мәктәбдә мүәллим, ди-
ректор мұавини вә директор ишләди.

Бәһмән Мәмишов - биликли бир ријазиијјат мүәллими
кими мәшһурлашды. ССРИ - нин «Маариф ә'лачысы»,
республиканын «Әмәкдар мүәллими» адына лајиг көрүл-
дү. Инди дә гачгын ушағлара дәрс дејир.

Саләһ Мәһдијев - дәрин биликли ријазиијјат мүәллими
иди. Узун мүддәт Кәлбәчәр шәһәр орта мәктәбиндә ри-

јазијјат мӯъллими ишләмишдир. Онун дәрс дедији шакирдләр гәбул имтаһанларында һәмишә мӯвәффәғијјәт газанырдылар.

Ғачынлығ дәрдинә дөзә билмәјән Салех мӯәллим Кәнчәдә әбәдијјәтә говушду.

Әли Казымов - бачарығлы бир физика мӯәллими кими танынды. Орта мәктәбдә мӯәллим, директор мӯавини, халғ маариф шө'бәсиндә инспектор, мәктәб директору, Кәлбәчәр Шәһәр Советинин Сәдри, рајон халғ тәһсили шө'бәсинин мүдири ишләди.

Әли Казымов Јасамал рајон халғ тәһсили шө'бәсиндә методист вәзифәсиндә чалышды. Инди Кәлбәчәр рајону үзрә әмлак комитәсинин ишчисидир.

Салман Јусифов - сајылан ријазиијјат мӯәллимләриндән биридир. Узун мүддәт Кәлбәчәрдә ријазиијјат мӯәллими, сонра мәктәб директору ишләмишдир.

Һазырда Бақы шәһәриндә ғачын Кәлбәчәр мәктәбинин директорудур.

Назилә Әскәрова - али тәһсилли тарих мӯәллимидир. Бир нөмрәли Кәлбәчәр шәһәр орта мәктәбиндә 30 илдән артығ тарих мӯәллими, тәрбијә ишләри үзрә директор мӯавини вә директор ишләмишдир. Биликли бир мӯәллим кими танынмышдыр. Республиканын «Ғабағчыл Маариф хадими» дөш нишаны илә тәлтиф олунмушдур.

Фәрһад Рүстәмов - әслән Ғазах рајонундандыр. Али мәктәби битирәндән сонра Кәлбәчәрдә физика мӯәллими, мәктәб директору ишләмишдир. Һәмишә ғабағчыл бир мӯәллим кими ады чәкилмишдир.

Һазырда Кәлбәчәр халғ тәһсили шө'бәсиндә /Кәнчә шәһәриндә/ методистдир.

Һүсәјн Искәндәров - Һачылар кәндиндә узун мүддәт мәктәб директору ишләди. Чоғрафија ихтисасы алмышды. Тапшырылан ишләри дәғиг јеринә јетирирди, интизамына сөз ола билмәзди.

Ғачынлығ дөврүндә әбәди мәскәни Сумгајыт торпағы олду.

Чинкиз Сарыјев - Зүлфүғарлы орта мәктәбиндә тарих мӯәллими вә директор ишләди. Дәрин биликли, ишә чан јандыран, тәшкилатчы вә ғајығкеш бир педагог кими шәһрәт газанды.

Мамед Бағыров - хазырда Кәлбәчәр халг тәһсиле шө'бә-синә башчылыг едир. Гачгыныг дөврүнүн чәтинликләринә бахмајараг ишинин өһдәсиндән кәлмәјә чалышыр.

* Гәнбәр Бајрамов - ады илләрдән бәри рајонун габагчыл бир тарих муәллими кими чәкилмәкдәдир.

Һүмбәт Һәсәнов - 40 илдән артыг бачарыглы бир ибти-даи синиф муәллими кими ад газанды. Тәгаүддәдир.

Һәмид Һачыјев - габагчыл, тәләбкар вә рајгыкеш бир рус дили муәллими иди. Көзәл тар чалырды. Әсл рәссам иди. Оғлу Салех дә рәссамдыр.

Гафар Атакишијев - узун мүддәт Зүлфугарлы кәндин-дә орта мәктәбин директору вә муәллими ишләди. Ады һәмишә габагчыллар сырасында чәкилирди.

Оғлу Кәлам Атакишијев дә Кәлбәчәрин сајылан зија-лыларындан биридир.

Муса Әзизов - Кәлбәчәрин габагчыл муәллимләриндән биридир. Онун доғма кәнди барәдә јаздыгы «Башлыбел шәһидләри» китабы рәғбәтлә гаршыланды.

Ширин Иманов - 30 илдән чох Зивел сәккизиллик мәк-тәбинин директору ишләди. Верилән тапшырыглара ин-тизамла әмәл едән, өзүнә вә рәһбәрлик етдији коллективә гаршы тәләбкар олан бир муәллим кими танынды вә һә-мишә бөјүк һөрмәтә малик олду.

Зал Чаббарлы - узун мүддәт Кәлбәчәр халг маариф шө'бәсинин мүдири, сонра Гамышлы кәндиндә мәктәбдә муәллим ишләди. Бачарыглы бир маариф ишчиси кими халгын балаларынын тәһсиле үчүн әлиндән кәләни әсир-кәмәди.

Рә'на Рәһимова - бачарыглы бир синиф муәллими кими рајонда мәшһурлашды. Республиканын «Әмәкдар муәлли-ми» адына лајиг көрүлдү.

Ислам Салаһов - Сарыдаш орта мәктәбиндә муәллим вә директор ишләмишдир. Бу кәнддә мәктәб тикинтисиндә, шакирдләрин тә'лим - тәрбијәсиндә бөјүк хидмәти ол-мушдур.

Геләндәр Мәмишов - рајонда габагчыл бир дил - әдә-бијјат муәллими кими һәмишә ады јахшылар чәркәсиндә чәкилди.

Рәһман Исмајылов/Ханлар рајонунда чалышыр, габагчыл маариф хадимидир/, Садај Мусајев/әдәбијјат муәллими, мәктәб директору, ичра башчысынын муавини олуб, хазырда мәдәнијјәт шө'бәсинин мүдиридир/, Азај

Рәһимов/ријазиијат мұәллими, мәктәб директору ишлә-
жиб/, Низами Исајев/ кимја-биолокија мұәллими, мәктәб
директору олуб/, Һачы Мирзәјев/ ријазиијатчыдыр, ди-
ректор мұавини вә директор вәзифәләриндә чалышыб/,
Гәшәм Асланов /биологдур, мәктәб директору кими
фаалијјәт көстәриб/.

Кәлбәчәр мұәллимләриндән Сүләјман Мәликов, Исма-
јыл Чамалов, Талыб Әләкбәров, Тофиг Шәһбәндәјев, Та-
мам Һачыјева, Һәбиб Әһмәдов, Фирудин Чәфәров, Шөвкәт
Һачыјева, Нәсир Исмајылов, Әли Јусифов, Вагиф Јусифов,
Әһмәд Фәтәлијев, Һүсәјн Әләскәров, Бахшејиш Әзимов,
Таһир Хәлилов, Заман Нәсибов, Әвәз Гајтаранов, Атлас
Абдуллајева, Әминә Мәһдијева, Таһир Тағыјев, Мәһин
Микајылова, Әли Мәммәдов, Бәхтијар Бахышов, Мәчид
Бабајев, Аллаһверди Һәсәнов, Иззәт Мәммәдов, Солтан
Мәммәдов, Зинјәт Мәмишова вә бир чох башгаларынын
халгын балаларынын дәрин билик, нүмунәви тәрбијә алма-
сында көстәрдикләри хидмәтләри ел - обамыз һәмишә ла-
јигинчә гијмәтләндирир.

Өмүрләрини Кәлбәчәр мәктәбләриндә халгын бала-
ларынын тәһсилинә, тәрбијәсинә сәрф едән, өз көзләри-
нин јағыны әридиб шакирдләрин көзләрини нурландыран
мұәллимләримиз чох олмушдур. Дүнјасыны дәјишән белә
мұәллимләрдән Мәһәммәд Таһирову, Мәдәд Мустафајеви,
Ибраһим Һүсәјнову, Әкбәр Мәммәдову /«Гырмызы Әмәк
бајрағы» ордени илә тәлтиф едилмишди/, Ширин Һәсә-
нову, Биннәт Аббасову, Кәрај Нәбијеви, Јагуб Чаббарову,
Саләһ Мәһдијеви, Надир Рәһимову, Аслан Мирзәјеви /ер-
мәни гулдурлары тәрәфиндән гәтлә јетирилмишдир/,
Нурәддин Казымову, Сүләјман Һүсәјнову, Чыраг Бај-
рамову, Фирудин Һачыјеви, Әли Илјасову/ермәни вәһ-
шиләри онун мә'налы һәјатына сон гојдулар/, Әдил Чәфә-
рову, Гурбан Бајрамову, Рафаел Илјасову вә башгаларынын
ел-обамыз чох бөјүк һөрмәтлә јад едир вә онлара рәһмәт
охујур.

МҮӘЛЛИМ

Мүәллим әмәји өлчүјә кәлмәз,
Нә һесабы, нә дә гәдәри јохдур.
Дүнјада гәдрини нанкорлар билмәз,
Арифләр јанында һөрмәти чохдур.

Һәјаты дәриндән анласын дејә,
Инсанын көзүнү мұәллим ачыр.
Ону зәкасыјла галдырыр көјә,
Гаранлыг јолуна ал шәфәг сачыр.

Она миннәтдардыр кәлән һәр нәсил,
Дејирләр бәс бунун һикмәти нәдир?
Хәрчләдикчә артыр, түкәнән дејил -
Белә бир хәзинә мұәллимдәдир.

ҲАШИМҖА. Бурада Кәлбәчәрин тарихинә аид бир мәсәләни јада салмагы лазым билдим. Олан һәгигәти хатырла-
дачағым үчүн бәри башдан хаһиш едирәм ки, һөрмәтли
охучулар буну мәним гејри-тәвазәкарлығым кими гијмәт-
ләндирмәсинләр.

Кәлбәчәр маарифинин инкишафында Чәфәр Әһмәдо-
вун, Бәһмән Чәфәровун вә бир чох башгаларынын мисил-
сиз хидмәтләри олмушдур. Бунунла фәхр едирәм ки, мән
һәммин мұәллимләрин шакирди олмушам. Рәһбәр вәзифә-
ләрдә ишләјәндә дә һәмишә мәнә «Шамил мұәллим» дејә
мұрачиәт едибләр. Бу күн дә бу адла чағырылырам. Бу
адла һәмишә өјүнмүшәм вә буну өзүмә фәхр санмышам.

Күман едирәм ки, мұәллимлијимлә халға олан борчуму
гисмән дә олса гајтармаға чалышмышам. Әлбәттә, һеч ким
Вәтәнә вә халға олан борчуну гајтара билмәз. Мән дә һәлә
белә гәдәрсиз борчу оланлардан биријәм.

Бәс халға гисмән гајтармаға чалышдығым борч нәдән
ибарәтдир?

1960-чы илләрин ахырына јахын Кәлбәчәрин 123 јаша-
јыш мәнтәгәсиндә вур-тут 5 орта мәктәб вар иди. Кәндлә-
рин бир-бириндән узағлығы, чәтин јол шәраити ушагла-
рын мөвчуд 5 орта мәктәбдә кедиб охумаларына имкан
вермирди. 1965-67 - чи илләрдә 3 ил Кәлбәчәр орта мәк-
тәбиндә директор ишләдим. Мәктәбә бачарығлы мұәллим-
ләри чәлб етдик. Нәтичәдә һәр ил бу орта мәктәби бити-
рәнләрин азы 95 фаизи мұхтәлиф али мәктәбләрә дахил
ола билдиләр. Лакин бунунла јара сағала билмәзди.

1968 - 78 - чи илдә рајон халг маариф ше'бәсинин мұ-
дирлији мәнә тапшырылды. Бу чох чәтин иш иди. Чүнки
һәр јердә, гәзетләрдә, ичласларда бир гајда олараг Кәлбә-
чәр маарифинин иши биринчиләр сырасында тәнгид еди-

лирди. Мəркəздə Кəлбəчərə мүнəсибəт сојут иди. Бурадa мəктəб биналары тикилмирди. Рaјон кəздən - көнүлдən узaг бир жерə чеврилмишди.

Бəс, нə етмəли? Вəзијјəтдən нечə чыхмaлы? Бу суaллар бизи дəриндən дүшүнмəјə вaдaр едирди. Һəмин вaхтa гəдэр рaјонун 50 кəндиндə бир гыз бир күн дə олсун неч жердə охумамышды. Али тəһсиллилəri бaрмaглa сaјмaг оларды.

Вəзијјəти мaариф нaзири, кəзəl инсaн Мeһди Мeһдизa-дəјə вə бaшгa рəһбэр ишчилərə дaнышдым. Дeдилэр, бинa тикə билсəниз, рaјонунуздa мəктəблэр ачa билəрик. Кол-хозларын, рaјонун буна имкaны јох иди. Мəктəблəri, мa-ариф ишчилəрини сəфэрбэрлијə алдыг. Мəктəблəri олмa-јан кəндлəрин əһалисинə мұрачиəт етдик. Сaјсыз - һесaб-сыз тəдбирлəрдən сонрa 61 кəнддə 470 синиф отaгы олан мəктəб бинaсы тикдирдик. 5 ортa мəктəбин сaјыны 28 - ə чaтдырдыг. Он ил əрзиндə ортa мəктəби битириб али мəктəблərə дaхил оланларын сaјы он дəфəлəрлə артды. Кəл-бəчəрин бəјүк бир зижaлы ордусу јаранды, aлимлэр, мұтə-хəссислэр мeјдaнa чыхды.

Əкэр бүтүн бунларa јухарыдa кəрүлмүш ишлəрин мұ-əјјən тə'сири олмушдурсa, өзүмү əн бəхтəвэр aдaмларын бири һесaб едəрдим.

ҲҮГУГШҮНАСЛАР, ПОЛИСЛƏР

ҲƏРБЧИЛƏР

Кəлбəчəрин јетирмəлəri aрасындa Азэрбaјчaнын мұс-тəгиллијини вə дəвлəтчилијини горујан, гaнунларын кe-шијиндə дуран прокурор, мəһкəмə, полис ишчилəri, һəрбчилэр вə бу гəбилдən олан кадрлар дa чохдур.

Исa Чaһaнкиров - рaјонун Дaлгылычлы кəндиндən иди. Узун мұддəт Бaкы шəһəриндə милис рəиси ишлəди. Пол-ковник иди. Бaчaрыгына, тəшкилaтчылыгына, чəсурлуғунa кəрə ад - сaн гaзaнды.

Јусиф Күлмəммədов - подполковник рүтбəсиндə мұхтə-лиф рaјонлардa һəрби комиссар ишлəди. Рeспубликa һəр-би комиссарлыгындa чaлышды. Интизaмлы, тəлəбкар, бa-чaрыглы бир кадр кими тaнынды.

Мәһәrrәм Чаһанкиров - подполковник кими Дөвләт Тәһлүкәсизлик Комитәси системиндә нүмунәви хидмәт кәстәрди. Бу сәһәдә Фүзули рајонунда рәис ишләди. Чох бөјүк һөрмәт газанды.

Әдил бәј Султанов - узун мүддәт инзибати органлар системиндә ишләди. Әдаләтли бир адам кими танынды. О заман бөјләрә диван тутулдуғу һалда һуманистлији, јүксәк инсани кәјфијјәтләрини нәзәрә алыб она дәјиб -долашмадылар.

Әли Гулијев - прокурорлуг органларында, Кәлбәчәр рајонунда прокурор вәзифәсиндә чалышды, узун мүддәт бу сәһәдә фәалијјәт кәстәрди.

Оғлу Нәби Гулијев али тәһсилли һүгүгшүнас кими мүхтәлиф рајонларда прокурор ишләди. Һазырда Кәнчә шәһәриндә прокурор мүавинидир. Нәби Гулијев бачарығлы, инсафлы, гајыкеш бир һүгүгшүнас кими таныныр.

Ағакиши Имамәлијев - бир мүддәт Кәлбәчәр рајонунун прокурору олмушдур. Али һүгүг тәһсили олмаса да, ишдә тәчрүбә газаныб һүгүги биликләрә јијәләнмишди.

Адил Әлијев - милис полковники иди. Кәлбәчәрдә милис шәбәсинин рәиси, Бақы шәһәри үзрә кечә милисинин рәиси, Јевлах рајонунда милис шәбә рәисинин мүавини кими мәсул вәзифәләрдә фәалијјәт кәстәрмишдир. Јүксәк мәдәнијјәтли, инсафы һеч вахт унутмајан бир ел адамы кими танынырды.

Бәһмән Гурбанов - али тәһсилли һүгүгшүнас иди. Рајонларда узун мүддәт прокурор ишләди. Әһалинин дәрин һөрмәтини газанды. Республика прокурорлугунун әмәкдашы олду. Онун зәнкин тәчрүбәси ачылмасы чәтин олан чинајәт ишләринин үстүнү ачырды. Республиканын сајылан һүгүгшүнасларындан бири иди.

Елдар Һәсәнов - 1955 - чи илдә Кәлбәчәр рајонунун Лачын кәндиндә дүнјаја көз ачмышдыр. О заман Лачын кәндиндә ибтидаи мәктәб вар иди. Елдарын атасы Һүмбәт мүәллим бү мәктәбин мүдири вәзифәсиндә чалышырды. Елдарын ибтидаи мәктәбдә мүәллими атасы олду. О, кәндләриндән чох узағда олан Ғылычлы орта мәктәбиндә тәһсилини давам етдирди.

Елдар орта мәктәби мүвәффәгијјәтлә гуртардыгдан сонра али һүгүг тәһсили алды. Али мәктәбдә дә билијинә, ба-

чарыгына вә тәшкيلاتчылыгына көрә фәргләнди. Талеји вә һәвәси ону инзибати органлар системи илә говушдурду. Бакы шәһәриндә Низами рајонунда, Кәнчә шәһәриндә полис идарәсинин рәиси ишләди. Ичтимаијјәт арасында бөјүк һөрмәт газанды. Онун тәләбкарлыгы, сәриштәли олмасы нәтичәсиндә ишләдији јерләрдә чинајәткарлыг һадисәләри азалды, гајда - ганун мөһкәмләндирилди.

ҺӘСӘНОВ ЕЛДАР ҺҮМБӘТ ОҒЛУ
АЗӘРБАЈЧАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БАШ
ПРОКУРОРУ, ИКИНЧИ ДӘРӘЧӘЛИ ӘДЛИЈӘ
МҮШАВИРИ

Садә мүәллимдир атасы Һүмбәт,
Ел-оба ичиндә газаныб һөрмәт.
Елдар гәнимәтдән Азәрбајчана,
Халгын чох бөјүкдүр рәғбәти она.

Ганун кешийиндә ајыг дајаныр,
-Вәтәнин дәрдинә үрәкдән јаныр.
Јурдуна сәдагәт нүмүнәсидир,
Иши әдаләтин тәнтәнәсидир.

Елдар Һәсәнов Кәнчә шәһәриндә чалышдыгы дөврдә ермәни гулдурлары өлкәмизә е'лан едилмәмиш мұһарибәјә башламышдылар. Буна көрә дә Е. Һәсәновун кечә - күндүзү јох иди. Инди һамы тәрәфиндән е'тираф едилдији кими о, өлкәмизин мұдафиәсинә һәртәрәфли көмәк көстәрди.

1992 - чи илдә Лачын рајону хәјанәтлә дүшмәнә верилдикдә, әһалини көчүрмәк үчүн республиканын бүтүн рајонларындан Лачына көч машынлары көндериләркән, ејни ссенари илә Кәлбәчәр дә ермәни гулдурларына тәслим едилди. Ханлар - Муров јолу илә Кәлбәчәрә дә көч машынлары ахышмаға башлады. Бундан хәбәр тутан Елдар Һәсәнов һәммин машынларын гаршысыны кәсдирмиш вә онларын Кәлбәчәр тәрәфә кетмәсинә имкан вермәмишди. Лакин сонра Е. Һәсәнову Кәнчәдән узаглашдырдылар. Гәтијјәтлә демәк лазымдыр ки, о, Кәнчәдә олсајды јеканә Муров јолу илә Кәлбәчәрдән гачан орду һиссәләринин вә полисин гачмасына имкан вермәзди. Көрүнүр Кәлбәчәри нәинсә хатиринә гурбан вермәк үчүн Елдар Һәсәнов Кәнчәдән кетмәли имиш.

Е. Һәсәнов һүтуг саһәсиндә алимлијә, икинчи дәрәчәли әдлијјә мұшавири /кенерал - лејтенант/ кими јүксәк рүтбәјә лајиг көрүлмүшдүр. Республикада сабитлијин јаранмасында, мұстәгиллијимизин вә дөвләтчилијимизин мөһкәмләндирилмәсиндә, чинајәткарлыг һалларынын арадан галдырылмасында Баш прокурор Елдар Һәсәновун әмәји чох бөјүкдүр.

Ариф Әләскәров - һәрбчи полковникдир. Фүзули рајонунда һәрби комиссар вәзифәсиндә, Республика һәрби комиссарлығында чалышмышдыр. Өзүнү бачарыглы бир кадр кими танытмышдыр. Һазырда Сумгајыт шәһәриндә һәрби комиссардыр. Өзүнә вә башгаларына гаршы төләбкар олмагла јанашы гајыкеш бир инсандыр.

Әләкбәр Һәсәнов - полис подполковникидир. Бақы шәһәринин Низами рајонунда полис бөлмәсинин рәиси иш-

ләјирди. Һазырда Бандитизмә гаршы мұбаризә апаран полис идарәси рәисинин мұавини вәзифәсиндә чалышыр. Кәңч, бачарыглы, тәләбкар, өз ишинин өһдәсиндән лајигинчә кәлән бир полис ишчисидир.

Һәсәнов Әләскәр
Полис мајорудур, чавандыр јашы,
Хидмәт ејләјир о, Азәрбајчана.
Горхудан-үркүдән јохдур тәләшы,
Делидаг чәсарәт верибдир она.

Әләскәр Һәсәнов - полис мајорудур. Кәлбәчәр ДИШ шө'бәсиндә белмә командири, чинајәт ахтарыш ишчиси вә башта вәзифәләрдә чалышмышдыр. Бачарыгына вә гајыкешлијинә кәрә дәрин һөрмәт газанмышдыр.

Һазырда су нәглиҗаты полис идарәсиндә Хәзәр дөниз нефт донанмасы полис бөлмәсинин рәисидир.

Низами Фәрәчов - полис шө'бәсиндә әмәлиҗат мүфәттиши. Кәлбәчәр рајон полис идарәсинин рәиси ишләмишдир. Һазырда Јардымлы рајонунун полис рәисидир. Тез - тез гачгынлар арасында олур, имканы дахилиндә онлара көмәк көстәрир.

Асиф Мусәјев - полис мајорудур. Бир мүддәт Кәлбәчәр рајон полис шө'бәсинин рәиси ишләди. Һазырда Бакы шөһәриндә чинајет - ахтарыш шө'бәсиндә чалышыр. Бачарыглы бир кадр кими таныныр.

Надир Һәсәнов - полис мајорудур. Республика Јол Полиси Идарәсиндә шө'бә рәисидир. Тәчрүбәли јол полиси ишчиси кими һөрмәт газанмышдыр. Имканы дахилиндә гачгынлара әл тутмағы унутмур.

Һәсән Агајев - полис мајорудур. Узун мүддәт Сумгајыт шөһәриндә јол полиси идарәсинин рәиси ишләмиш, һазырда Бакы шөһәринин Сабунчу рајонунда бу вәзифәни дашыҗыр. Бу сәһәдә газандығы тәчрүбә онун ишләдиҗи сәһәләрдә гәза һадисәләринин хејли азалмасына сәбәб олмушдур. Көзү гачгынларын үстүндәдир.

Казым Салаһов - полис мајорудур, Бакы шөһәр полис идарәсиндә ишләјир. Она тапшырылан ишләрин өһдәсиндән мүвәффәғијјәтлә кәлир.

Вәли Абдуллајев - полис мајорудур. Узун мүддәтдән бәридир ки, Сәбајел рајон полис шө'бәсиндә ишләјир. Интизамына, бачарығына, пешәсинин устасы олдуғына көрә јахшы бир полис ишчиси сајылыр.

Јусиф Әһмәдов - полис подполковникдир. Кәлбәчәрдә милис шө'бәси рәисинин мүавини, Республика Дахили Ишләр Назирлиҗи системиндә ишләмишдир. Бачарыглы, ишинин өһдәсиндән кәлә билән, чәсур, горхмаз инзибати орган ишчиләриндән биридир.

Бәһрәм Гулијев - полис мајорудур. Бакы Дөвләт Университетинин һүгүг факүлтәсини битирмишдир. Узун мүддәт Бакынын Сабунчу рајон милис шө'бәсинин мәсул шәхсләриндән бири олмушдур. Инди орта мәктәбдә һәрби мүәллим ишләјир.

Наил Вердијев - подполковникдир. Бакы шөһәринин Сураханы рајонунун һәрби комиссарыдыр. Кәнчләрин һәрби вәтәнпәрвәрлик руһунда тәрбијә едилмәси, ордуја

чагырышын мۈтەшەккил тەшкили, ганунун тәләбләринә әмәл олунмасы үчүн о, әлиндән кәләни әсиркәмир.

Шакир Һүмбәтов - капитан рүтбәсинә јүксәлмишди. Ер-мәни гулдурларына гаршы дејүшләрдә бөјүк чәсарәт кәс-тәрмишди. Вәтенимизин азадлығы угрунда чаныны әсиркәмәди, шәһидлик зирвәсинә јүксәлди.

Аллаһ рәһмәт еләсин !

Јагуб Әскәров - тәчрүбәли бир һүтугшүнасыр. Шаһбуз рајонунда, Кәнчә шәһәриндә халг һакими ишләмишди. Али мәнкәмәнин үзвү сечилмишди. Һазырда Али мәнкә-мәдә фәәлијјәт кәстәрир. Хош хасијјәти, гајыкеш вә ин-сафлы олмасы она дәрин һәрмәт газандырмышди.

Мирзә Мирзәјев - подполковник иди. Шәки, Коранбој рајонларында полис рәиси ишләјиб дәрин һәрмәт газанмышды.

Хәлилов Тофиг - али тәһсилли һүтугшүнасыр. Зәһмәт-кеш кәндли аиләсиндә анадан олмуш вә өзү дә зәһмәтлә бөјүјүб тәһсил алмышдыр. Һазырда Кәлбәчәр рајонунун прокурору ишләјир. Инсафы әлдән вермир.

Кәчәри Асланов - Кәлбәчәр ДИШ-нин рәиси кими ганун кешијиндә сајыг дајананлардан бириди.

Әзиз Сәлимов - ады һәрмәтлә чәкилән һүтугшүнаслар-дан бириди. Рајонларда, республика прокурорлуғунда ишләмишди. Һазырда Ханлар рајон прокурорунун мү-авиниди.

Бөјләр Әлијев - ихтисаслы кадрлар олмадыгы дөврдә Кәлбәчәр рајонунун прокурору ишләмишди. Али тәһ-сили олмаса да тәчрүбә газанмыш јахшы бир ишчи кими танынмышды.

Мәһәммәд Худагулујев - Бөјүк Вәтән мүһарибәси иш-тиракчысы олмушдур. Узун мүддәт Кәлбәчәр, сонра Ла-чын рајон һәрби комиссарлығында чалышмышды. Әт тә-дарүкү идарәсинин мүдири ишләмишди.

Нуру Әскәров - кәнч һүтугшүнасыр иди. Загатала рајонун-да милис мүстәнтиги ишләјирди. Сәмимилији, ишинә мәс'улијјәт һисси илә јанашмасы онун адыны коллек-тивин көзүндә јүксәлтмишди. Әсл милис ишчиси иди. Амансыз өлүм ону арамыздан вахтсыз апарды. Јас мәрәсими үмумрајон мәтәминә чеврилди.

Бајрам Һәсәнов - һүтугшүнасыр. Шуша шәһәриндә ишләмишди. Дәвәчи рајонунда прокурор мүавини вәзи-

фәсиндә чалышмышдыр. Һазырда Хочалы вә Нафталан шәһәр типли гәсәбәсинин прокурорудур.

Мейпарә Рәһимова - кәлбәчәрли һүгүгшүнас гадындыр. Бир вәкил кими фәалијјет көстәриб зәһмәткешләрин һүгүгларыны чәсарәтлә мүдафиә едир. Таныјанлар она дәррин рәғбәт бәсләјирләр.

ҺӘР ЈЕРДӘ ҮЗ АҒАРДАНЛАР

Мүхтәлиф сәһәләрдә чалышараг, өз фәалијјәтләри илә дағларымызын адыны даһа да учалдан, һәр јердә үз ағардан иш адамларымызла да өјүнә биләрик.

ƏLƏVSƏT AǦALAROV

Доггуз өвладлыјды Ибраһим киши,
Халга хидмәт олду онларын иши.
Маһири шәһидлик зирвәси алды,
Ел-оба көзүндә әршә учалды.

Əләvsәт танынмыш наширди чохдан,
Јазыр һәгигәтдән, данышыр һагдан.
Үзв сечилибди Милли Мәжлисә,
Дүзкүн гижмәт гојур јажшыја, писә.

Әлөвсәт Ағаларов - Ленинград шәһәрində али журналист тәһсили алмышдыр. Институту гуртарандан бәри Бақы шәһәрində мәтбуат вә нәшријјат ишләрində чалышмағдадыр. Бир чох роман, повест вә һекајәләри рус дилиндән Азәрбајҗан дилинә чевириб чап етдирмишдир. Публисистик, ичтимаи - сијаси мәгаләләрлә мәтбуатда чыхыш едир. Республикамызда танынмыш сијалылардан биридир.

Кәлбәчәрин тәһлүкәјә мәрүз галачағыны әввәлчәдән билдирән, Азәрбајҗанымыз үчүн мүнһүм стратеги әһәмијјәтә малик олан бу рајонун мүдафиәси үчүн илк сәсини учалдан вә она әмәли көмәкдарлыг көстәрән һәмвәтәнләримиздән биридир. Ишкүзарлыгына вә бачарыгына көрә «Азәрнәшр»ин баш редактору вәзифәсинә ирәли чәкилән Ағаларов һазырда Азәрбајҗанда ән јахшы нәшријјат ишчиси вә полиграфист кими таныыр.

Ә. Ағаларов Азәрбајҗан Республикасы Милли Мәчлисинин үзвүдүр.

Тапдыг Чәфәров - али тәһсилли һүтугшүнас иди. 46 ил әрзиндә фәсиләсиз олараг Кәлбәчәр рајон рабитә говшағынын мүдири ишләди. Чәтин дағлыг шәраитиндә рабитә вә почт ишини нүмунәви гәјдада тәшкил етди.

Т. Чәфәров Бөјүк Вәтән мүнһарибәсинин ән фәал иштиракчыларындан бири олмушду. Она «ССРИ - нин рабитә ә'лачысы» ады верилмиш, «Октјабр» вә бир чох башга орден - медалларла тәлтиф едилмишди. Онун фәдакар әмәји Кәлбәчәрә башучалыгы кәтирди.

Гара Әләскәров - Кәлбәчәрин танынмыш сијалыларындан бири иди. Али Партија мәктәбини битирмишди. Рајон партија комитәсиндә тәблиғат - тәшвиғат шә'бәсинин мүдири ишләјирди. Ишдә принципаллыгына көрә әһалинин рәғбәтини газанмышды.

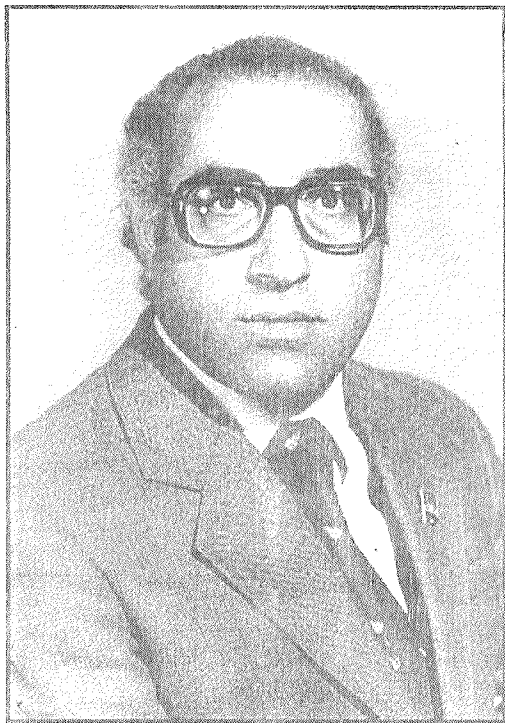
Гара мүәллимин шә'рләри дә мәтбуатда чап олунурду. Инди дә ашыглар онун гошмаларыны мәчлисләрдә охујурлар. 1998 - чи илдә шә'рләр китабы ишыг үзү көрдү.

Г. Әләскәровун оғлу Ариф Әләскәров һәрбчи полковникдир.

Әләмшаһ Чәфәров - техника елмләри намизәдидир. Институт мүәллими вә Бақы бир нөмрәли евтикмә комбинатынын директорудур. Әмәкдар иншаатчыдыр. Онун рәһбәрлик етдији тикинји комбинаты тәрәфиндән инзиба-ти биналар, јашајыш биналары, мәктәб, мәдәнијјәт об-

јектлери вә с. биналар учалдылмышдыр. Бакы шәһәринин көзәлләшмәсиндә Әләмшаһ Чәфәровун вә онун башчылыг етдији коллективин әмәји тәғдирә ләјигдир.

Тәсадүфи дејилдир ки, Әләмшаһ мүәллимин үрәкачан фәалијәти барәдә «Учалыг зирвәси» адлы бир китаб чап едилмишдир.

ӘЛӘМШАҢ ЧӘФӘРОВ

Бакыда јарадыр, Бакыда гурур,
Тикдикчә гәлбиндә јараныр гүрур.
Торпаглар гајыдар бир күн, иншаллаһ,
Бир јени Кәлбәчәр тикәр Әләмшаһ.

Гурбан Садыгов - Кәлбәчәрдә рајон партија комитәсинин вә ичра һакимијјәтинин ишчиси олмушдур. 1993-чү илдән Азәрбајҗан Республикасы Назирләр Кабинети јанында гачгынлар шә'бәсиндә чалышыр. О, һәмишә гач-

гынларда өз догма јурд - јуваларына гајыдачагларына инам јарадыр.

Мүзэффәр Һасенов - али тәһсилли китабханашунасыдыр. 30 илдән артыгдыр ки, М. Ф. Ахундов адына республика китабханасында чалышыр. Бурада узун мүддәт елми - методики шө'бәнин мүдири ишләмиш, китабханачы коллективләр арасында бөјүк һөрмәтә маликдир. Мүзэффәр Һасеновун чохиллик әмәк фәалијјәти јүксәк гијмәтләндирилмиш, она Республиканын «Әмәкдар Мәдәнијјәт ишчиси» ады верилмишдир.

НУРУ ХӘЛИЛОВ

Сумгајытта тикди, гурду, јаратды,
Шан-шөһрәти уча зирвәјә чатды.
Бир ан унутмады Кәлбәчәрини,
Јурду ишғал олду, дәрд-гәмә батды.

Нуру Хәлилов - Кәлбәчәр рајонунун Гылынчлы кәндиндә анадан олмушдур. Кәнч јашларындан Сумгајыта кәлмиш, бәнна кими бу шәһәри гуруб јараданлардан бири

олмушдур. О, бир иншаатчы кими Азербайчандан илк ССРИ Дөвләт мұкафаты лауреаты адына лажиг көрүлмүш, медалларла тәлтиф олунмушдур.

Чырагов Новруз - Ичра һакимијјетиндә баш мәс-ләһәтчи ишләјир. Али тәһсилли политологдур. Кәлбә-чәрин танынмыш зијалыларындан биридир. Објективли-јинә вә ишкүзарлығына көрә сечилән кадрларын бири-дир. Атасы Гафар киши Кәлбәчәрдә бир бәнна кими чох иш көрмүшдур.

Мөһәммәд Нәриманоглу - Инчәсэнәт институтуну би-тирмишдир. Истә'дадлы бир журналист кими танынмыш-дыр. Кәлбәчәр рајонунда чыхан «Јенилик уғрунда» рајон гәзетиндә мәс'ул катиб ишләмишдир. Һазырда «Јени Азербайчан» гәзетиндә бу вәзифәни дашыјыр.

М. Нәриманоглу Кәлбәчәр шәһидләри барәдә ики китаб нәшр етдирмишдир. Даһа бир китабы да чап олунур. Јени китаб үзәриндә ишләјир. Кәлбәчәрин хаинчәсинә ишғалы барәдә гәзетләрдә ән чох јазылары чап олунанлардан би-ридир. Повест вә һекајә јазмаг саһәсиндә дә гәләмини сы-најыр.

Ваһид Һәсәнов - али тәһсилли рус дили мұәллимидир. Истису орта мәктәбиндә директор ишләмиш, Республика Тәһлүкәсизлик Назирлији системиндә, Көмрүк Комитә-синдә чалышмышдыр.

Һазырда Республика Әмлак Комитәсиндә шө'бә рәиси вәзифәсиндә фәалијјәтини давам етдирир.

Нәсиб Көјүшов - шәргшүнас алимдир. Халг тәбабәти илә дә мәшғул олур. Бу саһәдә бир нечә китаб чап етдирмиш вә бу китаблар охучулар тәрәфиндән рәғбәтлә гаршыланмышдыр.

Н. Көјүшов Республика Әлјазмалар Институтунун фәал әмәкдашларындан биридир.

Халид Әскәров - Рус дили вә Әдәбијјаты институтуну фәргләнмә диплому илә битирмишдир. Мұәллим вә «Азә-ринформ»да мұхбир ишләмишдир. Једди илдән артыгдыр ки, «Рәјтер» Акентлијинин бөлкә мұхбиридир. Загафгази-јадакы бүтүн мұһарибә бөлкәләриндә олмуш, дөјүш сән-кәрләрини видеокамераја чәкиб дүнјаја јайылмасына сәбәб олмушдур.

Фәхрәддин вә Паша Аббасов гардашлары - Политехник институтуну битирмишләр. Фәхрәддин Бакыда көрпү ти-

кентиси саһәсиндә ад-сан газанмышдыр. Һазырда Кон-динсионерләр заводунда директор муавинидир.

Паша Аббасов рајон партија вә комсомол комитәләрин-дә ишләди. Һазырда Бакы шәһәриндә идарә рәисидир. Һәр ики гардаш мүсбәт чәһәтләринә көрә хәтир - һәрмәт саһибидирләр.

Һилал Гәдимов - Кәлбәчәрин габагчыл муәллимләрин-дән бири сајылырды. Мәктәб директору ишләди вә сонра рајон халг нәзарәти комитәсиндә, Республика Тә'минат Назирлијиндә ишә дә'вәт олунду. Тәшкилатчылыг бача-рығына маликдир.

Ариф Әләскәров - мухтәлиф вәзифәләрдә ишләјиб һәмишә јахшы бир кадр кими танынды.

Надир Фәрәчов - кәнч малијјәчи мутәхәссисдир. Бача-рығына көрә Республика Малијјә Назирлијиндә ишлә тә'-мин олунмушдур. Она тапшырылан вәзифәнин өһдәсин-дән лајигинчә кәлир. Коллектив арасында јахшы нүфуза маликдир.

КӘЛБӘЧӘРЛИ ШАИРЛӘР

СӨЗ СЕЧМӘКДӘ МАҢИРЛӘР

Әнвәр Рза - Азәрбајчан Јазычылар Бирлијинин үзвү, филологија елмләри намизәди, көзәл шаир вә тәрчүмәчи иди. Али мәктәбдә инкилис дилиндән дәрс дејирди. Ин-килис дилиндән Азәрбајчан дилинә, Азәрбајчан дилиндән инкилис дилинә тәрчүмәләр едирди. Ше'р китаблары һәр дәфә охучуларын севинчинә сәбәб олурду.

Әнвәр Рза дүнјасыны вахтсыз дәјишди. Сон мәнзили Кәлбәчәр торпагы олду.

Мәммәд Аслан - танынмыш шаир, Азәрбајчан Јазычы-лар Бирлијинин үзвү, журналист вә публисистдир. Оху-чулар тәрәфиндән марагла гаршыланан китаблары тәкчә республикамызда дејил, Түркіјәдә вә башга јерләрдә дә чап олунмушдур. Телевизијада орижинал верилишләрин тәшкилатчысы вә апарычысыдыр. «Екран - ефир» гәзети-нин баш редакторудур.

Адил Чәмил - исте'дадлы шаир, Азәрбајчан Јазычылар Бирлијинин үзвү, охучуларын севдији ше'р китаблары-нын муәллифидир. Актуал мәгаләләрлә мәтбуатда тез - тез чыхыш едир.

Бəһмən Вəтəнoғлy /Бəһмən Аббасов/ - устaд бир ел шa-
иридиp. Республикамызын демəк олар ки, һәр јериндə,
Түркијэдə вə Иранда гошмалары ифa едилир. Узун мүд-
дəт мүəллимлик етмиш вə мəктəб директoрy ишлəмиш-
дир.1998-чи илдə Азəрбajчaн Јазычылар Бирлијинə үзв
гəбул олунмушдур.

НƏСИБ НƏБИОҒЛУ

Чанындан да чох артыг сеvir Азəрбajчаны,
Кəлбəчəрин ганыды гəлбиндəн ахан ганы.
Һәр ше'ринин мајасы доғма, əзиз вəтəнди,
Бакы ады кəлəндə бұлбұл кими өтəнди.

Нəсиб Нəбиоғлу /Нəсиб Вердијев/ - Москвада Горки
адына Əдəбијјат Институтуну битирмишдир. Харичи
Туризм Идарəсинин мəс'ул ишчисидир. Русија Феде-

расијасы Јазычылар Бирлијинин үзвүдүр. Мүхтәлиф мәтбуат органларында, алманахларда Азәрбајчан вә рус дилләриндә ше'рләри дәрч олунур. Һәммин дилләрдә бир нечә китабы чап олунмуш вә тәнгидчиләр тәрәфиндән жүксәк гүжмәтләндирилмишдир.

Дәмирчи Аббас / Мустафајев Аббас Абдулла оғлу/ - 43 јашына кими бир ше'р дә јазмамышды. Камил бир дәмирчи, ән јахшы бәнна вә дүлкәр, мәшһур арычы кими ел-оба арасында ад-сан газанмышды. Көзәл саз чалырды. Сонралар бир шаир кими танынды, китаблары чап олунду. Тез - тез радио вә телевизияда чыхышлар етди. Гачғынлыг дәрдинә дөзмәди, гәфләтән үрәји дајанды.

Идрис Вердијев - али тәһсилли чоғрафија мұәллимидир. Мәшһур Ашыг Гәмкешин бөјүк гардашыдыр. Ше'рләри дәври мәтбуатда тез - тез дәрч олунур. Ики ше'р китабы нәшр едилмишдир. Гызы Мирвари дә шаирәдир.

Мирсәјјаф Заманлы - али тәһсилли әдәбијјат мұәллимидир. Ики ше'р китабы ишыг үзү көрмүш вә охучуларын рәғбәтини газанмышдыр.

Шәһид атасыдыр.

Хәлил Әлијев - сатирик ше'рләр мұәллифи кими мәшһурлашмыш бир ел шаири иди. Нағсызлыглары, әриликләри гәләми илә чәсарәтлә гырманчлајырды. Ше'р дили илә һәр кәсин нөгсаныны үзүнә демәји бачарырды.

Бимар Әли - сөзүн әсл мә'насында шаир иди. О, узун мүддәт хәстә олдуғу дәврдә јаздығы бир чох гошма, кәрајлы, тәчнис вә башга ше'рләри мәчлисләрдә охунур, ашыглар тәрәфиндән ифа едилирди.

Әһмәд Нәбијев - синәдәфтәр, јаздыгларынын һамысыны әзбәр билән бир ел шаири иди. Онун ше'рләри инди дә оғлу тәрәфиндән мұһафизә едилир.

Салман Уғурлијев - узун мүддәт Дашкәсән рајонунда вә башга јерләрдә ишләјән Салман Уғурлијев һеч вахт Кәлбәчәри, доғулдуғу Истибулаг кәндини јадындан чыхармады, гошма вә кәрајлылары дилләр әзбәри олду. Салманын гардашы Уғурлу да бир чох ше'рләр мұәллифидир.

Әли Гурбан - атасы көјчәли, анасы кәлбәчәрли иди. Әли мұәллимин өмрүнүн ән мә'налы илләри Кәлбәчәрдә кечмишдир. Бурада мұәллим, рајон халг маариф ше'бәсиндә методист, рајон гәзетиндә редактор ишләмишдир. Бир ис-

те'дадлы шаир кими Кэлбэчэрдэ танынмышдыр. Бир нечэ ше'р вэ дастан китабларынын мүэллифидир.

Фирудин Гачыјев - өзү һәјатда олмаса да чохлу ше'рлэри галмышдыр. Онун јарадычылығы илә танышлыг сүбут едир ки, әсл шаир имиш. Ашыглар инди дә мәчлис-ләрде онун ше'рләрини охумадан кечинмирләр.

Сүчаәт Әһмәдов - ше'рләри севилә - севилә охунан, ашыглар тәрәфиндән ифа едилән исте'дадлы ел шаири-дир. Тәсадүфи дејилдир ки, онун анадан олмасынын 50 иллији кениш шәкилдә гејд едилди.

Һәсән Әмирасланов - али тәһсилли мүәллимдир. Кәнч-лик чағларындан ше'рләр јазыр. Гошма вэ кәрајлылары мәтбуатда дәрч олунур, мәчлисләрде охунур.

Сабир Микајылов - ше'р јазмагда гәләмини сынајыб-дыр. Руһу охшајан, ашыглар тәрәфиндән бәјәнилиб оху-нан гошмалары чохдур.

Шабәр Гурбанов - ашыг Шәмширин оғлудур. Шәһид атасыдыр. Әввәлләр дә ше'р јазырды. Огул дәрди ону ша-ир етмишдир. Үрәк көврәлдән гошма вэ кәрајлылары чох-дур. Мәһарәтлә саз чалыб охумағы да бачарыр.

Мехдихан Кэлбэчәрли - али тәһсилли әдәбијјат мүәл-лимидир. Узун мүддәт мүәллим вэ мәктәб директору иш-ләмишдир. Кэлбэчәрин ишғалындан сонра ики аја гәдәр мүһасирәдә галмышдыр. Көрүнмәз зилләтләр чәкмишдир. Чохдан бир шаир кими таныныр. Ше'рләр китабы дәрч олунуб.

Јағуб Чаббаров - али тәһсилли әдәбијјат мүәллими иди. Јазы хәттинин көзәллијинә һамы һејран галарды. Ше'р-ләри мәтбуатда дәрч олунурду. Кэлбэчэрдә вәфат етди. Чап олунмамыш чохлу ше'р вэ поемалары јадикар галды.

Әјјуб Чаббаров /Јағуб Чаббаровун бөјүк гардашы/ - мүһасибдир. Аз јазыр, санбаллы јазыр. Ше'рләри мәт-буатда дәрч олунур. Ашыглар онун ше'рләрини мәчлис-ләрде охујурлар.

Сејид Әли - Зар кәндинин сакини олан Сејид Әли бөјүк исте'дад саһиби иди. Көзләринин зәиф олмасына бахмаја-раг о, Низаминин, Хаганинин, Фүзулинин, бүтүн классик вэ мүасир Азәрбајчан шаирләринин һамысындан әзбәр ше'рләр дејирди. Өзү дә көзәл ше'рләр јазырды вэ мәһа-рәтлә саз чалырды. Хејрхәһлыг едиб Сејид Әлинин ше'рләрини топлајараг чап етмәк чох вачиб бир ишдир.

Әлэкбәр Сөнмәз - Башлыбел кэндинин җахынлыгындакы магараларда 150 күнә гәдәр аилә үзвләри вә башгалары илә ермәни ишғалчыларынын мұһасирәсиндә галды. Сон-ра кечәләр җол кедиб, күндүзләр кизләнәрәк дағлары аша - аша мұһасирәдән хилас олдулар.

Әлэкбәр Сөнмәзин ше'рләри әввәлләр дә мәтбуатда дәрч едилирди. Мұһасирәдә галдығлары дөврә чохлу ше'рләр һәср етмишдир. Јахын заманларда китабынын чапы көзләнелир.

Әлгәмә Мәммәдов - ше'рләри дөври мәтбуатда чохдан чап олуан танынмыш бир ел шаиридир. Оглу шәһид олан Әлгәмә гачгынлыг дөврүндә дә гәләмини јерә гој-мамыш, ермәни ишғалчыларына гаршы ону сүнкү едиб дөјүшмәкдәдир. Әлгәмәнин «Күрдәм» гошмасы мәчлисләр-дә тез -тез ифа едилир.

Дәрзи Сүсән - Истису гәсәбәсиндә јашајырды. Һәләлик Бакыда гачгын һәјаты сүрүр. 60 јашына чатан бу гадын ермәни ишғалчыларына гаршы гәләми илә санки дөјүшә галхмышдыр. Бир нечә дәфтәр ше'р јазмышдыр. Инаныр ки, доғма дағлара гајыдачаг, индики нискилли ше'рләр әвзизинә, гәләбәјә аид ше'рләр јазачагдыр.

Сарван Һәсән - танынмыш ел шаиридир. Гараханчаллы кэндиндә бөјүјүб јаша долмуш, сатирик ше'рләр јазмыш, әјриликләри сөzlә гамчыламыш, дағлары өзүнәмәхсус ус-талыгла тәрәннүм етмишдир. Доғма јурд - јувасына гајыт-маг һәсрәти илә јашајыр вә бу барәдә көврәк ше'рләр ја-зыр.

Дилгәм Гулијев / Төвләдәрәси к./ - 16 јашы вар, көздән шикәстдир. Көврәк һиссләрлә ше'рләр јазыр. Ону динлә-јәнләр бир дә динләмәк истәјирләр.

Елдар Исајев /Начыкәнд к./ - ше'рләри јајылан ел ша-иридир. Мәтбуатда дәрч олунур. Истә'дадлыдыр. Ашыг әдәбијјатына дәриндән бәләддир.

Әбүлфәт Мәммәдов /Чәрәкдар к./ - гошма, кәрәјлы јазмагда гәләмини сынајыб уғурлар газанмышдыр.

Әләмдар Әмирасланов /Кештәк к./ - көнүлә јатан ше'р-ләр мүәллифидир. Мәчлисләрдә көзәл масабәјилик едир. Өзүнүн вә башгаларынын ше'рләри илә мәчлиси әлә ал-мағы бачарыр.

Әлөвсәт Мәммәдов /Чәрәкдар к./ - али тәһсилли мүәл-лимдир. Мүталиәчи кими таныыр. Ше'рләри динләјичи-ләри мәфтун едир.

Исмәли Дағлароғлу /Јелличә к./ - али тәһсиллидир. Ше'рләри мәтбуатда дәрч олунур.

Закир Мисиров - бајтарлыг елмләри докторудур. Заллар кәндиндә дүнјаја кәлиб. Кәнч јашларындан хошакәлән ше'рләр јазыр.

Зал Чаббарлы /Гамышлы к./ - узун мүддәт Кәлбәчәр РХМШ -нин мүдири ишләди. Ше'рләри ашыгларын дилинин әзбәри олду. Гардашы Рүстәм киши илә дејишмәси дилләр әзбәридир.

Заһид Мухтар /Јелличә к./ - али тәһсиллидир. Институт илләриндән ше'рләр јазыр. Ел - оба ичәрисиндә ше'рләри мәшһурдур.

Мүлкү Әмраһов /Бағырлы к./ - али тәһсилли мүәллимдир. Ше'рләри мәтбуатда дәрч олунан ел шаиридир.

Мүсејиб Һачыгулу оғлу /Кәндјери к./ - көзәл ше'рләр јазырмыш. Дастан бағлајырмыш . Инди дә јаддагалан ше'рләри вардыр.

Һүсејн киши /Кәндјери к./ - танынмыш ел шаиридир. Иштирак етдији елә бир мәчлис олмаз ки, орада ше'р охумасын. Көзәл вә мә'налы ше'рләр јазыр. Шәһид атасыдыр.

Чаббар Әсәдов /Лачын к./ - бир нечә китаб һәчминдә ше'рләри вардыр. Јазыларында дөврүн нәбзини тута билир. Ел шаири олдуғу кими, һәм дә әлинин габилијјәтинә көрә танынмыш ел сәнәткарыдыр.

Чәһанкир Һәмидоғлу /Милли к./ - ше'рләри мәтбуатда дәрч олунурду. Гачынлыг дөврүндә о даһа мәзmunлу ше'рләр јазды вә «Бағышла мәни» адлы китабы нәшр олунду.

Нәби Милли /Милли к./ - әсл шаир кими танынырды. Чап олунан дастанлар мүәллифидир. Көзәл саз дүзәлдән уста иди.

Нәчәф Сарыјев /Һачыкәнд к./ - дузлу - мәзәли ше'рләр јазыр. Јаздыглары ше'рләр тезликлә ел - обада јајлыр. Сатирик ше'рләр устасыдыр.

Рүстәм Хәлилов /Гамышлы к./ - әсл ашыг - шаир иди. 30 - чу илләр онун ше'рләриндән китабларда истифадә едилмишди. Көзәл саз чалырды. 106 јашында вәфат етди.

Салман Рамазанов /Јелличә к./ - али тәһсилли кеолог-дур. Мә'на дәринлији олан ше'рләри вардыр.

Совет Аллахвердијев /Кештэк к./ - али тәһсилли мүәллимдир. Ағыр зәһмәтлә боја - баша чатмышдыр. Ше'рләріндән зәһмәт әтри кәлир.

Сурхәј Сәлимов /Чыраг к./ - али тәһсиллидир. Лирик вә сатирик ше'рләр жазыр. Үрәк сөзүнү ше'р дили илә дәмәји бачарыр.

Умуд Бағбан /Татлы к. - Кәлбәчәр ш./ - Бағбан Умуд ады илә ше'рләр жазарды. Ше'рләри журналларда, гәзетләрдә дәрч олунурду. Көзәл бир шаир кими таныныр.

Фәрман Әмирасланов /Кештэк к./ - али тәһсилли әдәбијјат мүәллимидир. Мәктәб директору, рајон мәдәнијјәт шө'бәсинин мүдири ишләмишдир. Көзәл ел шаиридир. Јаздыглары ше'рләрин һамысыны әзбәрдән билир.

Ғидајәт Мәммәдов /Чәмилли к./ - али тәһсиллидир. Ше'р јазмагда пүхтәләшмишдир. Ше'рләри марагла охунур. Мәтбуатда дәрч олунур.

Кәлбәчәрин ел шаирләри о гәдәрдир ки, онларын сијанысы бир китаба сығмаз. Әлифба сырасыјла онларын јалныз бир нечәсинин адыны бурада чәкмәли олдуг.

Ағәли Һәсәнов /Сојугбулаг к./, Аллахверди Зарлы /Зар к./, Ариф Сәлимов /Тахтабашы к./, Бәрхудар Ғылынчов /Надирханлы к./, Вагиф Чавадов /Һопурлу к./, Ғабил Гулијев /Чәрәкдар к./, Ғафил Аббасов /Зивел к./, Ғачај Сәлимов /Чыраг к./, Ғәләндәр Мәмишов /Чәјкәнд к./, Дағыстан Садыгов /Зивел к./, Дилән Бахшәлијев /Нарынчлар к./, Ејваз Сүбһанов /Кештэк к./, Әбүлфәт Мәммәдов /Нәчәфалы к./, Әбүлфәт Чомәрдли /Чомәрд к./, Әждәр Һәсәнәлијев /Зар к./, Әкбәр Бәхтијаров /Надирханлы к./, Әкбәр Һәшимов /Зағалар к./, Әләкбәр Бикәс /Башлыбел к./, Әли Мискин /Надирханлы к./, Әли Худијев /Шаплар к./, Әмраһ Ғәмкин /Зар к./, Ибраһим Нәриманоглу /Отаглы к./, Ибраһим Садыгов /Зивел к./, Илјас Аббасов /Сејидләр к./, Имамгулу Јусифов /Зәјлик к./, Имран Мәммәдов /Сусузлуг к./, Имран Рәсулов /Ғылынчлы к./, Исмајыл Камалоглу /Јелличә к./, Исмајыл Чомәрдли /Чомәрд к./, Јунис Мәммәдов /Чәрәкдар к./ - мүәллим ишләјирди, тәрбијәви әһәмијјәти олан ше'рләр жазырды, ермәни ишғалчыларына гаршы вурушуб мәрдликлә шәһид олду, -Камран Уғурлујев /Истибулаг к./, Мейман Сәфәров /Милли к./, Мәмли Пүнһан /Зар к./, Мәммәд Күлмәммәдов /Сојугбулаг к./, Мәммәд Мәммәдов /Молла Бајрамлы к./, Мәммәд Нәбијев /Шаплар к./,

Мəһəммəd Садыгов /Башлыбел к./ , Мəһəммəd Чəфəров /Башлыбел к./ , Мəһəррəм Күскүн /Башлыбел к./ , Муса Һөйдəров /Молла Бајрамлы к./ , Новруз Аббасов /Гасымлы к./ , Нəчəф Гулијев /Молла Бајрамлы к./ , Нүсрəт Бағыров /Һачыкəнд к./ , Рəһман Бахшəлијев /Нарынчлар к./ , Сабир Исмајылов /Чыраг к./ , Таһир Јадикар /Надирханлы к./ , Таһир Хəлилов /Гамышлы к./ , Телман Хələфов /Кештəк к./ , Умуд Һəsəнов /Зағалар к./ , Фазил Рəчəбов /Чыраг к./ , Фəррух Алышов /Ашағы Гарачанлы к./ , Хатирə Һөйдəрова /Надирханлы к./ , Хагани Вердијев /Шаплар к./ , Һидајəт Мəммədов /Чайкəнд к. Бир китаб лəтифə билир вə лəтифə јарадыр./ , Һидајəт Чəмилов /Алмалыг к./ , Чəркəз Һачыјев /Һачыкəнд к. саз дүзəлдəн уста./ , Чүмшүд Көјүшов /Күнəшли к./ , Шамил Мəммədов /Милли к./ , Шаһвələд Гарашов /Гасымлы к./ вə саир.

Адларыны чəkдијимиз ел шаирлəri Кəлбəчəр рајонунда ше'р јазанларын бир гисмидир. Инди онлар гəзəблəрини селə дөндəриб ермəни ишғалчыларына гаршы гылынч кəсəрли нифрəт долу ше'рлəр јазырлар.

КƏЛБƏЧƏР АШЫГЛАРЫ -

МƏЧЛИС ЈАРАШЫГЛАРЫ

Та гəдимдəн бəри Кəлбəчəрдə ашыглыг сənəтинə јүксək гижмəт верилмиш, тојларын, шənликлəрин јарашыглары ашыглар олмушлар. Кəлбəчəр дағларында шаир - ашыглар, чохлу дастан билиб сөјлəјəн устадлар, өзлəриндəн дастан бағлајанлар ел - обанын севимлилəri кими өмүр - күн сүрмүшлəр.

Бизə мə'лум олан Кəлбəчəрин əн гəдим устад ашыгынын ады Зəјлик кəндиңдəн Аваз олмушдур. Ашыг Авазын «Зилан гызы» адлы бир дастан бағладыгыны да чамаат тəсдиг едир. Лакин тəэссүфлəр олсун ки, бу дастанын чох гыса мəзмунуну вə бирчə гошмасыны сорушуб кағыза көчүрə билмишик. Ашыг Авазын јаздыгы чохлу гошма, кəрајлы, тəчнис вə башга ше'рлəri итиб - батмышдыр.

Ашыг Гурбан - Ашыг Шəмширин атасыдыр. Ашыг Əлəскəрин əн јахын досту олмушдур. Чох истə'дадлы бир шаир - ашыг кими танынмышдыр. Һər ашыг онунла дејишмə мəјданына чыха билмəзмиш. Ашыг Гурбанын бир

нечэ ил бундан габаг «Мөһнәт» адлы бир китабы нәшр едилмишдир. Онун ше'рләри инди дә мәчлисләрдә ашыглар тәрәфиндән ифа едилир.

АШЫГ ШӘМШИР

Дәдә Шәмшир, бәлкә өзүн дејәсән,
Өз јурдунда гәриб олдун нијә сән?
Дејүшмәјә јоха чыхды чәсарәт,
Јараначаг нә вахт биздә гәтијјәт?

Ашыг Шәмшир Гочајев - Агдабанлы Ашыг Гурбанын оғлудур. Дәдә Шәмшир кими таныныр. Кәлбәчәрин ән мәшһур шаир - ашыгы олмушдур. Ашыг һаваларыны дүзкүн ифа етмәкдә уstadлар уstadы сајылмышдыр. Көзәл саз чалмагла јанашы, онун зил сәсинә чатан сәс олмазды.

1955 - чи илдә халг шаири Сәмәд Вурғунла Ашыг Шәмширин көрүшмәси, бизим дә шаһиди олдуғумуз бу унутулмаз көрүш дастана чеврилмишдир. Ашыг Шәмширин дөрд - беш китабы нәшр олунмушдур. Онун һаггында чохлу хатирәләр вә рә'јләр јазылмышдыр. Ше'рләри тәкчә Азәрбајчанда јох, Иранда, Түркијәдә вә башга өлкәләрдә дә јайылмышдыр.

Дәдә Шәмшир республиканын «Әмәкдар инчәсәнәт хадими» адына лајиг көрүлмүшдур.

Кәлбәчәрин мүхтәлиф кәндләриндә ад - сан газанмыш бир чох уstad ашыглар артыг дүнјадә јохдурлар. Онлардан Ашыг Бәсти /Лев кәндиндән/, Ашыг Мехди вә Ашыг Бәдәл /Молла Бајрамлы кәндиндән/, Ашыг Сәлим вә Ашыг Чәфәр/Оручлу кәндиндән/, Ашыг Ибраһим/Алмалыг кәндиндән/, Ашыг Микајыл/Башлыбел кәндиндән/, Ашыг Садыг вә оғлу Ашыг Ајдын/Ағчакәнд кәндиндән/, Каманчачы Мәммәдһәсән/Оручлу кәндиндән/, Ашыг Умуд /Сејидләр кәндиндән/, Ашыг Һүсејн /Надирханлы кәндиндән/, Ашыг Мәммәд /Мәммәд Сәфи кәндиндән/, Ашыг Һәшим /Кештәк кәндиндән/, Ашыг Исмајыл/Һачылар кәндиндән/ вә башгаларыны гәдирбилән ел - обамыз һәмишә һөрмәтлә хатырлајыр вә адларыны өз үрәкләриндә јашадырлар.

Ашыг Идрис - Кәлбәчәрин пирами вә мәшһур ашыгларындан бири иди. Саз чалыб охујанда сәси динләјичиләр тәрәфиндән ајдын гавранылан уstad сәнәткар сајылырды. Билдији дастан вә ше'рләри ифа етсәјди илләр дә бәс етмәзди.

Ашыг Кәрај - ашыг Шәмширин шакирди олмушду. Онун чалдыгы саз һаваларыны бир дәфә динләјән, јүз дәфә дә динләмәк истәјәрди. Синәси ашыг әдәбијјаты дәфинәси иди. Чохлу дастан билирди.

Халыгверди Һәмидоғлу - Кәлбәчәрин танынмыш уstad ашыгларындан биридир. Атасы Һәмид киши дә адлы - санлы ашыг олмуш вә дастан бағламышдыр. Ашыг Халыгвердинин оғлу Ашыг Һагвердинин чалдыгы сазы һәр адам чала билмәзди. Гачгынлыг дәрди чаван икән Ашыг Һагвердинин өмрүнә сон гојду.

ҺАШИЈӘ. Ашыг Алынын әлјазмасы илә ше'рләр күлліјјаты Ашыг Халыгвердинин атасы Ашыг Һәмиддә галмышды. О, һәмин гара чилдли галын дәфтәри Әли Әмирова вермишди. Ашыг Алынын чап олунан ше'р вә

тәчнисләри һәмин дәфтердән әлдә едилмишди. Бу дәф-
тәрдә Ашыг Алынын устады Аг Ашыгын да /Ашыг Ал-
лаһвердинин/ ше'рләри вармыш. Әрәб әлифбасы илә ја-
зылмыш һәмин дәфтердәки Ашыг Алынын ше'рләрини
Әли Фәһми Азәрбајчан әлифбасына чевирмишди.

Әли Әмировун гардашы Совет һәким дәфтәри јенидән
Бакыја кәтирир ки, Аг Ашыгын да ше'рләрини Азәрбај-
чан әлифбасы илә јаздырсын. Лакин о, Кәлбәчәрә гајы-
даркән Сабирабад әразисиндә машын гәзасына дүшүб һә-
лак олур. Аг Ашыгын вә Ашыг Алынын ше'рләри јазыл-
мыш дәфтер итир. Әкәр о дәфтәри ким тапыб үзә чыхар-
са бөјүк хејрхәһлыг етмиш олар.

Ашыг Тофиг/Гамышлы кәнди/ - сәсинин мәләһәти, саз
һаваларыны дүзкүн чалмасы, мәчлиси ләјагәтлә апармасы
һәр јердә она һөрмәт газандырыр.

Ашыг Гәмкеш/Аллаһверди Вердијев/ - Республикада
танынан адлы - санлы ашыглардан биридир. Классик
ашыг ше'рләрини вә халг дастанларыны мәчлисләрдә
динләјичиләрә мәһарәтлә чатдырыр. Узун мүддәт Кәлбә-
чәр мәдәнијјәт евинин ашыглар ансамблына рәһбәрлик
етмишдир.

Ашыг Гәмкешин фәәлијјәти Республиканын «Әмәкдар
Мәдәнијјәт ишчиси» адына ләјиг көрүлмүшдүр. Онун бу
јахынларда санбаллы бир ше'рләр китабы чыхмышдыр.

Ашыг Гардашхан - мәләһәтли сәсә малик олан бир ел
ашыгыдыр. Сазда чалдыгы һавалар, сөjlәдији дастанлар,
охудугу ше'рләр динләјичини һејран едир. Өзү дә һәрдән
гошма вә кәрајлы јазыр. Мәчлисләри усталыгла кечирир.

Ашыг Әһлиман - кәзәл авазына сөз ола билмәз. Ону
Кәлбәчәрдән аран рајонларына да тој апармаға дә'вәт
едирләр. Ашыг Алынын «Иран сәфәри» дастаныны тәф-
силәтилә билир, рәван диллә сөjlәјир вә ше'рләрини мә-
һарәтлә охујур. Кәлбәчәрин уstad ашыгларындан бири
сајылып.

Ашыг Әлиш - рајонун танынмыш ustad ашыгларындан
биридир. Чохлу мәчлисләр јола салмышдыр. Шаирлик га-
билијјәти вар. Зәһмәти өзүнә дост сечән Ашыг Әлиш һәм
дә маһир бир дүлкәр кими таныныр.

Ашыг Ёидајет - Республиканын эн камил, саз һаваларыны дүзкүн, јерли - јатаглы чала билән сәнәткарларын-
дан биридир. Синәси дастан вә чап олунмамыш ше'рләр
хәзинәсидир. Ашыг Ёидајет овчулугда да ад газанмыш-
дыр. Инди өмрүнүн ихтијар чағларыны јашајыр.

КӘЛБӘЧӘР. АШЫГЛАР АНСАМБЛЫ
СОЛДАН: АШЫГ ХАЛЫГВЕРДИ, АШЫГ
САБИР, АШЫГ ӘЗИЗ, АШЫГ ФИРУДИН,
АШЫГ ТЕЛМАН

Саз һавасы кәлмәз кимин хошуна?
Зурна сәси дағы алыб башына.
Ашыг мәчлисләрин јарашығыдыр,
Күлүмсәр көзләрин кур ишығыдыр.

Ашыг Телман - Кэлбәчәрин танынмыш ашыгларындан биридир. Мәчлисләри мәһарәтлә идарә едир. Чохлу дас-тан билир. Көзәл саз чалыр вә мөһәбәтли сәси вар. Намы онун кечирдји мәчлисләрдә иштирак етмәжә чан атыр.

Ашыг Имран - тәкчә Кэлбәчәрдә јох, башга рајонларда да таныныр. Лачын рајонунда чохла тој мәчлисләри кечирмишдир. Түкәнмәз сөз еһтијатына маликдир. Е'чазкар мөһәбәтли сәси вардыр. Кэлбәчәрин устад ашыглары сы-расындадыр.

Ашыг Мәшәди Новруз - сәсини зилә галдыранда отагда лампа сөнүр. «Короғлу Чәнкиси» , «Мисри» һавалары үстә охујанда һәмишә алгышларла гаршыланыр. Өз тәшәббүсү илә 400 күндән артыг вахт әрзиндә мүхтәлиф бөлкәләрдә әскәрләримиз гаршысында марагла гаршыланан чыхыш-лар етмишдир.

Ашыг Мирзә/Ағ Ашыг/ - танынмыш ашыглардан би-ридир. Мөһәбәтли сәсә маликдир. Шаирләрин, ашыгла-рын чохла ше'рләринин ифачысыдыр. Әскәрләримиз гар-шысында дәфәләрлә концертләр вермишдир.

Ашыг Ејваз - сәси кур олан ашыглардан биридир. Ашыг Ејваз Кэлбәчәрин ишғалы заманы ермәни чәлладларынын әлине дүшүб әсир кетди. Мин бир зүлм вә изтираблара таб кәтирән бу ел сәнәткәры әсирликдән хилас олмушдур.

Ашыг Әзиз - Кэлбәчәр мәдәнијјәт евинин ән фәал үзв-ләриндән бири иди. Камил бир ашыг кими таныныр. Ата-сы Әсәд киши маһир саз гајыран устадыр. Ашыг Әзизи инди тез - тез гачгынлар арасында, онларын мәчлислә-риндә көрмәк олар.

Балабанчы Салман - Республиканын ән камил балабан вә зурна чалан ашыгларындан биридир. О, гара зурнада «Короғлу Чәнкиси» һавасыны чаланда елә бил дағ - даш да шөвгә кәлиб ојнајыр.

Иншаллаһ, торпагларымыз дүшмән тапдагындан хилас едилдикдә Салманын гара зурнасы јенә дә Дәлидағ, Му-ров вә Кејти дағларына сәс - сәда салачагдыр.

Зурначы Сәдир - ән маһир зурна чалан сәнәткардыр. Ашыглар тојлара кедәндә мүтләг ону тапыб апарардылар. Онлар дејәрдиләр: - Сәдирин зурнасы дағлары башына алмаса нә тој мәчлиси?

КЭЛБЭЧЭР. МЭДЭНИЈЈЭТ ЕВИНИН ӨЗФӘАЛИЈЈЭТ КОЛЛЕКТИВИ

Дәрд, гәм бурда инсанлара јад иди,
Кәлбәчәрдә елин гәлби шад иди.
Чалгычылар оба-оба кәзәрди,
Гоча, чаван сындырарды, сүзәрди.

Ашыг Ислам - уstad ашыглардан бири сајылыр. Мәчлис-и әдәб - әрканла идарә едир, сәси вә сазы вәләһедичидир. Динләјичи онун апардығы мәчлисдә бир сутка да отурса јорулмаг нә олдуғуну билмәз.

Ашыг Исмајыл - мәшһур зурначы Ашыг Садығын оғлудур. Өзү зурна - балабан чалса да саз ашығыдыр. Мәчлисләр идарә едир, дастанлар сөјләјир.

Ашыг Әбүлфәт - али тәһсилли мӯәллимдир. Лакин бир уstad ашыг кими даһа мәшһурдур. Ширин сәсә маликдир. Шифаһи халг әдәбијјатына дәриндән бәләддир.

Ашыг Әдаләт - ән кәзәл саз чалан ашыглардан бири-дир. Мә'лум одуғу кими газаклы Ашыг Әдаләт республи-

када эн уstad сазчаландыр. Кэлбәчәрин дә белә бир Әдәләти вар десәк һеч дә янылмарыг.

Ашыг Фирудин - мәчлисләр, тоҗлар җола салан танынмыш бир ашыгдыр. Инди дә кэлбәчәрлиләрә хидмәт етмәкдәдир.

Ашыг Бәһмән - чох ширин, зил сәсә малик иди. Ону динләјән, бир дә динләмәк истәјәрди.

Ашыг Сабир - рајонда эн зил һавалар үстә охујан, кур сәсли бир ашыгдыр. «Ашыг Алынын Иран сәфәри» дас-таныны мәһарәтлә ифа едир.

Кэлбәчәр шаирләр вә ашыглар җурдудур. Рајонун башга ашыглары илә дә таныш ола биләрик /р.-рәһмәтә кедәнләр, әлифба сырасы илә/

Ашыглар:

Адил/Зәјлик кәнди/, Ашыр/р. Бағырсаг к./, Баба-верди/р. Зәјлик к./, Бајрам/Зүлфүгарлы кәнди/, Бәһ-мән/р. Кештәк к./, Бусат/р. Бағырлы/, Гәнбәр/Тәкдам к./, Гурбан /Заллар к./, Иман/Бармагбинә к./, Мәһди-/Тәкдам к./, Марага/Алмалы к./, Мирзә/Моллабајрамлы к./, Мухтар/Фәталлар к./, Мүрвәт/Татлар к./, Салман-/Илјаслар к./, Сәјфәддин/Моллабајрамлы к./, Тапдыг-/Заллар к./, Фәталы/Фәталлар к./, Худадат/Моллабај-рамлы к./, Һагверди/р. Зивел к./, Һәјдәр/р. Башлыбел к./, Һәмид/Зивел к./, Чаббар/Башлыбел к./, Чаббар/Чә-рәкдар к./, Чәһанкир/Чомәрд к./, Шавагат/Моллабајрам-лы к./, Шәмсәддин/ Фәталлар к./, Ширин/Милли к./, Бу сијаһыны истәнилән гәдәр узатмаг да оларды.

Зурначы вә балабанчы ашыглар:

Абдулла /Кэлбәчәр шәһәри/, Абдулла / Аллыкәнд к./, Аслан /Кештәк к./, Валәһ /Зар к./, Әзиз /Тәкдам к./, Исмајыл вә Јусиф /Зар к./, Ләтиф /Молла Бајрамлы к./, Рза /Аллыкәнд к./, Фәрәч /Зар к./, Ханлар /Истибулаг к./, Шикар /Зар к./ вә с. вә. с.

Нагара вә дәф чаланлар:

Алим /Надирханлы к./, Витали /Кэлбәчәр ш./, Гар-дашхан, Елим, Микајыл, Назим, Нәсрәддин, Рафаел вә Чәбрајыл Гәһрәмановлар /Надирханлы к./, Рәсул /Ис-тису гәсәбәси/, Рөвшән /Кэлбәчәр ш./, Чаббар/ Оручлу\ вә с.

Гармончаланлар:

Елдар /Оручлу/, Илгар /Кэлбечер ш./, Зиједдин /Надиранлы к./, Камил /Оручлу к./, Мәчид вә Нурәддин /Надирханлы к./, Хәлил /Чомәрд к./ вә с.

Тарчаланлар:

Баһадур Садыгов /тар муәллими вә мешһур дүлкәр. Кэлбечер шәһәри/, Гәшәм Кәримов /Кэлбечер ш./, Гүд-рәт /Надирханлы к./, Әдаләт /Зүлфугарлы к./, Илһам /Агчакәнд к./, Рамиз /Кэлбечер ш./, Һәмид Һачыјев /Кэлбечер ш., али тәһсилли муәллим вә камил рәссам иди/.

Каманчачаланлар:

Афәт Садыгова /Кэлбечер ш./, Әлөвсәт /Оручлу к., мешһур каманчачалан Р. Мәммәдһәсән Нәзәровун оғлу/, Кәмалә Нуријева /Кэлбечер ш./, Надир Фәрәчов /Кэл-бечер ш./, Шәфигә Чәфәрова /Кэлбечер ш./, Малик /Га-мышлы к./. Натиг /Кэлбечер ш. мусиги мәктәбинин ди-ректору/ вә бир чох башгалары.

Ханәндәләр:

Балоглан /Һазыалирзалар к./, Бүнјамин /Башлыбел к./, Зијадхан вә Күрдәглу /Гамышлы к./, Мәһәммәд /Кэлбечер к./, Назим /Һачыкәнд к./, Натиг /Башлыбел к./, Сәмәд /Мәммәдсәфи к./, Фәган вә Чәһанкир /Га-мышлы к./, Шаһин /Човдар к./, Шәфа /Гамышлы к./ вә дикәрләри.

Кэлбечәрин елә бир кәнди јохдур ки, орада мусиги-шүнас олмасын.

КЭЛБЭЧӨРЛИ ТӘБИБЛӘР -

ҮРӘКЛӘРӘ ҺӘБИБЛӘР

Кэлбечәрин ләгман һәкимләри өз биликләри вә шәфалы әлләрилә дағлара баш учалыгы кәтирмишләр.

Һүсәјн Әлијев - Кэлбечер рајонунун Бәјлик /Тиркешә-вәнд/ кәндиндә анадан олмушдур. Русијада али тәһсил

алыб мәшһур бир чәрраһ - һәким кими бөјүк шөһрәт газанмышды. О, илк кәлбәчәрли елмләр докторудур.

Һүсејн Әлијев адлы - санлы бир профессор, «Әмәкдар елм хадими», узун мүддәт «Азәрбајҗан тибб журналы»-нын баш редактору, Тибб Институтунда кафедра мүдири, көзәл вә гајгыкеш бир инсан кими бөјүк һөрмәтә малик олмушдур. Онун рәһбәрлији алтында 20 нәфәрдән чох тибб алими јетишимишдир.

Һүсејн Әлијевин јаздығы китаблар, сајы 200 - ә јахын олан елми мәгаләләр инди дә өз актуаллығыны итирмә-мишдир.

Јусиф Әмирасланов - Москвада ишләјир. Тибб елмләри доктору, профессордур, Нью -Йорк Елмләр Академијасы-нын үзвү сечилмишдир. Елми китаблары вә чохлу елми мәгаләләри дәрч олунмушдур. Онун рәһбәрлији илә 20 - дән чох тәбиб елмләр намизәди адыны алмышдыр.

Јусиф һәким бир камил чәрраһ кими шан - шөһрәт газанмышдыр.

Бәһрам Сарыјев - тибб елмләри намизәди, досентдир. Мәшһур бир чәрраһ кими республикада таныныр. Онун һаггында дејирләр ки, Бәһрам инсанлара шәфа вермәк үчүн јаранмышдыр.

Бәһрам Сарыјев һәм дә ичтимаијјәтчи вә тәшкилатчы-дыр. Кәлбәчәрин мүдафиәсинә јардым едән «Муровдаг чә-мијјәти»нин сәдри ишләдији дөврдә бөјүк фәалијјәт көс-тәрди. Ёјф ки, Кәлбәчәр дүшмәнә сатылды вә бүтүн зәһ-мәтләр һаваја соврулды.

Бәһрам һәким 1997 - чи илдә Мәккәни зијарәт едиб һачы олмушдур.

Исмәт Һачыјев - тибб елмләри намизәди, адлы - санлы бир һәкимдир. Мәшһур алим Һүсејн Әлијев онун елми рәһбәри олмушдур. Сәнәтинин вурғунудур. Хәстәләр бир гајда олараг һәмишә ондан разылыг едирләр.

Мәһәммәд вә Ширин Һачыјев гардашлары - Мәһәммәд бачарыглы бир чәрраһ кими, Ширин исә тәшкилатчы бир курорт - санаторија һәкими кими таныныр. Мәһәммәд Һачыјев узун мүддәт Кәлбәчәрин, Ширин Һачыјев Ис-тису курортунун баш һәкими вәзифәсиндә ишләмишдир.

Фәррух Сарыјев - сәнәтини севән, садә, гајгыкеш бир һәким кими шөһрәт газанмышдыр. Кәлбәчәр хәстәхана-сында ишләјирди. Инди Бақы шәһәриндә фәалијјәтини давам етдирир.

Малик Шүкүров - елмләр доктору кими Бакы шәһәрində, хәстәханада ишләјир, али мәктәбдә дәрс дејир. Намы онун пешәсинин сирләрини дәриндән билән камил бир һәким олдугуну тәсдиг едир.

Кәлбәчәрдә һәким вә хәстәхана мүдири ишләмишдир. Хош хасијјәти әсл һәкимә јарашан тәгдирәләјиг бир әла-мәтдир.

Сабир Һәбибов - тибб елмләри намизәдидир. Москва шәһәрindəки хәстәханаларын бирində ишләјир. Чох сев-дији сәнәт сәһәсində бөјүк тәчрүбә газанмышдыр. Азәр-бајчандан да онун јанына хәстәләр кедир.

Рамиз Әбүлһәсәнов - хејли вахтдыр Москва шәһәрində ишләјир. Бақыда Тибб институтуну битириб, Москвада тибб елмләри намизәди адыны алмышдыр. Јахшы бир һә-ким кими таныныр. Гајғыкешлијиндән һәмишә разылыг едирләр.

Закир Әлијев - тибб елмләри намизәди, Тибб Универси-тетинин мүәллимидир. Республиканын адлы - санлы сы-ныгы алимләриндән биридир. Пешәсинин маһир устасы-дыр. Билији вә бачарыгы, инсанлара гајғыкешлији онун башучалыгыдыр.

Закир Чәфәров - тибб елмләри намизәдидир. Исте'дад-лы бир һәкимдир. Хәстәләр онун јанындан үмидсиз кери гајытмырлар. Билик вә бачарыгыны инсанларын сағлам-лыгына сәрф едир.

Әвәз, Вагиф, Рафиг /тибб елмләри намизәди/, Шәфигә, Шүкуфә, Нәчибә - гардаш вә бачылары. Мәшһур ријазий-јат мүәллими Бәһмән Чәфәровун өвладларыдыр. Тибб институтуну битирмишләр. Бу алты нәфәр гардаш - бачы тиббин мүхтәлиф сәһәләри үзрә бачарыгы һәким кими танынырлар. Халгын сағламлыгы кешијиндә дуруб ел - обаја чанла - башла хидмәт едирләр. Рафиг елмләр намизәдидир.

Бир гардашлары Мәһәммәд исә иншаатчыдыр.

Сабир Әлијев - тәчрүбәли һәкимдир. Узун мүддәт Ис-тису курортунда санаторијанын Баш һәкими ишләмиш-дир. Хәстәләр һәмишә бөјүк инамла она мүрачиәт едир-ләр.

Исаг Әмиров - терапевт һәкимдир. Јахшы тәчрүбә топ-ламыш бир биликли һәким кими таныныр. Хәстәләр онун гајғыкешлијиндән һәмишә разылыг едирләр.

Әскәр Мурадов - танынмыш терапевт һәкимдир. Кәлбә-чәрдә хәстәләрин һөрмәтини газанан Әскәр һәким инди Бақы шәһәриндә ишләйир.

Адил Нәчәфов - терапевтдир. Бир үрәк һәкими кими мәшһурлашмышдыр. Онун гојдуғу диагнозлары ән тәч-рүбәли һәкимләр дә тәсдиг едирләр. Хәстәләрлә инсани рәфтары ачы дәрманы әвәз едир.

Әли Исмајылов - хәстәләрә шәфа верән тәчрүбәли чәрраһлардан биридир. Мүһарибә илләриндә - Кәлбәчә-рин блокада күнләриндә шам ишыгында ән ағыр јаралы әскәрләр үзәриндә јорулмадан чәрраһи әмәлијјат апар-раг онлары өлүмүн пәнчәсиндән хилас етмишдир. Гагын-лыг дөврүндә Республика 1Нәли клиник хәстәханасында чәрраһ ишләйир. Хәстәләр бөјүк үмид вә инамла она мү-рачиәт едирләр.

Камал Мустафајев - кәнд хәстәханасында мүдир, сонра узун мүддәт Истису курортунда санаторијанын Баш һә-кими ишләмишдир. Санаторијада бостан, арычылыг вә һејвандарлыг тәсәррүфаты јаратмышды. Инди Минкәче-вир шәһәриндә ишләйир.

Нәриман Мәммәдов - бир тәчрүбәли терапевт һәким кими әһалинин һөрмәтини газаныб. Һәләлик Кәнчә шә-һәриндә фәалијјәтини давам етдирир.

Һәбиб Исмајылов - танынмыш вә тәчрүбәли диш һә-кимидир. Һамы онун ишиндән разыдыр. Дишләри тәкчә чәкмәкдә јох, мүаличә етмәкдә дә јахшы тәчрүбә топла-мышдыр.

Јусиф Сүлејманов - узун мүддәт кәнд хәстәханасында, сонра Истису курортунда Баш һәким ишләмишдир. Хәс-тәләри тәбии биткиләрлә мүаличә етмәкдә мүсбәт нәти-чәләр әлдә етмишдир.

Әләмдар Чәфәров - мәшһур ушаг һәкимидир. Кәлбә-чәрдә ушаг хәстәханасынын Баш һәкими ишләйирди. Јүз-ләрлә хәстәни өлүмүн әлиндән хилас етмишдир. Инди академик Адилә Намазованын рәһбәрлик етдији Гарајев адына ушаг хәстәханасында ишләйир. Гагын ушагларын пәнәһи вә гајғыкешидир.

Мухтар Ширинов - терапевт һәкимдир. Хасијјәти һә-кимлији илә тараз олдугуна көрә јахшы һөрмәтә ма-ликидир. Бачарыглы һәкимдир, гајғыкешдир.

Һүсәјн Әһмәдов - али тәһсилә малик дејилди. Лакин чох бөјүк тәчрүбә топламышды. Рајонда ән јахшы бир һә-

ким кими таныырды. Инсанлыгына, меһрибанлыгына сөз ола билмәзди. Ән агыр хәстәләри мұаличә етмәји бачарырды. Үмумрајон һөрмәти газанмышды. Инди дә ады чох бөјүк һөрмәтлә чәкилир. Өзүнә лајиг өвладлары вар.

Мухтар Мухтаров - кәнч диш һәкимидир. Һазырда Бакы шәһәриндә ишләјир. Гајғыкешлији, садәлији, меһрибанлыгы ону хәстәләрин көзүндә учалтмышдыр. Бөјүк хәтир - һөрмәт саһибидир.

Әнвәр Әкбәров - республикада танынан чәрраһ иди. Тәртәр рајонунда, Истису санаторијасында баш һәким ишләмишдир.

Бакы шәһәриндә бир чәрраһ кими мәшһурлашмышды. Өлүм ајагында олан хәстәләри дөфәләрлә әчәлин әлиндән алыб хилас етмишди.

Кәлбәчәр торпагы әбәди мәскәни олду.

Һәбиб Һачыјев - рајонда илк али тәһсилли һәкимләрдән биридир. Кәлбәчәр хәстәханасында һәким ишләди. Јахшы бир һәким кими танынды. Узун мүддәтдән бәри-дир ки, Шәмкир рајонунда мәнкәмә тибб һәкими вәзифәсиндә чалышыр.

Ислам Һүсәјнов - рајонда јахшы бир терапевт һәким кими таныырды. Бир мүддәт Кәлбәчәр рајон бирләшмиш хәстәханасынын Баш һәкими ишләди. Һазырда Бакы шәһәриндә һәкимлик фәалијјәтини давам етдирир. Торпагларымызын ермәни гулдурларындан кери алыначагына, јенә дә гајыдыб Кәлбәчәрдә һәкимлик едәчәјинә үмид бәсләјир.

Адил Һүсәјнов - тәчрүбәли бир ушаг һәкимидир. Јүзләрлә көрпәни өлүмүн пәнчәсиндән хилас етмишдир. Хејли мүддәтдир ки, Бакы шәһәриндә халга хидмәт көстәрир.

Мирзә Гурбанов - али тәһсилли диш һәкимидир. Көзәл хасијјәти, хәстәләрә көстәрдији гајғыкешлик һәклији илә һәмәһәнкдир. Бу она бәсләнилән һөрмәтә әсас сәбәбдир.

Солмаз Һачыјева, Зенфира Әлијева, Улдуз Мәчид гызы, Солмаз Һүсәјн гызы, Гәмәр Әмирова, Гәмәр Һәсән гызы вә бир чох башга гадын һәкимләри дә Кәлбәчәр чамаатына үрәклә, чанла хидмәт етмиш вә едирләр.

ИГТИСАДЧЫЛАР, КЭНД ТЭСЭРРУФАТЫ
МҮТӘХӘССИСЛӘРИ, МҮҢӘНДИСЛӘР,
ИНШААТЧЫЛАР, МАЛИЈҖАЧИЛӘР
ТЕХНОЛОГЛАР

БАЛАЧА ӘБДҮРРӘҺМАНОВ

Көзәл инсан, камил бир алим иди,
Гәлбләрдә јашајар ады әбәди.
Нә јахшы билмәди «Истибулаг»ы,
Ондан сонра олду дүшмән тапдағы.

Балача Әбдүррәһманов - Азәрбајҗан Елмләр Академијасынын Игтисад Институтунда узун мүддәт шө'бә мүдири вәзифәсиндә чалышды. Игтисад елмләри доктору, профессор иди. Елми китабларын вә бир чох елми мегаләләрин мүәллифи, ихтисасынын дәрин биликли бир алими кими таныырды.

Онун рәһбәрлији алтында 15 нәфәр елмләр намизәди адыны газанды. Балача мүәллим ел шаири вә көзәл саз-

чалан кими дә мәшһур иди. Һәддиндән артыг хошхасиј-
јәтли вә меһрибан бир шәхсијјәт кими танынырды.

Закир Мисиров - бајтарлыг елмләри докторудур. Бај-
тарлыг институтунда рәһбәр вәзифәдә чалышыр. Сәнәти-
нин вургуну олан, дәрин биликли бир алим - һәким кими
таныныр.

Чинкиз Һачыјев - техника елмләри докторудур. Бир
исте'дадлы алим кими танынмыш, авиасија саһәсиндә
хидмәтләри вә елми әсәрләри вардыр.

Рәһман Вердијев - кәнд тәсәррүфаты елмләри нами-
зәдидир. Институт директору, Кәнд Тәсәррүфаты Назир-
лијиндә шә'бә мүдири вәзифәләриндә чалышыб, өзүнү ба-
чарыглы бир ишчи кими танытмышдыр. Һазырда су тә-
сәррүфаты саһәсиндә фәалијјәт кәстәрир.

Әзим Салаһов - кеолог алимдир. Академијанын Кеоло-
кија Институтунда ишләјир. Биликли бир кеолог һесаб
едилир.

Әбдүл Әлијев - елмләр намизәдидир. Коллектив ара-
сында јахшы һөрмәт газанмышдыр. Танынмыш кимја-
чыдыр.

Шаһин Һәсәнов - техника елмләри намизәдидир. Рес-
публика Јол Президентинин мүавинидир. Ишкүзарлыгы,
гајғыкешлији, билији вә тәләбкарлыгы илә бачарыглы бир
кадр кими танынмышдыр.

Һәсән Оручов - зоотехник, баш зоотехник, Кәлбәчәр ра-
јон Халг Нәзарәти комитәсинин сәдри вәзифәләриндә
ишләмишдир. Јахшы бир кәнд тәсәррүфаты мүтәхәссиси
кими һөрмәт газанмышдыр.

Вәлјәддин Исмајылов - али тәһсилли зоотехникдир. Зо-
отехник, рајон комсомол комитәсинин 1 - чи катиби, рајон
халг нәзарәти комитәсинин сәдри, рајон кәнд тәсәррүфа-
ты идарәсинин рәиси вәзифәләриндә хидмәт кәстәрмиш-
дир.

Һазырда Бакы шәһәриндә су тәһнизаты баш идарәсин-
дә рәис мүавини ишләјир.

Әли Чәфәргулијев - рајонда агроном, баш агроном, сов-
хоз директору вәзифәләриндә чалышды, чамаатын хәтир -
һөрмәтини газанды. Инди дә онун ады чох һөрмәтлә ха-
тырланыр.

ИСТИБУЛАГ КЭНДИ. ДЭРЖАЗЛА ОТ БИЧЭНЛЭР

Дэржазлары зиндан үстә дөјәрдик,
Сова чәкиб кәсәрини өјәрдик.
Вәрә долуб оту бичиб төкмүшүк,
Гурујанда хорумлајыб бүкмүшүк.

Аллаһверди Чәфәров - республиканын адлы -санлы әмәкдар зоотехникидир. Кәлбәчәрдә зоотехник, тәдарүк мүфәттишлијинин ишчиси, Самухда совхозун баш зоотехники вә совхоз директору ишләмиш, һәмишә дә үз ағартмышдыр. Узун илләрдир ки, Шәки рајонунда көкәлтмә бирлијинин директорудур. Рәһбәрлик етдији бирлијин ады ССРИ дөврүндә биринчиләр сырасында чәкилирди.

А.Чәфәров орден вә медалларла тәлтиф олунмушдур. Ёејвандарлыг саһәсиндә «мүнәччим» һесаб едилән Аллаһверди Чәфәров жүксәк тәшкилатчылыг бачарыгына малик олан бир тәсәррүфат рәһбәридир.

Аббасәли Садыгов - али тәһсилли бајтар һәкимидир. Рајонда бајтар, баш бајтар һәким, совхоз директору ишләјәрәк, бачарыглы бир мүтәхәссис олдугуну ишијлә сүбута јетирмишдир. Шәки рајонунда көкәлтмә бирлијинин бајтар һәкими ишләди. Инди дә бајтар һәкимдир.

Әләкбәр Әләкбәров - техника бирлијинин мүдири, рајон кәнд тәсәррүфаты идарәсинин мүдири вәзифәләриндә чалышмышдыр. Һазырда јенә дә техника бирлијинин мүдиридир. Садәлији илә дәрин һөрмәт газанмышдыр.

Идрис Ибадов - танынмыш бајтар һәкимләрдән бири иди. Кәлбәчәрдә баш бајтар һәким, Кәнд Тәсәррүфаты Назирлијинин Бајтарлыг идарәсиндә ишләјиб камил бир мүтәхәссис олдугуну сүбута јетирмишдир.

Әлиф Аббасов - али тәһсилли зоотехникдир. Кәлбәчәрдә әт - сүд комбинатынын мүдири ишләмишдир. Минкәчевир әт комбинатынын директорудур. Ишкүзарлыгы, тәшкилатчылыгы вә гајыкешлији илә фәргләнән бир кадрдыр.

Көчәри Иманов - техника елмләри намизәдидир. Кәнд Тәсәррүфаты Назирлијиндә ишләјир. Дәрин билијә малик, тәшәббүскар, ишинин өһдәсиндән бачарыгла кәлән бир мүтәхәссис алимдир.

Чавид Гурбанов - тәшкилатчылыг бачарыгына малик олан бир кадрдыр. Һазырда Дәмирјолунда тикинти идарәсинин рәисидир. Тәләбкар вә гајыкешдир. Дәдә Шәмширин нәвәсидир.

Назим Әскәров - Мешәчилик Институтуну Воронеждә битириб. Кәлбәчәр мешә тәсәррүфаты идарәсинин мүдиридир.

Көјкөз Мухтаров - али тәһсилли игтисадчы иди. Мүһасиб, колхоз сәдри, игтисадчы вәзифәләриндә ишләмишди. Габагчылар сырасында ады чәкилирди. Атасы вә өзү Бөјүк Вәтән мұһарибәсинин иштиракчылары олмушлар.

Балоғлан Әскәров - агроном - игтисадчыдыр. Али партия мәктәбини фәргләнмә диплому илә битирмишдир. Рајон партия комитәсиндә, истәһсалат идарәсиндә ишләмиш, колхоз сәдри олмуш, Бақыда Зейтун совхозунда

баш агроном ишләмишдир. Һазырда Кәнд Тәсәррүфаты Назирлижинин әмәкдашыдыр.

Гараш Әлијев - иншаатчы мүнәндисдир. Истису курорту идарәсинин рәиси ишләмишдир. Рајонда бачарыглы бир иншаатчы кими таныыр.

Әли Зәйналов - рабита мүнәндисидир, Кәнчәдә, Кәлбәчәрдә рабита - почт саһәсиндә шө'бә вә идарә мүдири вә зифәләриндә фәалијјәт көстәрмишдир. Һазырда Рабита Назирлији системиндә тә'мир - тикинти идарәләринин биринә рәһбәрлик едир.

Сәлим Мәммәдов - иншаатчы мүнәндисдир. Тә'мир - тикинти саһәсиндә узун мүддәт мүнәндис, баш мүнәндис вә мүдир ишләмишдир. Бачарыгына вә тәшәббускарлыгына көрә һәмишә ады габагчыллар сырасында чәкилмишдир. Һазырда Бақыда нефт трестиндә чалышыр.

Бахшејиш Һәсәнов - Кәлбәчәрдә зоотехник, Бақы әт комбинатында баш зоотехник ишләмишдир. Өз сәнәтини билән бир мүтәхәссидир. Тәшкилатчылыг габилијјәтинә маликдир.

Бәләр Гарајев - бајтар һәкимидир. Сәнәти үзрә һәким, јун идарәсинин мүдири ишләмиш, тәдарүкчүдүр. Ишләдији саһәләрдә ишкүзарлыгы илә фәргләнмишдир.

Маһир Оручов - али тәһсилли зоотехник олмагла бачарыглы бир ишчидир. Совхоз директору ишләмишдир. Јахшы бир мүтәхәссис һесаб едилир.

Әдаләт Бајрамов - рајонда бачарыглы бир бајтар һәкими кими танынмышды. Колхоз сәдри вәзифәсиндә дә чалышмышдыр.

Чәфәргулу Мухтаров - Халг Тәсәррүфаты Институтуну битирмишдир. Рајон кәнд тәсәррүфаты идарәсиндә, ичра һәкимијјәтиндә чалышмыш, колхоз сәдри олмушдур. Интизам севән бир тәсәррүфат ишчисидир.

Мәшәди Әлијев - зоотехник пешәсинә јијәләнмиш, совхоз директору ишләмишдир. Она һәвалә едилән ишләрин өһдәсиндән ләјагәтлә кәлмишдир.

Әли Абдуллајев - мүнәндисдир, бир сыра рәһбәр вәзифәләрдә ишләмишдир. Рајонун јахшы зијалыларындан бири сајылыр.

Солтан Надиров - бир зоотехник кими рајонун кәнд тәсәррүфаты идарәсиндә чалышыб мал - гаранын чинсләшдирилмәсиндә әмәли әһәмијјәти олан тәдбирләр һәјата кечирмишдир.

Элэкбәр Мусајев - Кәлбәчәр түтүнчүлүјүнүн инкишаф етдирилмәсиндә бир агроном кими көстәрдији фәалијјәт нәзәр-диггәти чәлб едирди. Ишә чан јандыран бир кадр кими өзүнү танытмышды.

Садыг Садыгов - сәнәтини севән зоотехникләрдән бири-дир. Гачгынлыг дөврүндә Коранбој рајонунда колхоз сәдри сечилди. Бурада да бачарыгы илә фәргләнди.

Елбрус Мәммәдов - иншаат саһәсиндә өзүнү бачарыглы бир ишчи кими танытды. Тә'мир - тикинти идарәсинин мүдири ишләди.

Эрәстун Мәммәдов - тичарәт саһәсиндә јахшы бир ишчи кими танынды. Рајон истеһлак чәмијјәтинин сәдри, Јевлахда «Азәриттифаг»ын рајонларарасы базасынын мүдири олду. «Азәриттифаг» системиндә чалышмагдадыр.

Ганбој Рәфијев - бајтар һәкимидир вә бу саһәдә бөјүк тәчрүбәјә маликдир. Кәнд әһалиси инәји, гојуну, аты хәстәләнән кими дәрһал Ганбоја мұрачиәт едир вә она инаһыр.

Јусиф Иманов - али тәһсилли игтисадчыдыр. Узун мүддәт колхоз сәдри ишләди. Јахшы бир тәсәррүфатчы кими танынды.

Гафар Алыјев - аграном ихтисасына јијәләнмишди. Түтүнүн «дилини» билирди. Бир мүддәт колхоз сәдри ишләди.

Хасәј Гулујев - рајонда пешәсини јахшы билән мұһәсибләрдән бири сајылырды.

Иншаатчылардан: Ајдын Әзимовун, Закир Мәмишовун, Шаһсувар Абдуллајевун, Аллаһверди Шириновун; малијјәчиләрдән: Елман Мәммәдовун, Мөһүббәт Аслановун, Адил Муртузајевин; механизаторлардан: Элэкбәр Абдуллајевин вә башгаларынын әмәји унудулмаздыр.

Чалал Гасымов /физика - ријәзијјат үзрә/, Тофиг Иманов /техника елмләри намизәди/, Сәадәт Һүсәјнова /кимјачы/, Дилгәм Тағыјев /кимјачы, профессор/, Фәрзалы Мөвсүмов /кимјачы/, Тәјјар Чәфәров /к/т үзрә/, Тамара Мәммәдова /кимјачы/, Сәфәралы Оручов /кимјачы/, Галиб Сүләјманов /техника үзрә/, Елмира Чәфәрова /кимјачы/, Галиб Садыгов /технолог/, Гәнбәр Әлијев /технолог/, Вәлјәддин Исмајылов /кимјачы/, Тамара Әлијева /кимјачы/ вә башга кәлбәчәрли алимләр ишләдикләри саһәдә үз ағартмагла Азәрбајчанымыза чан - башла хидмәт едибләр вә едирләр.

РӘНБӘР ВЭЗИФӘДӘ ЧАЛЫШАНЛАР

Кәлбәчәрин идарә етмәји бачаран, тәшкيلاتчылыг габилијјәтинә малик рәһбәр вәзифәләрдә чалышан кадрлары мұхтәлиф вахтларда фәалијјәт көстәрмишләр.

Һәсән Бағыров - республиканын әмәкдар мұәллимиди. Кәлбәчәр рајон партија комитәсинин икинчи катиби, рајон кәнд тәсәррүфаты шө'бәсинин мұдири, рајон ичраијјә комитәсинин сәдри, агроном вәзифәләриндә чалышмышды. Чох һөрмәтли бир ағсагал сәвијјәсинә јүксәлмишди.

Ермәни гулдурлары Кәлбәчәри ишғал етдији күнләрдә вертолјотда јараланды, 1993 - чү ил апрелин 3 - дә Ханлар рајонунда дәфн едилди.

Сәфәр Вердијев - Кәлбәчәр рајон комсомол комитәсинин биринчи катиби, рајон партија комитәсинин катиби вә биринчи катиби, Лачын рајонунда партија тәшкيلاتчысы, Јардымлы рајон партија комитәсинин биринчи катиби, Шамахы рајон ичраијјә комитәсинин сәдри вә башга вәзифәләрдә фәалијјәт көстәрмишдир. Мәркәзи Комитәнин тәфтиш комиссијасынын үзвү вә Али Советинин депутаты олмушдур. Бачарыглы бир кадр кими танынмышдыр. Ше'рләр јазыр. Фәрди пенсијачыдыр. Орден вә медалларла тәлтиф едилмишдир.

Шүкүр Шүкүров - рајон ичраијјә комитәсинин сәдри, торпаг шө'бәсинин вә башга идарәләрин мұдири, рајон партија комитәсинин тә'лиматчысы вә башга вәзифәләрдә ишләмишдир.

Бир чағырыш Азәрбајчан ССР Али Советинин депутаты сечилмишдир. Чох тәмиз бир кадр, хејирхаһ бир инсан кими танынырды.

Иса Тәһмәзов - рајон партија комитәсиндә шө'бә мұдир, рајон ичраијјә комитәсинин сәдри, тә'минат шө'бәсинин мұдири кими чалышмышдыр. Мәһрибан хасијјәти она лајигли һөрмәт газандырмышды.

Әли Нәбијев - рајон партија комитәсинин икинчи катиби, рајон мәдәнијјәт шө'бәсинин мұдири, рајон ичраијјә комитәсинин сәдр мұавини вәзифәләриндә ишләди. Тәшкيلاتчы бир кадр кими танынды. Фәрди пенсијачыдыр.

Гачај Әскәров - рајон партија комитәсиндә шө'бә мұдир, катиб, рајон ичраијјә комитәсинин сәдр мұавини вә башга вәзифәләрдә халга хидмәт көстәрди. Бир һалал

адам кими танынды. Сәккиз нәфәр али тәһсилли өвлад бөјүтдү.

Оғлу Шаһлар Әскәров профессордур. Милли Мәчлисин үзвүдүр.

Исаг Ханкишијев - Кәлбәчәр рајон партија комитәсинин икинчи катиби, сонралар мүәллим ишләмишдир. Јүксәк инсани кејфијјәтләри она һөрмәт газандырыб. Һазырда Бақы шәһәриндә јашајыр.

Ләтиф Әскәров - Кәлбәчәр рајонунда баш зоотехник, кәнд тәсәррүфаты идарәсинин рәиси, рајон партија комитәсинин катиби, сонра биринчи катиби, јенидән рајон истәһсалат идарәсинин баш зоотехники вәзифәләриндә чалышмышдыр. Садәлијинә, тәмиз адам олмасына көрә рајон әһалиси инди дә она дәрин рәғбәт бәсләјир. Фәрди пенсиячыдыр. Гачгын кими Бәрдәнин хам торпағларында јашајыр.

Гәнбәр Гурбанов - мәктәб директору, рајон партија комитәсинин икинчи катиби, рајон ичрайјә комитәсинин сәдри, Кәдәбәј рајон партија комитәсинин биринчи катиби, Кәлбәчәр рајон ичра һакимијјәтинин башчысы кими рәһбәр вәзифәләрдә чалышмышдыр. Мәшһур шаир - ашыг Дәдә Шәмширин оғлудур, ше'р јазыр, көзәл саз чалыр, фәрди пенсиячыдыр.

Ибраһим Фәрәчов - рајон партија комитәсиндә ше'бә мүдири вә икинчи катиб, статистика идарәсинин рәиси, рајон ичрайјә комитәсинин сәдр мүавини вә башга рәһбәр вәзифәләрдә чалышмышды. Бөјүк һөрмәт газанмышды.

Гачгынлыг дәрдинә дөзә билмәди. Сумгајыт торпағында әбәдијјәтә говушду.

Ибраһим Вәлијев - рајон халг маариф ше'бәсиндә инспектор, мүдир, рајон партија комитәсинин икинчи катиби, мәктәб директору вәзифәләриндә ишләмишдир. Бир гачгын кими Кәлбәчәрә гајытмаг үмиди илә һәләлик Бәрдә шәһәриндә јашајыр.

Әвәз Шүкүров - аграном, колхоз сәдри, истәһсалат идарәсинин рәиси, Кәлбәчәр рајон ичра һакимијјәтинин башчысы вәзифәләриндә ишләмишдир. Ики дәфә далбадал Азәрбајчан ССР Али Советинин депутаты сечилмишдир. Һазырда Азәрбајчан Кәнд Тәсәррүфаты Назирлијинин әмәкдашыдыр.

Ермәни гулдурлары тәрәфиндән гәтлә јетирилән Азербайчанын Милли Гәһрәманы Шаһлар Шүкүровун атасы-дыр.

Заһид Исмајылов - Кәлбәчәр рајон комсомол комитәсиндә шө'бә мүдири, катиб вә биринчи катиб, рајон халг нәзарәти комитәсинин сәдри, Кәлбәчәр рајон партија комитәсинин икинчи катиби, Бәрдәдә, Кәнчәдә, Әли Бајрам-лыда гәзет редактору ишләмишдир.

Кәлбәчәр рајон партија комитәсинин биринчи катиби олду вә бу вәзифәдә икән дүнјасыны дәјишди.

Саһиб Әкбәров - Кәлбәчәр рајон ичраијјә комитәси сәдринин мүавини, сәдри, ичра һакимијјәтинин башчысы, сонра Бақыда Назирликдә чалышды. Һазырда Кәлбәчәр рајон ичра һакимијјәтинин башчысы вәзифәсиндә фәалијјәтини давам етдирир. Тәшкилатчылыг бачарығына маликдир.

Уғурлу Гасымов - рајон маариф шө'бәсиндә инспектор, мүдир, рајон ичраијјә комитәсинин сәдри кими узун мүддәт фәалијјәт кәстәрмишдир. Садә, мөһрибан, хошхасијјәт бир инсан кими таныныр.

Сәјјарә Рәсулова - рајон партија комитәсинин катиби, кәнд тәсәррүфаты ишчиләри һәмкарлар иттифагынын рајон комитәсинин сәдри вәзифәләриндә ишләди. Һазырда Кәлбәчәр рајон ичра һакимијјәти башчысынын мүавинидир.

Тәһмәз Чәфәров - рајонда баш зоотехник, кәнд тәсәррүфаты идарәсинин рәиси, рајон партија комитәсинин икинчи катиби кими мәс'ул вәзифәләрдә чалышыб. Гондарма Дағлыг Гарабаг проблеми јарананда Кәлбәчәрдә Азербайчан Президентинин сәләһијјәтли нүмајәндәси олмуш, сонра Ханлар рајон Советиндә мүавин кими фәалијјәтини давам етдирмишдир.

Тәһмәз Чәфәровун атасы Илјас киши вә анасы Хатын нәнә 100 ил бир јердә әр - арвад кими өмүр сүрүб дүнјаларыны дәјишдиләр.

Акиф Әскәров - рајонда мәшғуллуғ идарәсинин мүдири ишләди. Һазырда Кәлбәчәр рајон ичра һакимијјәти башчысынын биринчи мүавинидир. Бир чаван кадр кими ишкүзарлығы илә фәргләнир.

ДИЛДӘН КАСЫБ ОЛМАҖАНЛАР -

СӨЗ АЛТЫНДА ГАЛМАҖАНЛАР

КӘЛБӘЧӘР ЛӘТИФӘЛӘРИ

Кәлбәчәр чамаатынын һазырчаваблыгына сөз ола билмәз. Бу дағлар диҗарында Кәрбәләҗы Фәрәч /Һачы Алырзалар кәнди/, Кәлбалы /Алчалы кәнди/, Рәфи киши /Истибулаг кәнди/, Әвәз һәким /Кәлбәчәр шәһәри/, Әмираслан киши /Чәккәнд кәнди/, Алмәммәд киши /Кәлбәчәр шәһәри/, Абдулла әми /Ағчакәнд кәнди/, Чамал киши /Истибулаг кәнди/, Дәмирчи Аббас /Ағчакәнд кәнди/, Вәли киши /Шаплар кәнди/, Савад /Һачыкәнд кәнди/, Нә'мәт мұәллим /Һачыкәнд кәнди/, Чәмшид /Чәккәнд кәнди/ вә онларла башгаларынын ләтифәләри дилдә - ағызда долашмагдадыр.

Рәжонун Алхаслы деҗилән чамааты илә бир күн сөһбәт етсән, онларын дилиндән галын бир ләтифә китабы јаза биләрсән. Алхаслы кәндинин адамлары о гәдәр һазырчавабдылар ки, һеч вахт сөзүн алтында галмазлар вә дәрһал тутарлы чаваб верәрләр. Истибулаг кәндинин сакини Рәфи кишинин ағзындан чыхан һәр бир сөз илдырым сүр'әти илә јаҗылырды вә инди дә тез - тез данышылыр.

Бир күн рәжонларын бириндән Истибулаг мәктәбинин директору Теҗҗуб мұәллимин досту Истису курортуна кәлир. О, Теҗҗуб мұәллимдән хаһиш едир ки, Рәфи кишилә ону көрүшдүрсүн. Теҗҗубун досту Кәнд Тәсәррүфаты Институтунун аграномлуг факултәсини гиҗаби битирмишди.

Теҗҗуб мұәллим ону Истибулаг кәндинә апарыр. Өҗрәнирләр ки, Рәфи киши кәндин јахынлығында от бичир. Теҗҗуб вә гонагы машынла ора јолланырлар. Көрүрләр ки, Рәфи кишинин јамачын үст јанында һөрүкләдиҗи узунгулаг ениб јолун алт тәрәфинә. Онун аҗагына бағланан ипин учу јерә чалынан мыха бағлы олдуғундан јолу кәсибмиш. Гонаг машында отуруп. Јолун алтда от бичән Рәфи киши машыны көрә билмирмиш. Теҗҗуб мұәллим јерә дүшүб Рәфи кишини сәсләјир: - Рәфи даҗы, бу улагын ниҗә јолу бағлаҗыб?

Рәфи киши элини алнына гојуб бахыр вә дејир: - Әдә, Тејјуб, сәнсэн? Нејним, валлаһ, мәним бу улағым да Кәнд Тәсәррүфаты Институтуну гијаби гуртаран аграномлар кими ганыб - гандырмыр.

Гонаг бу сөһбәти ешидиб Тејјубу машина сәсләјиб дејир: - Кәл отур кедәк. Рәфи киши илә та көрүшмәк истә-мирәм. Тејјуб сорушур:- Нијә? Гонаг дилләнир: - Нечә јә'ни нијә? О, мәни көрмәдији һалда аграномлуғу гијаби гуртардығымы билди вә ағзына кәләни деди. Мәни көрсә көр нә дејәчәк?

Гонаг Рәфи кишинин үзүнү көрмәдән кери гајытмалы олур.

Рәфи киши кимә ад гојсајды, бу ад әбәдилик һәмин адамын үстүндә галарды. Рајон прокурорлуғунда ишләјән гоча мүстәнтиг һараданса чаван бир гызы өзүнә арвад кә-тирмишди. Мүстәнтиг телләрини дарајараг өзүнү чаван көстәрмәк истәјирди. Күчәдә Рәфи кишинин башына топ-лашан чаванлар мүстәнтигин јолла кәлдијини көрүрләр. Онлар Рәфи кишидән хаһиш едирләр ки, мүстәнтигә бир ад гојсун. Рәфи киши чијинләрини чәкиб дејир: - Балам, мән бу «Гоча Мәчнуна», бу «Телли Чейран»а нә ад гојум ки?

Елә һәмин күндән һамы мүстәнтиги «Гоча Мәчнун» вә «Телли Чейран» кими таныдылар.

ҲАҶЫАЛИРЗАЛЫ

КӘРБӘЛАЈЫ ФЭРӘЧ

ГОРХМА

Кәрбәләјы Фәрәч бир кәндә гонагчысынын евинә кедир. Гонум - гоншу кечә онун башына топлашыб дузлу - мазә-ли сөһбәтинә гулаг асырлар. Мәчлисдә отуран бир гадын јанындакы гадына дејир: - Ој, башыма хејир. Инәјимиз кәндин сәмтиндәки мешәдә галыб. Чанавар ону јејәр, әрим сәфәрдән кәләндә мәни өлдүрәр. Кедирәм инәји кәтирәм гапыја.

Гадын она белә мәсләһәт көрүр: - Кечдир, һара кедир-сэн? Кәрбәләјыја дејәк дуа охујуб гурдун ағзыны бағла-сын.

Кәрбәләйя бир бычаг верирләр. Гурдағзы дуасыны билмәсә дә бычагы ағзына тәрәф апарып пычылдаја - пычылдаја онун ағзыны бағлајыр. Өз - өзүнә белә дүшүнүр: - Чанавар елә бу кечә кәлиб һәммин инәји тапыб јемәјәчәк ки?

Арвад ағыр - архајын отурараг сөһбәтә гулаг асыб чамаат дағылышанда евләринә кедир. Сәһәр дуруб мешәјә кедиб көрүр ки, инәји чанавар јејиб, чәмдәјинин бир һиссәси вә башы галыб.

Арвад өзүнү чырпа - чырпа, ағлаја - ағлаја Кәрбәләјын јанына кәлиб дејир: - Аллаһ евини јыхсын, бәс гурдун ағзыны нечә бағламысан ки, инәји дағыдыб јејиб.

Кәрбәләјы Фәрәч һалыны позмадан она белә чаваб верир:

- Кечә чамаат о гәдәр мәни сөһбәтә тутду ки, карыхыб гурдун ағзы әвәзинә, архасын бағламышам. Горхма, онсуз да једији гарнында галыб өләчәк.

АТАНЫН ЕҢСАНЫ ОЛСУН

Кәрбәләјы Фәрәч еһтијач үзүндән айләси илә бирликдә башга бир рајона көчмәли олур. Кәрбәләјы јашадыгы кәндин ловға бир башчысы вар имиш. Бир аз кечәндән сонра кәндин башчысына Кәрбәләјы Фәрәчи тә'рифләјиб онун һазырчаваб олмасы барәдә ағыздолу данышырлар. Бу, кәндин башчысыны бәрк нараһат едир. О, Кәрбәләјыны сөз алтында гојмаг үчүн ону вә кәндин ағсаггалларыны евинә чағырыр. Кәрбәләјы кәләндә ев саһиби онунла сөһбәтә башлајыр.

- Кәрбәләјы нечә доланырсан?

- Аллаһа шүкүр, сәнин көлкән алтында күзәрәным јахшыдыр.

- Јахшы, һеч бир шејә еһтијачын јохдурму?

- Һәр шеј вар, бир аз ағартыја, сүдә еһтијачымыз вар.

Кәндин башчысы бу чавабдан истифадә едиб дејир: - Кәрбәләјы, биз өлмәмишик ки, сән сүддән корлуг чәкәсән. Јатагда 40 ешшәјим доғуб. Һәр күн кет өзүнә истәдијин гәдәр сүд кәтир.

Кәрбәләјы она белә чаваб верир:

- Сизи чох сәхавәтли адам һесаб едирләр. Чох сағ олун. Һәр күн кедиб сүдү кәтириб ичәр вә һәр ичәндә һамы бир

ағыздан дејер: - Бу сүд сизин рәһмәтлик атанызын еһсаны олсун .

ГАЈТАРА ЧАҒАМ

Кәрбәләјы Фәрәч чох зирәк адам иди. Бир күн һараса кедәндә дашан чајын ғырағында дајанан чохлу адама раст кәлир вә онлардан сорушур: - Нијә бурда дурмусунуз?

Она дејирләр ки, гоншу кәндә тоја кедирик, лакин чајдан кечә билмирик.

Кәрбәләјы дејир ки, һәрәниз беш гәпик версәниз, мән сизин һамынызы чајдан кечирәрәм. Тоја кетмәк истәјәнләрин һәрәси 5 гәпик пул топлајыб она верир. Кәрбәләјы ортасына бағладығы ипин учуну адамларын биринә вериб мөһкәм тутмасыны тапшырыр. Бир нәфәр ипи тутан адамдан вә һамы бир - биринин әлиндән тутур. Кәрбәләјы Фәрәч чајын дајаз јери илә аддымлајыр вә адамлара тапшырыр ки, бир - биринизин әлиндән бәрк - бәрк тутуб архамча кәлин.

Чајын ортасындан кечәндә биринин әли о бирисиндән үзүлүр вә сел ону апармаға башлајыр. Ғышғырырлар: - Кәрбәләјы биримизи сел апарды.

Кәрбәләјы Фәрәч һалыны позмадан һамы ешитсин дејә учадан сәсләнир: - Һеч ејб еләмәз, гој апарсын. Һәрәнинзин гијмәти 5 гәпикди. Нечәниз сел апарса , зәрәрә дүшмәзиниз, 5 гәпикләриниз гајтарачағам.

АТА, БИШИБ ДЕЈИММИ?

Кәрбәләјы Фәрәч оғлуна нәсиһәт едиб дејир ки, оғул, һеч вахт чиј сөз данышма, сөзү ағзында бишир, сонра де.

Бир күн евә гонаг кәлир. Одун үстүндә газанда нәсә биширмиш. Елә бу вахт оғлу тез - тез дејир: - Ата, бишиб дејимми? Ата, бишиб дејимми? Гонаг дүшүнүр ки , ушаг ачыб, газандакы хәрәјин бишдијини билдириб јемәк истәјир.

Гонаг ушағын атасындан хаһиш едир ки, хәрәк бишибсә ушаг дөзмүр, верин јесин.

Кәрбәләјы Фәрәч гонаға билдирир ки, ушағын бишиб дедији хәрәк дејил, башга шејдир. Буна көрә дилләнир: - Оғул, биширмисәнсә де. Оглан дејир: - Ата, бир бах, гонағын саггалы бизим гара кечинин саггалына охшајыр.

АЛЧАЛЫ КЭЛБАЛЫ

НАБЭЛЭД АДАМА ОХШАЛЫР

Кэлбалы Бакы шәһәриндә јашајан гоһумуна дөјмәјә кәлир. Она демишдиләр ки, гоһумун Бакынын јухарысында бешмөртәбәли бир евдә олур. Кэлбалы Бакыда гатардан дүшүб јолда таныш олдуғу бир нәфәри дө гоһумунун евинә апармаг истәјир. Онлар бир «такси» машинына әјләширләр. Сүрүчү кедәчәкләри үнваны сорушур. Кэлбалы чавабында дејир: - Ај оғул, машины сүр Бакынын јухарысындакы бешмөртәбәли бинаја.

Сүрүчү үзүнү бозардараг: - А киши, адреси де, нағыл данышма, - дејир. Кэлбалы јолдашына дејир: - Кәл дүшүб ајры машина минәк, көрүрсән дө , бу јазыг шофер Бакыја набәләддир.

СӘН ИНСАНЫН АҒЛЫНА БАХ

Кэлбалы илк дәфә Бакыда гатара миниб Јевлаға кәлмәк истәдији заман алтда отуранлардан сорушур: - Ёара кедирсиниз? - Јевлаға -, дејиб чаваб верирләр. Үст мәртәбәдәки бир нәфәр дејир ки, мән дө Москваја кедирәм. Кэлбалы мат - мәттәл галыб дилләнир:

- Сән инсанын ағлына бах, башына фикир вер. Көр нечә машин дүзәлдиб? Машынын алт мәртәбәси Јевлаға, үст мәртәбәси Москваја кедир.

О НӘДИРСӘ

Кэлбалы јашајан Алчалы кәндиңдән бир нәфәр телевизор алыр. О вахта кими кәнддә һеч кәс телевизор көрмәмишди. Гоншулар ахшам топлашыб телевизора бахырлар. Хоккеј кәстәрирмишләр. Ёамы көрүр ки, бир дәстә адам әлиңә ағач алыб балача бир шеји говур. Ёеч ким нәјин говулдуғуну ајдынлашдыра билмир.

Бир нәфәр дејир: - Чох кәзән чох биләр. Кэлбалыны чағырсаныз, нәји говдугларыны таныјыб бизә дејәр. Кэлбалыны бура кәтирирләр. О, диггәтлә бахыб фикирләшән-

дән сонра дилләнир: - Һәзәрәт, о гачан нәдирсә ону өлдүрмәк истәмирләр, јәгин дири тутмаг истәјирләр.

МӘНИМ БОЈНУМА

Кәлбалынын арвадынын ајаглары агрыјырмыш. Ону һәкимә апарыр. Һәким бојун олур ки, хәстәни сағалтсын. Һәким дејир: - Бизим арвадын да гычлары хәстәдир. Она әләч тапа билмирәм.

Кәлбалы сорғу - суал едәндән сонра дејир: - Һәким, сән бизим арвадын ајагларыны сағалтмағы бојнуна кәтүр. Сәнин арвадынын гычлары мәним бојнума.

БИРЧӘ ДӘФӘ

Кәлбалынын ајаглары, гычлары агрыјыр. Ону Нафталан курортуна мүаличәјә кәндәирләр. Бир дәфә палчыглы ваннаја кирир. Һәкимләр нә гәдәр тә'кид едирләрсә дә о, икинчи дәфә палчыг ваннасына кирмәкдән бојун гачырыр.

Нијә һәкимләрин мәсләһәтинә әмәл етмәдијинин сәбәбини сорушдугда Кәлбалы дејир: - Ешидәнләр гој мени бағышласын. Улаг улагдыр, бир дәфә батдығы палчыга кирмир. Мән инсан ола - ола нијә икинчи дәфә палчыга кирим?

ӘКӘР ЧИМСӘЈДИН

Кәлбалы бостаныны суламаг үчүн гоншусунун һәјәтинин кәнары илә чајдан арх ачмаг истәјир. Гоншусу буна разы олмур. Кәлбалы һирсләнир, гоншу да өзүндән чыхыр. Гоншу евә кәлиб арвадына дејир ки, су кәтир башымы јујачағам. О, башыны јумаға башлајанда бирдән көј курулдајыр, селләмә бир јағыш јағыр. Дашан чај гоншунун бостанынын бир тәрәфини јујуб апарыр. Кәлбалынын бостаны өз -өзүнә суланыр вә саламат галыр.

Кәлбалы гоншусунун гапысына кедиб она тәскинлик вермәјә башлајыр: - Гоншу, башыны јудун, бостанынын бир тәрәфини сел апарды. Она шүкүр ет ки, нә јахшы чиммәдин. Әкәр чимсәјдин, бостаныны сел тамам јујуб апарарды.

СЭНИН ОЛСУН.

Кэлбалы элиндэ бир манат тутуб жемэхханаја кирир. Хөрөкпәјлајан онун јанына кәлир. Кәлбалы она дејир: - Ғызым, бирчә манатым вар. Бир суп, бир бозбаш кәтирсән бәсдир. Көј - көјәртиси, чөрәји - мөрәји дә өз јериндә. Хөрөкпәјлајан ришхәндлә дилләнир: - Бир дәнә дә ај һүшт.

Кәлбалы елә дүшүнүр ки. «ај һүшт» хөрәк адыдыр. Хөрөкпәјлајан гыздан хаһиш едир ки, ғызым «ај һүшт» лазым дејил, онун әвәзинә бир чајник чај кәтир. Пулун ғаланы да сәнин олсун.

ЈАХШЫ КИ

Кәлбалы өмрүндә гатара минмәмишди. Бир дәфә о, маһынла Бақыја кәлиб, гатарла Јевлаға ғајыдасы олду. Кәлбалы доғма Алчалы кәндиңә чатан кими арвадына деди: - Ај арвад, јетим - јесирә нәзир пәјла вә севин ки, евә сағ - саламат кәлиб чыхмышам.

Арвады һәјәчанла ондан сорушду: - А киши, башына нә мүсибәт кәлмишди?

Кәлбалы тәләшла дилләнди: - Арвад, чох узун олан евләрин биринә миндим. 20 - 30 узун евләр һамы бирдән јериндән тәрпәнди. Дәдәнин коруна анд олсун, һамы евләр узунасына јох, енинә Јевлаға кирсәјди бүтүн шәһәри сүпүрүб апарарды вә мән дә о дүнјалыг олардым. Јахшы ки, евләр узунасына јериди. Јохса ...

ӨЗҮН БИЛӘН ЈАХШЫДЫ

Кәлбалы аранын истисиндә бир гоз ағачынын алтында отурду. Башыны ачыб дәсмалла тәрини силди. Көзү јахындакы гарпыз бостанына саташды. Өз - өзүнә деди: - Валлаһ, танрынын ишинә мат ғалмышам. Назик бир тағын үстә көр нә бојда гарпыз јарадыб? Амма бу нәһәнк гоз ағачынын үстүндә хырда - мырда јумру гозлар битиб. Елә бу вахт нәһәнк гоз ағачынын һүндүр јериндән бир гоз дүшүб Кәлбалынын ачыг башына дәјди.

Кәлбалы үзүнү көјә тутуб дилләнди: - Худаја! Кәрәминә шүкүр. Мәни бағышла, сәнә наһагдан ирад тутдум. Әкәр гоз ағачынын үстә гарпыз бојда мејвә битирсәјдин, башымы јарыб мәни о дүнјалыг едәрди. Мәним сөзләримә

фикир вермә. Нечә битирирсән битир. Өзүн билән јахшы-дыр.

ЧАЛКӘНДЛИ ӘМИРАСЛАН

КӨМБӘ ӘҖВАЛАТЫ

Әмираслан кишинин оғлу гоншу кәнддән бир гыз истә-жирмиш. Гыз разы олса да, валидејнләри ону башгасына вермәк нијјәтиндә идиләр. Оглан гызла сөzlәшир ки, ону гачырсын. Кечә бир дәстә чаванла гызы гачырмага кедир-ләр. Гызын гардашлары дујуг дүшүб буна имкан вермир-ләр. Огланын тај - тушлары бундан пәрт олурлар. Онлар башга бир кечә дәстә баглајыб гызы евләриндән гачырыр-лар. Лакин јолда онларын габагыны кәсиб гызы әлләрин-дән алырлар. Гыз гачыранларын һәрәсинә бир - ики јағлы шиллә илишдириб јола салырлар.

Бу уғурсуз әҖвалатлар 70 јашлы Әмираслан кишијә бәрк јер ејләјир. О, оғлуну вә гыз гачыран чаванлары ја-нына чағырыб дејир: - Инди гоча ләләшиниз саггалыны сарыјыб бу ишә киришәчәк. Чаванлар кишинин сөзүнә күләндә Әмираслан киши дилләнир: - Бу күлүшүнүзә гы-зы гачыранда чаваб верәчәјәм. Сиз гызкилин евинин ја-хынлыгында олан булагын сәмтиндәки мешәликдә филан кечә, филан саатда кизләнин. Елә ки мән фит чалдым, дәрһал кәлин гызы евләриндән һеч бир мұтавимәт көр-мәдән көтүрүб апарын.

Әмираслан кишинин оғлу вә чаванлар бунун нечә мүм-күн олачагы барәдә нә гәдәр баш сындырырларса да, фикри апарыб бир јана чыхара билмирләр.

Чаванлар дүшүнмәкдә олсун, Әмираслан киши бир да-гарчыга јары буғда, јары дәличә/дәличә биткидир - гојун - гузу ону једикдә һәтта өлә биләр, адам дәличәли чәрәји једикдә ону јуху басыр, башы кичәлир вә бир - ики күн өзүнә кәлә билмир/ илә долдуруб дәјирмана апарыр. Ағ-нагаз кими бу гарышыг дәни үјүдүб унуну евә кәтирир. Сонра арвадына дејир ки, бу уна гоз ләпәси вә гујруг гат, бир сачалты көмбә бишир.

Арвады ондан сорушур: - А киши, гозлу - гујруглу көм-бә нәјинә лазымдыр? - Әмираслан киши дејир: - Нә деји-рәм сән она әмәл ет, мән бу көмбә илә оғлунун истәдији гызы гачырачагам. Арвад сәсләнир: - А киши, башына һа-

ва - зад кәлмәјиб ки? Көмбә илә нечә гыз гачырачагсан? Киши она тәпинир: - Арвад, артыг - узун еләмә, көмбәни бишир.

Әмираслан киши оғлуну вә чаванлары булагын башына көндәрир. Өзү көмбәни бир чувала салыб белинә шәлләјиб гыз евинә кедир. Гызын гардашлары ону дөјмәк истәјир. О, јазыг - јазыг јалварыр: - Башыныза дөнүм, гоча кишијәм мәни нијә дөјәсиниз? Оғлум башындан јекә гәләт гырыбды. Кәлмишәм ки, сиздән үзр истәјәм. Бу көмбәни дә үзүмә әләк тутуб кәтирмишәм.

Гызын ата - анасынын Әмираслан кишијә јазыгы кәлир. Оғланларына дејирләр: - Әмираслан јахшы адамдыр. Онун хәбәри олсајды, оғлунун гыз гачырмасына јол вермәзди. Бир ишди олуб, кишијә дәјмәјин, гој чыхыб харабасына кетсин.

Әмираслан киши јалварыр ки, көмбәни кери гајтарма-сынлар. Хүләсә, чох чәнә - богаздан сонра көмбәни доғ-рајыб јејирләр ки, барышсынлар. Гыз утандыгындан сүфрә башында отурмур. Ев саһибләри бөјүк иштаһла гозлу - гујруглу көмбәни јемәјә башлајырлар. Бир аз кечәндән сонра гызын ата - анасы, гардашлары мүркү-ләјир, һушлары башындан чыхыр, һалсыз вәзијјәтдә һәрәси бир тәрәфдә узаныр. Дәличә өз ишини көрмүшдү. Даһа гызы манеәсиз евдән апармаг оларды.

Әмираслан киши чөлә чыхыб фит чалыр. Оғлу вә ча-ванлар булаг сәмтиндән өзләрини гызкилин гапысына јетирирләр. Әмираслан киши бығыны ешә - ешә өјүнүр: - Гара ләләшиниз гызын ата - анасыны, гардашларыны тилсимә салыб. Гызы көтүрүб апарын. Онлар ичәри кириб һамыны һушсуз көрүрләр. Бу сирдән баш ачмајыб гызы көтүрүб гачырлар.

Сәһәр гонум - гоншу көрүр ки, гызын атасыкилин ба-часындан түстү чыхмыр, ев саһибләринин һеч бири ба-јырда - бачада көрүнмүр. Кедиб көрүрләр ки, гышын бу чилләсиндә һәрәси бир тәрәфдә узаныб. Башбиләнләр кә-лир. Дава - дәрман едирләр. Өзүнә кәләнләрдән бу јаты-шын сәбәбини сорушурлар. Көмбә әһвалаты ортаја чыхыр. Көмбәјә дәличә гатылдығыны вә гызын көнүллү кетдијини өјрәнирләр. Ағсаггаллар шикајәт етмәјә имкан вермирләр. Әксинә, онлар јетмиш јашлы Әмираслан кишинин тәдби-рини һүнәр вә гочаглыг адландырырлар.

АРВАД, ГАРА ЛƏЛƏШИН

Гызылгуш Эмираслан кишинин тојугларына даданмышды. Һәр күн бирини көтүрүб апарырды. Эмираслан киши түфəнки əлиндə һəјəти дөрд доланса да гызылгушу вура билмирди. Арвады буна көрə кишини гынајырды.

Тəртəр чајы онларын евинин алтындан ахырды. Эмираслан кишинин оғлу Əластан чајын гырагында гызылгуша охшајан бир боғазы узанмыш өлү гуш көрүр. О, гушу көтүрүб һəјəтдəки килас ағачынын будагынын үстə гожур.

Əластан атасынын јанына кəлиб дејир: - Гызылгуш килас ағачынын будагынын үстə гонуб. Кəл ону нишан алыб вур. Оғлу атасыны зорла кəтириб гушу көстəрир. Эмираслан киши түфəнки гуша тəрəф тутуб тəтији чəкир. Күллə килас ағачына тохунур, будагдакы гуш јерə дүшүр. Киши буну көрүб арвадыны да чагырыб јерə дүшөн гушун јанына кедирлəр. Киши боғазы узанан өлмүш гушу көрүб бығларыны ешə - ешə арвадына дејир: - Арвад, гара лəлəшини инди бəјəндинми? Нишан алыб күллəни гызылгушун боғазындан кечириб көзүндөн чыхартдым. Гара лəлəшинин овчу Пирим олдуғуну билдинми?

ХƏЛБИР МƏНИ ƏЛДҮРҮР

Эмираслан киши бир кечə төвлəдə сахладығы ата хəлбирдə арпа апарыр. Арпаны атын ахуруна төкүб əлиндə бош хəлбир евə гајыдыр. Евин ичи гаранлыг имиш. Хəлбир кишинин əлиндən јерə дүшүр. О, ајағлары илə јери ахтарыр ки, хəлбири тапсын. Бирдən ајағы илə хəлбирин сағанагындан басыр. Хəлбир гатланыб зəрблə Эмираслан кишинин дизини јаралајыр. Киши һирслəниб хəлбири көтүрүб јерə чырпыр. Хəлбир јердən јухары тəпиб бичарəнин башыны јарыр. О, башындан ган ахдығыны көрүб хəлбири тапыр вə ону гəзəблə дивара чырпыр ки, гырылсын. Хəлбир дивардан кери тəпиб Эмираслан кишинин бурнуну бəрк јаралајыр.

Јазыг киши көрүр ки, хəлбир ондан əл чəкмир. Дизиндən, башындан вə бурнундан ган ахан Эмираслан киши һарајла гышгырыр: - Ај арвад, аманын бир күнүдүр, дур мəни бу хəлбирин əлиндən хилас ет, хəлбир мəни əлдүрүр.

БУ НӘ ОЈУНДУ

Әмираслан киши итдән бәрк горхурмуш. Күнләрин бир күнү узаг кәнддә јашајан гардашына баш чәкмәјә кедир. Кәндә чатанда итләрин горхусундан чыхыб гара дамларың үстү илә кетмәјә башлајыр. О заман кәнддә отаг јох иди, һамы гара дамда јашајырды. О, гардашының евинә јакын олан вә үстүнү чәнкәл басмыш гара дамың үстүнә чатыр. Итин горхусундан евин һәјәтинә бојлана - бојлана ирәлиләјирди. Сән демә, бу заман бир дул гадын һәмин евдә чимирмиш. Итин горхусундан ајағының алтына бахмыр вә үстүнү чәнкәл басмыш бачаны көрмүр. Нөвбәти аддымыны бачаның бошлуғуна атан Әмираслан киши мүвазинәтини сахлаја билмәјиб бачадан шаппылты илә евдәки сабунлу су илә долу олан ваннаның ичинә дүшүр.

Кәлин гејбдән пејда олан бу кишидән горхуб лүт - үрјан чөлә гачыб көрмә тајасының ковушунда кизләнир.

Әмираслан киши уфулдаја - уфулдаја, үстүндән сабуилу су сүзүлә - сүзүлә евдән һәјәтә чыхыр. Кәлинин чығыртысыны ешидән Әмираслан кишинин гардашы чөлә чыхыб көрдүјүнә һејрәтлә бахыр. Әмираслан киши она јакынлашыб дејир: - Буј, әдә гардаш, сән аллаһ, бу нә ојунду башыма ачырдын?

АҒЧАКӘНДЛИ АБДУЛЛА ӘМИ

ҺӘР ГОЈУНДАН ДА

Јајда јем топланмадығына көрә дагда ғыш вахты өрүшә кедә билмәјән колхоз гојунунун јарыдан чоху тәләф олур. Шиширтмә вә јалан рәгәмләрә көрә колхозун ады республика радиосу илә тә’рифләнирмиш. Колхоз сәдри чамааты идарәјә топлајыбмыш ки, радиону динләсинләр.

Колхозчулар радиодан ешидирләр: - Колхоз бу ил һәр 100 инәкдән филан гәдәр бузов, һәр һектар саһәдән филан гәдәр түтүн... әлдә етмәјә наил олмушдур.

Абдулла әми чамаатың ичиндә үзүнү колхоз сәдринә тутуб дејир: - Ај сәдр, бир јакшы ишин галды ахы. Радио бу барәдә һеч нә демәди.

Колхоз сәдри севинчәк дилләнир: - Бизим јадымыздан чыхыб демәмишик. Ону да сән де.

Абдулла әми дејир: - Нә олар, дејерәм. Кәрәк радио дејәди ки, колхоз сәдри һәр гојундан да бир дәри алмаға наил олуб.

ЈӘГИН

Әмәккүнүнә бөлүнмүш тахыл колхоз үзвләринин 30 фаизинә чатмамыш анбардан тахыл гуртарыр. Чамаат рајона шикајет едир. Рајондан кәлән јохлама колхозун ичласыны чағырыб тахылын чатмамасынын сәбәбини өј-рәнмәк истәјир.

Абдулла әми сөз алып: - Зәһмәт чәкиб өзүнүзү јормајын. Сәдримиз аран рајонларынын анбарында чохлу тахыл көрүб, елә билиб бизимдир. Јәгин онларын тахылыны бурада әмәккүнүнә бөлүбләр. Вәссалам.

МӘСЛӘХӘТ

Овчу Әһмәд Абдулла әмијә дејир:

- Өрүшләри мәнән јахшы таныјырсан. Ыарда түлкү олар, кедиб овлајым?

Абдулла әми она белә чаваб верир:

- Әкәр даһа зијанкар түлкүләр ахтарырсанса, мәсләхәт көрүрәм ки, кет өзүнү колхоз идарәси бинасынын тининә вер. Түлкүләр идарәдән чыханда бир - бир онлары јерә сәр, гој чамаатын јахасы да о түлкүләрдән хилас олсун.

СОҒАН ДА КИЧИЛИН ИДИ

Абдулла әминин гоча вахты иди. Әлиндән һәр сәнәт кәлән бу мүдрик киши гоча вахтында да ишдән галмырды. Ыәјәтиндәки бостанда көј - көјәрти бечәирди.

Бир күн гоншусу Әкбәр мүәллимлә бостандан хејли көј соған дәриб, јемәк көтүрүб колхозун чөлдә бичилмиш отуну јығмаға кедирләр. Гыз - кәлин оту комалајыр, Абдулла әми ону тајалајырды.

Отјығанлар булагын јажынлығында күнорта наһарына отурурлар. Абдулла әминин соғаны сүфрәјә гојулмур. Әк-

бәр мұәллим она дејир: - Нијә гыз - кәлиндән кәтирдијин соғаны истәмирсән? О, белә чаваб верир: - Јери кәләндә дејәрәм

Гызлар булагдан су кәтириб әввәлчә өzlәри ичмәјә башлајырлар. Әкбәр мұәллим һирслә: - Ајыб дејилми, ағсаггаллара, өзүнүздән бөјүкләрә су вермәјиб әввәлчә өзүнүз ичирсиниз?

Гызларын бири зарафатла дилләнир:

- Аталар дејиб ки, јол бөјүјүндү, су кичијин.

Абдулла әми ондан сорушур: - Гызым, гој су кичијин олсун. Бәс соған да кичијин иди?

ӘЗРАИЛИН ЈЕРИ

Колхозун иши кетмирди. Планлар дәрәнин дибиндә галмышды. Колхоз сәдрини рајона чағырыб она ахырынчы хәбәрдарлыгла шиддәтли төһмәт вермишдиләр. Колхозчулар ајларла әмәк һаггы алмадығларына көрә онун сөзүнә бахмырдылар вә абыны этәјинә бүкүрдүләр.

Колхоз сәдри Абдулла әминин јанына кәлиб деди: - Кәндин чамааты мәни адам јеринә гојмур, рајонда һөрмәтдән дүшмүшәм. Белә күнә дүшмәкдән өлүм фәрздир. Бәлкә, әзраилин јерини билирсән. Мәнә де, кедиб о кишијә јалварым чанымы алсын.

Абдулла әми дәрһал деди: - Кет, о һүндүр гајадан өзүнү ат. Јерә чатмағына лап аз галанда әзраил өзүнү сәнә јетирәчәкдир. Бу заман ондан хаһишини едә биләрсән.

ӘН АЗЫ ОНУНУ

Рајкомун ики нәфәр ишчиси Абдулла әми јашајан Ағчакәнд кәндинә кәлир. Чаванлар узун мүддәтдән бәри әмәк һаггы алмадығларындан от бичмәкдән имтина етдикләринә көрә рајком ишчиләри чаванлары нечә дилә тутса да, онлар дедикләрини дејирләр.

Абдулла әми колхоз идарәсинә кәлир. Рајком ишчиләриндән бири дејир: - Абдулла киши, бу чаванларыңыз ахмаг имиш. Бу ахмагларын нечәсини бир шиллә илә јерә сәрә биләрсиниз?

Сөз Абдулла эмини тутур. Белә чаваб верир: - Әввәлә, бизим чаванлар ахмаг дејил. Онларын эмәк һаггларыны рајондан кәлиб вермәјәнләр ахмагдырлар. Икинчи нечә ахмагы бир шиллә илә вуруб јерә саларам суалынызын чавабына кәлдикдә белә дејәрәм: о, бахыр ахмагларын кимдән ибарәт олмасына. Мәсәлән, сизин кими ахмагларын ән азы онуну бир шиллә илә вуруб јерә јыха биләрәм.

ГУЛАҒЫНЫ ЈАХЫНА КӘТИР

Ашыг Һидајәтлә Әһмәд бәрк дост идиләр. Гышда тез - тез ова кәдирдиләр. Абдулла эми Ашыг Һидајәтин евинин јанындакы төвләдә колхозун тохлуларыны бордагда сахлајырды. Һәр күн өкүзлә кедиб чөлләрдәки от тајаларындан тохлулара от кәтириб онлары јемләјирди. Ашыг Һидајәт башыны овчулуға гатдығындан өз һејванларына от кәтирә билмирди. Буна көрә дә кұнашыры Абдулла эмидән бир хорум от истәјирди. Абдулла эминин јох демәјә үзү кәлмирди.

Ашыг Һидајәтин сазда чалдығы һавалары һәр ашыг чала билмәзди. Аз ашыг онун кими дастан билирди. Абдулла эми истәмирди Ашыг Һидајәт көзәл сәнәтиндән ајрылыб овчулуға гуршансын. Һәм дә ондан кұнашыры от истәмәсиндән дилхор олмушду. Фикирләширди ки, бир јол тапсын бәлкә Ашыг Һидајәт ондан от истәмәсин вә сәнәтини тәркитмәсин.

Бир күн гар јағырды. Абдулла эми дамын ејванындан лопа - лопа јаған сулу гара тамаша едирди. Елә бу вахт Ашыг Һидајәти атын белиндә кәлән көрдү. Абдулла эми ону јахына чағырыб деди: - Атдан дүш, вачиб бир иш вар сәнә дејәсијәм. Ашыг хаһиш етди ки, атдан дүшсә јәһәр јаш олачаг. Абдулла эми инчик һалда дилләнди: - Өзүн бил, һеч дүшмә. Ашыг Һидајәт атдан дүшәндә Абдулла эми деди ки, гулағыны јахына кәтир сөзүмү дејим, јохса күләк сәсими апарар, башгалары да ешидәр. Ашыг Һидајәт бөјүк марагла гулағыны онун ағзына јахынлашдырды. Абдулла эми деди: - Билдир јох, иницил һасарын ајағындакы ајыкиласы ағачынын будағына гонан бир «зығзыг» /әти јејилмәјән гуш адыдыр/ көрмүшәм. Тез кет Әһмәди дә өзүнлә апар, «зығзыг»ы вурун . Сәсими јәгин күләк

апарды башгалары да ешитди. Кечиксәниз пешман оларсыңыз.

Ашыг Ёидајет һәмин күндән сонра бир мүддәт Абдулла әминин көзүнә көрүмәди. Вә ондан бир даһа от истә-мәди.

АЛХАСЛЫ САВАД

ЈЕДДИ ДӘФӘ ДӘ

Һачыкәнд сакини Савад киши гоншусундан хаһиш едир ки, мешәдә бир јүк одун доғрамышам, атыны вер кедиб јүкләјиб кәтирим. Гоншу разы олур. Амма шәрт кәсир ки, ики саата кедиб гајытсын, чүнки атла гоншу кәндә кедә-сидир

Савад билдирир ки, ики саат нәдир, бир саата кедиб га-јыдачағам. Гоншу аты төвләдән чыхарыб алыглајыр вә она верир. Савад дәрһал мешәјә јола дүшүр. Ики саат кечир, дөрд саат кечир, гаранлыг дүшүр, лакин Савад мешәдән гајытмыр. Кечәдән хејли кечмиш Савад киши кәлиб чыхыр. Гоншу инчик һалда дејир: - Нијә сәнин бир саатын бу гәдәр узун чәкди?

Савад наразы һалда дилләнир: - Кечикмәмин тәгсирка-ры өзүнсән. Аты сәһәр елә алыгламышдын ки, о башын һаггы, бу күн једди дәфә дә мән алыгламалы олдум.

БУНЛАР БӨЈҮЈӘНДӘ

Итдән һәдсиз горхдуғу һамыја бәлли олан Савад киши Моллабајрамлы кәндиндә бир достунун евинә кедир. Га-пыда тәзәчә анадан олуб һәлә көзләри ачылмајан 4 - 5 күчүјү көрүр вә дәрһал балтаны көтүрүб зәрблә онларын башыны әзмәјә башлајыр. Досту бу ишә мат галыб ондан сорушур: - Савад, башына һава кәлиб нәдир, о јазыглары нијә өлдүрүрсән?

Савад е'тиразыны билдирир: - Һәлә утанмајыб бир со-рушурсан да? Бу күчүкләр бөјүсә мәнә нә тој тутачагла-рыны ағлына кәтирмирсәнми?

«АЈ ИТ, АЈ ИТ»

Савад киши итдән бәрк горхан олса да, шана - күрәк дүзәлдән танынмыш уста иди. Бу пешә илә дә доланырды. Јонуб һазырладыгы 5-6 әдәд шана-күрәји бағлајыб чијнинә алды вә она сифариш көндәрән Хөләзәк кәндиңә јола дүшдү. Бу кәндиң гаршы тәрәфи дашлы - гајалы бир јол иди. Кәнддә бир гапыда отуран ики киши көрүр ки, Савад чијниндә шана - күрәк јолла јаваш-јаваш ашагы енир.

Һәјәтдә отуран кишиләрин бири о биринә дејир ки, бу тајдан бир сөз дејерәм, о тајда Савадын кәтирдији шана - күрәк гырыг - гырыг олар. Бу сөзү динләјән киши она, коплама - дејир. Сөзләри чәпләшир вә бир ағыр гонаглыгдан мәрч кәлирләр. Елә бу заман биринчи киши учадан вә һәјәчанла гышгырыр: - Савад, өзүнү гору ит сәни парчаламаг истәјир!

Савад бөјүк тәшвишлә «ај ит, ај ит» дејиб шана - күрәкләри әлиңә алыб дөрд јанындакы даша - гајаја чырпамага башлајыр, онларын бири дә саламат галмыр.

ИТДӘН ГОРХМАҒЫН ХЕЈРИ

Савад кишинин итдән горхмасыны бир аз да бәзәк - дүзәк вуруб һәр јердә данышырдылар. Савад киши исә итдән горхмағын хејриндән данышырды.

Савад киши бир дәфә чөлдә чанавар көрәндә горхудан сәси батмышды. Дава - дәрман онун дилинин ачылмасына көмәк етмирди. Бир дәфә о, елат алачыгларынын јахынлыгындан кечәндә бир дәстә ит она сары чумур. Горхудан Савад кишинин сәси ачылыр, елә гышгырыр ки, онун сәсинин горхусундан итләр дала чәкилирләр. О, бу әһвала-ты итдән горхмағын хејри адландырырды.

ШАПЫЛАР ВӘЛИ

МӘН ДЕЈИРӘМ БУ КИМДИР

Шапылар Вәли колхозун бичәнәкләринә горугчу тә'јин олунмушду. Бичәнәкләрин үст јанында аран рајонлары-

нын гојун фермалары мәскән салырды. Бир күн чаван бир чобан гоча Вәли кишини сәјмәјыб гојун сүрүсү илә бичәнәји отармаға башлајыр. Вәли киши гојуну бичәнәкдән чыхарыб чобаны әлиндәки ағачын зәрбәси илә јерә сәрир. Чобан өзүндән кедир. Јахындакы чадырлардан адамлар ениб һадисә јеринә кәлирләр. Бир нәфәр ачыглы - ачыглы дилләнир: - Вәли киши, нијә чобаны бу күнә салмысан? Сәни һәбс етдирәчәјәм.

Вәли киши ачыглы адамы бөјүк бир вәзифә саһиби һесаб едиб дејир: - Башына дөнүм, бир хәтадыр әлимдән чыхыб. Гул хәтәсыз, аға кәрәмсиз олмаз. Бир бөлүк күл-фәтим вар. Кеч күнаһымдан . Күрдәм дә, һөвсәләм тутмады.

Вәли кишинин јалвардығыны вә горхдуғуну көрүб һәмин адам ону даһа чидди һәдәләјир. О тәрәф-бу тәрәфә вар-кәл едәндә Вәли киши јанындакы адамдан сорушур: - Мәни гысма - боғмаја салан бу инсафсыз нә ишин саһибидир?

Дејирләр: - Сизин колхозун парткому Гафары таныјыр-сан?

Вәли киши дејир: - Бизим о әфәл Гафары дејирсиниз?

- Бәли, ону дејирик. Бах сәни һәдәләјән дә бунларын парткомудур.

Вәли кишинин рәнки-руһу ачылыб учадан сәсләнир: - Белә де, мән дә дејирәм бу кимди? Бизим әфәл Гафарын тајы. Көр мән кимдән горхурам. - Белә дејиб Вәли киши ағачыны галдырыб парткомун үстүнә јеријир, ону бир зәрбә илә јерә сәриб дөјә - дөјә дејир: - Мән дә дејирәм бу јекәхана кимдир? Партком-мартком, бизим мајмаг Гафарын тајы. Көр мән кимдән горхмушам, партком-мартком.

Парткому Вәли кишинин ағач зәрбәләриндән күчлә хилас едирләр.

КИМДӘН КИМӘ ДЕЈӘСӘН

Һәр ил колхозун һесабат јығынчагларында Вәли киши пис ишинә көрә колхоз сәдрини вә идарә һеј'әтини рүсвај едәрди.

Бир ил райкомун биринчи катиби һесабат ичласыны ке-чирирмиш. Вәли киши ахыра кими дилләнмир. Ичласын ахырында катиб ондан сорушур: - Вәли киши, һәмишә сән

ичласда чыхыш едәрдин. Инди нә олуб агзына су алыб отурмусан?

Бәли киши она белә чаваб верир: - Әввәл һөкүмәт дә вар иди, колхоз да. Инди һәр икиси дә јохдур. Кимдән, кимә дејәсән?

КӘЛБӘЧӘРЛИ МӘММӘД КИШИ

ӨЗ БИЛДИЈИМ КИМИ

Шәһәрә кәлән Мәммәд киши күчә илә кедирмиш . Бир кәлин ону көрүб гучағында аглајыб киримәк билмәјән ушағы сакитләшдирмәк үчүн дејир: - А киши, бу ушағы горхут сәсини кәссин.

Мәммәд ачыглы сәслә ушағын үстүнә гышгырыр: - Ә, ганчыгын гарнындан чыхан көпәк оғлу, сәсини кәс, јохса гулагларыны күчүк гулагы кими кәсәрәм.

Ушаг горхусундан анасынын гучагына гысылыб чынгырыны да чыхармыр.

Кәлин наразылыгга дилләнир:

- Ејиб дејилми, нијә мәни тәһгир едирсән?

Мәммәд ону чавабсыз гојмајыб дејир: - Ејиб сәнә олсун ки, ушағыны тәрбијә едә билмәјиб, чыхарыб күчәләрдә чыгырдыб чамаатын баш - бејини апартдырырсан. Дедин горхут, мән дә өз билдијим кими горхутдум. Мәнә миннәтдар олмаг әвәзинә, һәлә бир чәрәнләјирсән дә?

ИНДИ, АНЛАДЫН

Мәммәд ишләдији идарәдән евинә зәнк вуруб билдириләр ки, јохлама вар. Шәхси ишиндә фотошәклин јохдур. Ики шәкил чәкдир. Бир нечә күндән сонра јенә дә она зәнк вуруб дејирләр ки, бәс шәкил нијә кәлмәди?

Мәммәд дејир ки, шәкли һәлә бир һәфтәдән сонра чәкдирә биләрәм. Өзү дә дејин көрүм шәкил нечә олмалыдыр? Дејирләр: - Јары бәдәнин чәкилсә бәсдир.

Фотошәкил јенә идарәјә чатмыр. Бир фотограф тапыб көндәриләр ки, кет онун фотосуну чәк кәтир. Фотограф Мәммәдкилә кедир. Мәммәд фотографы евин јанына апарыб бәдәнинин јарысы көрүнән тәзә газылмыш гујуја кириб дејир: - Һә, инди шәклими чәкә биләрсән.

Фотограф ондан сорушур: - Гујуја кирмәк нәјә лазым-дыр? Мәммәд: - Узун данышма, чәк - дејирәм. Сонра гујудан чыхыб фотографы евин о бири тәрәфинә апарыб бурада газдыгы ејни дәринлији олан гујуја кириб шәклини чәкдирди.

Бу ишләрден баш ачмајан фотограф ондан хәбәр алыр: - Баша дүшмәдим, де көрүм, гујуну нијә газмысан? Мәммәд ачыглы-ачыглы фотографа дејир: - Мәндән јары бәдәним көрүнән ики шәкил истәјирдиләр. Гују газыб ичинә кирдим ки, шәкли чәкдирәндә јары бәдәним көрүнмәсин. Фотограф она белә бир суал верир: - Јахшы, бәс икинчи гујуну нијә газмысан?

Мәммәд тәрс - тәрс фотографын үзүнә бахыб дилләнир: - Әјә, сән нә чәтин баша дүшән адамсан. Сәнә дедим ки, мәндән ики шәкил истәјирләр. Бир гују газсајдым, онда икинчи шәкли нечә чәкә биләрдин? Инди анладың?

ДӘДӘ, БИЛИРӘМ

Мәммәд Сибирдә әскәрликдә олан оғлуна дәјмәјә кедир. Чита шәһәринә чатанда чибини јохлајыб оғлунун үнваныны јаздыгы кағызы тапмыр. Орадан рајондакы оғлуна белә бир телеграм көндәрир: - Тә'чили Читаја бир телеграм вур, мәнә билдир көрүм гардашынын үнваныны билирсәнми?

Оғлу һеч бир үнван көстәрмәјиб она ғыса бир чаваб телеграмы вурур: - Дәдә, билирәм ...

ӘВӘЗ ҺӘКИМ

КЕЧӘНИЗ ХЕЈРӘ ГАЛСЫН!

Әвәз һәким гоһуму Әдил мүәллимин евиндә кечә гонаглыгда олуб сонра евләринә кедир. Кечә саат үчдә Әдил мүәллим сәсә јухудан ојаныр. Ешидир ки, кимсә һәјәтин дәмир дарвазасыны зәрблә дөјүр. Сәсдән гулаг тутулур. Евдәкиләр һамы ојаныр. Әдил мүәллим күман едир ки, евә һүчүм едирләр. Кејинир вә әлине бир балта көтүрүб синә - синә дарвазаја јахынлашыб сорушур: - Ај адам, кимсән? Дарвазаны нијә сындырысан?

- Мәнәм, Әвәз һәкимәм. Кечә сиздән кедәндә јадымдан чыхыб кечәниз хејрә галсын демәдим. Кәлдим ону дејиб кедәм.

МӘН БУ ИШӘ МАТ ГАЛМЫШАМ

Әвәз һәким Бақыда мағазадан он гәпијә «Коммунист» гәзети бәјда бир ағ кағыз алып. Сонра гәзет көшкүндән үч гәпијә, әлиндәки кағызә бәнзәр бир кағызда чап олунмуш «Коммунист» гәзети алып тез - тез өз - өзүнә дејир: - Мән бу ишә мат галмышам, мән бу ишә мат галмышам.

Бурадан тәсадүфән кечән «Коммунист» гәзетинин шө'бә мүдири ондан сорушур: - Чаван оғлан, нәјә вә нијә мат галмысан?

Бура топлашан адамлар да һәкимин тез - тез тәкрар-ладығы сөзә мат галырлар.

Һәким дејир: - Ај јолдаш, мән сизи таныјырам. Јахшы олду ки, бура кәлиб чыхдыныз. Бах, бу әлимдәки ағ кағызла сизин «Коммунист» гәзетинин кағызы ејнидир. Бу ағ кағызын гијмәти 10 гәпикдир. Дејин көрүм бир белә зәһмәт чәкиб бу кағызын үстүнү јазы илә долдурандан сонра баһа олмаг әвәзинә гијмәтинин ениб 3 гәпик олмасынын сәбәби нәдир? Бах, мән бу ишә мат галмышам.

ЧИБАНЫН ДӘРМАНЫ

Кәлбәчәр рајон һәрби комиссарлығында ишләјән бир нәфәрлә Әвәз һәким достлуг едирди. Досту бир күн һәкимә дејир: - Будларымдан чибанлар чыхыб, һансы дәрман дәрдимә әлач едә биләр?

Һәким дејир: - Дәрман нәјинә кәрәкдир? Һәр күн һаһар вахты јахынлашанда 8 - 9 дәфә домбалаг аш, 15 күндән сонра чибанлар сағалсын. /Онсуз да чибан јарасы өз - өзүнә 10 күнә сағала билир/

Бир күн Республика Һәрби Комиссарлығындан Кәлбәчәрә јохлама кәлир. Күнорта һаһар вахты Әвәз һәкимин достунун отағындан таппылты сәсләри ешидилир. Гапынын дешијиндән бахыб көрүрләр ки, о тез - тез домбалаг ашыр. Гонаг ондан сорушур: - Нә үчүн белә едирсиниз?

- Домбалаг ашмаг чибан жарасынын дәрмансыз әлачы-
дыр. Он күндүр домбалаг ашырам, артыг жараларым са-
галыр.

ИСТИБУЛАГЛЫ ЧАМАЛ

МЭНӘ ДӘ БИР ЈЕР ВЕР

Кәлбәчәр рајонунун Истибулаг кәндиндә анадан олан
Чамал киши Истису курортунда ишләјирди. О, бир күн
рајон мәркәзинә кедиб Истисуја кеч гајыдыр.

Арвады курорта кәлиб јер тапмајан бир гадыннан бир
манат алыб ону Чамалын чарпајысында јатыздырыр. Ча-
мал кечә евә гајыдыр. Евдә башга јер јох иди ки, о јатсын.

Арвады дејир: - Евдә башга јорган - дөшәк јохдур. Је-
риндә јатан арваддан бир манат алмышам.

Чамал киши чибиндән үч манат чыхарыб арвадына ве-
риб дејир: - Ал залым гызы, мәнә дә бир јер вер јатым.

ЗАМИН ДУР

Истису курортунда бир нәфәр Чамал кишини сөһбәтә
тутуб ордан-бурдан сөз салыб вахтыны алыр. Чамал киши
тәнкә кәлир. Лакин һәммин шәхс гуртармаг билмир. Чамал
киши јолдан кечән һәмкәндлисини көрүб она дејир:

- Агахан, сән өз чанын, кәл мән әвәздән бу кишинин
чәнәсинин алтда замин дур. Үч - дөрд саатлыг ишим вар,
мән кәләндә сән кедәрсән.

БУРАНЫ ЈИЈӘСИЗ ГОЈМАГ ОЛМАЗ

Истибулаг кәндиндә ишләр позулур. Чамаат һәр күн
идарәнин гаршысына кәлиб чәнә - боғаз дөјүр. Бир күн
Чамал киши орада тәк галыр вә оғлуну чагырыб дејир:

- А бала, бураны јијәсиз гојмаг олмаз, мән кедиб чөрәк
јејиб гајыдынча кәл дашын үстә отур көзлә.

АҒЧАКӘНДЛИ ҺӘБИБ ҺҮСЕЈНОВ

ҺӘБИБ ДЕЈӘН КИМИДИР

Кәлбәчәрин Ағчакәнд чамааты Күрүн саһилиндә јер алыб тахыл әкмишди. Бичин вахты чајын јахынлығында күнорта отуруб чәрәк јејирләр. Һәбиблә Әкбәр мӯәллимин арасында мӯбаһисә дүшүр. Һәбиб дејир: - Күр чајы сағ тәрәфә ахыр.

Әкбәр мӯәллим: - Дүз демирсән, - дејир. Чај сол тәрәфә ахыр. Чајын үстүнә бир кағыз атырлар. Кағызы су Әкбәр мӯәллим дејән тәрәфә апарыр.

Һәбиб чох һөчәт адам олдугундан дилләнир: - Хејр, кағызы күләк сол тәрәфә апарыр. Чај сағ тәрәфә ахыр.

Мӯбаһисә гызышыр. Колхоз сәдри Гәзәнфәр киши кәлиб чыхыр. Мәсәләдән һали олуб дејир: - Чајын һүнәри нәдир ки, Һәбиб дејән тәрәфә ахмасын. Дүзү Һәбиб дејән-ди.

АҒЧАКӘНДЛИ

АЛО ДАЈЫ

ГЫРЫШМАЛ

Ало дајы кәнддә дүканчы ишләјирди. Дүз адам олдугуна көрә чамаат ону зорла дүкандар сечмишди. Гырыш - гырыш олмуш бир нечә метр парчаны Ало көтүрүб бир гыраға гојмушду. Бир күн јүксәк вәзифәли бир тичарәт ишчиси рајонун тичарәт бөјүјү илә Алонун ишләдији дүкана кәлир вә дәрһал көзү гырыш - гырыш олмуш парчаја саташыр. О, үзүнү рајонун тичарәт мүдиринә тутуб һирсли - һирсли ондан сорушур: - Бу гырыш малы нијә дүкана гојмусунуз?

Ало елә баша дүшүр ки, кәлән адам мүдирдән белә хәбәр алыр: - Бу гырышмалы/јә'ни Алону/ бура нијә дүканчы гојмусунуз? Буна көрә дә гәзәблә дилләнир: - Ким олсан да сәнә дејирәм ағзыны тәмиз сахла, јохса. . .

Вәзифәли вә ловға тичарәт ишчиси ондан сорушур:

- Бу сөzlәри мәнә дејирсән?

Ало: - Сәнә демирәм, бәс даша дејирәм?

Тичарәт ишчиси: - Ејиб олсун !

Ало: - Ејиб сәни бура көндәрәнә вә сәнә олсун. Ә гурум-саг, сән мәнә гырышмал дејирсән? Гырышмал сәнсән вә сәнин заты - пакынды. - Белә дејиб тичәрәт бөјүјүнүн үс-түнә һүчум чәкән Алону зорла сахлајыб мәсәләни ајдын-лашдырырлар.

ӨЛҮНҮ БАСДЫРАРЛАР

Ражон ичраијјә комитәси гәрар чыхарыр ки, шәһәрдәки саһибсиз итләр өлдүрүлсүн. Әли јухарылара чатан бир идарә мүдири дә ит сахлајырды. Онун гоншусу Ало дајынын ити даһа мәшһур ит иди. Идарә мүдиринин буна пахыллығы тутурду. Мүдир ичраијјә комитәсинин гәрарыны аландан сонра ахшам евә кәләндә гоншусу Алонун итини күллә илә вуруб өлдүрүр, үстәлик она дејир ки, итин өлүсүнү апар гајадан ат, буралара иј - гоху салма-сын.

Мүдирин бу һәрәкәти, гудурғанлыг етмәси Ало дајыја ағыр кәлир. Кечә итин чәсәдини апарыб мүдирин һәјәтин-дәки дәрин картоф гујусунда басдырыр. Мүдирин итини исә мешока салараг апарыб чох һүндүр бир гајадан атыр.

Бу ишләрден хәбәри олмајан мүдир сәһәр өлдүрдүјү итин чәсәдини көрмәјиб Ало кишијә дејир: - Гоншу, мән-дән инчимәјәсән. Итини өлдүрмәсәјдим, сәни ағыр чәримә көзләјирди. Ало дајы күлә - күлә дилләнир: - Мән инчи-мирәм, кәрәк сиз дә мән-дән инчимәјәсиниз.

- О нә сөздү? Һеч мән сиз-дән инчијәрәм?

- Инчимәјәндән сонра кәрәк дүз данышам. Дединиз ки, өлән итини апар ат. Әввала, өлүнү атмазлар, басдырарлар. Она көрә дә ити сизин картоф гујунузда басдырдым. Һәм дә горхдум ки, итинизин галмасына көрә башынызы ағыр-дарлар. Одур ки, сизин ити мешока салыб гајадан атдым. Јәгин мән-дән инчимәзсиниз.

Мүдирин додагларыны кәмирмәк-дән башга өзкә әлачы галмады.

ТҮКЭЗБАН НЭНЭ

ӘЛИФ МӘНИ ӨЛДҮРӘР

Кәлбәчәрин кәндләринин җајлагла арасы 5-10 километрден артыг дејил. Түкәзбан нәнә бир дәстә арвадла пијада дагдан кәндә кәлирмиш. Гаранлыг дүшдүјүнә көрә дәстәнин керисинчә кәлән Түкәзбан нәнә арвадлара дејир: - Сиз Аллах, гој мән ортанызла кедим.

Дејирләр: - Горхурсан?

Түкәзбан нәнә нараһатлыгла билдирир: - Мән горхан арвадам? Неч нәдән горхмурам, бирчә Әлифдән горхурам.

Арвадлардан бири дилләнир: - Әлифдән горхмагынын орталыгымызда кетмәјинә нә дәхли вар?

Түкәзбан нәнә наразылыгла белә чаваб верир:

- Дәхли вар, бә јохдур? Горхум одур ки, арханызда кәләм, чанавар керидән кәлә, кечәнин бу гаранлыгында мәни тутуб јејә. Бәс белә олса Әлиф сәһәр кәлиб мәни өлдүрмәзми?

Арвадлардан бири: - Чанавар сәни јејәндән сонра Әлиф киши тәзәдән сәни нечә өлдүрәчәкдир? - дејир.

Түкәзбан нәнә е'тиразла билдирир: - Данышдыгын сөзү неч баша дүшүрсән? Әлифин хасијјәтинә бәләд дејилсән? Бәс, онда гајыдыб мәнә демәзми: - А башы батмыш, нијә арвадларын ортасында кәлмирдин ки, чанавар сәни јемәсин? Онда мән она нә чаваб верәрдим?

МӘНӘ НИЈӘ ИТ ДЕЈИРСӘН

Суријадан кәлән ермәниләрин бир һиссәсини Кәлбәчәрин јахынлыгындакы Басаркечәр/сонра Варденис/ районунда јерләшдирмишдиләр. Онлар Суријада күрдләрин ичәрисиндә јашадыгларына көрә күрд дилини өз дилләриндән даһа јахшы билирдиләр. Бу ермәниләрдән бири Ағчакәндә кәлиб Әлиф кишидә сатлыг ат олдугуну өјрәнир. О, Әлиф кишинин евинә кетмәк истәјир. Јолда Түкәзбан нәнәјә раст кәлир. Ондан Әлиф кишини сорушур. Түкәзбан нәнә дејир: - Гапыда ишләјир гој чагырым кәлсин.

О, һүндүр бир јерә чыхыб Әлиф бабаны күрд дилиндә сәсләмәјә башлајыр вә ермәнинин бу дили билдијини ағлына да кәтирмир: - Әлиф, Әлиф тә бани дәкинә выра /Әлиф, Әлиф сәни бура чағырырлар/.

Әлиф киши ондан уча сәслә сорушур: - Ки мын бани дыкә? /Ким мәни чағырыр?/

Түкәзбан нәнә даһа уча сәслә дејир:

- Әзи нызаным фылләјә - мылләјә, чы сәјә /билмирәм ермәнидир - мермәнидир, нә итдир/.

Ермәни пәрт һалда ондан сорушур:

- Ај арвад мәнә нијә ит дејирсән?

Түкәзбан нәнә һазырчаваблыгла она белә чаваб верир: - Мән сәнә ит демәклә итәчәксән? Итән шеј олсајдын бура-лара кәлиб чыхмаздын.

АҒЧАКӘНДЛИ

ДӘМИРЧИ АББАС

СӘНДӘН СӘФЕҢ ОЛМАСЫН

Андроник адлы бир ермәни дүлкәрә Дәмирчи Аббасын дүлкәрлик габилијјәтини о гәдәр тә'рифләјирләр ки, о, Аббасы көрмәк гәрарына кәлир. Андроник бир күн кәлир Дәмирчинин евинә. Азәрбајчанча сәлис данышпан Андроник синәсинә дөјүб дејир ки, Азәрбајчан дилинин бүтүн һача - пучасыны, јанылтмачларыны да билирәм.

Аббас она дејир бир аз сөһбәт едәк, дили нечә билдијини сәнә дејерәм. /Белә бир мисал чәкирләр ки, бир јахшы достум вар, сәндән јахшы олмасын . . ./ Дәмирчи бу мисалы тәрсинә ишләдиб Андроникә дејир: - Кирвә, бир сәфегһ достум вар , сәндән сәфегһ олмасын, һәмишә сәнин кими данышыр.

Андроник мә'наны аламајыб Дәмирчи Аббасын сөзүнү белә тәсдигләјир: - Башын һаггы дүз дејирсән, мәнән сәфегһ олсајды, мәним кими даныша билмәзди.

АҒЧАКӘНДЛИ

АГИЛӘ КИШИ

САЗ САХЛАСАЈДЫМ

Назирлијин баш зоотехники Бәдәлов Кәлбәчәрә кәлир. Исфәндијаров да Кәлбәчәрдә зоотехник ишләјирди. Бунларын һәрәсинин 120 - 125 килограм чәкиси варды.

Бу зоотехникләрин икиси дә Ағчакәнд кәндинин јәјләғина кәлирләр. Бурада колхозун 100 јашлы нахырчысы Агилә киши илә өрүшдә растлашырлар. Гонаглар онун отардығы инәк нахырына көз кәздириб һејванларын саз сахланылмасына һејран галыб дејирләр: - Агилә әми, чох сағ ол, инәкләрин сазлығына сөз ола билмәз.

Агилә әми башыны булајыб дејир: - Јох, инәкләри саз сахлаја билмәмишәм. Саз сахласајдым, сизин кими көк вә долу олардылар.

ОРУЧЛУ

ЧОБАН НУРУ

ӨЗҮНСӘН

Район мәдәнијјәт евинин өзфәалијјәт дәрнәјинин үзвләри гојун сахланылан бинәјә кәлиб чобанлара концерт верирләр.

Бир нәфәр охујуб һәр бәндин ахырында дејир:

- Нурумүздур, нурумүздур.

Бирдән чобан Нуру ајаға галхыб һирслә дејир:

- Сән өләсән, бу чомағы һәрләјиб сәни шил - күт едәрәм. Нә тез - тез учалыјырсан: - Нуру мүздур, нуру мүздур. Мүздур сәнин дэдәндир, өзүнсән.

ОНА КӨРӘ КИ

Өр вә арвадын сөзләри дүз кәлмир. Арвад әриндән килејләнир: - Сәнә раст кәлдијим күнә гара даш јағајды.

Әр дилләнир: - Јенә нә олуб дүнјаны башына көтүр-мүсән?

Арвад һирслә дејир: - Һәлә бир дилин дә вар дејирсән нә олуб. Даһа нә олачаг? Халхын кишиләри арвадыны харичә көндәрир, курорта јола салыр. Мәни исә харабада душтаг кими сахлајырсан.

Киши динмир. Арвады од көтүрүр вә дејир:

- Каш сәнин әвәзинә бир итә әрә кедәјдим.

Әр тәмкинини позмадан дејир: - Бу мүмкүн олмазды.

- Нијә?

- Она көрә ки, һәкимләр гоһумун гоһумла евләнмәсинә ичазә вермирләр . . .

СӘБӘБ

Бир ловға рајон ишчиси кәндә кәлир. Мәктәбин директору ону бир евә гонаг апарыр. Бурада хәрәк габларыны тәр-тәмиз көрүрләр.

О бири күн директор гонагла башга бир евә кедир. Бурада хәрәк габлары о гәдәр дә тәмиз дејилмиш. Ловға рајон ишчиси ев саһибинә дејир: - Дүнән гонаг олдуғумуз евдә габлар чох тәмиз иди. Сәнин евиндәки габлар нијә белә чирклидир?

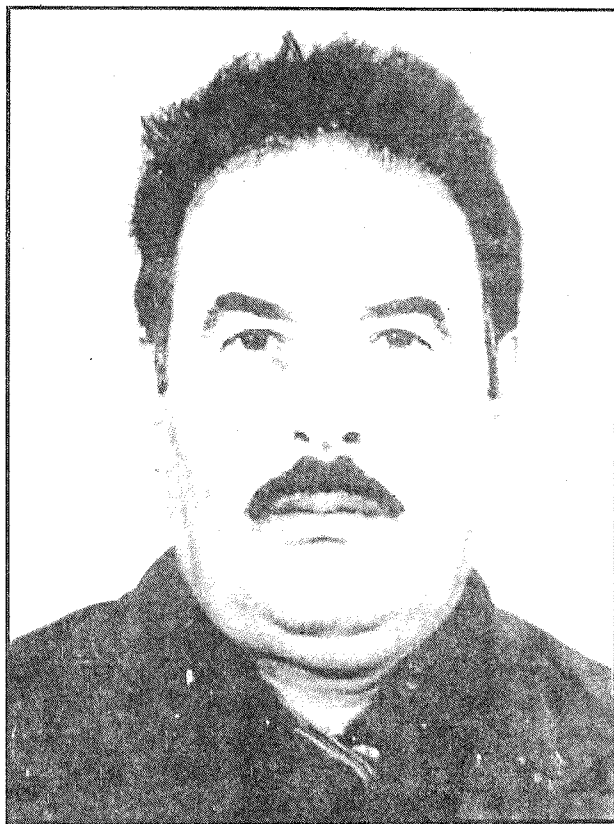
Ев саһиби дилләнир: - Дүнән кетдијиниз евин үч ити, мәним исә бирчә итим вар. Јалајыб габлары дүзәмәлли тәмизләјә билмәјиб.

ОНСУЗ ДА

Назирлијин бир груп ишчиси јайын бир исти күнү Кәлбәчәр рајонунун Гамышлы кәндиндән кечәркән бәрк сусајырлар. Онлар бир гапыда 10 - 11 јашында бир гыз ушағы көрүрләр вә ондан су истәјирләр. Гыз дејир: - Су јохдур, амма бир газан сојуг гатығымыз вар.

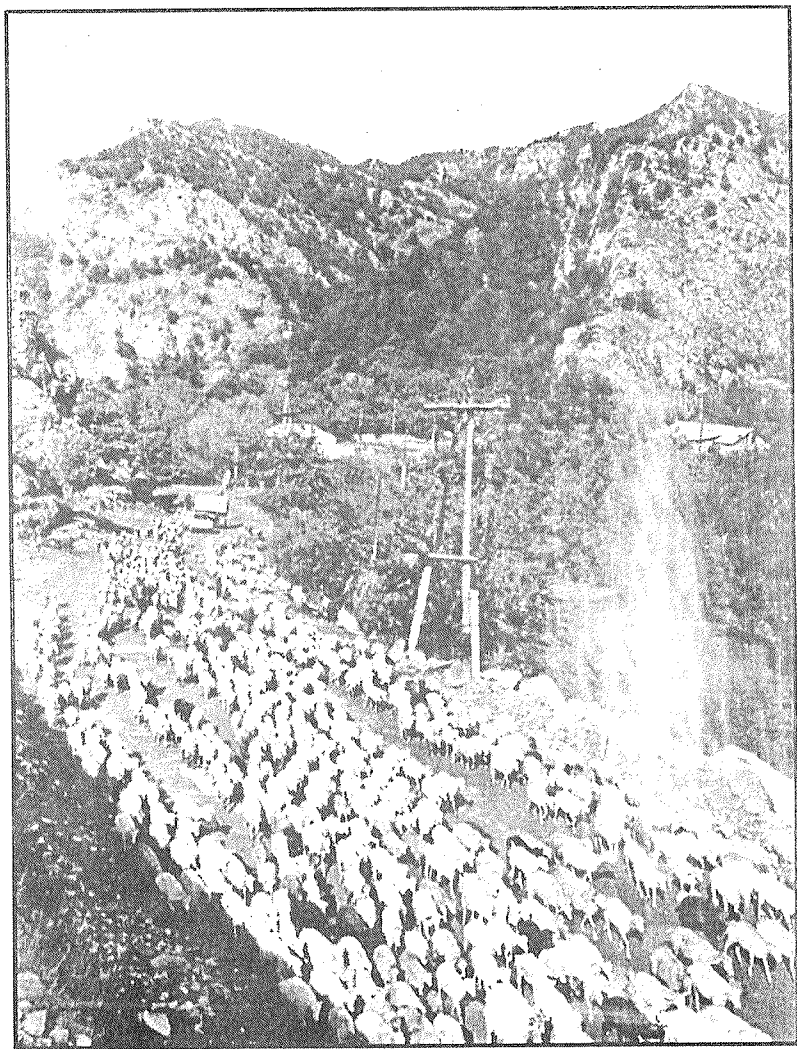
Назирлик ишчиләри һәр бири 4 - 5 стәкан гатыг ичиб гыза дејирләр: - Анан евә кәләндә сәнинлә далашачаг. Гатыгын пулуну ал, анана вер.

Гыз күлүмсәјиб билдирир ки, пул лазым дејил. Итимиз башыны газана сохуб гатыгдан ичиб ону мундарламышды. Онсуз да гатыгы чөлә төкәчәјдик.

*МУСА МУСАЈЕВ
МЭШҲУР БУЛДОЗЕРЧИ*

*Ишлётдин ики эл, ики полад гол,
Өмрүн боју ачдын халгдан өтрү јол.
Бакыда тапшырдыг сәни торпаға,
Јәгин гачтын руһун учубду даға.*

*КӘЛБӘЧӘР.
ДАҒ ЈОЛУНДА ГОЛУН СҮРҮСҮ*
Сүрүнү јајлага галдырыр елат,
Үч ај булаг кими гајнајыр һәјат.
Инди бу јоллары кәсән дыгалар,
Инанырыг бир күн «дәрсини» алар.

ДЭЛИ КӨҢЛӨН

Тојда нәмәр жарышына башладыг,
Дэли көһлөн ох тэк сүздү, хошладыг.
Нәмәр алан саһибини шад етди,
Гочалар да чаванлығы јад етди.

КЭЛБЭЧЭРИН ГЭМ ДАСТАНЫ,

ВИРАН ОЛАН КУЛУСТАНЫ

ЭВВЭЛДЭН ГОЈУЛАН ГОРХУЛУ БҮНӨВРЭ

Кэлбэчэрин ермэни гулдурларына верилмэсинин бү-
нөврэси эввэлчэдэн гојулмушду. Ермэнилэр Көјчө маһа-
лынын Басаркечэр рајонуна дахил олан Зод кэнди јахын-
лыгында, Кэлбэчэр рајону илә һәмсәрһэд бир јердө гызыл
ахтарышына башлајанда бизимкилэр дә Сојудлү јајлагын-
да гызыл мә'дэни тапдылар, бурада гәсәбә салдылар. Сон-
ралар торпагда гызылын көстөричиси нормадан аздыр де-
јә иши дајандырыб/бәлкә дә ермэниләрлә сөвдәләшиб/
чыхыб кетдиләр. Бу исә ермэниләрә әл - гол ачмаға имкан
верди.

Олар эввэлчә тунелләрин газынтысыны өз тәрәфләрин-
дән башлајыб бизим әразижә кечдиләр вә ағыр - архајын
гызыл хаммалы чыхарыб апармаға башладылар. Бизим
рәсми е'тиразымыза Бакыдан Әлван Металлар Комитәси
белә чаваб верди: - Јерлипәрәстлик етмәјин. Гызылын
кимләр тәрәфиндән чыхарылмасынын нә фәрги вар? Һа-
мысы ејни газана ахыдылмырмы?

Ермэниләр бизим вә өз әразиләриндән чыхарылан гы-
зыл хаммалыны Зод кэнди јахыглыгында тикдикләри
фабрикдә дашдан тәмизләјиб һәмин дашлары Зод ашы-
рымындакы дагын үстүндән бизим зүмрүд јајлаглары-
мыза һелләндирирдиләр. Беләликлә бизим јүз һектарлар-
ла көзәл јајлагларымыз нәһәнк даш чынғылларына чев-
рилди вә јајлаг кими өз әһәмијјетини итирди.

Бундан башга Кэлбэчэр әразиси олан вә аран рајонла-
рынын истифадә етдикләри 2600 һектар јајлаг саһәсини
тәғрибән 1984 - чү илдә кизли шәкилдә Ермәнистана вер-
диләр. Бу русвајчылыгдан Кэлбэчэр әһалисинин 99,9
фаизи бир ил хәбәр тутмады. О бири ил јајлаглары ер-
мэниләрә верилән аран рајону фермаларыны мәчбурән
Кэлбэчәрә аид олан јајлагларда јерләшдирди. Бу исә чох
бөјүк наразылыгларә сәбәб олду.

Кәлбәчәрин тәдричән ермәниләрә верилмәси онун гызылынын вә җајлағларынын әлиндән чыхмасы илә битмирди. Кәлбәчәр әразисиндә Ермәнистан сәрһәдинә җахын бир җердә «Бөјүк Алакөлләр» җерләшир. Бу көлүн саһәси «Көјкөлдән» 5-6 дәфә бөјүкдүр. Дүнҗанын ән көзәл җериндә гәрар тутан бу көлүн әтрафындакы әсрәрәнкиз торпағларда санаторијалар тикмәк үчүн тәбиәт өзү лазыми шәраит җаратмышды. Көлүн җанында мин санаторија тикмәјә бәс ејләјән тикинтијә җарарлы чохлу базалт дашы чынгыллары вә һәдсиз мигдарда гум еһтијаты мөвчуд иди. Амма бу көлү республикамызда көрмәли олан адамларын һеч бири көрмәмишди.

«Бөјүк Алакөлләр»дә чәкиси 30 килограм олан гызыл халлы балыг җетиширди. Пајыз елат арана көчәндә, бир дә җазда җајлаға ғајыдана кими, җә'ни бу җерләр саһибсиз галанда, башға сөзлә, илдә ики дәфә ермәниләр бура ғајығлар, торлар, партладычы маддәләр кәтириб балығлары вәһшичәсинә овлајыб апарырдылар. Биз «Азәрбајҗан кәнчләри» гәзетинин мұхбири Јусиф Исмајылову «Алакөлләрә» апардыг. О, бизимлә мүсаһибә шәклиндә әмәкдашы олдүғу гәзетдә «Алакөлләр ган ағлајыр» адлы бир мөгалә чап етдирди. Бу мөгалә галмагал җаратды. Кими деди «Алакөлләр»дә балыг ола билмәз. Кими деди бу көл «Көјкөлдән» кичикдир. Нәтичәдә «Алакөлләр» өлчүлдү, Минкәчевирдән балыг тутмаг үчүн ғајыг вә тор кәтирилди. Сүбүт олунду ки, бәли, «Алакөлләр» «Көјкөлдән» 5-6 дәфә бөјүкдүр вә бу көлдә 30 кг ағырлығында гызыл балыг олур. Һәтта милис ишчиси Јәһја Чамалов бу көлдән торла 32 кг чәкиси олан балыг тутмушду.

Әслиндә дағларын инчиси олан «Алакөлләр»идә ичиндәки гијмәтли балыг сәрвәти илә бирликдә ермәниләрин ихтијарына вермишдик.

Јухарыдакы хошакәлмәз һадисәләрдән мә'лум олур ки, Кәлбәчәрин гәм дастанынын җарадылмасынын бүнөврәси тәдричән гојулурду. Бу фачиәли дастан ермәни гулдурларынын гондарма Дағлыг Гарабаг мәсәләсини ортаја атдығлары замандан вә өз ичимиздә вәзифә давалары гызышан вахтдан сүр'әтлә җазылмаға башлады.

1988 - чи илин март ајындан башлајараг күндәлијимә ашағыдакы мәзмунда јүзә җахын ше'р җазмышдым.

ЧОХ СУ КӨТҮРЭЧЭК БУ ХАМЫР ҺӘЛӘ

Иланлар башыны дикәлдиб јаман,
Чох су көтүрәчәк бу хамыр һәлә.
Алданыб онлара версәк биз аман,
Шәксиз јарана чаг бөјүк вәлвәлә,
Чох су көтүрәчәк бу хамыр һәлә.

Тарихи өјрәниб олмајаг нашы,
Ендирәк чомағы, туш атаг дашы.
Вахтында әзилсин иланын башы.
Әкәр тәдбиримиз олмаса белә,
Чох су көтүрәчәк бу хамыр һәлә.

Амандыр, алданыб кетмәјәк дуза,
Хаинин мәгсәди верир бүрузә.
Јансын, бәнзәмәсин гәлбимиз буза,
Дәнмәсәк гаршысы алынмаз селә,
Чох су көтүрәчәк бу хамыр һәлә.

Гаранлыг көрүнүр ишләрин сону,
Дүшмән буласа да үстүнә уну,
Дәјирманчы дејил, билирик буну.
Алдансаг фитнәјә, алдансаг фе'лә,
Чох су көтүрәчәк бу хамыр һәлә.

Шамиләм, јараныр бөјүк тәһлүкә,
Полад ирадәјлә силинсин ләкә.
Өзкә бармағы вар бу ишдә бәлкә,
Галх ајаға дејә билмәсәк елә,
Чох су көтүрәчәк бу хамыр һәлә.

1.11 - 1988

Кәлбәчәрин Азәрбајчан үчүн нә демәк олдуғуну ихтијар саһибләри баша дүшмәдиләр. Бу мүһүм стратеги әһәмијјәти олан бөлкәнин гајғысына галмадылар. Ермәни дыгалары Кәлбәчәр - Ағдәрә јолунда тез - тез машынларымызы даша басдылар, јолумузу бағладылар. Ағдамдан кәлиб Дағлыг Гарабағын әразисиндән кечән ишыг хәттимизи кәсдиләр. Республика һөкүмәти бу саһәдә елә бир

әсаслы тәдбир көрмәди. Зүлмәт ичиндә јашајан Кәлбәчәр рајонуна бирчә литр дә олсун ағ нефт көндәрилмәди. Рәһ-бәр ишчиләрин ајағы Кәлбәчәрдән кәсилмәјә башлады. Истису кими чох бөјүк мүаличә әһәмијјәти олан курорта һап - коп едиб дөшүнә дөјәнләр горхуларындан кәлмәдиләр.

Халғ чәбһәсинә чиркин нијјәтлә гошуланлар да бир тәрәфдән чамаатын чаныны соран зәлијә дөнмүшдү. Онлар идарә мүдирләриндән, кәндләрин рәһбәр ишчиләриндән силаһ күчүнә пул топлајырдылар. Үзр истәмәклә хатырладырыг ки, «ит јијәсини танымырды».

Бәли, Ермәнистанын вә Дағлыг Гарабаг ермәниләринин әһатәсиндә олан, ајларла електрик ишыгы үзүнә һәсрәт галан, тез - тез јоллары бағланан, игтисади чәтинлик мән-кәнәсиндә боғулан кәлбәчәрлиләр башларына кәтирилән ојунлара, онлара атылан бөһтанлара дөзүрдүләр.

КӘЛБӘЧӘРИН ГӘМ ДАСТАНЫ

Бәли, Азәрбајчанын полад гапысы олан Кәлбәчәрин «гапы дабанлары» кетдикчә бошалырды. Онун зәнкин јералты вә јерүстү сәрвәтләри истифадәјә верилмирди. Әһали ишлә тә'мин олунмурду. Буна көрә дә бир чох кәндләрин әһалиси доланышыг тапмағ үчүн аран рајонларына, шәһәрләрә, һәтта Русијанын узағ кушәләринә көчүрдү. Мәсәлән, рајонун Ашыгы Ајрым кәндиндән 30 аилә Новоросијск вилајәтинә көчмүшдү. Бу ахынын гаршысы алынмырды. Кәлбәчәрин тәдричән бошалмасы тәһлүкәси јаранырды. Рајонун Молла Бајрамлы, Хөләзәк, Дәмирчидам, Әсрик, Халланлы вә бир чох башга кәндләриндән аз гала әһалинин јарысы өз доғма јурд - јуваларыны тәрк етмишдиләр. Јевлах, Тәртәр, Ханлар, Коранбој, Ағдам, Бәрдә рајонларына, Бакы, Минкәчевир, Кәнчә шәһәрләринә Кәлбәчәрдән көчәнләрин ахыны азалмырды. Ағдам рајонунун Сејидли кәндиндә Кәлбәчәрин Халланлы кәндиндән көчәнләрин сајы дағда галанларын мигдарыны көлкәдә гојурду. Хөләзәк кәндиндә чәми 37 аилә галдыгы һалда, бу кәнддән аран рајонларында 95 аилә мејдана кәлмишди.

Гарачанлы, Сојугбулаг, Шуртан, Зәјлик, Јелличә кими бир чох кәндләрин әһалисинин бөјүк әксәријјәти һәр па-

йыз аран рајонларына көчүб јазда елатла јайлаға кәлиб јенидән кери гајыдырдылар. Әслиндә бу әһали кәлбәчәрли олса да, онларын аран рајонларындан дағлара кәләнләр-дән һеч бир фәрғи һисс олунмурду. Чүнки онлар да аран рајонларынын фермалары кими јазда Кәлбәчәр јайлагла-рына галхыб пајыз арана гајыдырдылар. 1988 - чи илдә мәнфур кор гоншуларымыз гондарма Дағлыг Гарабаг проблемини мејдана чыхардыгдан сонра Кәлбәчәрин јол-лары вә Ағдамдан кәлән ишыг тез - тез кәсилирди, рајо-нун игтисадијјатында чидди чәтинликләр јаранырды. Бу да әһалинин аран рајонларына көчмәси мејлини арты-рырды. Јаранмыш вәзијјәт бир чохлары кими мәни дә чох нараһат едирди. Буна көрә дә «Совет кәнди» гәзетинин 4 октјабр 1990 - чы ил тарихли нөмрәсиндә «Дахили гач-гынлар вә ја Кәлбәчәр бошала биләр» адлы аз гала бир сәһифәлик мәгалә дәрч етдирдим. Лакин өлкәдә башла-магда олан вәзифә давакарлары белә мәгаләләрә һеч бир мәһәл гөјмурду. Кәлбәчәрин тәһлүкәсизлијини тә’мин ет-мәк үчүн һеч бир гәти тәдбир көрүлмүрдү. Бүтүн бунлар «Кәлбәчәрин гәм дастаны»нын башландыгындан хәбәр ве-рирди. Гаршыдан кәлән бәланы көрүб мятбуатда тез-тез чыхыш едиб дәрдимизи јухарылара чатдырмаға чалы-шырдыг. Умид едирдик ки, сәсимиз ешидиләр вә дәрд-ләрә әлач едилмәси үчүн гәти тәдбирләр көрүләр. Лакин, тәәссүфләр олсун ки, гулаглара памбыг тыханмышды.

12 феврал 1991 -чи ил тарихли «Һәгигәт» гәзетиндә «Јоллара төкүлән пуллар», 22 феврал 1991 -чи ил та-рихли «Сәс» гәзетиндә «Кәлбәчәр вә кәлбәчәрлиләр», 01 нојабр 1991 -чи ил тарихли «Әдәбијјат вә инчәсәнәт гәзе-тиндә «Мүһасирә рајону» адлы вә башга мәгаләләрдә һә-јәчан тәбили чалдыг, Кәлбәчәрин башынын үстүнү алан тәһлүкәнин јакынлашдығыны билдирдик. Баш верә билә-чәк фәлакәтин гаршысыны алмаг үчүн имканларын мөв-чуд олдуғуну сөјләдик. Лакин бу чәһдләримизә дә әһәмиј-јәт верән тапылмады.

Кәлбәчәрин ишғал олунмасындан чәми 46 күн габаг/10 феврал, 1993 -чү ил/ «Мүстәгил гәзет»дә дәрч олунан «Әскәр палтарымы сојунуб кәлмишәм» адлы мүсаһибәдә даһа һәјәчанла билдирдим ки, гәти тәдбирләр көрүлмәсә Кәлбәчәр ишғал олуначаг. Бәли, бу һәјәчан тәбилинин дә сәсини ешидән олмады. Беләликлә, Кәлбәчәрин гәм даста-ны јазылмалы олду.

ҺӘР КҮН, ҺӘР ҺӘФТӘ, ҺӘР АЈ,

КҮНДӘЛИКДӘ ҺАЈ - ҺАРАЈ

КӘЛБӘЧӘРИН ҺАЈ - ҺАРАЈЫ

1988 - чи илдән башлајараг Кәлбәчәр зијалылары ардыңыл сурәтдә дәври мәтбуатда вә җыгынчагларда сәсләрини учалдараг өз нараһатлыгларыны ачыг - аҗдын билдирирдиләр. Мә'лум олдуғу кими Дағлыг Гарабағда хусуси идарә комитәси җарадылды вә А. Волски она рәһбәр тә'јин олунду. А. Волски пәрделәнмиш шәкилдә һәрәкәт етсә дә онун әмәлләри гызышдырмаға, Азәрбајчана гаршы гәсдләр төрәдилмәсинә хидмәт едирди. Бүтүн бунлара бахмајараг Кәлбәчәр, Шуша, Губадлы вә Лачын рајонлары үзрә о, ССРИ АЛИ Советинә депутатлыға намизәд көстәрилди. Бу мәсәлә Бақыда јашајан кәлбәчәрли зијалылары сон дәрәчә чидди нараһат етди. Онлар 5 јанвар 1990 - чы ил тарихли «Азәрбајчан» гәзетиндә/Гарабаға Јардым Комитәсинин органы/ Кәлбәчәр, Шуша, Губадлы вә Лачын рајонларынын сечичиләринә мұрачиәт дәрч етдирдиләр. Мұрачиәтдә чәсарәтлә дејилирди ки, Гарабағда, адлары чәкилән рајонларда һадисәләрин кәскинләшмәсинин әсас кұнаһы А. Волски вә онун рәһбәрлик етдији хусуси идарә комитәсидир. А. Волскини һуманист бир адам кими тә'рифләјиб халгы алдадараг ону депутат сечдиләр.

Мұрачиәтдә сорушулур: бәс «нәтичәси нә олду? А. Волски депутатлыг фәалијјәтинә башладығы илк күндән бир-тәрәфли, ермәнипәрәст мөвгә тутараг биринчи нөвбәдә Кәлбәчәр рајонуну блокадаја алдырды, куја Кәлбәчәр рајону вилајәт үчүн тәһлүкә сајылып. Сонра Губадлы кәндләринин јандырылмасы, дағыдылмасы вә орада јашајан әһалинин говулмасында һамыја мә'лум олан бир чох ишләр көрдү. Шушада вә Лачында јолларын, көрпүләрин партладылмасынын, чохлу инсан тәләфатынын баш вермәсинин фәал иштиракчысы олду».

А.Волскинин чиркин һәрәкәтләри габарыг сурәтдә сәдаланараг мұрачиәтдә сечичиләрдән хаһиш едилирди ки, онун депутатлыгдан кери чағрылмасы үчүн өз гәти тәләбләрини ирәли сүрсүнләр.

Бəһрам Сарыјев /һəким, алим/, Јусиф Əһмədов /профессор, кафедра мудири/, Əлəмшаһ Чəфəров /евтикмə комбинатынын директору/, Рəһман Вердијев /үзүмчүлүк институтунун директору/, Ваһид Һəsəнов /тохучулуг фабрикасында директор мавини/, Шаһлар Əскəров /инди Милли Мəчлисин депутаты, елмлэр доктору/, Елдар Рамазанов /физик алим, досент/, Ариф Һачыјев /алим, кафедра мудири/, Акиф Əмирасланов /институт мүəлими/, Мəһəммəd Кəримов /һəким/ вə башгалары тэрəфиндэн имзаланан бу мұрачиəт бир даһа сүбүт едирди ки, кəлбчəрлилэр јакынлашан фəлакəти дүјурдулар. Лакин онлар нə гəдэр һај - һарај гопартсалар да, онларын һəгигəт сəsi ешидилмəјиб гулагардына вурулурду. Вəзифə давалары јүксək күрсү һəвəскарларынын гулагларынын кар етмишди.

Бу һəгигəтən дə белəјди. Танынмыш шаир, кəлбчəрли Адил Чəмил һələ 1989 - чу илдə «Азэрбајчан» гəзетиндə «Јоллары бағлы дағлар» адлы бир мəгалə дэрч етдирмишди. О бу јазысында Кəлбчəрин əсас «Кəлбчəр - Ағдərə» јолунун ермəни гулдурлары тэрəфиндэн бағланмасындан, чамаатын мин бир əзабла Лачын вə Муров јолу илə кедиб - кəлмəли олмасындан үрək ағрысыјла сөз ачмышды.

Адил Чəмил кет - кедə јакынлашмагда олан мүсibəти дэрк етмишди. Һəмин мəгалəсиндə о јазыр: «Мən јалныз Кəлбчəрə чатандан сонра һисс етдим ки, бу рајон мұһасирə вəзижјетиндəдир. Кəлбчəр əрази е'тибарилə Ермəнистанə эн јакын, Азэрбајчана эн узаг рајондур. Индики вəзижјетдə о, сəрһəd бојунда гала гапысына бəнзəјир, бу «гапы»ны унутмаг, онун даһа да мəһкəмлəндирилмəsi рајгысына галмамаг ағыр нəтичэлərə, дөзүлмəз фəлакəтлərə сəбəб ола билэр».

Бу сөзлэр Кəлбчəрин ишғалындан 3 - 4 дөрд ил габаг дејилирди. Бə'зи ағзыкөјчəклэр Кəлбчəрин вə башга гачгын рајонларын зијалыларынын гынајыб дејирлэр ки, нијə вахтында өз сəсинизи учалтмырдыныз? Биз вахтында сəсиймизи чох учалтдыг, мəтбуатда һарај гопартдыг. Лакин сəсиймизə һај верən тапылмады.

Һамы тəһлүкəнин күндən - күнə артдығынын һисс едирди. Дөвлəт тэрəфиндэн Кəлбчəрə «көздən, көнүлдən ираг» бир јер кими бахылмасы əһалинин һағлы наразылығына сəбəб олурду. Вəзижјети јүнкүллəшдирмək үчүн һərəмиз бир чох тəдбирə эл атырдыг. Каһ достлара мұрачиəт едиб

рајона јардым етмәсини арзулајыр, каһ кәндләрә кедиб әһалијә үрәк - дирәк верирдик. Мән дә үрәјими күндәликләримә бошалдыб вәзијјәти, нараһатлығымы бурада әкс етдирдим. Онлардан јалныз 1992 - чи илә аид күндәлијим вә сонра јаздығым күндәликләрим өзүм-дәдир. Бурадакы јазылардан бә'зиләрини һөрмәтли охучулара чатдырмағ истәјирәм.

РАДИО ИЛӘ ЧЫХЫШЫМ

Радиода кениш чыхыш ејләдим,
Гәлбимин сөзүнү елә сөјләдим.
Дедим ваһимәјә дүшмәјин әсла,
Күнү кечирмәјин кәдәрлә, јасла.
Атамыз, бабамыз бу јурдда јатыр,
Ким дашнакдан горхуб елини атыр -,
Һара кедирсә гој галсын орада,
Бир дә бу торпағы салмасын јада.
Евини апарыб бурда ишләјән,
Елин әмәјини гурд кими јејән,
Кимдирсә говулсун вәзифәсиндән,
Буну чох тәкидлә сөјләјирәм мән.
Мүдафиә иши көрмәлијик биз,
Бах, буна диггәти вермәлијик биз.
Колхозлар ләғв олсун тә'чили кәрәк,
Торпағы бечәрән кәндлијә верәк.
Бу јолла еһтијач галхар арадан,
Кечикдирмәк олмаз бу иши бир ан.
Зүлмәт ичиндәдир јолсуз Кәлбәчәр,
Һөкумәтдән тәләб етмәсәк әкәр,
Бизим һајымыза јетән тапылмаз,
Чыхышым дүз чәкди саатдан бир аз.

Күндәлик № 2
9/111- 92, сәһ. 11

ХОЧАЛЫ ДӘРДИ

Һеч јадымдан чыхмыр Хочалы дәрди,
Дүнјанын ән алчаг дашнак намәрди,
Күвәниб руслара, мүдһиш силаһа,

Мин вәһшилик едиб батыб кунәһа.
Ијирми алтысы, феврал ајында,
Рус ордусу дурду дашнак тајында,
Һәдсиз вәһшиликлә халгы гырдылар,
Кезәл Хочалыја од да вурдулар.
Үрәк дөзә билмир бу ағыр дәрдә,
Тарих бу гисасы гојармы јердә? . . .

Күндәлик № 2, 1992
10/ 111 - 92, сәһ. 12

ШӘҺИД БАЛАЛАР, БӨЈҮК БӘЛАЛАР

Кәлбәчәрин гәм дастанынын ән гәмли сәһифәси 7 - 14
јашлы 8 нәфәр оғлан ушағынын шәһид олмасы илә јазыл-
ды. Ағдәрә рајонунун Чапар кәндиндә јашајан ермәниләр
Кәлбәчәрин Ағдабан кәнди илә гоншу иди. Дағлыг Гара-
бағын Ханкәндиндә әмәлини азымыш гулдурлар Дәдә
Шәмширин кәнди Ағдабана һүчум етмәк үчүн Чапар
кәндинә чәмләширдиләр. Онлар Ағдабан чамаатына ра-
һатлыг вермирдиләр. Мешәләрдә чобан - нахырчылар
һүчум едиб мал - гараны әлләриндән алмаға чәһд едир-
диләр. О заман ағдабанлылар 6 нәфәр ермәни гулдуруну
тутуб Кәлбәчәр полисинә тәһвил вердиләр. Лакин гондар-
ма Дағлыг Гарабағын тәшкилат комитәсинин сәдри А.
Волски Кәлбәчәрә вертолјот көндәриб гулдурлары куја
чәзаландырмағ үчүн Ханкәндинә апармағы гәрарлашдыр-
ды. Вертолјот Кәлбәчәр стадионуна енди. Бурада ушаглар
ојнашырды. Гулдурлары вертолјота миндирдиләр. Вер-
толјот һаваја галханда бирдән ениб ојнашан ушаглары
пәрләри илә доғрады. Бу фачиә бүтүн Кәлбәчәр рајонуну
сарсытды. Ашағыда адлары чәкилән көрпә балалар ган-
ларына гәлтан едилдиләр.

Азәр Закир оғлу Оручов

Бу дәрдә гәдәр јохду,
Бу бојда кәдәр јохду.
Једди ил өмүр сүрдү,
Шәһиддир, Азәр јохду.

Анар Гардашхан оғлу Валеһов

Биләнләр анар, кәлмәз,
Анасы јанар, кәлмәз.
Једдичә ил јашады,
Ғајыдыб Анар кәлмәз.

Бәхтијар Рәһим оғлу Хәлилов

Бәхти кәм, бәхти јары,
Олмады бәхти јары.
Көчдү он бир јашында
Кәлбәчәр Бәхтијары.

Намиг Мөһәммәд оғлу Әскәров

Чатды он дөрд јашына,
Бәла кәлди башына.
Бах, Намигин дәрдинә
Сел олан көз јашына.

Разим Тофиг оғлу Салманов

Учду дивар, һим јохду,
Чалмаға саз, сим јохду.
Сәккиз ил өмүр сүрдү,
Балача Разим јохду.

Саһиб Солтан оғлу Мәммәдов

Торпаға ахды ганы,
Көрпә шәһиди таны?
Беш бачы гардашыјды,
Он јашлы Саһиб һаны?

Сәхавәт Дәмир оғлу Әскәров

Оху тез даша дәјди,
Һәјат ачыды, зәјди.
Он дөрд јашлы Сәхавәт
Ата гәддини әјди.

Чаһид Телман оглу Ибишов

Ел - оба шаһид олду,
Бир гурбан Чаһид олду.
Чатмамыш он јашына,
Вәтәндә шәһид олду.

Сонралар мә'лум олду ки, 8 нәфәр ушағы ганына гәлтан едән чаниләрә «көзүн үстә гашын вар» дејән олмамышды. Бу хәбәр кәлбәчәрлиләрин гәзәбини сел кими чошдурмушду. Онлар бу барәдә чохла е'тираз телеграмлары көндәрдиләр. Лакин «дәјирман билдијини едир, чачхач исә башыны ағрыдырды».

Кәлбәчәрлиләрин әлачы она галды ки, шәһид балаларын хатирә комплексини јаратдылар. Јарашыглы дашларла тикилән бу хатирә абидәси мәктәблиләрин тез - тез зијарәт етдикләри мүгәддәс бир јерә чеврилди.

Бир - биринин далынча хошакәлмәз һадисәләр баш версә дә, ермәни гулдурлары чамаатын мал - гарасыны ерүшләрдән зорла алыб апарса да, һүчум горхусу күндән - күнә артса да бүтүн бунлар чавабдәһ шәхсләри нараһат етмирди. Чамаат дәстә - дәстә рајон мәркәзинә кәлиб силаһ тәләб едирди. Ағдамдан кәлән електрик хәттини ермәни азғынлары кәсдијинә көрә һеч олмаса рајона нефт кәтирилмәсини диләјирдиләр. Еһтијач учбатындан рајондан кедәнләрин гаршысыны алмаг үчүн гәти тәдбирләр көрүлмәсини лазым билирдиләр. Верилән вә'дләр јеринә јетирилмирди. Бунлар истәр - истәмәз әһалинин әһвал - руһијјәсинә мәнфи тәсир көстәрирди.

Аиләсини доландыра билмәјән бә'зи адамлар рајондан кетмәк мәчбуријјәтиндә галырдылар. Чамаат беләләрини гынаса да, әслиндә рајону тәрк етмәјә онлары еһтијач вадар едирди вә ағлаја - ағлаја һара исә јола дүшүрдүләр. Чамаата гајғы унутулмушду. «Башлы, башыны сахласын» дөврү јаранмышды.

Кәлбәчәрин мүдафиәсинин зәиф олдуғундан нараһат оланлар чох иди. Бақыда јашајан кәлбәчәрли зијалылар тез - тез рајона кәлирдиләр. Онлар имканлары дахилиндә орду һиссәләринә јардым кәтирирдиләр, һәрби көзәтчи мәнтәгәләринә кедиб әскәрләри руһландырмаға чалышырдылар. Бу зијалылардан бири дә «Азәрнәшр»ин баш редактору, инди милләт вәкили Әлвәсәт Ағаларов иди. О,

нәинки тез - тез Кәлбәчәрә кәлирди, һәтта Кәлбәчәр дәр-
дини гәзетләрдә дәрч етдирдији мөгаләләри илә башда
отуранлара чатдырырды.

АҒДАБАН ФАЧИӘСИ

Һәр шејдән әввәл ону демәк ләзымдыр ки, 1992 - чи ил
апрел ајынын 8 - дә баш верән Ағдабан фачиәсиндән рес-
публика әһалиси ләзымынча хәбәрдар едилмәди. Баш ве-
рән ганлы һадисәләр дүнја ичтимаијјәтинә чатдырылма-
ды. Фачиәнин сәбәбләринин үстү өрт - басдыр едилди.
Күнаһкарлар чәзаландырылмады. Радио вә телевизија ја-
лан мә'луматлар јайды.

Ағдабан фачиәсинин баш верә биләчәји габагчадан мә'-
лум иди. Чүнки бизим «вурикидләр» рајон мәркәзиндән 40
км узаглыгыда олан Ағдабан кәндинә кедиб орадан Ағдәрә
рајонунун Чапар кәндинә доғру градларла, топларла
мәрми атырдылар. Бу мәрмиләр әкин саһәләринә, өрүш-
ләрә кедиб дүшүрдү. Ермәни гулдурлары исә Чапар кән-
динә чәмләшиб Ағдабан кәндинә һүчума һазырлашырды-
лар. Чапар кәндиндән чыхан јеканә дар машын јолуну би-
зимкиләр әмәлли - башлы миналамышдылар. Һәтта Ағда-
бана едилән һүчумдан бир нечә күн әввәл кәндин нахыр-
чылары мешәдә ики нәфәр таныдыглары ермәнини тут-
мушдулар. Онлар хәбәр вермишдиләр ки, башга јерләр-
дән «саггаллылар» кәлиб Чапара топланмышлар вә Ағда-
бана һүчум етмәји планлашдырырлар. Ағдабанлылар бу
хәбәри рајона чатдырдылар. «Ермәниләр чәсарәт едиб
бизә һүчум етмәзләр» чавабыны алдылар.

Ағдабан кәндиндә һеч кәсә табә олмајан, јалныз, Мүда-
фиә Назирлијинин сәрәнчамында олан бир дәстә /75 нә-
фәр/ силаһлы адамлар варды. Онлар Мүдафиә Назирли-
јиндән һәр ај бир кисә пул алырдылар. Әслиндә бу силаһ-
лы дәстәнин бир чоху аран рајонларындан һарданса әлдә
етдикләри гојун сүрүләринә кешик чәкирдиләр.

Бир - биринә гарышмыш Ағдабан вә Чајговушан кәнд-
ләриндә Халг Чәбһәсиндән олан силаһлы көнүллүләр дә
«мәнәм», «мәнәм» дејирдиләр.

Бу гәдәр гүввәләрин Ағдабанда олмасына бахмајарат
мүәммалы һадисәләр баш верди.

1992 - чи ил мајын 7 - дә Чапар кәндинә һүчум едәчә-
јик дејә миналары јолдан тәмизләдиләр. Булдозерлә јолу

һамарлајыб ишлэк һала салдылар. Һәмин күн Мүдафиә Назирлијинә бирбаша табе олан «икидләр» јоха чыхдылар.

1992 - чи ил апрел ајынын 8 - нә кечән кечә Ағдабан јалындакы көзәтчи мәнтәгәсинә кешик чәкәнләр орада көрүнмәдиләр. Јалныз 3 нәфәр мәктәбли ушағы бурада јатыртдылар.

Шүбһәсиз ки, хәјанәт јолу илә бүтүн бунлар Чапар кәндиңә чәмләшән «бојевик»ләрлә сөвдәләшмә нәтичәсиндә баш вермишди.

Ајын 8 - дә сәһәрә јахын ермәни гулдурлары һеч бир мугавимәт көрмәдән Ағдабан јалындакы көзәтчи мәнтәгәсинә галхыб, бурада «кешик чәкән» 3 нәфәр ушағы гәтлә јетирдиләр. Оялар кәндиң үст јанындакы бәнд - бәрәләрә долуб сәһәр саат 6 - да силаһларла нәрилти гопармаға башладылар. Гәфил јухудан галхан кәнд чамааты чаш баш галды.

Ону да дејәк ки, ермәни гарәтчиләри планлы сурәтдә һәрәкәт едирдиләр. Мәсәлән, евләри кимләр гарәт едәчәк, мал - гараны кимләр апарачаг, нечә нәфәри кимләр әсир көтүрәчәк, мугавимәт көстәрәнләри кимләр гәтлә јетирәчәк - әввәлчәдән мугәјјәнләшдирилмишди. Һәмин адамлар да һүчум едәчәк дејүшчүләрин арасында имиш.

ҺАШИЈӘ. Мә'лум олдуғу кими 1993 - чү ил март ајынын 27 -дә ермәни фитнәкарлары јенә дә Кәлбәчәрә һүчуму Ағдабандан башладылар. Мартын 25 - 26 - да һәмин јод јенә дә «бизимкиләр» тәрәфиндән тәмизләнди. Ермәниләр һеч бир мугавимәт көрмәдән Ағдабана һүчум едиб, ону икинчи дәфә виранәјә дөндәрдиләр. Беләликлә, 1992 - чи илдәки хәјанәтә охшар хәјанәт 1993 - чү илдә јенидән Ағдабанда баш верди.

Бәли, Ағдабан кәнди мугасирәјә алынмышды. Чәбһәчиләр дә кәнди тәрк етмишдиләр.

Белә бир вәзијјәтдә 1992 - чи ил апрел ајынын 8 - дә Ағдәрә рајонунун Чапар кәнди истигамәтиндән Дәдә Шәмширин кәнди Чајговушан вә Ағдабан кәндләринә ермәни гузгунлары һүчума кечди. Вәһшиләр тәрәфиндән 39 адам өлдүрүлдү, кәнд евләринин әксәријјәти јандырылды вә гарәт едилди. Ашыг Шәмширин еви вә зәнкин архиви од вурулуб күлә дөндәрилди. Азгынлашмыш ермәниләр бу көрүнмәмиш вәһшилији едиб кедәндән 2 - 3 саат сонра «орду һиссәләри» вә Халг Чәбһәси көнүллүләри Ағдабан

кәндинә кетдиләр вә бир ермәнинин дә үзүнү көрмәдиләр. Лакин Бакыдан телевизија мә'лумат верди ки, Халг Чәб-һәси үзвләринин рәшадәти нәтичәсиндә ермәниләр бөјүк теләфата уградылыб Агдабандан говулмушлар. Бах, белә ағ јаланлар, бош јерә өјүнүб дөшә дөјмәк сонралар да адәт шәклини алды.

Агдабан фақиәси Кәлбәчәрин гәм дастанынын ән кә-дәрли сәһифәсинә чеврилди.

Агдабан гырғынын сәһәриси - апрел ајынын 9 - да ча-маат һәр јердән рајон мәркәзинә топлашды. Халгын ира-дәсијлә «Кәлбәчәрин мүдафиәсинә фөвгәл'адә јардым ко-митәси» јарадылды. Чамаатын гәти теләби илә бу коми-тәјә рәһбәрлик етмәк бу сәтирләри јазана тапшырылды. Комитә гыса мүддәт әрзиндә бөјүк тәдбирләр һәјата ке-чирди. Ордуја көмәк хејли артырылды. Әһалидә мүдафиә олуначағына үмид јаранды. Рајон әһалисинин чидди тә'-киди илә Кәлбәчәрә көндәрилән полковник/инди кене-рал/ Заур Рзајев бригада командири вә һәрби комендант тә'јин едилди. Бу тәдбирләр чамаатын гырылмагда олан инамыны хејли мөһкәмләндирди.

Аз сонра фәлакәтли һадисәләр баш верди. Шуша 1992 - чи ил мај ајынын әввәлләриндә дүшмәнә тәһвил верилди. Мајын 8 - дә Лачын шәһәринә мәрми јағдырылды. Гәри-бәдир, һәмин дөврдә Бакынын Шуша вә Лачынла телефон әлағәси кәсилмишди. Бакыдан зәнк вуруб Шушада вә Ла-чында нә баш вердијини Кәлбәчәрдән хәбәр алырдылар. Бизә хәбәр чатды ки, Лачында ачлыг баш вериб.

Биз Кәлбәчәрдә бир јүк машынына әрзаг јығыб, ики миник машыны илә мајын 11 - дә /1992 - чи ил/ Лачына јола дүшдүк. Лачынын Лоло Вағыр кәндиндән Лачын шә-һәринә гәдәр олан 65 км - лик јолларда дәһшәтли һадисә-ләрин шаһиди олдуг. Сејрәк гар јағырды. Әтраф кәндлә-рин чамааты үзү Лачына доғру горху вә һәјәчан ичәри-синдә аддымлајырды. Гары-гочалар ајағјалын јол кедир-диләр. Сифәтләриндән гәм, кәдәр охунурду. Биз тез - тез машынлардан дүшүб сорушурдуг: - Нијә вә һара гачыр-сыныз? һамы чијинләрини чәкирди. Сојуға дөзә билмәјән ушаглар фәрјад гопарырдылар. Аналарын сызылтысы үрәк көјнәдирди. Тәхрибат, тарих боју дүшмәнә баш әј-мәјән мәғрур Лачын елини јериндән јаман ојнатмышды. Нәһајәт, Лачына чатдыг. Рајон рәһбәрләрини Тәһлүкә-

сизлик Назирлијинин рајон шө'бәсинин бинасында тап-
дыг. Тә'кидлә сорушдуг:

- Нијә чамаатын гаршысына чыхмырсыныз? Нијә
онлары кери гајтармырсыныз?

Бизә билдирдиләр ки, артыг кечдир. Чамааты кери
гајтармаг истәсәк, бәjlәр бизә диван тутар. Рајкомун
бинасыны бир нечә дөфә күлләјә тутублар. Ёјрәндик ки,
Лачында кифајет гәдәр ун вар, амма черәкханада ишләјән
гадынлар рајондан чыхарылдығына көрә черәк биширән
јохду. Бакы илә телефон әлагәси кәсилиб. Сәһбәт
әснасында телефон ачылды. Рајон рәһбәри Х. Мәммәдов
Бакы илә данышды вә чох кәскин шакилдә билдирди ки,
чох чидди вә тә'чили тәдбирләр көрүлмәсә Лачындан
әлинизи үзүн. Орду һиссәләри Лачыны тәрк едир.
«Көнүллүләр» сөзә бахмырлар. Чамаатын арасында тәх-
рибат апарырлар. Һараданса рајона әһалини көчүрмәк
үчүн машынлар кәлир.

Вәзијјәт дөзүлмәз дәрәчәдә ағыр иди. Кечә Кәлбәчәрә
гајытмалы олдуг. Бир нечә күндән сонра Кәлбәчәр тәрәфә
јахын олан Лачын кәндләринин көч карваны Кәлбәчәр
әразисиндән гарлы - боранлы Муров дағына доғру јөн ал-
ды. Бир тәрәфдән Көјчә маһалынын, бир јандан Лачынын
гулдурлар әлине кечмәси, Ермәнистанла Дағлыг Гараба-
ғын арасында тәк галмасы Кәлбәчәрин кәләчәк фәлакәтли
күнләрини хәбәр верирди. Азәрбајчанын «башбиләнләри»
исә өз сојуг мүнәсибәти вә лагәјд һәрәкәтләри илә бу фә-
лакәти даһа да јахынлашдырырдылар.

Әслиндә һазырланмыш чиркин ссенари нәтичәсиндә
Лачынла бирликдә Кәлбәчәр дә һәммин вахт дүшмәнә ве-
рилмәли иди. Кәлбәчәрин о заман әлдән кетмәмәсинин бир
нечә мүнһум сәбәби олду: Лачынын һәр бир кәндиңә
республиканын әксәр рајонларындан онларла көч машы-
ны јола салындыгда /бу мәсәлә инди дә үстүөртүлү га-
лыр/ Кәлбәчәрә дә Кәнчә - Ханлар - Муров истигамәтилә
сајсыз - һесабсыз көч машынлары көндәрилмишди. Һәтта
бу машынларын бир нечәси Кәлбәчәрин кәндләринә чат-
мышды.

Бу көч машынларынын Кәлбәчәрә доғру кетмәсиндән о
заман Кәнчәдә полис рәиси ишләјән, инди республиканын
Баш прокурору Елдар Һәсәнов хәбәр тутдугда дәнһәтә
кәлир. О, бир ан да вахт итирмәјиб јоллары кәсдирир вә
Кәлбәчәри көчүрмәјә кедән машынлары кери гајтармаға

наил олур. О, районла да элагә сахлајыб, ора кедән көч машинларыны кери гайтармагы һәрби гәраркаһдан хаһиш едир.

Кәлбәчәрдән көч апаран машинлар кизли јолларла Муров јолуна чатыб орада дајанан көзәтчи мәнтәгәсинин полис вә һәрбчиләрини пулла әлә алыб, кечиб кедирдиләр. Биз бундан хәбәр тутуб кечә - күндүз јатмајыб көч машинларына имкан вермирдик. Ону да республика ичти-маийјәти билмәлиди ки, Елдар Һәсәнов тәкчә Кәлбәчәрин јох, Хочалынын, Агдамын, Коранбојун вә башга районларын да мүдафиәсинин мөһкәмләндирилмәсинә санбаллы көмәк көстәрирди. Бир сөзлә о, вахтынын чохуну Азәрбајчанын сәрһәд районларынын ермәни гулдурларындан горунмасына сәрф едирди. Буну һәммин районларын рәһбәрләри вә гәдирбилән инсанлары инди дә е'тираф едирләр. Көрүнүр, онун бу нәчиб һәрәкәтләри бә'зи бәдхәһларын хошуна кәлмирди. Буна көрә дә онлара вәзифә күрсүсүнә галхмаг үчүн районлары дүшмәнә бәхшиш етмәјә имкан вермәјән Елдар Һәсәнову Кәнчәдән узаглашдырмаг лазым иди. Белә дә етдиләр. Е. Һәсәновун Кәнчәнин полис рәислијиндән чыхарылмасы биринчи нөвбәдә Кәлбәчәрин сатылмасыны асанлашдырды.

Кәлбәчәрә јени тә'јин олунмуш һәрби комендант полковник Заур Рзајев орду һиссәләрини бирләшдирмәјә сә'ј көстәрирди. Әскәрләр арасында интизамы мөһкәмләндирмәјә чалышырды. Бунун нәтичәсиндә уғурлу гәләбәләр газанылды. Ағдәрәнин бир чох кәндләри азад едилди. З. Рзајев гәраркаһы Кәлбәчәрин 50 километрлијиндә олан вә ермәниләрдән азад едилән Көрпү/Вагауз/ дејилән јерә көчүрдү. Бу о демәк иди ки, Дағлыг Гарабагдан Кәлбәчәрә едилә биләчәк илк һүчүм истигамәтинин әсас јолу кәсилди. Бу чох дүзкүн тәдбир олса да, һеч арадан 10 күн кечмәмиш Мүдафиә Назиринин хусуси әмри илә Орду гәраркаһы бурадан көтүрүлүб, бу јердән 130 км узагда олан Лачын рајону әразисинә көчүрүлдү. Башга рајонлардан олан әскәр вә забитләр Кәлбәчәрдән чыхарылдылар. Көзәтчи мәнтәгәләринә јерли вә һеч бир тәчрүбәси олмајан әскәрләр тә'јин олунду, Заур Рзајев исә Лачын әразисинә көндәрилди. Бундан сонра һәрби көзәтчи мәнтәгәләри сәрһәдлә јахын стратежи әһәмијјәтли јерләрдә јерләшдирилмәк әвәзинә дәрәләрдә, сәрһәддән узаг далда - бу-чагларда тәшкил олунду. Ордуда интизамсызлыг јаранды.

Көзөтчү мөнтөгөлөрүнө командирлөр рүшвөтлө тә'јин олунду. Бу командирлөр исә әскәрләри ајларла евләринә бурахыб онлара чатасы әмәк һаггларыны алыб чибләринә гојурдулар. Әскәрләрә һәрби тә'лимләр формал кечирилди. Мүасир силаһлардан истифадә гәјдасы өјрәдилмирди. Һамы баша дүшүрдү ки, белә вәзијјәт һөкм сүрдүјү јердә һеч бир үрәкачан нәтичә олмаз. Јухарыда отураклар Кәлбәчәр кими чох мүһүм бир стратеги мөнтөгәјә - Азәрбајчанын тәләји үчүн сон дәрәчә әһәмијјәти олан рајона кәлиб - кетмирдиләр. Вәзијјәтин күндән - күнә ағырлашдығыны ја дәрк етмирдиләр, ја да гулагардына вурурдулар. Рајонда тәшкил олунмуш «Мүдафиә гәраркаһы» чүзи дә олсун мүдафиә тәдбири һәјата кечирмирди. Чәмаат бу башабәлә «гәраркаһын» фәалијјәтсизлијиндән һиддәтләнирди. Әһалидә үмидсизлик вә инамсызлыг јаранырды. Онлар дәриндән дәрк едирдиләр ки, белә вәзијјәтлө һеч бир мүдафиәдән вә гәләбәдән сөз кедә билмәз. Ордуја јазыг - јузугларын ушаглары кәндәрилирди. 100 нәфәр чағырышчы әвәзинә һәрби комиссарлыг 1000 нәфәр чағырырды. Ајдын мәсәлә иди ки, јердә галан 900 нәфәрин «чибини кәсиб» евә бурахырдылар.

Бүгүн бунлар әһалини руһдан салырды, онларда үмидсизлик јарадырды. Чәмаат ајдын баша дүшүрдү ки, рајонда мүдафиә гүввәләри јохдур.

Бәли, бу дөзүлмәз вәзијјәтин јаранмасы «Кәлбәчәрин гәм дастаны»нын кәдәрли вә горхулу сәһифәләринә һәкк олунурду.

Рајона раһбәрлик сәриштәсиз вә јерсиз өјүнмәји өзләринә пешә едән адамлара тапшырылмышды. Идарә мүдирләри, колхоз вә совхоз рәһбәрләри, кәнд совети сәдрләри вә башгалары дәјишдирилиб онларын јеринә сүрүчүләр, савады вә бачарығы олмајан адамлар тә'јин едилди. Рајонда башлы - башыналыг һөкм сүрүрдү. Колхоз вә совхозларын әмлакы көз - көрәти дағыдылырды, әмәк интизамы позулмушду. Бунларын һамысы әһалијә мәнфи тә'сир едирди. Онун әлини јердән вә көјдән үзүрдү.

Кәлбәчәрин мәнфур ермәниләрин әлине кечмәси үчүн онлара ачыг фүрсәт мөгамы јарадылырды, сатгынлығын изләри габагчадан көрүнүрдү.

Биз, јухарыда көстәрдик ки, һәрби гәраркаһын Көрпү /Вагауз/ дејилән јердән көтүрүлмәси Даглыг Гарабагдан көзләнилән әсас һүчүм јолуну дүшмәнин үзүнә ачмышды.

Һамы ајдын баша дүшүрдү ки, Кэлбәчәрә Дағлыг Гарабағ тәрәфдән, бир дә Ванкулудан /Вәнкдән/ һүчум ола биләр. Ермәнистан истигамәтдән исә «Гарагаја» дејилән јердән Кэлбәчәрин башынын үстүнү кәсмәк оларды. Бәс, бу јерләрин мүдафиәси нечә иди?

Бу суалларын чавабы хәјанәтин вә саттынлығын мөвчуд олдугуну ачыг - ашкар сүбут едир. Ванкулу ермәниләрин әсл гулдур јувасы иди. Бу кәндә Кэлбәчәр, Тәртәр вә Ағдам тәрәфдән һүчумлар олса да ермәни гулдурларыны бурадан чыхармаг мүмкүн олмады /Албанларын мәшһур Гансазар килсәси бу кәнддәдир/.

Кэлбәчәр истигамәтиндән - Нарынчлар кәндиндән бу кәндә енмәк оларды. Лакин чәтин вә гајалыглардан ибарәт олан јолу јухарыдан биз, ашағыдан ермәниләр партлатмышдылар. Ванкулуја кирмәк мүмкүн олмајандан сонра биз Нарынчлар кәндиндә вә «Ајыдоған» адлы тәпәдә мүдафиә мөвгеләримизи даһа да мөһкәмләндирмәк мәчбуријјетиндә галмышдыг. Чүнки ермәни чәлладлары бурадан бир нечә дәфә һүчум едиб Алагаја адланан кәндимизи јандырмыш, Чырағлы, Зағалар вә Тәзәкәнддән әһалини бир нечә күнлүјә дағлара сығышдырмышдылар. Лакин 1993 - чү илин ғышында Нарынчлардан көзәтчи мән-тәгәсини ләгв етдиләр. Ермәниләр өзләринин вә бизим партлатдығымыз јолу тәмизләјиб ачдылар. Бригада командирі Ә. Гәнизадә вә онун дәмтутанлары буна әһәмијјәт вермәдиләр вә һәмин истигамәтдә һеч бир мүтавимәт гүввәмиз олмады.

Һәмчинин јухарыда адыны чәкдијимиз «Гарагаја» дејилән јерә Ермәнистан тәрәфдән јол чәкмәјә башладылар. Нә һәрбчиләр, нә дә рајон рәһбәрләри бу хәбәри вәчләринә алмадылар.

ҺҮЧУМ ЈАХЫНЛАШСА ДА

Әввәлдә изаһ едилдији кими үч саһибсиз јердән Кэлбәчәрә һүчум көзләнилирди. Буну һамы баша дүшүрдү. Лакин нәдәнсә мәркәз, Мүдафиә Назирлији, онун Кэлбәчәр-дәки зәиф гүввәјә малик олан орду һиссәләри башларынын алтына јастыг гојуб јатырдылар. Рајонда мә'насы олмајан «тәдбирләр» көрүлүрдү. Өмрүндә әлиנә түфәнк алмајан адамлары күчәләрдән, јоллардан тутуб куја чәбһә хәттинә көндәрирдиләр. Елә һәмин ахшам хәбәр кәлирди

ки, ордуја кедән нашы адамлар јолдан гачыб һараса кетмишләр. Бу «сәфәрбәрлијин» һеч бир нәтичәси олмады. Рајонун «мүдафиә гәраркаһы», һәрби бригада командирлији әһали арасында һеч бир иш апармырды. Һеч јердә мүдафиә истәһкамлары бир јана дурсун, ади сәнкәрләр дә јох иди. Тәһлүкәнин јахынлашдығыны ајдын һисс едән чамааты алдадыб инандырмаға чалышырдылар ки, һәр чүр мүдафиә тәдбири көрүлүб, истәсәк Јереваны да кедиб ала биләрик. Кедин ағыр - архајын јериниздә отурун: Һәрби сирләри сизә дејә билмәрик. Бирчә ону билин ки, бизә һеч Америка да бата билмәз.

Әлбәттә, бу сөзләрин һамысы бош чәфәнкијатлар иди. Әһали ачыг - ашкар дејирди ки, Кәлбәчәри сатыблар, хә-јанәткарлар вә сатгынлар өз ишләрини көрүбләр. Һәгигәти дејәнләрин башына ојун ачырдылар. Јахынлашан һүчума һәм бригада командири Ә. Гәнизадә, һәм дә рајон рәһбәрлији көз јумурду. Чүнки Кәлбәчәр ермәни гулдурларына верилмәли вә әһалиси ғырылмалыјды. Белә олма-сајды һеч олмаса һүчум башлананда чамаатын көчүрүл-мәсинә чүзи дә олса бир көмәк көстәриләрди. Бир хәстәјә, әлсиз - ајагсыза, шикәстә, ғырыја - гочаја машын ајрыларды. Инсаф, мүрвәт јаддан чыхды, верилән вә'дләр бүс-бүтүн унудулду, зүлм әршә бүләнд олду, мөрд вә икид бир чамааты гова - гова намөрдә дөндөрдиләр.

КҮНДӘЛИКДӘН СӘТИРЛӘР

Мән, отуз беш илдән бәри ше'рлә күндәлик јазырдым. Гәләмә алдығым гошмалар, кәрајлылар, тәчнисләр, додаг-дәјмәз, әввәл - ахыр, төрәмә ше'рләр, поемалар, нәләр, нәләр . . . бу күндәликләрдә иди. Бу күндәликләрдән ики илә аид оланы /бири 1992 -чи ил/ Бакыда оғлумда иди. 1988 - чи илдә гондарма Гарабағ проблеми мејдана чы-хандан баш верән бүтүн һадисәләр өз әксини күндәлик-ләримдә тапырды. Бу күндәликләри һәммин дөврүн сал-намәләри һесаб етмәк оларды. Мин - мин тәәссүфләр ол-сун ки, өмрүмүн јадикары вә мә'насы олан бу күндәлик-ләрим дә гузгунларын чајнағына кечди.

НӘҲАЈӘТ, АҒЫР ХӘЈАНӘТ,

НАНКОР ГОНШУЛАРА ЈАРАТДЫ ФҮРСӘТ

Нәһәјәт, ермәни ишғалчылары ады чәкилән үч јердән - Көрпүдән/Вагаусдан/, Ванкулудан/Вәнкдән/ вә «Гарагаја» истигамәтиндән Кәлбәчәрә 1993 - чү ил мартын 27 - дә һүчум етдиләр. Беләликлә, сатгынлыға вә хәјанәтә шүбһә јери галмады.

Ону да гејд етмәк лазымдыр ки, бу һүчумдан бир аз габаг мүдафиә мәнтәгәләриндән машынлар вә расија-лар/данышыг - рабитә апаратлары/ јыгышдырылыб кери алынмышды. Һүчумдан бир күн габаг мартын 26 - да Мүдафиә Назирлији Лачында олан орду һиссәләринә әмр вермишди ки, мөвгеләрини тәрк едиб Кәлбәчәр - Муров јолу илә кери гајытсынлар. Һалбүки, Лачын әразисиндәки 3 миндән чох әскәр вә бурадакы силаһларла Кәлбәчәрә һүчум едән аз мигдарда ермәни һәрби гүввәләринин бурнуну асанлыгла овмаг оларды.

Белә бир тәдбирин көрүлмәмәси, ордунун гачырдылмасы, сатгынлыға вә хәјанәтә һеч бир шүбһә јери гојмурду.

ҒАШИЈӘ. Кәлбәчәр - Ағдәрә истигамәтиндә 20 - дән чох кәнд ермәни башкәсәнләриндән тәмизләнмишди. Бу чохлу гурбанлар баһасына мүмкүн олмушду. Лакин мүәмалы шәкилдә бу кәндләрин һамысы бирчә күнүн әрзиндә ермәниләрә верилди. Кәлбәчәрин әсас јолу бағланды. Чамаат дәниз сәвијјәсиндән 3250 метр һүндүр јердән Ханлар рајонуна кечән гарлы - боранлы јолун үмидинә галды.

Кәлбәчәр - Ағдәрә јолу кәсилдикдән сонра һамы анлајырды ки, Кәлбәчәрә һүчум көзләнилип. Рајонун ағсаггаллары вә зијалылары бу барәдә бригада командириңә, рајон рәһбәрләринә һәјәчанла мүрачиәт етдиләр. Һүчум көзләнилән јерләрдә јолларын партладылмасыны тәкид етдиләр. Гочалар, хәстәләр, гадынлар вә ушаглар үчүн машынлары сәфәрбәр едиб еһтијатда сахламағы мәсләһәт көрдүләр.

Лакин һәр дэфә чамааты архајын салыб өзләринин мал - мүлкләрини кизлинчә рајондан чыхартдылар.

Әлләринә фүрсәт кечән нанкор кор гоншуларымыз 1993 - чү ил мартын 27 - дә үч тәрәфдән Кәлбәчәрә һүчүм етдикдә әһали јериндән тәрпәнмәк нијјәтиндә дејилди. Анчаг дүшмәнә һеч бир мүтавимәт көстәрмәдән орду һиссәләри, көзәтчи мәнтәгәләриндәки әскәрләр, онларла бирликдә полис ишчиләринин 97 - 98 фаизи чамаатдан ики күн габаг рајону тәрк етдиләр. Лакин бә'зиләри дә кизләниб чамаат рајондан чыхандан сонра евләри гарәт етмәји гаршыларына мәгсәд гојду.

Ики күн чамаатын јолуну гәсдән кәсдиләр. Әһалинин рајондан чыхмасына имкан вермәдиләр. Неч бир гочаја, хәстәјә, шикәстә, ушаға машын ајырмадылар. Чамаат өз башы һајына галды. Бундан хејли әввәл ади гуш түфәнкәләрини дә әһалинин әлиндән алдыгларына көрә чамаатын дүшмәнә мүтавимәт көстәрмәјә әлачы галмамышды. Зүлм әршә бүләнд олмушду.

Јүк машынларынын сүрүчүләри гоһум - әгрәбаларынын ушагларыны, гочаларыны арадан чыхармаға чан атырдылар. Узагда, хүсусән Тутгучај дәрәсиндә олан кәндләрин чохунун һәлә гачагачдан хәбәри јох иди. Республика һөкүмәти кәлбәчәрлиләрин имдадына јетишмәк барәдә фикирләшмирди. Гәрибәдир, Лачын рајону 1992 - чи илдә дүшмәнә вериләркән чамаатын көчмәси үчүн бүтүн кәндләрә республиканын һәр јериндән машынлар көндәрилдији һалда, Кәлбәчәрә бирчә машын да јола салынмады. Көрүнүр, чәтин Муров јолунун үмидинә галан кәлбәчәрлиләрин гырдырылмасы гаршыја мәгсәд гојулмушду.

Рајонла рабитә әлагәси кәсилсә дә ичра һакимијјәти башчысынын отағындакы бирбаша телефонла Бакыјла данышмаг олурду. Бакыјла данышыглардан сонра да көмәк барәдә вә'д верилсә дә, һәр чүр гүввә көндәриләчәји билдирилсә дә әһали јенә дә алдадылды. Сонра ајдын олду ки, мүдафиә назири Дадаш Рзајев хәстәләниб ишә чыхмыр. Әлкә рәһбәрләри исә ачыг - ашкар Кәлбәчәрә јардым етмәк фикриндә дејилдиләр.

Чамаат рајон мәркәзиндән вә кәндләрдән атла, уагла, пијада, шәләли, сүрүнә - сүрүнә Муров дағына сары ирәлиләјирди. Бу мүдһиш мәнзәрәни гәләмә алмаг гејри - мүмкүндүр. Аһ - налә сәсиндән адамын башынын түкү үрпәширди. Көзләрдән гәм сели ахырды. Кишиләр хәчәләтдән башларыны дикәлдиб адамын үзүнә баха билмир-

диләр. Чаванлар санки илан кими гыврылырдылар. Шахталы хавада онларын алнындан санки, хэчалэт тәри ахырды. Кәлинләр гәзәбини кизләдә билмәжиб әрләрини данлајырдылар:

- Нијә гачырсыныз? Бирчә гашыг ганыныздан горхурсунуз? Бу ушаглары сахласан мән гајыдыб дашла, јабајла бир нечә алчагы өлдүрә билмәсәм, киши гызы дејиләм.

Белә сөzlәр, белә нидалар чох ешидилирди. Чамаат башчылыг едәнләрин сатгынлығындан түкәнмәз нифрәтлә сөз салырды.

Муров дагыны ашыб керижә гајыдан машынлар јолла кедән машынларла растлашанда јол тамамилә бағланырды. Јахуд азачыг палчыг јол күрүнмәдијинә көрә машынлар һәрәкәт едә билмәжиб 5 - 6 саат дајанмалы олурду. Һалбуки рајонда истәнилән гәдәр бычаглы булдозерләр варды. Рајон рәһбәрләринин һеч нәјә гадир олмадыглары дәрһал көзә чарпырды. Рајонун вечсиз бир мүдафиә гәраркаһы јарадылмышды. Һадисәләрин кедиши көстәрди ки, бу ады вар, өзү јох гәраркаһ чамаат үчүн һеч бир шеј етмәди, чүнки она кимләр рәһбәрлик едирди?

Артыг даг јериндән ојанмышды. Кәлбәчәр чамааты јурд - јувасыны тәрк едирди. Бу дәһшәтли һадисә адамын бағрыны јарырды. Мәним дә үрәјим дөзмүрдү. Гәлбимин одуну кағыз үстүнә төкүрдүм. Әлимдәки ағ дәфтәр долмаг үзрәјди. Һеч билмирдим нә јазырам. О мүсибәтли күнләрин ачы хатирәси кими, һәмин јазыларын бир нечәсини бу китаба әлавә едирәм.

КӘЛБӘЧӘР ГАЧГЫНЛАРЫ

Аман аллаһ, бу нә күндүр ел чәкир,
Ел-обамыз өз јурдундан әл чәкир.
Муров дағы, бах елин көз јашына,
Дашларыны јағдыр дүшмән башына.

БИЛМИРИК

Дүнәндән чыхмышыг уғурсуз јола,
Һәлә дә Мурову аша билмирик.
Бир көмәк кәлмәди гајыдаг дала,
Охумуз дәјибди даша, билмирик.

Олмушуг додагы гәмдән бүзүлән,
Түк олан үмиддән әли үзүлән.

Сел олуб көзлөрдөн үзө сүзүлөн,
Нејнәјек селләнән јаша, билмирик.

Дөзмөз дағын ели аран јериндө,
Күл нечө таб едәр шоран јериндө?
Дәрдимиз кизләниб көјдән дәриндө,
Түнд зәһәр гатылыб аша, билмирик.

Фәрг јохдур дашмакла бу игтидара,
Бизи хәјанәтлә чәкирләр дара.
Шамиләм, үз тутуб кедирик һара?
Нәләр кәләчәкдир баша, билмирик.

Муров јолу, 02.04 - 1993

Бир икид елин јурд - јувасыны тәрк етмәсинә инанмаг
истәмирдим. Һәрдән белә күман едирдим ки, јәгин јуху
көрүрәм. Көзләrimi овхалајырдым. Хәјаллар мәни дара
чәкирди. Фикримдә дағы арана, араны даға апарырдым.
Бунун бир көмәји олмурду.

Кәлбәчәр чамааты кедирди. Кечән ил ел - обаны кери
гајтардығымызы хатырлајырдым. Бәс инди нијә чамааты
кери гајтара билмирик. Хәјаллар мәни јорду. Бир гар јы-
ғынынын үстә отуруб ашағыдакылары гараламаға башла-
дым.

КӘЛБӘЧӘР

Мәгрур елин - обан гачар гојнундан,
Бу нә кедиш, бу нә јолду, Кәлбәчәр?
Матам хәјанәтин белә ојнундан,
Јана дүшән бу нә голду, Кәлбәчәр?

Орду гачыб рүсвај етди өзүнү,
Саттын «бәјләр» бахыб дөјдү көзүнү.
Аналар, кәлинләр чырды үзүнү,
Бачылар сачыны јолду, Кәлбәчәр.

Апара билмәди кәндләр көчүндә,
Көтүрә билмәди кимсә һечин дә.
Гәм, кәдәр селләниб бир ан ичиндә,
Мин - мин үрәкләрә долду, Кәлбәчәр.

Кечән ил ел гачды јолуну кәсдик,
Керијә гәјтарыб олдуг башы дик.
Чохлары бу ишә чыхдылар шәрик,
Дүшмән хәчил олду, солду, Кәлбәчәр.

Инди гајыт демәк чәтиндир, чәтин,
Сәнә лајиг дејил белә гисмәтин.
Дүшмәнләрә галыр бүтүн сәрвәтин,
Дәрдимиз Тәртәрдән болду, Кәлбәчәр.

Бир зәнкин музејим, евим - ешијим,
Галды китабхана, ана бешијим.
Мән ола билмәдим, сән ол кешијим,
Шамилини сағ икән өлдү, Кәлбәчәр.

01.4 - 1993.

Кәлбәчәр

ҲАҶА ЧАҒЫРДЫ

Гамышлы кәндини Халидлә кечдик,
Көјдән башымыза мәрми јағырды.
Даша сығынмағы бир әлач сечдик,
Вәзијјәт ағырдан даһа ағырды.

Биздән башга јохдур бу јолла кедән,
Јохдур чамаата бир көмәк едән.
Јохдур ел - обанын намыны күдән,
«Бәјләр» белимизи бах, белә гырды.

Лачындан да кәлиб орду кечибди,
Полис дә гачмағы һүнәр сечибди.
Игтидар бир елә кәфән бичибди,
Шамил бир Аллаһы һаја чағырды.

01.4 - 1993.

Гамышлы јолу

Биз дөзүрүк Муров, сән дәрде дөзмө,
Ҳәләлик елиндә бир һүнәр кәзмә.
Дүшмән бизә кәлә билмәзди һәдә,
Ујдуг тәхрибата, ујдуг бош вәдә.

Бир - биринә раст кәлән машинлар јолда гапанма јаратдыгларына көрә чамаат ајтла, улагла вә ән азы 95 фаизи пијада гарлы дағлардан ашыб Муров јолуна тәләсирди. Гочалар, хәстәләр, шикәстләр јорулуб шахталы кечәләрдә чөлдә галмалы олурдулар. Онларын бәдәнчә зәиф оланлары јериндәчә донуб өлүрдүләр. Фәрјад вә налә сәсиндән инсанын башынын түкү үрпәширди. Дүшмәнин әлиנә кечмәк истәмирәм дејиб, гадынлар өзләрини гајалардан вә Тәртәр чајына атырдылар. Онлар үрәк көјнәдән бајатылары - бајатыја чалајырдылар.

Әлачы үзүлүб аглайыр ана,
Гоһум-эграбасы гошулүб она.
Башына харанын дашыны салсын,
Гачгынлыг һейфини кимләрдән алсын?

Гар галагынын үстә отуруб гәм дәрјасына гәрг олан бир
гары нәнәнин дилиндән јаздыгларымы олдуғу кими бура
көчүрүрәм.

Дәрд мәни өзәчәкми,
Үрәјим дөзәчәкми?
Илаһи, кәндимиздә,
Ермәни кәзәчәкми?

Худаја, өлдүр мәни,
Ғылынчла бөлдүр мәни,
Демәдим гачгын едиб,
Дүшмәнә күлдүр мәни.

Олмушам бәдһал, гуртар,
Чәнкәлини чал, гуртар.

Гадан алым, эзрајыл
Кэл чанымы ал, гуртар.

- Еһ, мөндө о бөхт һардадыр ки, кэлиб чанымы алыб
эзаб - эзијјөтдөн гуртарасан, - дејиб, гары нәнә имәкләјә -
имәкләјә дағын дөшү илә јухары сүрүнмәјә башлады.

Апрелин бири вә икисиндә Муров јолунда көрдүјүм
үрәк сызылдадан һадисәләр гәләмә алынса мәнә елә кә-
лир ки, мин гәмли дастана сығмаз.

Муров дағына доғру чәликлә чыхан гочалар 10 - 15 ад-
дым атандан сонра дајаныб әлләрини алынларына гојуб
Мурова сары бахыб дәриндән аһ чәкирдиләр. Сонра јол-
ларына давам едәрәк бир нечә аддым атыб үмидсиз -
үмидсиз көзләрини јенә дә Муров дағына зилләјирдиләр.
Муров дағынын јол ашырымына ики - үч суткаја чыха
билмирдиләр. Бу дәһшәтли һадисәләрин шаһиди кими елә
бил үрәјимдән гәләмим васитәсилә ағ кағызын үстүнә һәр
дәгигә ган сүзүлүрдү.

Сөјлө бу нә күндүр Исмајыл киши,
Нәдир Јасәмәнин белә тәшвиши?
Гачгынлыг де күрдә јарашармы һеч?
Бабалар бизимлә барышармы һеч?

КЕДИР ГОЧАЛАР

Мурову, титрэјир бах, ајаг үстә -
Дирәнә - дирәнә чыхыр гочалар.
Кимиси шикәстди, кимиси хәстә,
Сүрүнә - сүрүнә кедир гочалар.

Муров гар, күлөклә чырпыр өзүнү,
Боран гојмур һеч ким ачсын көзүнү.
Палаз - парчасыны, дөшәкүзүнү,
Бүрүнә - бүрүнә кедир гочалар.

Санки әлбир олуб човгунла кәдәр,
Бу дәрд үрәкләрдән чох чәтин кедәр.
Јазыгдан, бәдбәхтдән мискиндән бетәр,
Көрүнә - көрүнә кедир гочалар.

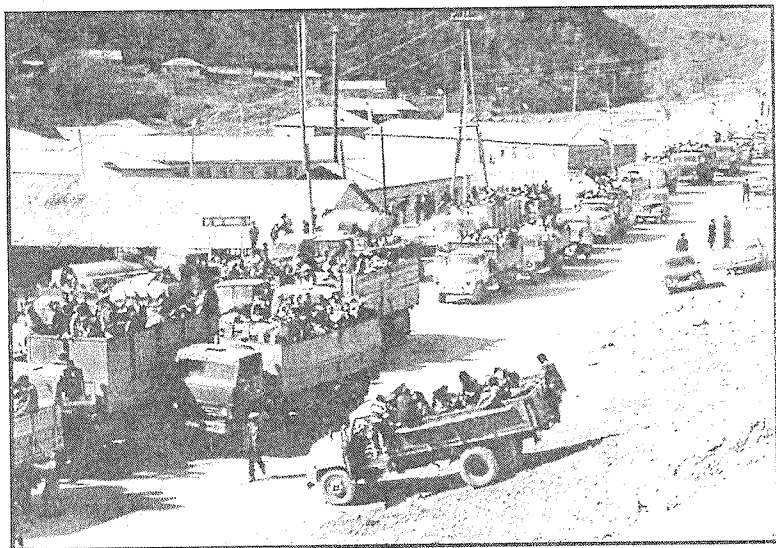
Шамил, табламазлар бу һалларыјла,
Мәни мат гојдулар суалларыјла.
Һәдсиз чашгынлашан хәјалларыјла,
Өлүммү јеринә кедир гочалар?

1993, Муров јолу.

Мән, Кәлбәчәрин мүдриг гочалары, ел агбирчәкләрилә һәмишә үнсийјәтдә олмушдум. 100 јашдан чох јашајан гочалары, 50 илдән чох бир јердә јашајан әр - арвадлары сијаһыја алмышдым. Гәлби фолклор хәзинәси олан нәнәләрдән чохлу бајатылар јазмышдым. Инди гочаларын мискин һалыны көрүб јухарыдакылары јаздыгча кәнд - кәнд кәзиб гочаларла етдијим унудулмаз сәһбәтләри хатырлајырдым.

Човгун аддым атмаға аман вермирди. Беш-алты гадынын чийинләриндәки хурчунун һәр тајында бир ушаг көрүнүрдү. Һәр гадын әлиндә бир бағлама тутмушду. Онлар јолун сәрт јериндә бир дирсәјини дә јерә гојуб даға дырманыб балаларыны хилас етмәјә чәһд көстәрирдиләр. Ушагларын бир нечәси аналарынын чийиндәки хурчунда шахтаја, гар туфанына дөзмәјиб чан вермишди. Јер һәддиндән артыг дон иди. Гәбир газмаг олмазды. Аналарын инадына бахмајараг биз гары јарыб ушаглары онун ичиндә дәфн едирдик. Бирдән даға дырманан бир ананын чий-

ниндеки хурчундан көрпәси јерә дүшүб гарын үстү илә үзүашагы јумаланды. Әлдән дүшмүш, һалы олмајан ана елә бил гартала дөндү, «чан балам, чан» дејиб ашагы сан-ки ганадланыб учду. Ана өзүнү көрпәсинә јетириб ону багрына басды. Гара бата - бата, мисилсиз бир чәсарәтлә, чијәрпарасыны јола чыхарды. Ананын көстәрдији һүнәр ағласыгмаз мө'чүзә иди. Бу гүввә, бу гүдрәт онда нечә јаранды?

Ханлар јолу бу нә «гонаг-гарадыр?»
 Гачгынларын инди јурду һарадыр?
 Бу машинлар сөјлә бурда нејләјир?
 Нијә ели пәрән-пәрән ејләјир?

Муровун башына чатмамыш «Јол еви» дејилән јердә көјдән әләнән гары шиддәтли вә шахталы күләк инсанларын гаршысында кечилмәз чәпәрә дөндәрмишди. Адама елә кәлирди ки, Муров дагы фәрјад гопарыб, јолу бағламаға чәһд едиб гачанлары кери гәјтармаг истәјирди. Шахта гылынч кими инсаны кәсиб, санки «нијә гачырсыныз, гајыдын дүшмәнлә вурушун», дејирди.

Јахын кәндләрин сакинләри бир дәстә бузов вә гузу апарырдылар. Бузовлар вә гузулар јолда дајаныб ирәли

аддым ата билмәјән инсанлары дөврәјә алараг елә бил онлардан имдад диләјирдиләр. Көрпә бузовлар вә гузулар чох зәиф сәслә мөләјәрәк бир - бир јерә јыхылыб өлүрдүләр. Шәхсән, мәни дөврәјә алан 30- а гәдәр гузу 15 - 20 дегигәнин ичәрисиндә мәнв олду. Бу мүдһиш сәһнәни көрәндә инсан өз дәрдини унутмалы олурду.

Мәнә елә кәлир ки, Муров дагында көрдүјүм дәһшәтли һадисәләри өлсәм мәзарда да утуда билмәрәм. Белә күман едирәм ки, гәбримин үстә битәчәк отлар да дил ачыб бу бәлалары кәләчәк нәсилләрә данышачагдыр.

Нечә јадымдан чыхарым ки, бир бојну мирчәмли, сарыкәрә гузу көзүнү көзүмә зилләјиб өлүм ајагында зәиф сәслә мөләјиб мәнән имдад диләјирди. Мән о гузуну галдырыб палтомун алтына салдым. Бир аздан гузу дирчәлди. Әлими јаламаға башлады. Санки бунунла миннәтдарлығыны билдирди. Һәмин гузуну јолда бир сүрүчүјә бағышладым вә јалвардым ки, гојма өлсүн.

Нечә јадымдан чыхарым ки, апрел ајынын 2 - нә кечән кечә өз ата - аналарындан ајры дүшмүш 5 нәфәр гыз ушагынын /онларын бөјүјүнүн 10 јашы вар иди/ бири мәнни јолда таныјыб: - Ој, Шамил мүәллим, - дејә гышгырды. - О бири гызлара үз тутуб деди: - Музејин директору Шамил мүәллимди. Гызлар һамы мәни таныды. Беши дә бојнума сарылыб јалвара - јалвара дејирди:

- Шамил дајы, атамызы, анамызы тап. Ја да бизи өз әливлә өлдүр, гојма ермәнинин әливлә кечәк.

Дөврәмә топлашыб чан верән көрпә гузуларын мәзлум бахышлары бир кино ленти кими тез - тез көзләримин өнүндән кәлиб кечирди. Истәмәдим бу дәрди гәләмә алам. Ики бәнд јаздым, аңчаг керисини давам етдирә билмәдим. Гәһәр мәни боғмаға башлады.

Көрдүјүм кәдәрли, мүдһиш мәнзәрә,
Әјилән гәддимә даһа да әјди.
Бузовлар, гузулар сәрилди јерә,
Көрәсән, бунларын күнаһы нәјди?

Имдад истәјирди көрпәләр һамы,
Нечә даным, дада јетә билмәдик.
Сөндү көзләринин чырағы, шамы,
Борана, човгуна өһтә билмәдик.

Де һара гачырсан гылынчлы Вәли?
Бу мискин һалындан олмушам дәли.
Евин бир сүфрәнин арасыдырмы?
Онун жүз миндән бир парасыдырмы?

Јүзләрлә огул, нәвә вә нәтичә баба вә нәнәләрини белләринә шәлләјиб шахталы, туфанлы һавада ган - тәрә бата - бата дага чыхырдылар. Гоча гары вә кишиләри, хәстә вә шикәстләри палаз парчасынын, мешокун үстүнә узадыб гарлы вә палчыгылы јолла үзүјухары сүрүјүрдүләр. Әсл өлүм - дирим мүбаризәси кедирди. Һамынын үзүндән кәдәр јағырды. Адамлар башларына кәлән бу мүсибәтә инанмаг истәмирдиләр. Гочалар чаванлардан сорушурдулар:

- Ај огул, бәлкә биз јуху көрүрүк? Доғруданмы, јүрд - јувамызы тәрк едиб гачырыг? Бу рүсвајчылыглара дезмәјин, бабаларыныза охшајын. Лә'нәт шејтана дејиб гајыдын, дүшмәнин бурнуну овун. Ахы, биз әлдәдолдурма түфәнклә, дөмир јаба илә, зогал чомагла әсрин әввәлләриндә гудуран ермәни чанаварларынын ајагыны Кәлбәчәр торпагына дәјмәјә гојмадыг. Бәс, сизә нә олду? Нијә оддан төрәјән күлә бәнзәдиниз? Чаванлар чаваб вермәјә бир сөз

тапа билмәйб көзләрини јерә дикәрәк аддымлајырдылар.
Гочалар онлара бахыб башларыны булајырдылар.
Гадынлар кишиләрә јалварырдылар: - Һара кедирик,
кимин гапысына пәнаһ апарырыг? Белә азаб - әзијјәтдән
өлмәк мин дәфә јахшыдыр. Кәлин кери гајыдаг, һеч олма-
са дашла, ағачла һәрәмиз бир гудурмуш дүшмән өлдүрәк,
һејфимизи алаг. Бундан сонра бизи өлдүрсәләр дә гој өл-
дүрсүнләр. Лакин керијә гајытмаг олардымы? Әсла, јох.
Әһали силаһсыз керијә гајытсајды күтләви сурәтдә күллә
- борана тутуларды. Гырғынын сајы - һесабы олмазды.
Кәләчәјә үмид бағламагдан башга өзкә әлач галмамышды.

ДАҒЛАР

Ја гисмәт, гајыдыб көрүшәк бир дә,
Мән дә сизи гојуб кедирәм, дағлар.
Гој торпаг јарылсын, галым бу јердә,
Инан, буну арзу едирәм, дағлар.

Бир олан Аллаһа галыбды әлач,
Бизи дашнаклара гојмасын мөһтач.
Ел гачыр лүт - үрјан, һәм ач - јалавач,
Гәмимлә гәлбими дидирәм, дағлар.

Башыма дүшәјди көјдән гаја, даш,
Елин бу күнүнү көрмәјәјдим каш.
Шамиләм, кедирәм гәлбимдә тәлаш,
Бир Аллаһдан үмид күдүрәм, дағлар.

2.4 -1993. Муров јолу

Чамаат гарын үстә отуруб бир аз јоргунлуғуну алмаг
истәди. Елә бу вахт биздән хејли габагда дајанан аһыл
јашлы бир киши јухарыдакы һүндүр гајанын үстүнә галх-
ды. О, әлини гулағынын дибинә гојуб уча вә јаныглы сәслә
бајаты чәкмәјә башлады.

Әлвида, Дәлидағым,
Дүнјанын ләли, дағым.
Гој сәнә көмәк олсун
Һәзрәти Әли, дағым.

Чан, еј сатылан Вәтән,
Гашы чатылан Вәтән.
Сәнсиз ел - обан олду
Даһа бағры ган, Вәтән.

Отуранлар дөзмәјиб һамы һөнкүртүлә ағлады. Һај - һарај сәси инди дә гулағларымда чинкилдәмәкдәдир.

Доғрудан да бычаг нәинки сүмүјә чатмышды, һәтта сүмүкдән кечмәјә башламышды. Биз «Јол еви» дејилән јердән пар - пијада Муровун јолашырымына доғру галхырдыг. Бирдән 65 - 68 јашында бир гадын кәлиб гаршымда дәли кими ојнамаға башлады. Дедиләр дүнәндән башына һава кәлиб. Данышығыны билмир. Һәр нә десә бәнд олмаг лазым дејил. Гадын ојнаја - ојнаја фырланды, мұвазинәтини сахлаја билмәјиб бир нечә дәфә гарын үстә сәрилди. Галхыб бизә јахынлашыб гаршымызда дајанды. Үзүмүзә бир - бир бахыб бир гәдәр сусду, сонра дилләнди . . . Онун данышығында һеч бир дәлилик әләмәти јох иди. Әввәлчә мәним гаршымда дајаныб деди: - Кәндимиздән бир голу шикәст олан Һүсәјн киши јадына кәлирми?

- Јахшы јадыма кәлир, - дедим.

- Билирсәнми о, Солтан бәјин дәстәсиндә Андроникә гаршы вурушуб гочағлығлар көстәриб, сонра јараланыб шикәст олмушду?

- Билирәм.

- Әкәр билирсәнсә, кечән ил чамаат гачанда нијә көчләрин гаршысыны алмагда һүнәр көстәрдин, амма бу ил нәјә көрә голларыны јана салыб кедирсән? Дүзәлтдијин о көзәл музеји гојуб һара кедирсән? Гајыт, гајыт, зәһмәтинә һејфин кәлсин.

Сонра о, башга бирисинин јанына кедиб ғышғыра - ғышғыра деди:

- Елә билирсән чамаат чәрәји гулағынын дибинә јејир? Бир ај бундан габаг рүшвәт вериб евинин варидатыны һансы рајонаса апармысан. Нә үзлә бу чамаатын арасында кедирсән? Шәрәфсиз! Сәнин кимиләри Кәлбәчәри јериндән ојнатды.

«Дәли»нин дедијиндә зәррә гәдәр дә јалан јох иди. Бу арада үстү чадырла өртүлмүш бир «КАМАЗ» маркалы машин јанымыздан кечирди. Бир нәфәр дә машинын арасынча пијада кедирди. Гадын машины көрән кими аты-

лыб сүрүчүнү јерә доғру дартды. Сүрүчү јерә дүшмәјә мәчбур олду. Гадын чадырын бир ғырағындан дартыб чәк-ди. Машында халча - халы көрүндү. Бизим күчүмүз анчаг гадыны хилас етмәјә чатды .

1993 - чү ил апрел ајынын 2 - дә күнорта Муровда башланан дәһшәтли гар - боран апрелин 3 - нә кечән кечә јаваш - јаваш сәнкимәјә башлады. Көјүн үзүндә тәкәм - сејрәк улдузлар көрүндү. Керидә кизләниб чамаатын вар - јохуну машинлара јүкләјиб апаран «әскәрләримиз» ағына - бозуна бахмадан, сојугдан әл - ајағы донанлары зорла јолдан гарын ичинә атыб өзләринә јол ачырдылар. Кечәјары оларды. «Әскәрләр» долу машинларла Ханлара доғру енәндән сонра биз дә пәј-пијада, гары јара-јара Му-ровун башындан јаваш - јаваш һәрәкәт етмәјә башладыг.

Бах гочанын үзүндәки кәдәрә,
Нечә дөзүр белә дәрдә дағ, дәрә.
Киши, гадын-һамы дејир бајаты,
Сатғынлар јаратды белә һәјаты.

Кэлбәчәр әразисинин ахырынчы гарыш торпагыны тәрк
етмәли олдугумуз заман көзүмү һәрләжиб узагдан көрүнән
даглара бахдым, нәдәнсә бу јердә Ашыг Шәмшири
хатырладым. Гарын үстүндә отуруб Дәдә Шәмширә мү-
рачиәтлә белә бир гошма јаздым.

ДӘДӘ ШӘМШИР

Галх мәзардан, сазы көтүр Чәнки чал,
Һарај, Дәдә Шәмшир, һај, Дәдә Шәмшир!
Игтидар дајаныб јериндә кар, лал,
Бу дәрди аләмә јај, Дәдә Шәмшир.

Хәјанәт дашнака верир фүрсәти,
О, кирә билмәзди бу јурда гәти.
Даглар көрмәмишди белә дәһшәти,
Көз јашы ахыдыр чај, Дәдә Шәмшир.

Муровдан һараса ашырыг даһа,
Һушумуз думандыр, чашырыг даһа.
Дәррдән селләнирик, дашырыг даһа,
Торпагдан веририк пај, Дәдә Шәмшир.

Гачыртдылар елдән габаг әскәри,
Вәтән горумадыг, горудуг дәри.
Ахсын алнымыздан хәчаләт тәри,
Даглар әлдән кедир, вај, Дәдә Шәмшир!

Шамил Дәлидағын адыны даныр,
Табламыр бәлаја, алышыб јаныр.
Нә вахтса керијә дөнәр, инаныр,
Ајлары, илләри сај, Дәдә Шәмшир.

Гызым, чагырырсан де кими һаја,
Сәсин чәтин чатар гәлби ғајаја.
Хәјанәт етмәји пешә сечдиләр,
Гулдур дыгалара јурду кечдиләр.

Өзүмдә билмирәм гачырыг һара,
Гәлбимиз јаралы, үзүмүз гара,
Јурду дашнаклара гојуб кедирик,
Нијә, белә чана дојуб кедирик?

Апрел ајынын үчү иди, дан јери тәзәчә ағарырды. Муров дагыны ашмаға башламышдыг. Кәлбәчәрә тәрәф бах-
дым, адамларын үзүндән кәдәр, дәрд, гәм романлары оху-
дум. Өзүмү әлә ала билмәдим. Көз јашларым аха - аха
ашағыдакы гошманы јаздым.

ИНДИ

Дүнән Кејти, Муров, Дәлидаг идим,
Чөпдән дә чох јүнкүл чәкијәм инди.
Дүнән кениш чәмән, бағча - бағ идим,
Јүздә бир овучун ичијәм инди.

Сатды јурдумузу хәјанәт - вәба,
Диләнчијә дөнүр варлы ел - оба,
Үрәјим табламыр бу изтираба,
Дәрд - гәмә мүштәри, елчијәм инди.

Кәлбәчәрим, даһа Лачын елим јох,
Сыныб једди јердән даһа белим јох.
Данышмаға даһа мәним дилим јох,
Нечдән, неч оланын нечијәм инди .

Јурдсуз, елсиз үзүм нечә олсун ағ,
Јузиллик өлүјәм, көрүнсәм дә сағ.
Дүнән сајылырдым Шамил Дәлидағ,
Өзүм дә билмирәм нәчијәм инди.

Ше'ри јазандан сонра өзүм - өзүмү данладым. Истәдим
өзүмә никбинлик ашылајам. Бу үмидлә ашағыдакы бәнди
гәләмә алдым:

Јох, јох, Мил, Муғанам, мәнәм Гарабағ,
Мәнәм Нәгшичаһан, ән зирвәли дағ.
Бу бирлик дүшмәндән гисас алачағ,
Бакыјам, Кәнчәјәм, Шәкијәм инди.

Лакин дәрдрә чәкиләси дәрд дејилди. Гар тағынын үс-
түнә галхдым. Көзләримдән јаш сүзүлә - сүзүлә Кәлбәчәр
тәрәфә бахдым. «Ја гисмәт» дејиб јола енмәк истәдим. Елә
бил ајагларым јерә мыхланмышды. Аллаһ өзү шаһиддир
ки, кери гајытмағ үчүн хәјалымда бир чарә, бир јол ахта-
рырдым. Лакин дәрин дүшүнчәләримлә үрәјимдән кечән-
ләрә әлач тапа билмәдим. Гарын үстә отуруб дәрдимин
ачысыны гәләмлә ағ кағызын үстүнә төкдүм.

Үрәјиндә дәрд-гәм долана бир бах,
Әлләри гојнунда галана бир бах.
Гәлбиндә кәдәри чошуб, дашыбды,
Көр, ана нечә дә јазыглашыбды.

Верталјот нејнәсин, көтүрсүн кими,
Бу дәрд-гәм јарышы, кәдәр бәһсими?
Тәхрибат ојатды ели јериндән,
Неч кәс дүшүнмәди буну дәриндән.

1993 - чү ил апрел ајынын 3 - дө кечө Мурову ашыб Ханлар рајону тәрәфә енмәјә башладыг. Евләри таламаг үчүн керидә кизлениб галан әскәрләр долу машинларын үстүндә силаһла адамлары јолдан чыхарыб өзләринә јол ачырдылар. Машинларда халча, килим вә сојулмамыш мал чөмдөкләри көрүнүрдү. . . Нәһајәт, Ханлар рајонунун Тоғана кәндинә ендик. Даһа јеримәјә һејимиз галмамышды. Бир јүк машины јола чыхыб бешгат баһа гијмәтә бизи Ханлар шөһеринин сәмтиндәки јолајрычына чатдырды. Бурада һөкүмәт нүмајәндәләри гачгынлары автобусларла мүхтәлиф рајонлара көндәрирдиләр. Игтидарын Ханлара еәнә гәдәр гачгын кәлбәчәрлиләрә һеч бир көмәји олмамышды. Даг адамларыны даг вә дагәтәји рајонларда мүвәггәти мәскуллашдырмаг әвәзинә, онларын әксәријјәтини исти аран рајонларына көндәрирдиләр. Бурада гојулмуш микрофона јахынлашыб дедим: - Ај кәлбәчәрлиләр, исти рајонлара кетмәјин, бу сизи гырылмага көндәрмәк демәкдир. Сөзүмүн керисини демәмиш микрофону зорла әлимдән алдылар. Оисуз да әһалинин 90 фаизиндән чоһу рајонлара јола салынмышды. Мәним чагырышымын әслиндә мә'насы јох иди.

Дағлардан ајрылдығымдан бирчә күн кечмәсә дө бу ајрылыг үрәјими көјнәдирди. Елә бил дөрд ағ кағызын үстүнә ахырды, гәләмим дө үзүмә мәзлум - мәзлум бахырды. Фикир мәни көтүрүрдү. Дүшүнүрдүм: «Илаһи, өмрүндә аран үзү көрмәјән, күлә бәнзәјән бу дағ чамааты одун ичиндә дөзәчәкми?» Фикирләр мәни бир јана апарыб чыхара билмирди. Јаздыгларым мүкәммәл ше'рләр олмаса да, нәдәнсә әлачы јазмагда көрүрдүм. Инсанын көзүндән нә гәдәр јаш ахармыш? Дүнән шад - шалајын кәзән, мәғрур көрүнән адамлар дөрд бир јана мәлул - мәлул бахырдылар. Аран јерләриндә һеч бир таныш - билиши олмајанларын әли јердән - көјдән үзүлүрдү. Бачы гардашдан, гоһум гоһумдан, гоншугоншудан, ел - елдән - бүтүнлүклә Кәлбәчәр чамааты бир - бириндән ајры дүшүрдү. Бу мүсибәтин сабаһыны дәрк етдикчә гәлбими од көтүрүрдү. Дүшүндүкчә дүшүнүрдүм: - Бир нәфәр рәһмәтә кедәндә гоһум - әгрәбасы, дост - танышы ондан хәбәр тутачагмы? Өзүм - өзүмә вердијим сажсыз - һесабсыз белә суаллара чаваб тапа билмирдим. Чүнки бир кәндин адамлары 20 - 30 рајона вә онун узаг - јахын кәндләринә көндәрилирди. Досту, танышы оланлар исә онларын јашадығы шөһәрә,

кэндэ пəнаһ апарырды. Һеч ким һеч кими ешитмирди. Бир сыра јерлəрдəн гачгын дост - танышларыны гаршы-ламаға, онлары апармаға кəлəнлəр дə аз дејилди. Бу е'ти-барлы инсанларын нəчиб һəрəкəтлəриндəн гəлбəн разы галмагла јанашы, һəм дə кəврəлирдим. «Әсл дост јаман күндə сынанар» кəламыны јада салырдым.

Ахы, горху билмəз Һəчəр идин сəн,
Аглама кəврəлир нəвə-нəтичəн .
Гој дүшмəн бахмасын гəмли үзүнə,
Чалыш татəт кəлсин Һəлə дизинə.

Ҷамаатымызын кет - кедə јоха чыхмасындан, автобус-лара, јүк машинларына долушуб һаралараса кетмəсиндəн Һəјəчаным артырды. Өзүмү дүнјада əн кимсəсиз, əн мис-кин, əн јазыг бир инсан һесаб едирдим. Дуруб дəрдли - дəрдли кəзинмəјə башладым. Көзүмə бош бир «Истису» бутулкасы дəјди. Елə бил дəрдимин сели ахды. Көзлəрим јенə дə сөзүмə бахмады. Истисујун фəвварəsi, курортда салынан биналар, Кəлбəчəр - Истису јолу, əзəмəтли даг-лар бир кино ленти кими көзүмүн гаршысындан кечди. Тəртəр чајынын əзəмəтли бир мусигини хатырладан сəsi гулагыма кəлди. Бош «Истису» бутулкасыны көзлəримин гаршысына гојуб кəврəлə - кəврəлə јазмаға башладым.

ИСТИСУ

Ханлар гэраркаһында бир бош «Истису»
бутулкасыны көрүб көврэлдим.

Ҳаггын вар андыма инанмајасан,
Јолунда вермәдим чаны, Истису.
Ҳаггын вар һалыма һеч јанмајасан,
Кәлбәчәрин шөһрәт - шаны, Истису.

Ғојмадыг ел көчсүн дохсан икидә,
Полковник Заурла дөндүк икидә.
Бу ил «бәјләр» кәлди динәнә һәдә,
Хаин сәни сатды, таны, Истису.

Бәркидән олмады бәнди, бәрәни,
Көзләјән олмады дики, дәрәни.
Сәмтә гојмадылар тәдбир көрәни,
Батды елин ады - саны, Истису.

Орду пул алвери олмушду тамам,
Бәсләјән јох иди сәрһәдләрә нам.
Дүзәлмәди бирчә сәнкәр, истейкам,
Төкүлмәди дүшмән ганы, Истису.

Дашнаклар габлара сәни долдурар,
Сатыб өлкәләрә, тәбил чалдырар.
Доллара, гызыла сәни алдылар,
Фота вермәз бирчә аны, Истису.

Кәлбәчәрдә галыб үрәјим, инан,
Сәнсиз һәјат дејил кәрәјим, инан.
Ағла, Шамилинин әһвалына јан,
Чан лоғманы, сулар ханы, Истису.

3.04 - 1993.

Ханлар «гэраркаһы»

Кэлбәчәрин гонщусу Көјчә маһалы дүшмән әлиһә кечәндән, Азәрбајҗанын мүгәддәс торпаглары ишғал едиләндән бәри мән дә демәк олар ки, һәр күн бу гәм дастанынын мүәјҗән сәһифәләрини јазанлардан бири олмушам. Хүсусилә Азәрбајҗанын алмаз тачы вә полад галасы олан Кэлбәчәр дүшмән тапдағында инләдији вахтдан бәри елә бир күн јада сала билмирәм ки, бу гәм дастанына нәсә бир сәтир әлавә етмәјәм. Һәм дә адыны чәкдијим гәм дастанына јазыланлар тәкчә гүссә вә кәдәрин тәрәннүмү дејил. Бу јазыларда һәм дә дүшмәнә һәдсиз нифрәт, гәләбәјә инам вә кәләчәјә үмид өз әксини тапыр.

Көјчә һаггында јаздығым чохлу чинаслы дәрәлүкләрдән бир нечәсини дә һөрмәтли охучуларын нәзәринә чатдырырам.

КӨЈЧӘ ДӘРДИ

Садәчә дејиләм, Көјчә, мән дәли,
Дәрдиндән олмушам Көјчәм, ән дәли.
Дидәркин дүшүбдүр гојнундан елин,
Олуб елдән өтрү көј чәмән дәли.

Көјчә сүнбүл изи, Көјчә дән изи,
Галды јағылара Көјчә дәнизи.
Нә тәчнис Алынын, нә Әләскәрин
Мин илләр силинмәз Көјчәдән изи.

Һүснүнә һәсрәтәм, Көјчә, мән инди,
Чичәјин көјчәји көј чәмәнинди.
Нә вахса керијә гајтармалыҗыг,
Дүшмән тапдағыдыр көј чәмән инди.

Бәлә һәм дә ондан ибарәтдир ки, ордуда вичданла чалышан вәтәнпәрвәр забитләрә, әскәрләрә мејдан верилмириди, онлар гысма - боғмаја салынырды. Дөзмәјиб һәгигәти дејәнләрин арадан көтүрүлмәсинә чәһд көстәрилириди. Чох бөјүк үрәк ағрысы илә белә бир забитдән сөз ачмаг истәјирәм.

ВЭТЭН ОҒУЛ ИТИРДИ

1969 - чу илдә Кәлбәчәрин Гузејчиркин кәндиндә дүн-јаја кәлән, Али Һәрби мәктәб битириб баш лејтенант рүт-бәсинә јијәләнән, Русијадан Вәтәнин һарајына јетишән, тезликлә баталјон командири сәвијјәсинә јүксәлән Маһир Ибраһим оғлу Гулијев чәми 23 ил јашады. Лакин бу 23 илдә 100 илдән артыг өмүр сүрәнләрдән даһа мә'налы һә-јат кечирди. Ағлы кәсән күндән Вәтәнә, доғма дағлара вурғун олду.

Лачынын ишғалындан сонра бу мүгәддәс торпағын кери алынмасы үчүн баш лејтенант Маһир Гулијев өзүнү ода - алова атды, баталјон командири оlanda да әскәрләрин өнүндә дејүшә атылды, чәсурлут, горхмазлыг, икидлик нүмунәси көстәрди. Онун, сөзүн әсл мә'насында, гәһрә-манлыгы нәтичәсиндә Лачынын бир чох кәндләри дүш-мәндән тәмизләнди. Тәәссүф ки, хәјанәт вә сатгынылыг дүшмәнә фүрсәт јаратды. Кәлбәчәр дә, Лачынын кери алынан кәндләри дә дүшмән пәнчәсинә кечди. Маһир бу-на дөзмүрдү, гачан әскәрләри кери гајтарыб, дүшмәни дағларымыздан говмагы тә'кид едирди. Баш верән хәја-нәти вә сатгынылыгы төрәдәнләри ифша едәчәјини билди-рирди. Елә онун бу Вәтән гејрәтинә көрә алчагдан да ал-чаг олан намәрдләримиз горхуларындан бу чәнкавәр ики-ди гәтлә јетирдиләр. 1993 - чү ил апрел ајынын 10 - да о, Бақыда Шәһидләр Хијабанында дәфн олунду. Бу ағыр итки һаггында мөгаләләр, ше'рләр јазылды, китаб нәшр олунду.

Халг шаири Хәлил Рза Улутүрк Маһир дәрдиндән «Мө'чүзә бир оғул» мөгаләсини чап етдирди. О, Маһирә мұрачиәтлә јазырды: «...Учу - бучагы көрүнмәјән аллы - күллү јайлағлар, Карловы Вары гајнағларыны керидә бу-рахан әфсанәви Истису шәфа булағлары, Исти сујун Тах-тасы, Дәдә Шәмширин, Сәмәд Вурғунун илһамына ганад-лар вермиш Чејран булағы, гојун дырнағы илә бәзәнмиш чығырлар, дағ јоллары, көзләрә ишыг, диләкләрә гүввәт кәтирән Тәртәр чајынын дәрәси, планет мө'чүзәси Кәл-бәчәр. Мән һәлә о дијарын әфсанәви гызыл јатағларыны, минерал суларыны, халлы дашлары, абидәләри, шаири-миз Шамил Әскәр кишинин әлләри илә бирәр - бирәр топланан музеји демирәм. Сән барыша билмирдин, бары-

ша билмәздин ки, бу бојда учсуз - бучагсыз сәрвәт, хәзинә, дүрданә тәбиәт дүнјада ән мурдар, ән рәзил, ән алчаг гәсбкарын - ермәнинин кирли, ијрәнч чајнагларына кечсин. Ешидәндә инанмадын вә бирбаша гара һәдәфә доғру шығыдын...

... Сәнә ше'р гошмаг истәјирәм. Сәнин тарихи гәһрәманлығына јараша биләчәк гүдрәт һаны ше'римдә?

Хәзинә дағларын дүрр, алмаз оғлу,
Сатылмаз елатын сатылмаз оғлу.
Сал гајалар кими мәғрур, мүгәддәс,
Сал гајалар кими сарсылмаз оғлу!

Сәнин дөјүш јолуну, һәр аддымыны изләјән, сәнинлә фәхр етдијини кизләдә билмәјән атан Ибраһим кишијә, гардашын Әләвсәтә нечә тәсәлли верим?

Чох арзуларыны баша чатдырмаға маңал тапмадын. Вур - тут 23 иллик өмрүн учалыға вә зәфәр салнамәсинә дөндү. Ким билир бәлкә дә сәадәт елә будур».

Маһирин фачиәли өлүмү, һарам сүдәммишләр тәрәфиндән онун гәтлә јетирилмәси, адлы - санлы шаир Нәриман Һәсәнзәдәјә дә һәдсиз тә'сир етди. О, «Азәрбајчан» гәзетиндә /05.06 - 1993, № 105/ ашағыдакы ше'рини дәрч етдирди.

КӘЛБӘЧӘР ГАЧҒЫНЫ

Әзизим Ибраһим Ағалар оғлуна

Мәрсијә дејирди шәһид атасы,
Нијә бу даванын ахыры јохду.
Ешит бу фәрјады, бу е'тиразы,
Ај Аллах, сәндән ки, јухары јохду.

Јердә јер галмајыб мөзар әлиндән,
Кәл, ај Гачаг Нәби, кәл Һәчәр, дејир.
Јерүстү дүшмәнди, јералты Вәтән, -
Һәр итән башдашы Кәлбәчәр дејир.

«Кәкликли дағларда» Вурғун из гојуб,
Һарда гејб олдулар, әршә чыхдылар?
Чејран булағыны саһибсиз гојуб,
Чыхылмаз јоллардан нечә чыхдылар.

Ҳајыф Дәдә Шәмшир, Туршсу булагы,
Ҳајыф Агдабанда көрдүјүм мөзар.
Шамил гардашымын музей горугу. -
Диндирмә сән Аллаһ, Искәндәр ағлар.

Хумарды дағларын көзү Кәлбәчәр,
Бојланыр дағлардан көз дағы кими.
Дәрәләр бојунча инләјиб кечир,
Истису - Кәлбәчәр дустағы кими.

Мәрсијә дејирди шәһид атасы,
Муғамат истәмә, о « јаддан чыхыб» .
Јаныб күл олубдур чијәр - парасы,
Бу ода дүшүбдү, о оддан чыхыб.

Аллаһ, гулагымда бир сәс мәләјир,
Бүтүн каината һарај салыр о.
Бу нечә бешикди, мәрсијә дејир,
Бу нечә мөзарды, лајлај чалыр о.

Јүјәнсиз фикрим узаға кетди,
Дурду көз өнүмдә ады, галанлар.
Торпаг дејә - дејә торпаға кетди,
Вәтән дејә - дејә Вәтән оланлар.

Әлөвсәт, атанын јапыш голундан,
Будаг голтуғуна кир һапа кими.
Чағырыр, сәс кәлмир торпаг оғлундан,
Сән она чаваб вер, бир шәфа кими.

Онун лајласыны ешит, еј Вәтән,
Сәсини Араза, Күрә верирди.
Өмүр һесабына оғул бөјүдән,
Әрсәјә чатдырыб јерә верирди.

Кәлбәчәр-тәлејин ағыр зәрбәси,
Бәлкә дә дәрдрәрин мө'чүзәсијди.
Мәрсијә дејирди оғул атасы,
Ҳисаса чағыран һимн әвәзијди.

19 мај 1993 - чү ил

Капитан М. Һүсејнов гәзетдә дәрч етдирдији мәгаләсиндә Маһир Гулијевин горхмаз бир забит олмасындан үрәк долусу данышараг онун күндәлијиндән мисаллар кәтирмишдир. Маһир Гулијевин күндәлијиндән сәтирләри охудугда бир даһа јәгин едирсән ки, бу чаван забит өлүмүн көзүнә һәмишә дик бахмыш, Вәтән јолунда чаныны фәда етмәјә һәмишә һазыр олмуш, гәләбәјә инанмыш, әскәрләрдә никбинлик вә чәсарәт јаратмағы бачармыш, дағларын вурғуну олмуш, нәчиб һиссләрлә јашамышдыр.

Нуридә Гылынчлы киши гејрәти кәстәрәрәк Маһир Гулијев һаггында «Дүнја сәни танымады» адлы бир китаб чап етдирди. /Бақы, «Тәһсил» нәшријаты, 1995./ Бу китабы охудугда Маһир Гулијевин гыса, лакин мә’налы һәјаты бир кино ленти кими көзләримиз өнүндә чанланыр. Китабда онун мәктәбдә охудуғу илләр, инадла һәрби тәһсил алмасы, тәләбкар вә гајғыкеш забит кими дөјүш хидмәтләри, һуманистлији, ән башлычасы, Вәтән гејрәти чәкмәси әтрафлы шәкилдә, факт вә дәлилләрлә гәләмә алынмышдыр.

Нуридә ханым Маһир һаггында сәнәдләр топламыш, забит вә әскәр јолдашларыны динләмиш, онун дөјүшләрдә кәстәрдији инанылмаз рәшадәтләриндән конкрет мисаллар кәтирмиш вә тәдгиг етдији инсанын характерини бачарыгла ача билмишдир. Мүәллиф Маһирин апардығы күндәлијиндән кениш истифадә етмишдир. Биз кәнч забитин бу күндәлији илә таныш олдугда дәриндән өјрәнирик ки, дүшмәнә гаршы мүбаризәдә Маһир чох чидди чәтинликләри дәф етмиш, Вәтәни өз чанындан чох севмиш, һәр бир мәшәггәтә дөзмүш, гулдурлары һәдсиз тәләфата уғратмыш, һүчум вахты өзү габагда кетмиш вә һәр дәфә дә чәтинликләри дәф едиб кери отуртдурмушдур.

Мәјор Рәһман Искәндәрөвун, кизир Галиб Рәһимөвун вә башгаларынын да дедикләриндән ајдын олур ки, Маһир һаггында дастан јазылмаға лајиг олан бир забит олмушдур.

Мән, Маһир Гулијеви ушаг вахтындан таныјырдым. Атасы Ибраһим киши илә дост идим. Маһирин бөјүк гардашы Әлвәсәт орта мәктәбдә охујанда мән Кәлбәчәр рајон халг маариф шә’бәсинин мүдири ишләјирдим. Ушаглары ә’лачы валидејнләрин үмүмрајон мүшавирәсини кечирир-

дим. Бу э'лачылардан бири дэ Элөвсәт олдуғуна көрә ата-сы Ибраһим киши һәмин мүшавирәдә чыхыш етди. Белә бир тәдбирин һәјата кечирилмәсини бәјәнди. Бундан сонра достлугумуз даһа да мөһкәмләнди. Маһир дэ бизә кәлиб - кедирди. Кәлбәчәрдә вәзијјәт ағырлашанда, чамаатымыз мүһасирә вәзијјәтиндә олуб тәкчә чәтин Муров јолунун үмидинә галанда, Јачын әразисиндә баталјон командири кими вурушанда бир дәфә гардашы Эләддин вә бачысы Елмира илә бизә кәлмишди. Кәлбәчәрдә мүдафиәнин анчаг гуру сөздә олдуғуну билдириб, ондан хаһиш, һәм дэ тә'кид етдим ки, әкәр имканын варса тә'чили олараг Кәлбәчәрә баталјон командири кәл. Бурада ағсаггал вә зијалылары ешидән јохду. Сән кәлсән һамымыз сәнә көмәк едәрик вә Кәлбәчәр дашнакларын әлине кечмәз. Јохса...

Маһир Гулијев бу тәклифими бәјәнди вә сөз верди ки, Кәлбәчәрә баталјон командири кәләчәјәм. Гардашы вә бачысы да буну арзуладылар. Тәәссүф ки, бу сөһбәтдән чәми 10 күн сонра Кәлбәчәрин башынын үстүнү гара булудлар алды, Маһир Кәлбәчәрә баталјон командири кәлмәјә мачал тапмады.

Нәһәјәт, 1993 - чү ил апрел ајынын 10 - да Маһир Гулијеви Бақыда, Шәһидләр Хијабанында торпага тапшырдыг. Онун мөзарынын башына минләрлә адам кәлмишди. Һәмин күн мән дэ Маһирә белә бир ше'р һәср етдим.

ВӘТӘН ОҒУЛ ИТИРДИ

Шәһид Маһир Гулијевин
әзиз хатирәсине

Таныјанлар Маһири од парчасы санырды,
Вәтән горхмаз, чүр'әтли, икид оғул итирди.
Ишғал олан јерләрә чаныдилдән јанырды,
Оха дөнүб дүшмәнин көзләринә батырды,
Вәтән горхмаз, чүр'әтли, икид оғул итирди.

Ады кими танынды ән маһир бир командир,
Гатилләрин үстүнә јеријирди санки шир.
Һүнәриндә јох иди зәррә гәдәр кәм - кәсир,
Зүмрүд гушу елә бил дәрһал һаја јетирди,
Вәтән горхмаз, чүр'әтли, икид оғул итирди.

Әлдән кедән Лачыны аз галмышды, алырды,
Дығаларын күркүнә горхунч бирә салырды,
Әжилмәҗиб һеч кимә эзәмәтли галырды.
Дәлидағын гоҗнунда палыд кими битирди,
Вәтән горхмаз, чүр'әтли, икид оғул итирди.

Көзү шаһин көзүјдү, тәһлүкәни сечирди,
Өндә кедиб дәјүшдә гәнимләри бичирди.
Гызылгушун өзүјдү, дүшмән ганы ичирди,
Ғајаларын гашында ғартал кими јатырды,
Вәтән горхмаз, чүр'әтли, икид оғул итирди.

Ичимиздә јашајыб јад һавасы чаланлар,
Дашнақлардан беш-бетәр јурда хаин оланлар,
Ону гәтлә јетирди халгы ода саланлар,
О, һәмишә чијниндә ел јүкүнү көтүрдү,
Вәтән горхмаз, чүр'әтли, икид оғул итирди.

Јох, Вәтән Маһирини итирмәди. Ону әбәди оларағ ба-
ласы кими гоҗнуна алды. Онун ады даһа да мәшһурлаш-
ды, кәңчләрә нүмунә олду. Маһир өзүнә ев тикә билмәсә
дә, үрәкләрдә өзүнә сарај гурду, учуб - сөкүлмәз сарај-
лар.

Кәлбәчәр дағларында елә бил адамы гоҗнунда сахлајан
сеһр вар иди. Өмрүм дағларда кечсә дә, бу јерләри ғарыш
- ғарыш кәзсәм дә мәнә елә кәлирди ки, һәлә Кәлбәчәр
һикмәтини әмәлли - башлы дәрк едә билмәмишәм. Күман
едирдим ки, һәлә дә Кәлбәчәр дағларыны јахшы танымы-
рам. Дәфәләрлә көрдүјүм јерләрә бир дә кедәндә мәнә елә
кәлирди ки, индијә кими көрмәдијим мәнзәрәләрә тамаша
едирәм. Бир - биринә бәнзәмәјән е'чазкар көзәлликләрә
мин дәфә бахмагла дојмағ олмурду. Мән тәқрар олса да
бир чох ше'рләримдә өзүмдән асылы олмајарағ гејд
едирдим ки. Кәлбәчәр дағлары әсл чәннәтдир вә бу
дијарын башға бир чәннәтә миннәти јохдур. Елә бил ки,
Кәлбәчәр дағларынын дашларына, ғајаларына бабалары-
мызын эзәмәти һәкк олунмушду. Адам бу дағлара дигтәт-
лә баханда санки Короғлуну Ғыратын үстүндә, Нәбини
Бозатын белиндә көрүрдү. Бир сөzlә, Кәлбәчәр дағлары
сирри - худа иди.

Бир вахт мәнә тәклиф едирдиләр ки, дағда нә ишин вар,
көч шәһәрә, орада инкишаф едә билмирсән. Һәтта ики

дәфә мәни Бакыја дә'вәт едиб иш дә тәклиф етдиләр.
Лакин мән өзүмү дағлардан ајры тәсәввүр едә билмәздим.
О заман белә јазырдым:

КӨЗҮНДӘН УЗАҒА КЕДӘ БИЛМӘРӘМ

Сөһбәтим Дәлидағ, сөзүм Дәлидағ,
Гәлбимдә ирадә, дөзүм Дәлидағ,
Севдијим елими, обамы гојуб,
Мәзарда атамы, бабамы гојуб
Башга јурду мәскән едә билмәрәм,
Көзүндән узаға кедә билмәрәм.

Шөһрәтим Дәлидағ, шаным Дәлидағ,
Вүгарым, нәфәсим, чаным Дәлидағ.
Саф су, тәмиз һава, мин чүр күл-чичәк
Анчаг дәли дејәр бу јердән әл чәк.
Јох, белә һәрәкәт едә билмәрәм,
Көзүндән узаға кедә билмәрәм.

Көзәлим Дәлидағ, сонам Дәлидағ,
Һазырам јолунда јанам, Дәлидағ.
Голуму бојнуна нәзир демишәм,
Чанымы гојнуна нәзир демишәм.
Бундан үлви нијјәт едә билмәрәм,
Көзүндән узаға кедә билмәрәм.

Бәли, о вахтлар белә јазырдым. Лакин инди белә ше'р-
ләри үзә чыхармаға хәчаләт чәкирәм. Чүнки сөзүмүзүн
үстүндә дура билмәдик. Ата - бабаларымызын мәзарла-
рыны горумаға лајиг олмадыг. Бирчә јол галыр. Јалныз
торпагларымызы кери гајтармагла, Дәлидағын, Муровун
ајағына сүрүнүб јалвармагла күнаһларымызы јуја билә-
рик.

Нечә даным, бә'зән кәдәримин селләндији чағлар да
олур. Һәммин анларда ашағыдакы јазылар мејдана кәлир.

КӨРҮРӘМ

Пәрән - пәрән олду Кәлбәчәрдән ел,
Синәләри чарпаз дағлы көрүрәм.

Нәрәни бир јана апардымы сел,
Дәрди галаг - галаг, тағлы көрүрәм.

Сызылда үрәјим, јан Кәлбәчәрә,
Ели сәпәленди азы мин јерә.
Елә бил мазара јолланды нәрә,
Кәфәнә бүрүлү, ағлы көрүрәм.

Ғылынчымыз галхмыр, паслыдыр ғыны,
Баша чыхармышыг хејли сатғыны.
Кәлбәчәр елинин бәхт гапысыны,
Нәлә үзүмүзә бағлы көрүрәм.

Ғашымыз гәзәблә чатылар бир күн,
Дәрдимиз дүшмәнә сатылар бир күн.
Шамиләм, јағыја атылар бир күн,
Елин түфәнкини зағлы көрүрәм.

Дәрд - гәм ғызмар шишә дөнүб гәлбими дағлајанда, јад-
данчыхмаз дағлары хәјалым долананда, ел - обанын һа-
лына үрәјим ағлајанда, көзләримдән ганлы јаш чағлајан-
да, үмидсизлик дағлара ғајытмаг јолларымы бағлајанда
Дәлидаға, Мурова, Кејти дағына, доғма Ағчакәнд кәндимә,
Кәлбәчәрә, Истисуја, биздән гејрәтли чыхыб дағлары тәрк
етмәјән гушлара, ғајалара, дашлара, кәздијим ојлағлара,
зүмрүд јајлағлара, шыр - шыр булағлара, јоллара - јолағ-
лара хәјали мәктублар јазырдым. Саһибинә чата билмә-
јән, хәјалымла үнванлара јетирилән мәктубларын бә'зи
парчалары илә әзиз охучулары таныш етмәји лазым бил-
дим.

ЈӘГИН

Чан зәнкин музејим, чан китабханам,
Дүшмән чајнағына кечдиниз јәгин.
Нијә сағам, кәрәк од тутуб јанам,
Сиз дә гәми һәмдән сечдиниз јәгин.

Чан музеј ! Дилләрдә дөндүн әзбәрә,
Шан - шөһрәт кәтирдин хан Кәлбәчәрә.

Китабханам илэ батыб гәһәрә,
Дәрдин зәмисини бичдиниз јәгин.

Пуч олду өмрүмүн бүтүн зәһмәти,
Кетмәз үстүмүздән гачгын төһмәти.
Шамил сиздән ајры таб етмәз гәти,
Мин кәдәр бадәси ичдиниз јәгин.

СИЗ, ЕЈ . . .

/бир парча/

Сиз, еј Кәлбәчәрин сал гајалары,
Бачара билмәдик горујаг сизи.
Партлајыб даш јағыш олунуз бары,
Әзилиб дүшмәнин бүкүлсүн дизи.

Сиз, еј Кәлбәчәрин лоғман сулары,
Дүшмәнин ағзында зәһәрә дөнүн.
Биздән кар чыхмады, көстәриб кары,
Дашнаклара гәмә, гәһәрә дөнүн.

Сиз, еј Кәлбәчәрин мин - мин дәрәси,
Гәними көрәндә селләнин, дашын.
Дағларын зирвәси, бәнди, бәрәси,
Јағынын башына јағдырсын дашын.

Сиз, еј Кәлбәчәрин сәрт јамачлары,
Учунуз, вәһшиләр кечә билмәсин.
Кејвир чешмәләри батырын бары,
Чәлладлар сујундан ичә билмәсин.

Сиз, еј Кәлбәчәрин гуру чөпләри,
Дөнүнүз гылынча, совлу хәнчәрә.
Һәләлик көзләмән биздән һүнәри,
Гојман алчаглары чыхсын сәһәрә.

Сиз, еј гајаларын шаһин, гарталы,
Шығыјыб гудузун көзүнү ојун.
Һәрәниз бир јандан һелләдин салы,
Ишғал ордусуну даш алтда гојун.

Нә данаг, чәсарәт олмады биздә,
Нанкорун дәрсини верә билмәдик.
Гәһрәмана дөндүк гуру, бош сөздә,
Ашкар хәјанәти көрә билмәдик.

Сиз, еј кәнд - кәсәкдә галан тојуглар,
Низәјә дөндәрин димдијинизи.
Дығанын көзүнү дәлин олсун хар,
Киши сәјмајыңыз һәләлик бизи.

Биз киши олсајдыг улу дағлары,
Тәслим ејләмәздик гудурғанлара.
Олмушуг, е'тираф ејләјәк бары,
Көзүмүз көлкәли, үзүмүз гара.

Сиз, еј дағда - дашда галан сәрчәләр,
Биздән мөһкәм имиш е'тибарыңыз.
Јурддан гачмадыңыз, сәјылдыңыз әр,
«Бәјләр»дән вәфалы чыхды сарыңыз.

Сиз, еј бәнд - бәрәдә галан чүјүрләр,
Азғын күлләсинә туш олмајын һа !
Горуна биләрсиз, бәркдән о јерләр,
Бизим кими јајғын - һуш олмајын һа

Сиз, еј ел јурдунда галан пишикләр,
Пәнчәнизлә дүшмән бағрыны дәлин.
Биздә јохдур, сиздә гој олсун һүнәр,
Дығалар сичанды, гәрара кәлин.

Сиз еј мешәләрин шаһ палыдлары,
Нанкор гоншуларын јолуну кәсин.
Бизим кими фәрсиз олмајын бары,
Сизи гыранларын голуну кәсин.

Сиз, еј Дәлидағын күл - чичәкләри,
Јамача чыхмајын, дүзә чыхмајын.
Кери алмајынча биз о јерләри,
Гөнчәдә чүрүјүн, үзә чыхмајын.

Дығалар сиздәки чамала бахса,
Нә даным, таблајыб дөзә билмәрәм.

Ахчиләр күлүнү дөшүнә тахса,
Башымы галдырыб кәзә билмәрәм.

Сиз, еј Кәлбәчәрин виран кәндләри,
Сизләри јенидән гурасыјыг биз.
Керијә гајтарыб бәрә - бәндләри,
Сәрһәдләрә ғыфыл вурасыјыг биз.

Кәлбәчәрин јаранмаға башлајан гәм дастаныны инди топлајан олса галын - галын китаблара чәтин сыға биләр. Үрәкләрдә јурд салан дәрд-гәм чохларынын гәлбиндә вәтән һәсрәтли бајатылара, гошмалара, тәчисләрә, ағылы - ачылы әһвалатлара чеврилди. Танынмыш кәлбәчәрли шаирләр Мәммәд Асланын, Адил Чәмилини, Бәһмән Вәтәноғлунун, Аллаһверди Гәмкешин, Дәмирчи Аббасын, Сүчаәтин, Идрис Вердијевин, Мирсәјјаф Заманлынын, Әјјуб Чаббаровун вә бир чох башгаларынын һарај сәси аләмә јайылды. Дүнәнә кими бир мисра јазмајан јүзләрлә гадын вә кишиләр дөнүб бирдән - бирә ағы, бајаты, гошма дејән олдулар. Намы дәрдини дағытмағ үчүн Кәлбәчәрин гәм дастанынын чанлы иштиракчылары ролуну ојнадылар. Мин тәәссүфләр олсун ки, бунларын һамысыны гәләмә алып чап етдирмәк бу күн имканымыз хари-чиндәдир. Амма буна инанырыг ки, тарих үчүн зәрури олан аһлы - аманлы, фәрјады, һәм дә үмидлә, инамла долу олан бу бајатылар, ше'рләр, әһвалатлар итиб - батмајачағ, зәһмәтсевәр аһыл вә чаванларымыз тәрәфиндән топланыб бир јерә, көз бәбәји кими горуначағдыр. Јенидән тәшкил олуна Кәлбәчәр тарихшүнаслыг музеји дә бу саһәдә мүәјјән аддымлар атмағдадыр.

ҮРӘК ФӘРЈАДЫМ

ЕЛИМ
/гәзәл/

Сән еј, бәхти зил гара чан - чијәрим дағ елим,
Јурдун ачығ сатылды, бу лап олду ағ, елим.

Танымадығ вахтында саттынлары, дүшмәни,
Синәмизә чәкилди чалын - чарпаз дағ, елим.

Үч - дөрд күнүн ичиндә сәпәләндин мин јерә,
Үрәјиндә гәм, кәдәр бағлајыбдыр тағ, елим.

Дөрдләрини чәкмәкдән јаман һала дүшмүшәм,
Јараныбды гәлбимдә гүссә барлы бағ, елим.

Ачыг - ашкар олмусан хәјанәтин гурбаны,
Сәнә лајиг дејилди бу зилләти чағ, елим.

Галх ајаға дүшмәндән дағларыны хилас ет,
Силаһлардан чәксә дә јолларына чағ, елим.

Шамилинем, дәрдинә дөзә билиб галсам да,
Гајыдынча дағлара мәни санма сағ, елим.

ШАМИЛӘМ

/гәзәл/

Мән өзүмү санырдым дағлы вәтән Шамиләм,
Ел - обанын дар күнү дада јетән Шамиләм.

Дәлидағым дүшмәнин чајнағына кечәндән,
Адым-саным батыбды, јохам, итән Шамиләм.

Муровуму, Кејтими гәним тапдаг едәндән,
Үрәјимдә гүссә, гәм, кәдәр битән Шамиләм.

Чан-чијәрим ел - обам пәрән-пәрән дүшәндән,
Гәлбинә дөрд долмагда әсри өтән Шамиләм.

Дағларымла өјүнүб бүлбүл кими өтәрдим,
Инди неји чалмајан гырыг чәтән Шамиләм.

Кәндләримин һәр еви ичи долу халыјды,
Бу күн чөлә атылан безәм, кәтан Шамиләм.

Хәјанәтләр дашнака верди белә фүрсәти,
Гисасымы алмасам, ады сәһвән Шамиләм.

ЛАЧЫН, АЈАҒА ГАЛХ,

КӘЛБӘЧӘР, ОЈАН !

Өзүнү итирмә, бабана охша,
Лачын, ајаға галх, Кәлбәчәр, ојан !
Дүшмәндән гисас ал, төһмәтсиз јаша,
Ол әчдадын кими гәви пәһләван,
Лачын, ајаға галх, Кәлбәчәр, ојан !

Шуша чох фатәһләр торпаға сәрди,
Ағдамын адындан дашнак әсәрди.
Инди чәкмәк олмур бу ағыр дәрди,
Ишғал алтындадыр, олуб бағры ган,
Лачын, ајаға галх, Кәлбәчәр, ојан !

Фүзули, Чәбрајыл, аһлы Хочалы,
Гојмајын халг галсын башы бәлалы.
Аләм әзминиздән гој олсун һалы,
Инадла силаһлан, дөјүш, Зәнкилан,
Лачын, ајаға галх, Кәлбәчәр, ојан !

Мат олуб бахмагдан әсла кар ашмыр,
Гоч икид дар күндә ағлыны чашмыр.
Губадлы, гачгынлыг сәнә јарашмыр,
Гачаг Нәбин кими бу күн ач мејдан,
Лачын, ајаға галх, Кәлбәчәр, ојан !

Гејзә долаг, Аллаһ биздән кәсмәсин,
Солтан бәјин руһу биздән күсмәсин.
Гајыт кечмишинә, дизин әсмәсин,
Ишыглыја ағла, Дәлидаға јан,
Лачын, ајаға галх, Кәлбәчәр, ојан !

ЧӘТИН

Кәлбәчәр елинин зил гара бәхти,
Һәләлик гырмызы бојана чәтин.
Хәјанәтлә көјдә улдузу ахды,
Талеји јатыбды, ојана чәтин.

Кечди әлә, чәңнәт олан јурдумуз,
Ағачы ичиндән једи гурдумуз.
Сатгынларла ичи долу «ордумуз»,
Дашнаклар өнүндә дајана чәтин.

Агдамын үстүнү бәла алыбды,
Фүзули, Чәбрајыл дарда галыбды.
Губадлы, Зәнкилан фикрә далыбды,
Ишимиз олубду ој ана, чәтин.

Бунлары көрмәјән игтидар корду,
Шамил һај салмагдан өзүнү јорду.
Әлач бирләшмәкди, зәһмли зорду,
Дөнәк јад көзүнү ојана чәтин.

ЈАЗЫЛАР

/гәзәл/

Гәлбдән дәрдим кағыза гәләмимлә сүзүлүр,
Ган гаралдан мисралар сыра - сыра дүзүлүр.

Кәлбәчәрин һалына дөзә билмир үрәјим,
Үз - көзүмдән гәм јағыр, додагларым бүзүлүр.

Аз галырам адымы өзкәләрден сорушам,
Бир мәрд елим јох олур, әлим ондан үзүлүр.

Дүшмәнләрин јолуну галхыб кәсә биләрдик,
Гачгынлығын кұнаһы өзкә јана јозулур.

«Бәјләр» етди хәјанәт, дүшмән фүрсәт газанды,
Бирлијимиз һәлә дә тәхрибатла позулур.

Вечсиз кәдә - күдәни елә башчы гојдулар,
«Бәјләрин» өз әлијлә мөзарлары газылыр.

Кұнаһымыз бөјүкдүр, бағышламаз кәләчәк,
Кәрәк алаг гисасы, Шамил, тарих јазылыр.

БИР ВƏТƏН ИТИРМИШƏМ

Бир Вəтəн итирмишəм, чəннəтин лап əзүјдү,
Бир Вəтəн итирмишəм, дүңјанын сағ көзүјдү.

Бир Вəтəн итирмишəм, чешмəсинин сајы јох,
Көзəлликдə алəмдə бəрəбəri, тајы јох.

Бир Вəтəн итирмишəм, Дəлидағлы, Муровлу,
Һər јаны күл - чичəкли, башы гарлы, ғыровлу.

Бир Вəтəн итирмишəм, алты, үстү хəзинə,
Дəјишмəздим дүңјаны версəлər əвəзинə.

Бир Вəтəн итирмишəм, ады Кəлбəчər иди,
Мəрд елинин пешəси зəһмəтли һүнər иди.

Бир Вəтəн итирмишəм, хəјанəтин гурбаны,
Нијə, бəс гисас алмыр, һаны, əдалəт һаны?

Бир Вəтəн итирмишəм, олуб дашнак тапдағы,
Синəмизə чəкибди сағалмајан мин дағы.

Бир Вəтəн итирмишəм, ону кери алмасағ,
Өлүдəн дə өлүјүк көрүнсəк дə көзə сағ.

МƏ'НƏВИ СƏРВƏТЛƏР ХƏЗИНƏСИ

Мəн сон дөврлəрдə əн чох гајғы кəстəрдијим, назлары илə ојнадығым ики мə'нəви сəрвəт хəзинəсинə вурулмуш-дум. Онларын бири Кəлбəчər тарих - дијаршүнаслығ музеји, диқəри евимдəки зənкин китабхана иди. Музеј һағ-ғында бу китабда кениш бəһс олунур. Китабханамда 30 миндəн чох китаб, 40 минə јахын мүəллиф ады вар иди. Бу китабханадан азы һər ил јүзлəрлə охучу истифадə едирди. Инди алим кими танынан бир чох шəхслər Бакыдан, һəтта башга республикалардан кəлиб шəхси китабханамдан тапмадығлары китаблары əлдə едиб бəһрəлənмишдилər.

НАШИЈА Јери калмишкән ону да дејим ки, мән китабсыз јашаја билмәздим. Лазыми китаблары алмаг исә имканым харичиндә иди. Достларым буну билирдиләр. Гачгынлыг дөврүндә бир чохлары мәнә китаблар бағышлады. Бу сәһәдә Чананкир Илдырымзадә мәнә ән бөјүк дајаг олду. О, музејә вә мәнә чохлу китаблар һәдијјә етди. 1996 - чы илдә Парисә бир елми конфранса мә'рузәчи ки-ми дә'вәт едилдијим вахт Азәрбајчанын бөјүк досту, мәр-һум күрд шаири Һәжарын оглу Хани вә орадакы Күрд Институтунун директору Кәндал Назан мәнә 60 китаб ба-ғышладылар. Миннәтдарлыгга гәбул етдим. Инди миндән артыг китабым вар. Бу да бир тәсәллидир.

ГАРА ХӘБӘРИН ӘКС - СӘДАСЫ

Кәлбәчәрин - Азәрбајчанын бу зүмрүд тачынын, әср-ләрдән бәри бүтүн дүшмән һәмләләринә мәрдликлә ла-јигли чаваб верән бу полад галасынын ермәни гулдурлары тәрәфиндән ишгала мә'руз галмасы республикамызын һәр јериндә әкс - сәда доғурду. Бу алынмаз галанын дүшмән чајнагына кечмәсинә һеч кәс инанмаг истәмирди. Кәлбәчә-рин даvasыз - шавасыз дүшмәнә тәһвил верилмәси ин-санларда һејрәт вә нифрәт доғурду. Игтидарын јат - јүт сијасәти јеритмәсинә бахмајараг, е'тираз сәсләри учалыр-ды. Шаирләр вә бир чох гәләм саһибләри Кәлбәчәрин иш-галына тәәччүбләниб бу барәдә јана - јана сөһбәт ачыр-дылар. Бу јазылар топланыб чап едилсә галын бир китаб алынар. Биз бурада дејиләнләрә бә'зи мисаллар кәтир-мәклә кифајәтләнмәк мәчбуријјәтиндәјик.

Азәрбајчанын халг шаири Нәби Хәзри Кәлбәчәри илк дәфә 1955 - чи илдә Истису курортуна кәләндә көрмүш-дү. Бу дијарын е'чазкарлығы вә фүсункар мәнзәрәләри ону һејран гојмушду. Дүшмәнин бу мүгәддәс дијары зәбт етмәси Нәби Хәзрини сарсытды. О, ашагыдакы ше'рини дәрч етдирди.

КӘЛБӘЧӘР НАРАЈЫ

Шаир достум Шамил Әскәрова

Чөкдү вадиләрә бир гара кәлкә,
Һај вер, көһнә достум,

бу күн хардасан?
Аглајыр үрәјин јаш төкә - төкә,
Јурдун виран галды,
өзүн хардасан?

Бахтсыз вида деди достлар чаһана,
Батды әзәмәтли дағларын јаса.
Башсағлығы вермәк?
Дил кәлмир буна -
Баш нечә сағ олсун,
јурд дағылыбса. . .

Көјләрә дирәнир
ел аһ - наләси,
Јај кими кәрилмиш әсәбим бу күн.
Сәнсән јада нифрәт мүчәссәмәси,
Мән дә гәзәб оғлу
гәзәбәм бу күн.
Кәдәр үмманымда тәлатүм сонсуз,
Үрәк мүсибәтә дөзмәјир даһа.
Дөврүн ән дәһшәтли мүсибәтидир
Јадлар торпағына гатыла торпаг.
Јурдумун көрәчәк
күнләри вармыш,
Кәндләр дә, евләр дә
шәһид олармыш.
Көј мешә, күр дәниз, ағ зирвә бизә
Верилиб Танрыдан
әманәт кими.
Ким ки, әманәтә хәјанәт етсә
Сајылсын ән бөјүк чинајәт кими.
Торпағы сулады
икидләр ганы,
Чинајәт мә'лумдур,
чани бәс һаны?

Гочаман Муровун уча гојнундан
Гәмли карван көчүр,
дағыл, а дүнја.
Мәғрур дағларымың Истисујундан

Бузгэлблилэр ичир,
дагыл, а дүнја.
Ели виран олмуш Дэдэ Шәмширин,
Гэбри тапдаланды,
дагыл, а дүнја.
Јерин фачиәси көјлөрдөн дәрин,
Јер дә, көј дә јанды,
дагыл, а дүнја.
Икидләр сығыныр һәмишә һагга,
Һаггы, әдаләти көрүр Танрымыз.
Дүнјада шәһидләр верән бир халга,
Ән әввәл өлмәзлик верир Танрымыз.

...

Ше'ринлә, гәлбинлә,
достум, һәр заман
Сән ана вәтәнин һајына чатдын.
Өзү тәбиәтин
музеји олан
Доґма Кәлбәчәрдә музеј учалтдын.
Музеј дә таланды,
һарај, ај һарај.
Одлара галанды,
һарај, ај һарај.
Өлүм өләчәкдир,
јашајыр һәјат.
Чәлладын гој тунчдан зиреһи олсун.
Сабаһ Кәлбәчәрдә
бир музеј јарат
Ганлы чинајәтләр музеји олсун.

...

Сән еј фачиәли,
гајғылы халгым,
Сән өзүн өзүнә архалан бу күн.
Тарихин доланбач јолларыјла сән
Һәмишә вүғарла,
галиб кечмисән.

Мәрд сөзүнү де, һәр кәсә
Өз гүдрәтин сәнә бәсдир.
Торпаг азад едилмәсә
Азадлыг да гуру сәсдир.
Гыша дүшдүн јаз вахтында
Сәнин ишин, сөзүн һагдыр.
Зәфәрләрин зәр вахтында
Баш тачымыз Азадлыгдыр.

Чөкдү вадилэрэ бир гара көлкә,
Һај вер, көһнә достум, де,
 сән һардасан?
Аглајыр гэлбимиз јаш төкә - төкә
Чөннәт виран галды,
 диллән һардасан?
Сабаһ дөнәчәјик о јерә һөкмән,
Дағлары дағлар тәк
 көрәчәјик биз.
Ал - әлван Кәлбәчер чичәкләриндән
Зәфәр чәләнкини
 һөрәчәјик биз.

24/1Y - 93, № 77, «Азәрбајҹан» гәзети.

Нәби Хәзринин бу ше'рини һәҗәчансыз охуја билмәдим. Она зәнк вурдум. Лакин көз јашларым данышмағыма им-кан вермәди.

Телефонда Нәбинин дә ағладығыны һисс етдим. Дејир-ләр, киши ағламаз. Бу фикри јанлыш һесаб едирәм. Кәл-бәчәр чәннәтини горуја билмәдик. Бу дәрдә ағламамаг олармы? Јакин бу ағламагы һеч дә ачизлик әләмәти сәј-маг дүзкүн дејилдир. Доғма Азәрбајчанымызын дүшмән тапдағына кечән бүтүн торпагларына ахан көз јашлары мә'нән, кәләчәкдә ермәни гулдурларыны гәрг едәчәк ниф-рәт сели сәјылмалыдыр. Вәтәнин вә халгын дәрдинә ағла-магла онун дәрдинә дәрман тапмаг мүмкүнсүз бир иш оларды.

Нәби Хәзринин ше'ринә белә бир чаваб јаздым.

КЭЛБЭЧЭР ЈАНҒЫСЫ

Достум, халг шаири
Нәби Хәзријә чаваб

Әзиз достум Нәби,
зүлмәт ичиндә
Учруму чыхылмаз дардајам инди.
Дағларсыз галмышым

зилләт ичиндә,
Өзүм дә билмирәм һардајам инди.
Көзә көрүнсәм дә баханда дири,
Бир ачылмаз торда,
кордајам инди.

Бәли, Кәлбәчәрин әлдән кетмәси,
О чәннәт дағларын бирдән итмәси,
Бу башыбәлалы Азәрбајчанын

Буна инанын:
Башланан ән ағыр мүсибәтидир.
Шушајла, Лачынла һими гојулан,
Ајағынын алты кизли ојулан,
Бәлкә дә көрүнмәз фәлакәтидир.
Горуна биләрди Кәлбәчәр, гардаш,
Горуна биләрди бу полад гала.
Хәјанәт топлады әтәјинә даш,
Олдуг өзүмүзә өзүмүз бәла.
Өзүмүз дүшмәнә

вердик фүрсәти.
Әлиндән алынды
елин гүдрәти,
Әлиндән алынды
елин чүр'әти.

Гачгынлыг јарашмыр бу мәғрур елә,
Мәним дә гәзәбим дөнүбдү селә.
Дәрә кәзир, она

харым чәкилиб,
Мәним дә әсәбим
тарым чәкилиб.

Дөзмүрәм јурдумдан
јағылар кечсин,
Кејвир чешмәләрдән

гөнимләр ичсин.
Таблаја билмирәм
Дәлидағымда,
Муров, Кејти кими чәннәт бағымда
Кизләдә, кизләдә гырыг затыны,
Саға, сола чапсын
«јан»лар атыны,
Буну дүшүндүкчә јаныр ичәрим,
Алнымдан төкүлүр хәчаләт тәрим.

Бәли, әманәтә
хәјанәт олду,
Ән бөјүк, ән ағыр
чинајәт олду.
Нижә буна биздә
дәјанәт олду?

...

Нәби һағлы дејир:
Дағыл, а дүнја.
Сорушурам: - Нижә чавабдеһләрин
Башына гојмадын
ағыл, а дүнја?
Күман ејләјирдик
бир һәгигәтсән,
Күман ејләјирдик
дүзкүн нијјәтсән,
Нижә белә олдун
нағыл, а дүнја?
Нәби һағлы дејир:
Дағыл, а дүнја.
Топ вурсан дағылмаз
долу ханалар,
Сүрүләр, нахырлар, кур арханалар.
Мәнфур дүшмәнләрин әлинә кечди.
Халчалар, халылар гәдәрсиз, сајсыз,
Саһиби говулуб едилди пајсыз,
Дүшмәни һәдәфә ала билмәдик,
Охумуз сүзмәди, галмышды јајсыз.
Өзүнү Төртәрә
атды соналар.

Мурову чыханда
донду аналар.
Шахта көрпэләри гылынч тәк бичди.
Ел јох, гәм карваны Муровдан кечди.

...

Чијнимдә автомат, ихтијар чағы,
Атылыб дејүшә, горујам дағы,
Фәгәт, ким чәкирди Вәтән намыны -

Кәнар ејләдиләр онун һамыны.
Тайсыз, бәрәбәрсиз бир зәнкин музей,
Верилди дүшмәнә ичиндә һәр шеј -
Он ики ил чәкдим мән она зәһмәт,
Јаратдым Вәтәнә мә'нәви не'мәт.
Јалварыб чыхардым лап иландили,
Көчүрмәјә көмәк олмады фәгәт.
Отуз мин китаблы бир китабханам,
Дүшмәнә галанда ағлады анам.
Мәним дә сел олду
көзүмүн јашы,
Елә бил чырпдылар
башыма дашы.

...

Әзиз достум Нәби,
зүлмәт ичиндә,
Учруму чыхылмаз
дардајам инди.
Дағларсыз галмышам
зилләт ичиндә,
Өзүм дә билмирәм
һардајам инди.
Пәрән - пәрән олду дағын мәрд ели,
Шәнлик јоха чыхды, тапды дәрд ели.
Дүздүр, буна дөзмәк
чәтинди, гардаш.
Һәјатда инамла јашајыб инсан,
Үмиддән әл үзмәк
чәтинди, гардаш.
Аддымыны атыб һаггын далынча,

Журдуну дүшмөндөн кери алынча
Таблајар халгымыз
мәтинди, гардаш.

ХӘЛИЛ РЗА ТӘӘЧЧҮБҮ

Азәрбајчанын халг шаири Хәлил Рза баш верән бир һадисәјә гаршы тәәччүбүнү кизләдә билмәди. Кәлбәчәрин ишғалындан/2/1Ү - 1993/ бир ај кечмәмиш Азәрбајчанын рәһбәри Ермәнистан рәһбәри илә Анкара шәһәриндә көрүшүб саламлашды. Бу Хәлил Рза Улутүркә олдугча ағыр кәлди вә о, «Тәәччүб» ше'рини јазды. Ше'рин бир парча-сында Кәлбәчәр дәрди белә тәсвир едилир:

Мәкәр чанланмадымы көзләринин өнүндә
Сөндүрүлән очаглар?
Анасына гысылмыш,
Ағлар көзлү чочуглар?
Сүнкүләнән бешикләр,
Виран евләр - ешикләр?
Муровдаг јолларында донуб, донуб,
Гәфилдән диз гатлајан гузулар.
Бум буз суларда ахан
Исти - исти арзулар?
Бир һәфтәлик јоллары бир кечәнин ичиндә,
Тәнкнәфәс кәләнләр . . .
Сал гајадан өзүнү Тәртәрчаја туллајан,
Мәләкмәнзәр кәлинләр.

Көзүндә дурмадымы икид Шамил Әскәрин,
30 мин китабыны, музеј каинатыны
Өнчә гызыл - гырмызы аловлара,
Сонра да . . .боз күлә дөндәрәнләр.

Нәнәмин пак әлилә һанасындан кәсилмиш,
Әлван - әлван кәбәләр.
Көксү мејдан кәбәләр дашнак чәкмәси алтда,
Сабаһ ода, алова дөнмәјәчәкми мәкәр?

Гымышыб әл верәндә даш - гәнбәр үзү гара,
Сөјлә нә чүр олду ки,
Һүлгумундан јапышыб сөјкәмәдин дивара?

Он мин шәһидимизин хисси, гејзи, гәзәби,
Јер алтындан фышгырыб руһуна ахмадымы?
Сән минәркән учаға,
Тәртәр чајы ганында сәмаја галхмышдымы? . . .

Нәбзин дағытмадымы
Үзәвари үлфәти?
Көрмәмисән мәкәр сән Кәлбәчәрә, Лачына,
Шушаја сығышмајан а таңрысал чәннәти . . .

Дәлидағ јүз бүрчлү бир чәббәхана,
Дешәр јад көзләри илдырымлары.

Москва танкыны бирчә ләрзәдә,
Јерли - дибли удар сылдырымлары.

Чајлар илдырымдыр, нечә шахәли,
Бир учу дәниздир, бир учу дағды.

Зирвәләр - тәбии галадыр, бәли,
Гајалар топ кими дурмуш узагда.

Белә бир галаны рәзил, ријакар,
Ағчијәр дүшмәнә вермәкми олар?

Бөјүк шаир Хәлил Рза өзүнәмәхсус бәдии тәсвирләрлә
һәгигәти сөјләјирди. Бәли, Кәлбәчәри горумағ оларды. На-
мы ајдын баша дүшүрдү ки, Ермәнистанла Дағлыг Гара-
бағын арасында олан Кәлбәчәр галасынын әлдән кетмәси
Азәрбајчанын бир сыра рајонларынын асанлыгла ишғал
едилмәсинә сәбәб олачагдыр. . .

ТОЈДА ДА ВӘТӘН ДӘРДИ, ВАЈДА ДА ВӘТӘН ДӘРДИ

Тојларда да, јасларда да Кәлбәчәр дәрдиндән, дағларын
дүшмән тапдағында галмасындан, вәтән һәсрәтиндән, тор-
пағларын дүшмәнләрдән кери гајтарылмасы арзусундан
јана - јана сөһбәт салырлар. Минләрлә беләләринин бири
кими һара олурса - олсун мән дә Кәлбәчәр дәрдини унуда

билмирәм. Јери олду - олмады синәмизә вурулан бу јарадан сөһбәт салмасам олмур. Мәсәлән, Азәрбајчан Елмләр Академијасы Әдәбијат Институтунун директору, професор, көзәл инсан Јашар Гарајевин 60 иллији кечәсиндә охудуғум ше'рин јарысыны Гарабағ, Шуша, Кәлбәчәр һарајына чаладым.

Шушада да бу шән күнүн кечәрди,
Истисудан кәлиб - кедән ичәрди.
Кәздијин Гарабағ, Дәлидағ дәрди,
Гәлбиндә аловлу јанғыдыр һәлә.

Ағачы ичиндән једи гурдумуз,
Гачды «полисимиз», гачды «ордумуз»,
Дүшмән пәнчәсинә кечди јурдумуз,
Истисудан ичән јағыдыр һәлә.

Бир музеј јаратдым зәнкин, шух пәри,
Олуб үрәјимин инди гәһәри.
Нечә - нечә көзәл кәнди, шәһәри
Гудурмуш јағылар дағыдыр һәлә.

Гәләбә тәбили чалынсын кәрәк,
Мүгәддәс торпаглар алынсын кәрәк.
Сизә Кәлбәчәрдә мәчлис кечирәк,
Бу арзум гәлбимин дағыдыр, һәлә

Республика Мәдәнијјәт Ишчиләри Мүстәгил Һәмкарлар Комитәсинин сәдри, танынмыш шаир, Һәмид Аббасын 60 иллији јубилејиндә дә чыхыш етмәли олдум. Өзүмү сахлаја билмәјиб бурада да гајсагламамыш Кәлбәчәр јараларындан данышдым.

... Вәфалысан, Һәмид Аббас,
Достуна да бир гулаг ас.

Сәки Шамил Дәлидағам,
Дәлидағсыз галмышам мән.
Бир күнаһым олмаса да,
Дили кәдәк олмушам мән.

Севинчими әлдән вериб,
Гүссә, дәрә, гәм алмышам мән.
Бир јол тапа билмәјәндә,
Хәјаллара далмышам мән.
Һәр ан гара булуд кими
Бошалмышам, долмушам мән.

Сән олмусан Һәмид Аббас,
Доста мөлһәм, дүшмәнә јас.

Бир дидәркин гачгын кими,
Адым дүшүб дилә - дишә.
Елә бил ки, чәкилирәм
Кечә - күндүз гызмар шишә.
Бу һалымы унутмајыб
Гәләмини салдын ишә.
Ше'рин тәскин, мөлһәм олду
Гәлбимдәки даға, шишә.
Бир дә билдим тән бөләнсән
Дост дәрдини сән һәмишә.
Ғәјғыкешлик әзәл күндән
Ғардаш, сәнә олуб пешә.
Кәрәк силим Һәмид Аббас,
Кетсин гачгын адлы бу пас.
Мән үмидлә јашајырам,
Инамымдыр мәнә јолдаш.
Үмидим вар даға дөнәм,
Үрәјимдән кедә тәлаш.
Инанырам зәфәр чалам,
Көзләримдә гуруја јаш.
Јенә мәнә һәмдәм ола
Дәрә, тәпә, о дағ, о даш.
Бу үмидлә, бу инамла
Бир арзум вар, Һәмид ғардаш:
Јублејини Дәлидағда,
Кәлбәчәрдә кечирәк каш.

Јахуд, мәшһур дилчи, елмләр доктору Тофиг Һачыје-
вин 60 иллик јубилејини ше'рлә тәбрик етдикдә јенә дә
Кәлбәчәр дәрдиндән, гачгынлығ фаһиәсиндән гача бил-
мәдим.

...Бир хашијә чыхмасам
бурда, дөзә билмәрәм.
Дағларсыз уча башла
һәлә кәзә билмәрәм,
Гој, мәнә дә ар олсун
Бу дүнја бундан бетәр
гој башыма дар олсун.
Кәлбәчәрә, дағлара
кешик чәкә билмәдик.
Бу јурдун хиласына
тәдбир төкә билмәдик.

Танынмыш шаир, алим вә меһрибан бир инсан олан, вахтсыз дүнјасыны дәјишән һәмјерлимиз Әнвәр Рзанын оғлунун тоју иди. Бу тој гачгынлыг күнләримизин ән ачылы чағында кечирилмәли олду. Масабәји олмағы севмәдијимә бахмајараг, тој саһибләринин тә'киди илә мәчлиси мән идарә етмәли олдум. Һамы мазары дағда олан Әнвәр Рзанын руһунун нараһатлығындан сөз салды вә белә арзуладылар ки, онун нәвәсинин сүннәт тојуну Кәлбәчәр дағларында кечирәк.

Демәк олар ки, республикада кечән бүтүн гачгын тојларында сөһбәтләрин әсас мәзмуну ејни олур: торпағлары дүшмәндән тәмизләмәк, дөдә - баба јурдларына гајытмаг.

Рајонумузун чох һөрмәтли шәхсијјәтләриндән бири, мүхтәлиф вәзифәләрдә ишләјиб һәмишә үз ағартмыш Ибраһим Фәрәчов Вәтән һәсрәтинә таб кәтирә билмәди. Ону Сумгајытда торпаға тапшырдыг. Мазары башында вида митинги кечирдик. Мәрасими мән идарә етмәли олдум. Бурада чыхыш едәнләр Гәнбәр Гурбанов, Шаһлар Әскәров, Вәлјәддин Исмајылов, Әли Казымов, Азад Салаһов, Гафар Ағајев, Вәли Мәммәдһәсәнов вә башгалары мәрһумун бөјүк хидмәтләриндән, инсанпәрвәрлијиндән сөз салдылар. Бүтүн чыхышларда Кәлбәчәр дәрди өн плана чәкилди. Мүгәддәс торпағларымызы ермәни гулдурларындан хилас етмәк үчүн јекдилликлә сәфәрбәр олмаг лазым билинди.

Бәли, тојларда да, вајларда да Вәтән дәрди, ишғал олуна торпағларымыз, Кәлбәчәр јајлағлары јаддан чыхмыр. Бу биздә инам јарадыр ки, јурд - јувамыза мүтләг гајыда биләчәјик.

Дидәркинләримиз арасында елә һадисәләр баш верир ки, онлар узун илләр јаддашларда галачаг вә кәләчәк нәсилләр дә бу һадисәләри хатырлајачаглар. 1997 - чи илин ијул ајынын әввәлләриндә Кәлбәчәр шәһәр сакини Хатын бачы да дағларын һәсрәтинә дөзмәјиб «Истису, Кәлбәчәр» дејә - дејә көзләрини әбәди олараг Бакы шәһәриндә јумду. Онун өмүр - күн јолдашы Әмираслан Гафаров үзүнү бура топлашан чамаата тутуб деди: -Јох, бу евдән Хатын тәк кетмәмәлидир. Гәрибин бир дә гәриб дүшмәси јерә - кәјә сыған дәрд дејил.

Хатын бачы 4 саат олмазды ки, дүнјасыны дәјишмишди. Диванын үстүндә отуран Әмираслан киши көзләрини бир мәчһул нөгтәјә зилләјиб фикрә далмышды. Өз - өзүнә дејирди: - Јох, Хатыны тәк јола салмарам. Елә бу вахт Әмираслан киши дәриндән нәфәс алыб чаныны өвладларына тапшырды. Намы бу кәдәрли һадисәјә мат галды. Әр - арвады һәмин күн Бакы торпағында дәфн етдиләр.

Дәрд ондуму, јүздүмү, гәләмә аласан. Мәним, 86 јашлы анам Күлкәз Хәлил гызы гачгын дүшән күндән бајатыны бајатыја чаламагдан јорулмады. Һәр кәлмәбашы дүшмәнә гаргады «һејф сәнә, Кәлбәчәр, һејф сәнә, Ағчакәнд, һејф сәнә, Дәлидаг», демәкдән дили габар олду. Онун гошдугу бајатылары 1000 - дән чохуну кағыза јазмаға имкан тапдыг.

Дағларын дәрдиндән сәбри - гәрары олмајан анам башына топлашан өвлад, нәвә вә нәтичәләринә деди: - Мән дағларын дүшмән әлиндә галмасына дөзә билмәјәчәјәм. Сизә бир вәсијјәтим вар, мәни елә јердә дәфн един ки, орадан Кәлбәчәр дағлары көрүнсүн. Нәһајәт, 1996 - чы илин сентјабр ајынын 18 - дә әзиз вә истәкли анамыз Күлкәзи итирдик. Бәс, онун вәсијјәтини нечә јеринә јетирәјдик? Буна јол тапмадыг. Ону әманәт олараг табута гојуб Бакыда Зејтун бағында торпаға тапшырдыг. Аллаһдан диләдик ки, Кәлбәчәр торпаглары кери алынсын, анамызы атамызын јатдығы торпаға тапшыраг.

Бир чох кәлбәчәрли дә дағлара гајыданда вәфат едән әзизләрини апарыб о доғма дијарда дәфн етмәк үмиди вә инамы илә јашајыр.

Кәлбәчәрин дүшмәнә верилмәси дәрдинә дөзә билмәјән бир чох шаирләрин гәләми ган ағлады. Онлар бу ше'рләри кәлбәчәрли гачгынларын ичәрисиндә охујараг онлара һәмишә бөјүк тәскинлик верирдиләр. Кәлбәчәрлиләрин

дәрдинә шәрик оланлары елимиз - обамыз һәмишә мин-
нәтдарлыгга хатырлаҗаҗаҗа.

1992 - чи илдә Ағдабан соҗгырымындан сонра јаранмыш
«Кәлбәчәрин мұдафиәсинә фөвгәл'адә ел јардымы чәмиј-
јәти»нә јардым едәнләрден бири дә Кәнчә Технолокија
Институту олды. 1992 - чи ил апрелин 28-дә һәмин инс-
титутун ријазиијатчы алими, шаир, Кәлбәчәр дағларынын
вурғуну Фирудин Шимшәк мүәјјән гәдәр вәсаитлә бир-
ликдә «Ағласын» адлы ше'рини дә бизә тәгдим етди.

АҒЛАСЫН

Дејин Ашыг Шәмшир галхсын мөзардан,
Бу дәрди охшајан дилдә ағласын.
Виранә Көјчәдән кәлсин Әләскәр,
Бајатыны чәкиб зилдә ағласын.

Белә гара кәлди Ағдабан јазы,
Дашлара чырпылды ашығын сазы.
Батды булагларын шыр - шыр авазы,
Тәртәр өз дәрдини селдә ағласын.

Дәлидаг гүссәли, Муров гәмлиди,
Бахышлар кәдәрли, көзләр нәмлиди.
Гафил ермәниләр һәлә дәмлиди,
Икидләр јарагы әлдә ағласын.

Шәмшир јадикары - достум Гәнбәрин,
Дәрдинин дәнизи дәриндән - дәрин.
Гәләмим ачизди јазә гәдәрин,
Ашыглар сазында телдә ағласын.

Дүшәр өз торуна фитнәнин өзү,
Төкүләр гојнуна чатдыгы көзү.
Фирудин Шимшәјин дәрә чәкән көзү,
Кәлиб Кәлбәчәрә елдә ағласын.

Кәлбәчәр ишғал олунандан сонра да Фирудин Шимшәк
бөјүк үрәк јангысы илә ел - обамызын дәрдинә ше'рләр
гошду.

КЭЛБЭЧЭРДЭН КЭЛЭН ГАРЫ

Инди миллэт вәкили олан, танынмыш шаир Зәлимхан Жагуб ишғал олуан торпагларын дәрдиндән ән чох үрәк жанғысы илә јазан шаирләрдән биридир. О, дүшмән пәнчәсинә кечән бүтүн рајонларымыз, о чүмләдән Кәлбәчәр һаггында одлу - аловлу ше'рләр јазмыш, бир чох ше'рләриндә Кәлбәчәрин дә адыны чәкмишдир. О, «Шаир һарајы» китабында /Бакы, «Кәнчлик», 1995/ «Кәлбәчәрдән кәлән гары» адлы ше'риндә /сәһ.29 - 32/ Кәлбәчәрин әсрәрәнкиз тәбиәтини, о јерләрин ән'әнәләрини гәләмә алараг бир гарынын тимсалында бүтүн гачгынларын һалына ағлајыр вә ону јурда гајтармағы бачаран огул ахтарыр.

Әришиндән, арғачындан,
Сүрүсүндән, архачындан,
Мешәсиндән, ағачындан
ајры дүшән,

Адлы - күллү алчасындан,
Лилпарындан, долчасындан
Һанасындан, халчасындан
ајры дүшән,

Барыны јелләр апаран,
Бахтыны селләр апаран,
Газанчыны, күвәнчини
Фитнәләр, фе'лләр апаран,
Чаны үзкүн, рәнки сары -
Кәлбәчәрдән кәлән гары ...

Тәзәси, көһнәси кедән,
Черәји, тәһнәси кедән,
Архынын сују дағылан,
Сөкүлүб дәһнәси кедән,
Бир заманлар чох севдији
Дүнјадан зәһләси кедән,
Пәтәјиндән ајры дүшүб
Јаваш - јаваш өлән ары -
Кәлбәчәрдән кәлән гары ...

Даһа бәсди дурмағымыз
Даһа бәсди җатмағымыз.
Даһа бәсди бу милләтин
Күнаһына батмағымыз
Кәлин, бир аз силкәленәк,
Кәлин, бир аз һејрәтленәк,
Кәлин, бир аз гејрәтленәк.
Әлимизи җалын көрүб,
Көнүмүзү галын көрүб
Түпүрмәсин бизә бары,
Кәлбәчәрә гајыданда
Өпсүн бизим алнымыздан
Кәлбәчәрдән кәлән гары . . .

Зәлимхан һәмин китабында дәрч етдирдији «Вәтән җаралары» поемасыны да Кәлбәчәр җаралары илә башлајыр. Поемада адамын руһуну одландыран фикирләр, мисралар чохдур. Поеманын бир җериндә шаир түкәнмәз гәзәблә ишғалчы мәнфурлара дејир:

«Ачындан өлдүм» - дејиб һаһаг җерә салма сәс,
Кәлбәчәрдән, Лачындан
Дашыјыб апардыгын мин илинә бәсди, бәс.

Евимдән чһиз кедиб,
Тојумдан нәмәр кедиб.
Телимдән дараг дүшүб,
Белимдән кәмәр кедиб.
Гызым мурад үстүндә,
Оғлум сүдәмәр кедиб,
Кәлбәчәр талананда.

Нечә дәфә бахмышам
Кәлбәчәр музејинә.
Нуру ишыг салырды
Көзә, агла, бејинә,
Достум Шамил Әскәрин
Көзләринин нурујду,
Ән бөјүк уғурујду.

Һанадан халым кедиб,
Пәтәкдән балым кедиб,
Дәнлијимдән дән кедиб,

Унлуғумдан ун кедиб,
Жорғаным үзсүз галыб,
Дөшәјимдән јун кедиб,
Кәлбәчәр талананда.

Шаир бунлары садаламагла кифәјәтләнмир. О, Вәтәнин
јараларыны сағалтмағ, мүгәддәс торпағларымызы, о чүм-
ләдән Кәлбәчәр дағларыны дүшмән тапдағындан хилас
етмәк үчүн халғы мүбаризә мејданына чағырыр.

Көзәл шаир Ағачавад Әлизадә/Аллаһ рәһмәт еләсин/
Кәлбәчәрин ишғал олунмасына дөзмүрдү. Һәр јердә бу
чәкилмәз дәррдән данышырды. - Азәрбајчанын полад га-
ласы учулду, - дејирди. О, 1993 - чү илдә јазыб мәнә вер-
дији « . . . Шәмширин» адлы ше'рини «Екран - Ефир» гә-
зетиндә /10 - 16 мај, 1993/ дәрч етдирди.

ШӘМШИРИН

Кәлбәчәрин јаз овгаты хәзанды -
Долу вуруб нөврағыны Шәмширин.
Ағдабана гара әлләр узанды,
Дағытдылар тифағыны Шәмширин.

Халғым ону илаһи нур санарды,
Һәр кәлмәси шө'лә чәкән фанарды -
Үрәкләрдә, фикирләрдә јанарды,
Сөндүрдүләр чырағыны Шәмширин.

Галды мурдар чајнағында Кәлбәчәр,
Бу «зәһәри» мин - мин севән гәлб ичәр
Зәмимизи биз әкмишик, ким бичәр,
Кимә вердик торпағыны Шәмширин?

Гачынларын әршә галхыб аһ - вајы,
Јер - көј тутмур бу һесабы, бу сајы.
Муған, Ширван, Мил дүзүнүн . . од јајы
Солдурачағ күл бағыны Шәмширин.

Каш, тапајдым о гејрәти, гүдрәти,
Бир амалла бирләшдирә милләти -
Һагг сөзүнү дејә мөһкәм, мәрд, гәти,
Верә зәфәр сорағыны Шәмширин.

Ағачавад, сәнә јаддыр дајанмаг -
Гезәбини јумругунда сыхыб, галх.
Һарајына һарај верәр Дәлидаг -
Көтүрәммәз бу дағыны Шәмширин

КӘЛБӘЧӘРДӘН КӘЛӘН КӘЛИН

Шаир Мүрвәт Гәдимоғлу «Икијә бөлүнмүш үрәк» адлы
китабында/Бакы, 1994, «Сабаһ» нәшријјаты/ чап олуна
илк ше'рини «Кәлбәчәрдән кәлән кәлин» адландырмыш-
дыр. О, ше'ринин әввәлиндә јазыр ки, Бақынын «Јени Кү-
нәшли» гәсәбәсиндә бир дәстә кәлбәчәрли гачгын габа су
долдурмаг нөвбәсинә дајанмышды. Хәјаллара далан бир
кәлинин көзләриндән јанагларына јаш ахырды. Јәгин ки,
Кәлбәчәрин курраһ чајларыны, шыр - шыр булагларыны
хатырлајырды ... Она баханда үрәјим гана дөндү ...

Кәлбәчәрдән кәлән кәлин, аманды,
Үрәјими ган ејләмә сән Аллаһ.
Күнәшлинин чөлләриндә мән инди
Һардан алым кур булағы бу сабаһ ...

Зәманәнин позулубду пәрсәнки
Күл синәләр күлләләрә туш галыб.
Истисуда ганла долуб сәһәнкин,
Күнәшлидә ведрәләрин бош галыб ...

Һардан алым о ајналы булағы,
Јујунасан, даранасан һәр сәһәр.
Чәтинсә дә, чәкмәлисән бу дағы,
Нөвбәләрә дөзмәлисән биртәһәр.

Гәлбим јанды - гәмли көрдүм үзүнү,
Көзү нәмли хәјаллара далмысан,
Кор олајдым, көрмәјәјдим бу күнү,
Дағлар гызы, көр нә күнә галмысан .

Сач дағыныг, солубду ал јанаглар,
Һәр көрдүјүн сәнә бөјүк зәрбәди.

Кәл- кәл дејир орда шыр- шыр булаглар,
Бурда, суја, чөрәјә дә нөвбәди .

Бахышларын өмүр кәсир өмүрдән,
Кәдәримә јени кәдәр јапылар.
Бу таледи, «чыхмаг олмаз әмирдән»,
Күн кәләр ки, хиласкарын тапылар.

Бир күн гејрәт јатмышлары силкәләр,
Аллаһ бир күн ағыл верәр бизә дә.
О лилпарлы булагларда күн кәләр
Јујунарсан, даранарсан тәзәдән .

Сәни белә гәмли көрмәк јаманды,
Сил көзүнү јашармасын сән Аллаһ.
Кәлбәчәрдән кәлән кәлин, аманды,
Үрәјими ган еләмә, сән Аллаһ.

ДӘМИРЧИНИН ФӘРЈАДЫ

Синәдәфтәр шаир кими танынан Дәмирчи Аббас 43 ја-
шына кими бирчә мисра да олсун ше'р јазмамышды. Уста
бир дәмирчи, ән габилијјәтли бәнна вә дүлкәр, мәшһур
арычы кими танынан Дәмирчи Аббасы вургуну олдуғу
дағлар шаир дә етди. О, нә јазырдыса һамысыны әзбәр-
дән сөјлөјә билирди. Улу Низами Кәнчәвијә һәср етдији
поемасыны башдан - ајаға синәдән сөјләмәји бачарырды.

Чанындан чох севдији дағларын ермәни гәсбкарлары
тәрәфиндән зәбт олунмасы Дәмирчи Аббасы сарсытды.
Јериндә гәрар тута билмәди. Һәмишә чох шух вә зара-
фатчыл олан Дәмирчинин үзү - көзү даһа күлмүрдү. Чох-
лары она дејирди:

- Дәмирчи, әввәлки кими бир де-күл, ејнин ачылсын.
Буну дејәнләрә о, «Мән нечә күлүм» рәдифли гошмасы
илә чаваб верәрди. Өлүмүндән чәми бир һәфтә габаг рес-
публика телевизијасы илә чыхыш етди. Һәмин гошманы
кәдәрли бир авазла охуду. Сөзүн һәгиги мә'насында Дә-
мирчи дағларын дүшмән тапдағына чеврилмәсинә дөз-
мәди, сазында «Кәрәми» һавасыны чала - чала, бирдән -
бирә чыраг кими кечинди. О, Јевлах рајонунун Малбинәси
кәндинин гәбиристанлығында дәфн олунду. Кәлин, Дә-

мирчинин «Мән нечә күлүм» адлы гошмасы илә таныш
олаг.

МӘН НЕЧӘ КҮЛҮМ

Вәтән һәсрәтинә, елин дәрдинә,
Јаһан ган ағлајыр, мән нечә күлүм?
Әзәлиндән дүшмән олуб шәр динә,
Инсан ган ағлајыр, мән нечә күлүм?

Ичимин одуна әријир чөлүм,
Чөлләрә дүшмәкдән шәрәфдир өлүм.
Лоғман Истисујум, ај Алакөллүм,
Сонан ган ағлајыр, мән нечә күлүм?

Чөндү харабаја дағлар, гајалар,
Дөндү ган көлүнә күллү талалар.
Ај тифил көрпәләр, јесир балалар,
Аһан ган ағлајыр, мән нечә күлүм?

Јазылдым тарихә гачгын адына,
Һај верән олмады гоһум, јадына.
Шејтан фитнәсинә, шәрин одуна
Сәһан ган ағлајыр, мән нечә күлүм.

Дағлар дөзә билмәз белә бир дәрдә,
Дүшүбдү чөлләрә нәр оғлу нәр дә.
Гачгына бир олуб хејир дә, шәр дә,
Динән ган ағлајыр, мән нечә күлүм?

Гој чатсын дүнјаја һајым, һарајым,
Бүтүн зәһмәтимдән гәм олду пајым.
Мүлкүм виран олду, јанды сарајым,
Биһан ган ағлајыр, мән нечә күлүм?

Дөнүб ағыр илә һәр кечән аным,
Ели дүшүнүрәм, гаралыр ганым.
Нәсилли бәјләрим, хан оғлу ханым
Иһан, ган ағлајыр, мән нечә күлүм?

Губадлы, Зэнкилан, Лачыным, Шушам,
Киров дагларым тэк мән дә биһушам.
Јувасындан дүшмүш ганадсыз гушам,
Чанан ган аглајыр, мән нечә күлүм?

Дөзмүрәм елләрин зүмзүмәсинә,
Үрәјим кирибди гәм гәфәсинә.
Хәчаләт ичиндә дост кәлкәсинә
Синән ган аглајыр, мән нечә күлүм?

Кәкликли Муровум, еј Дәлидағым,
Тутгу, Тәртәр чајым, Чејран булағым,
Өзүм гара кејдим, һәм тој отағым,
Чанан ган аглајыр, мән нечә күлүм?

Ган сели гарыцды Тәртәр, Хачына,
Јенә гара чәкди анам сачына.
Гошулду Кәлбәчәр, Шуша, Лачына,
Бинән ган аглајыр, мән нечә күлүм?

Үрәјиндә кәдәр, синәсиндә дағ,
Үзүндә һәјасы, ағзында јашмағ.
Белиндә шәләси, әлиндә ушағ,
Зәнән ган аглајыр, мән нечә күлүм?

Дәмирчи итирди һәјатын, малын,
Фәләк дә сорушмаз гачгынын һалын.
Ғыш күнү чадырда ајағы јалын
Донан ган аглајыр, мән нечә күлүм?

/Бу китаб Дәмирчи Аббасын өлүмүндән сонра «Азәр-нәшр»ин директору Азәр Мустафазадәнин вә баш редактору Әләвсәт Ағаларовун бөјүк хејирхаһлығлары нәтичәсиндә чап олунмушдур/.

Ғачгынлығ дөврүндә дәрд - гәм кәлбәчәрли шаирләри дилә кәтирди. Вәтән дәрди, гачгынлығ бәласы онларын гәләмини санки итиләди, чидди чәтинликләрә раст кәлсә дә китаблар нәшр етдирә билдиләр.

Дәрд адамы дилләндирәр, - дејибләр. Инди һансы кәлбәчәрлини диндирсән, сәнә бајаты сөјләјәр, дағлара, гачгынлығ дәрдинә гошдуғу ше'рләри охујар. Вәтән һәсрәти ағыр дәрддир. Өлүмдән дә бетәр дәрддир. Ғачгынларын

һамысы арзулаҗырлар ки, өз јурд - јувасына гајытсынлар
вә сон мәнзилләри дәдә - баба торпаглары олсун. Һамы-
мыз о күнүн арзусу илә јашаҗырыг.

КӘЛБӘЧӘР ШӘҢИДЛӘРИ

ВӘТӘНИН ИКИДЛӘРИ

ШӘҢИДЛӘР ӨЛМӘЗ,

ҮРӘЈИНДӘ КӘЗ

Ермәни гулдурларына ән чох шәһид верән рајонлардан
бири дә Кәлбәчәр олду. 200 нәфәрдән артыг кәлбәчәрли
чаныны Вәтәнә гурбан вермәкдән әсиркәмәди. Онлар дө-
јүш мејданларында шир кими вурушдулар, пәләнк кими
дөјүшдүләр. Вәһши дүшмәнин чанына вәлвәлә салдылар,
ана торпаға гисмәт олсалар да, милјонларла инсанларын
үрәјиндә өзләринә учулмаз вә сөкүлмәз сарајлар тикди-
ләр. Аналар оғул дејиб ағласалар да, нәнәләр дизләрини
дөјсәләр дә, аталар: оғул, белими гырдын, десәләр дә, кә-
линләр нә гәдәр дәрд - гәм јесәләр дә, нишанлы гызлар
гара кејсәләр дә, гардашлар башларыны синәләринә әј-
сәләр дә шәһидләр Вәтәнә башучалығы кәтирдиләр, хал-
гын, валидејнләрин, гоһум вә әгрәбаларын гәлбиндә гүру-
ра дөндүләр, чаванларда чәсарәт јаратдылар.

КӨЗЛӘЈИР БИЗДӘН

Мүгәддәс ад олан шәһидлик нәдир?
- Халгын үрәјиндә өлмәз һәјатды.
Бу ад гәләбәјә бир тәрәнәдир,
Оха дөнүб дүшмән көзүнә батды.

Шәһидлик зирвәдир, горхаглыг гују -
Әсиб буландылар ичиндә сују.

Шәһидлик бәхш едир Вәтәнә тоју,
Белә һәгигәтә нашылар матды.

Вәтән горунармы шәһид олмаса.
Бәхтәвәр олармы шәһид олмаса?
Азад һәјат вармы шәһид олмаса?
Шәһидлик учмаға голду - ганадды.

Шәһидлик - шөһрәтди, халға вүғарды,
Шәһидлик - ән азы мин ифтихарды.
Шәһидлик ғышда да елә баһарды,
Сәјәсиндә минләр сағ - саламатды.

Шамил, дәрдләр чохду әллидән, јүздән,
Аз иш дә көзәлди гупгуру сөздән.
Гәләбә мүждәси көзләјир биздән,
Шәһидләрин руһу чох нараһатды.

Вәтән торпағлары уғрунда чанларыны фәда вериб шә-
һидлик зирвәсинә јүксәлән кәлбәчәрлиләрин бир чоху ор-
ден вә медалларла тәлтиф едилмиш вә ики нәфәри Шү-
күров Шаһлар Әвәз оғлу вә Сәфәров Сәрдар Мәдәд оғлу
«Азәрбајчанын Милли Гәһрәманы» адына лајиг көрүл-
мүшдүр.

Аллаһ бүтүн шәһидләрә рәһмәт етсин!

КӘЛБӘЧӘР ШӘҺИДЛӘРИ

Бурда һәрәнизин бир изиниз вар,
Сизсиз галыб дағлар, чөл - бајыр инди.
Сизин ганынызла бојанан дашлар,
Дағлар да дил дејиб ағлајыр инди.

О зүмрүд чәмәнләр, нәғмәли чајлар,
Һаны Тәртәримин һәзин лајласы?
Һаны о јајлағлар, о һај - һарајлар,
Әләскәр ојағы, Шәмшир галасы?

Һаны о чал - чағыр Тахта дүзүндә?
Истису Танрымын музеј төһфәси.

Гојунлу - гузулу јашыл чәмәндә,
Нә чобан изи вар, нә дә неј сәси.

Улу Кәлбәчәрин нәр оғуллари,
Сизләрдән бу јердә де ким галыбдыр?
Хәјанәткар әлләр тутуб јоллари,
Инди о дағлар да јетим галыбдыр.

Намәрд күлләсинин гурбаны олдуз,
Мәним шәһид бачым, шәһид гардашым.
Һәләлик мән бурда, Сиз ордасыңыз,
Ичим налә чәкир, ахыр көз јашым.

Доғулан мөгамдан, јаранан күндән,
Өзүлә јашадыр инсан дәрд - сәри.
Силинмәз һеч заман көнүл мүлкүндән,
Сиз еј Кәлбәчәрин ел шәһидләри.

Һикмәт Маһмуд, мај, 1995.

ШӘҲИДЛӘР /әлифба сырасы илә/

Аббасов Искәндәр Асиф оғлу -	Ағдабан к.
Аббасов Мүшфиг Дилгәм оғлу -	Надирханлы к.
Аббасов Нәсими -	Сејидләр к.
Аббасов Һабил Исрафил оғлу -	Ағчакәнд к.
Абдуллајев Е'тибар Әјјуб оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Ајдынов Телман Рәһим оғлу -	Мәрчәмәк к.
Алыјева Үлвијјә Чамал гызы -	Ағдабан к.
Алыјев Әләкбәр Салман оғлу -	Чәрәкдар к.
Алыјев Мейман Мүслүм оғлу -	Күнејпәјә к.

Алыјев Һүсү Әли оғлу -	Чәрәкдар к.
Алыјев Чамал Һагверди оғлу -	Ағдабан к.
Аллаһвердијев Фамил Аббасәли о.-Кештәк к.	
Аллаһвердијев Фамил Һејдәр оғлу-Дәрәгышлаг к.	
Алмасов Тағы Султан оғлу -	Ағдабан к.
Алмасов Шаһид Тағы оғлу -	Ағдабан к.
Алмәдәдов Намиг Мәһәммәд оғлу -	Моз Гарачанлы к.
Алханов Вәкил Мирзә оғлу -	Чорман к.
Асланов Илјас Хәлил оғлу -	Јаншаг к.
Атајев Әли Јунис оғлу -	Чајкәнд к.
Атајев Иман Мирзә оғлу -	Лачын к.
Атакишијев Мирзә Шүкүр оғлу -	Холәзәк к.
Бабаханов Шаһин Зүлфүгар оғлу -	Сарыдаш к.
Бағыров Видади Јусиф оғлу -	Бағлыпәјә к.
Бағыров Әбдүл Мәһәммәд оғлу -	Ағдабан к.
Бајрамов Алај Казым оғлу -	Гылычлы к.
Бајрамов Вүгар Әсәд оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Бајрамов Маһир Әли оғлу -	Гылычлы к.
Бајрамов Чинкиз Ханлар оғлу -	Ағдабан к.
Балаханов Сурхај Мүрсәл оғлу -	Чајкәнд к.
Балачајев Ризван Мисир оғлу -	Башлыбел к.

Бәйләров Елман Әвәз оғлу -	Әсирик к.
Валеев Анар Гардашхан оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Габилев Сәдрәддин Гадир оғлу -	Бағлыпәжә к.
Ғајтаранов Илгар Гурбаналы оғлу -	Һопурлу к.
Ғасымов Надир Ғара оғлу -	Чәрәкдар к.
Ғасымов Риәјјәт Баһадур оғлу -	Ағдабан к.
Ғәһрәманов Нүсрәт Тапдыг оғлу -	Мәрчимәк к.
Ғәһрәманов Расим Не'мәт оғлу -	Ғамышлы к.
Ғочәјев Бакы Гурбан оғлу -	Ағдабан к.
Ғочәјев Ғара Гурбан оғлу -	Ағдабан к.
Ғочәјева Зејнәб Мәһәммәд ғызы -	Ағдабан к.
Ғулијев Асиф Боран оғлу -	Чорман к.
Ғулијев Елдар Муса оғлу -	Јаншаг к.
Ғулијев Әли Һүмбәт оғлу -	Әсирик к.
Ғулијев Әшрәф -	Истибулаг к.
Ғулијев Маһир Ибраһим оғлу -	Ғузејчиркин к.
Ғулијев Чәркәз Мәһәммәд оғлу -	Холәзәк к.
Гурбанов Акиф Сабир оғлу -	Кәлбәчәр ш
Гурбанов Гулу Шабәр оғлу -	Ағдабан к.
Гурбанов Зимистан Сәфаралы оғлу -	Далғылычлы к.
Әбдүләлијев Намиг Ғасым оғлу -	Күнәшли к.

Әзизов Вәли Асиф оғлу -	Тахтабашы к.
Әзизов Јусиф Исмајыл оғлу -	Халланлы к.
Әләскәров Рөвшән Сәлим оғлу -	Јаншаг к.
Әлијев Мәзаһир Фәрзалы оғлу -	Нәчәфалы к.
Әлијев Мисир Пәнаһ оғлу -	Ағдабан к.
Әскәров Намиг Мәһәммәд оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Әскәров Намиг Ханбаба оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Әскәров Салман Фәрман оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Әскәров Сәхавәт Дәмир оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Зейналов Әдаләт Исмајыл оғлу -	Бојағлы к.
Ибадуллајев Надир Мәһәммәдәли о.-	Истису г.
Ибишов Чәһид Телман оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Ибраһимов Һәмид Исмајыл оғлу -	Ағдабан к.
Илјасов Әли Мәдәт оғлу -	Милли к.
Илјасов Фикрәт Бәһмән оғлу -	Истибулаг к.
Имранов Имран Шаһлар оғлу -	Зүлфүғарлы к
Исмајылова Чимназ Шәмшир гызы -	Ағдабан к.
Исмајылов Әшрәф Мәһәммәд оғлу -	Лев к.
Исмајылов Сәнан Калвеј оғлу -	Чәпли к.
Јусифов Ризван Иса оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Јусифов Салман Әфған оғлу -	Ғушјувасы к.

Камалов Ғабил Камал оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Кәримова Гәмәр Имран гызы -	Ағдабан к.
Кәримов Әбүлфәт Совет оғлу -	Ағдабан к.
Кәримов Үлфәт Әләкбәр оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Кәримов Шәһин һејдәр оғлу -	Зар к.
Мөһдијев Солтан Нүсрәт оғлу -	Оручлу к.
Мәммәдова Ғәјат Јолчу гызы -	Ағдабан к.
Мәммәдов Бабәк Фәрман оғлу -	Ағчакәнд к.
Мәммәдов Бәһрам Елбрус оғлу -	Бағырлы к.
Мәммәдов Елдар Сүләјман оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Мәммәдов Елчин Мәммәд оғлу -	Зивел к.
Мәммәдов Е'тибар Хансувар оғлу -	Чәјкәнд к.
Мәммәдов Әјјуб Аллахверди оғлу -	Зәјлик к.
Мәммәдов Әли Камран оғлу -	Заллар к.
Мәммәдов Зијәддин Әлгәмә оғлу -	Ағдабан к.
Мәммәдов Илһам Ләтиф оғлу -	Ағдабан к.
Мәммәдов Исфәндијар Ләтиф оғлу -	Ағдабан к.
Мәммәдов Јунис Мухтар оғлу -	Чәләкдар к.
Мәммәдов Мәзәһир Тејмур оғлу -	Далгылычлы к.
Мәммәдов Мәһәммәд Мамој оғлу -	Ағдабан к.
Мәммәдов Муса Гара оғлу -	Ағдабан к.

Мәммәдов Мүршүд Аға оғлу -	Начыкәнд к.
Мәммәдов Намиг Сәжавуш оғлу -	Надирханлы к.
Мәммәдов Огтај Сурхај оғлу -	Нәчәфалы к.
Мәммәдов Расим Бейбүд оғлу -	Чәрәкдар к.
Мәммәдов Саһиб Солтан оғлу -	Сојугбулаг к.
Мәммәдов Турал Гара оғлу -	Ағдабан к.
Мәммәдов Һафиз Гәдим оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Мәммәдов Фазил Әли оғлу -	Милли к.
Мәммәдов Фаиг Фирудин оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Мәһәррәмов Забил Кәрај оғлу -	Чәјкәнд к.
Мәһәррәмов Јадикар Мирзә оғлу -	Ағчакәнд к.
Мирзәјев Гәнимәт Јеприм оғлу -	Јаншаг к.
Мирзәјев Маһмуд Әли оғлу -	Ағдабан к.
Мирзәјев Нүсрәт Маһмуд оғлу -	Ағдабан к.
Мурадов Иман Әкбәр оғлу -	Холәзек к.
Мусајев Мейман Чамал оғлу -	Тахтабашы к.
Мусајев Мәтләб Мухмар оғлу -	Сејидләр к.
Мустафајев Елчин Мәммәд оғлу -	Зивел к.
Мустафајев Әнвәр Гәнимәт оғлу -	Истибулаг к.
Мустафајев Јалчын Әкбәр оғлу -	Ағчакәнд к.
Мустафајев Рафиг Гәнимәт оғлу -	Истибулаг к.

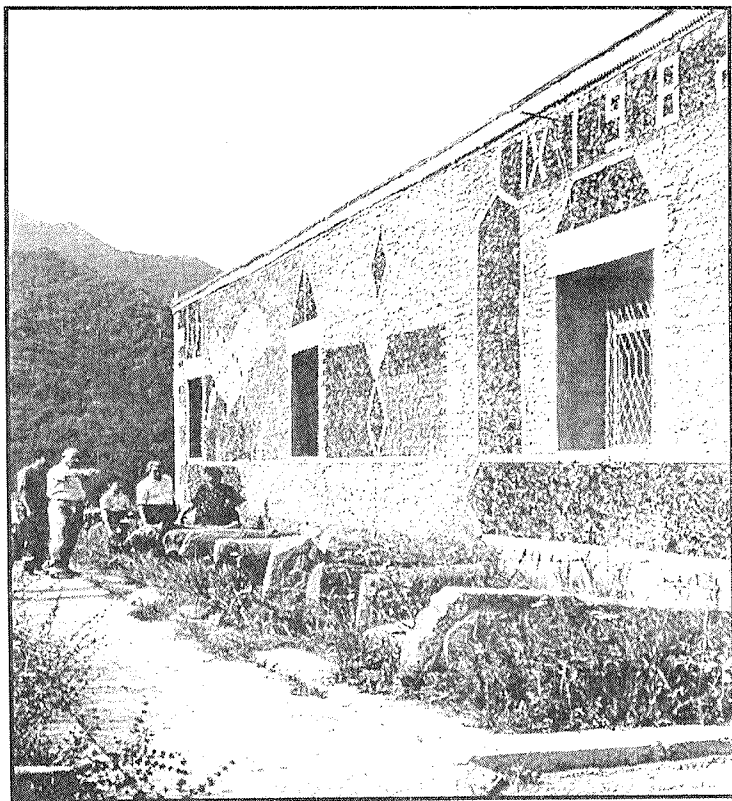
Нәбијев Адил Нәби оғлу -	Сејидләр к.
Нәбијев Һабил Нәби оғлу -	Тахтабашы к.
Нәсиров Бәһрам Әкбәр оғлу -	Ағдабан к.
Нәсиров Әфган Нәби оғлу -	Мәммәдсәфи к.
Нәсиров Мәһјәддин Гәнимәт оғлу -	Тиркешәвәнд к.
Нәчәфов Әли Иса оғлу -	Ашағы Ајрым к.
Нәчәфов Јунис Иса оғлу -	Ашағы Ајрым к.
Нәчәфов Фамил Сәфјар оғлу -	Һ. Дүнјамалылар к.
Нәчәфов Шаһин Гәнаәт оғлу -	
Оручов Азәр Закир оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Оручов Гәзәнфәр Мәдәт оғлу -	Гамышлы к.
Оручов Тапдыг Ислам оғлу -	Гамышлы к.
Пиријев Расим Иса оғлу -	Истису г.
Рәхимов Әһлијәт Шаһбаз оғлу -	Заллар к.
Рүстәмов Вилајәт Мәммәд оғлу -	Тәкәгаја к.
Рүстәмов Әвәз Салман оғлу -	Оручлу к.
Садыгов Әскәр Ибраһим оғлу -	Зивел к.
Салаһов Араз Оруч оғлу -	Сарыдаш к.
Салманов Разим Тофиг оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Сарыјев Фариз Рәшид оғлу -	Зүлфүгарлы к.
Сәфәров Сәрдәр Мәдәт оғлу -	Кәлбәчәр ш.

Сүлејманов Азад Чәмил оғлу -	Ағдабан к.
Сүлејманов Елчин Мәһәр оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Сүлејманов Әли Сәдир оғлу -	Бабашлар к.
Тағыјев Мәзаһир Алы оғлу -	Тәкәгаја к.
Тағыјев Рафиг Бәһмән оғлу -	Ағдабан к.
Хәлилов Илһам Кәрәм оғлу -	Чомәрд к.
Хәлилов Имамверди Нурәддин оғлу -	Гамышлы к.
Хәлилов Намиг Рәһим оғлу -	Истибулаг к.
Худажаров Сабир Ислам оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Һачыјев Камал Һүсејн оғлу -	Чәјкәнд к.
Һачыјев Чәһид Бәһрам оғлу -	Кәлбәчәр ш.
Һејдәров Агил Иман оғлу -	Ганлыкәнд к.
Һәсәнов Намиг Бәһмән оғлу -	Ағдабан к.
Һәсәнов Нәсими Закир оғлу -	Дашбулаг к.
Һәсәнов Новруз Һачыбаба оғлу -	Алолар к.
Һәшимов Кәрәм Әшрәф оғлу -	Чәјкәнд к.
Һүмбәтова Фатма Гарача гызы -	Ағдабан к.
Һүмбәтов Елдар Мәһәммәд оғлу -	Чәмилли к.
Һүмбәтов Горхмаз Мустафа оғлу -	Ағдабан к.
Һүмбәтов Шакир Агајар оғлу -	Чәјкәнд к.
Һүсејнов Гурбан Мәһди оғлу -	Мәрчимәк к.

Һүсејнов Исмајыл Гулу оғлу -	Кечилигаја к.
Һүсејнов Новруз Иса оғлу -	Башлыбел к.
Һүсејнов Саша Салех оғлу -	Агдабан к.
Һүсејнов Һидајет Салех оғлу -	Агдабан к.
Фәрзәлијев Шакир Јунис оғлу -	Чәрәкдар к.
Чырагов Шаһин Әли оғлу -	Лачын к.
Чаббаров Әкбәр Зијад оғлу -	Алмалыг к.
Чаббаров Фазил Јусиф оғлу -	Гарачанлы к.
Чамалов Садај Азај оғлу -	Гарачанлы к.
Чәмилов Азад Чәмил оғлу -	Бағлыпәјә к.
Чәфәров Видади Мәрдан оғлу -	
Чәфәров Әдаләт Һүсејн оғлу -	Кәлбәчәр ш .
Чәфәров Мәһәммәд Аббасгулу оғлу -	Далгылычлы к.
Шүкүров Әләскәр Фәррух оғлу -	Моллабајрамлы к.
Шүкүров Заһид Камал оғлу -	Нарынчлар к.
Шүкүров Шаһлар Әвәз оғлу -	Зүлфүгарлы к.

Адлары гејд олуанлар Кәлбәчәр шәһидләринин там
сијаһысы дејилдир.

ШӘҢИД МУЗЕЈ,
ШАҢИД МУЗЕЈ

ШӘҢИД МУЗЕЈ

Кәлбәчәрдә зәнкин, бир дастан музеј,
Чәлладлара галды, ичиндә һәр шеј.
Мәним үрәјимдә о вахтдан бәри,
Дәрдим олуб гары әримәз гузеј.

Дүшмән өјүнмәсин, мөһкәм дурурам,
Јенә јарадырам, музеј гурурам.
Санки, мән тапанда һәр бир әшјаны,
Дүшмәни көзүндән охла вурурам.

ШӘҢИД МУЗЕЈ

Шөһрәти республиканын һүдудларындан чох - чох узагла ра јајылмыш, тарихи әһәмијјәтли әшјаларла зән-кин олан Кәлбәчәр тарих - дијаршүнаслыг музеји дә шә-һид олду.

Ады дилләрдә дастана чеврилмиш музеј өзүнүн ори-жиналлығына вә зәнкинлијинә көрә башга музејләрдән әсаслы сурәтдә фәрғләнирди. Мүтәхәссисләр вә тамаша-чылар һағлы оларағ бу музеји, һәм дә кеолокија, археоло-кија, инчәсәнәт вә сәс музеји адландырырдылар. Музејин бајыр диварларыны 2 миндән артыг рәнк чалары олан дашлар бәзәјирди. Чәсарәтлә демәк олар ки, даш хәзинә-ләринә көрә Кәлбәчәр дүнјанын истәнилән әразиси илә бәһсә кирсәјди, галиб кәләрди. Бу даш хәзинәләринин 10 мин рәнк чаларлы нүмунәләри музејдә чох бөјүк мүвәф-фәғијјәтлә нүмајиш етдирилирди. Кәлбәчәр музејиндә ол-муш кечмиш ССРИ ЕА -нын мүхбир үзвү, кеолог А.А. Маракушов өз һејранлығыны кизләдә билмәјиб рәј ки-табында белә јазмышды: - Музеј олдуғча бөјүк тә'сир ба-ғышлајыр. Јерли адәт-ән'әнәләрин әкси вә дағ сүхурлары нүмунәләри диггәти чәлб едир. Бу дүнјанын јекәнә музе-јидир ки, бүтүн дағ сүхурлары нүмунәләрини нүмајиш етдирир. Бинанын бајыр диварларынын рәнкарәнк даш-ларла орижинал шәкилдә бәзәдилмәси тә'рифә лајигдир.

Болгарыстан, Һиндистан, Чин Халғ Республикасы, АБШ, АФР, Италија, Канада, Австралија, Иран, Фин-ландија вә бир чох башга өлкәләрин 150 -дән чох алыми Кәлбәчәр музејинә марагла тамаша етмиш, гијмәтли рәј-ләр јазмыш вә бу музејин зәнкинлијинә үрәкдән мәфтун олдуғларыны билдирмишдиләр.

Кәлбәчәр тарих - дијаршүнаслыг музејинин һәјәти 900 кв.м - дән артыг иди. Бурада ағач вә битки нүмунәләри, гаја тәсвирләри, дашдан гәбирүстү гоч вә ат фигурлары, нәһәнк бәзир дашлары, даш нүмунәләри, газынты нәти-чәсиндә тапылмыш чохлу әшјалар илк бахышдан тамаша-чыларын диггәтини өзүнә чәлб едирди.

Музеј експонатлары зәнкин бир дәһлиздән, 3 кабинет-дән, 9 нүмајиш салонундан вә ичәрисиндә 25 миндән чох експонат олан бир фонддан ибарәт иди. Дәһлиздән тама-шачылар Ганлыкәнд кәндинин сәмтиндә олан мәшһур

«Лөк» галасынын, халча, шәддә вә килимләрин, рајонун хәритәсинин вә бир чох башга экспонатларын јарашыглы шәкилләрини, фотоларыны вә тәсвирләрини көрүрдүләр.

БИРИНЧИ САЛОН. Музејин биринчи салону рајонун зәнкин тәбиәти барәдә тамашачыларә атрафлы мә'лумат верирди. Бурада битки вә ағач нүмунәләри, рәнкарәнк вә мүхтәлиф нөвлү дашлар, дағ, дәрә, тәпә макетләри вә с. нүмајиш етдирилирди. Тәсадүфи дејилдир ки, Гафгаз келәдијасынын атасы сајылан В. Авиҳ демишдир: - Ким Кәлбәчәри «Тәртәрчај бојунча сејр етмәмишдирсә, Исвечәрини көзәллијинә јалныз о мәфтун ола биләр».

Рајон әһалисини, тикинти идарәләрини һали етмәк вә тикинти ишләринә тәкан вермәк мәгсәдилә бојук еһтијаты олан дашлар јонулмуш вә онлардан стенд дүзәлдилиб биринчи салонун диварларындан асылмышды. Бурада обсидиан/дәвәкөзү/, травертин, туф, базалт, габро, листивенит вә башга тикинти материаллары көз охшајырды. Бу дашларын рајонун һансы әразисиндә јерләшдији барәдә хәритә дә ишләниб стендә әләвә едилмишди.

Бу салон тамашачыда рајонун е'чазкар тәбиәти һаггында ајдын тәсәввүр јарадырды. Рајонда 30 миндән чох сәрин чешмә, јүзләрлә нарзан вә шәфа гајнаглары олан истисулар фәвварә вурурду. Бу дағлыг әразидә кениш мешә золаглары өзүнә мөскән салмышды, бурада 4 минә гәдәр битки бој атырды. Бунларын ичәрисиндә һәлә дә адлары дүрүст мүәјјәнләшдирилмәјән јүзләрлә јарашыглы күл - чичәкләр варды. Кәлбәчәрин фүсункар мәнзәрәләри көзәллик јарышында истәнилән јер илә бәһсләшсә, галиб кәлә биләрди.

Дәлидағ, Муров, Кејти вә јүзләрлә башга уча дағлар, јашыл чәмәнләр, зүмрүд јајлаглар, кен дәрәләр, ғыжылты илә ахан чајлар, кәдикләр, тилләр, тәпәләр, синәләр, јамачлар, кәзләр, гобулар, талалар, бәрәләр, бурунлар, һәрәси бир әфсанә илә бағлы олан әлчатмаз гајалар Кәлбәчәр рајону әразисини мә'на көзәлликләриди.

Биринчи салон тамашачыда ашағыдакы тәсәввүрү ја-
радырды.

ТӘБИӘТИН МУЗЕЈИДИР КӘЛБӘЧӘР

Кәлбәчәрә тәбиәтин пајы чох,
Көзәлликдә бәрәбәри, тајы јох.
Күлләринин һесабы јох, сајы јох,
Чичәкләрин музејидир Кәлбәчәр,
Көјчәкләрин музејидир Кәлбәчәр.

Муров, Кејти, Дәлидағды чүр'әти.
Дастанлашыб Истисујун шөһрәти.
Чешмәләри, нарзанлары гүдрәти,
Јајлагларын музејидир Кәлбәчәр,
Булагларын музејидир Кәлбәчәр.

Кәлингәјә көвһәриди, зәриди,
Лачынгајә мешә донлу пәриди.
Алагајә санки шири - нәриди,
Ғајаларын музејидир Кәлбәчәр,
Ифтихарын музејидир Кәлбәчәр.

Лөк, Улухан, Чомәрд - чохдур галасы,
Аз олмајыб башынын дәрәд - бәласы.
Гәдәрсизди јал - јамачы, таласы,
Ғалаларын музејидир Кәлбәчәр,
Талаларын музејидир Кәлбәчәр.

Көз бахдыгча кәзди, тилди, дәрәди,
Мәнзәрәди, шиш ғајады, бәрәди.
Дәли чајлар гопартдыгы нә'рәди,
Үлвијјәтин музејидир Кәлбәчәр,
Тәбиәтин музејидир Кәлбәчәр.

Кәлбәчәр дағларында бир чох вәһши һејванлар - чана-
вар, ајы, түлкү, порсуг, довшан, чүјүр/әлик/, дағ кечиси,
мүхтәлиф гушлар - ғартал, гузгун, кәклик, торағај, сы-
ғырчын, билдирчин, сәрчә вә с. јашајыр.

Бунларын мүтәвва нүмунәләри дә музејдә гојулмушду.

ИКИНЧИ САЛОН Рајонун гәдим дөврүнә һәср едил-
мишди. Кәлбәчәрдә олан мәһшүр Истису курорту јахын-
лыгында ән гәдим инсан мәскәни ашкара чыхарылмышды.

Яры дагыдылмыш һәмин дамларын фотошәкилләри илә музедә таныш олмаг мүмкүн иди.

Бу салонда гадын гәбриндән тапылмыш бүрүнч кечи тотеми/бојундан асмаг үчүн/ вә бүрүнч бојунбагы инсанын хәјалыны ерамыздан әввәлки 111 - 1Ү минилликләрә апарырды. Музејин һәјәтиндәки гаја - салларын үзәриндә олан 6- 7 мин иллик тарихә малик кечи тәсвирләри, гәдим дөвр салонундакы бүрүнчдән кечи тотеми, һабелә музедәки килим, һејбә вә нәмибашлары, 30 - 100 ил бундан габаг тохунан примитив кечи шәкилләри вә онларын һәр үчүнүн бир - биринә охшарлығы индики нәслин гәдим көкә бағлы олмасыны сүбут едир вә тарихчиләрин мүбаһи-сәләринә сон гојурду.

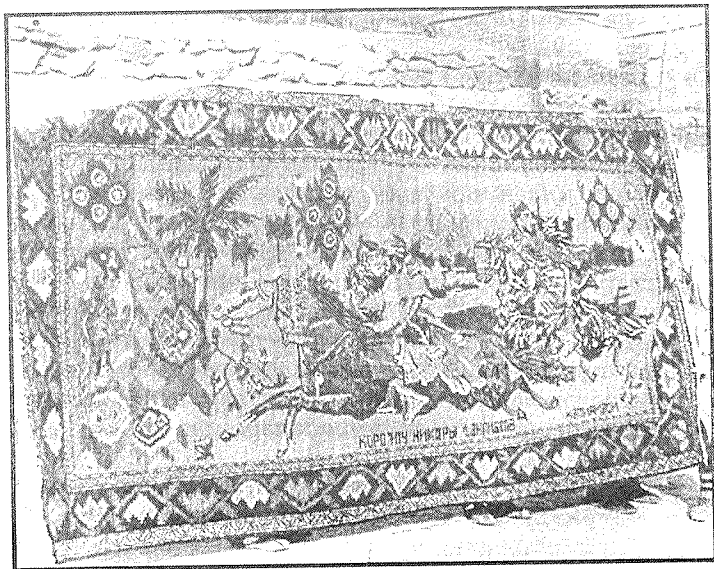
Рајонун Абдуллаушағы кәндиндә калафа јери газылар-кән тапылан «Бујнуздан ох атан» да бу салонда иди. Бәлкә дә һеч бир музедә белә надир експонат јохуду. Гәдим дөвр салонунда нүмајиш етдирилән обсидиандан дүзәл-дилмиш 5 мин илдән чох јашы олан охлар, күп гәбирләр-дән әлдә едилән дәмير низә учлуглары, даш гәлјанлар, дашдан инсан скелети, ири хумдар, даш, сахсы вә дәмير гарачыраглар, һәләлик охунмасы мүмкүн олмајан даш үзәриндәки шәбәкә јазы, торпагдан чыхан гәдим вә мүх-тәлиф аләтләр, азы 150 милјон јашы олан вә Тәртәрчај гумлағында тапылан дашлашмыш илбиз вә диқәр експо-натлар Кәлбәчәр торпағынын гәдим дөвр салнамәсинин ајры - ајры вә дәрин мәһалы сәһифәләри иди.

ҮЧҮНЧҮ САЛОН. Салонда әсасән тохучулуг әшјалары нүмајиш етдирилирди. Бурада мүхтәлиф чешнили халы вә кәбәләр, фармашлар, килимләр, асмалыглар, дуз тор-балары, хурчунлар, һејбәләр, гырхылыг габлары, чораб-лар, јер һанасында тохунан шаллар диггәти чәлб едирди. Умумијјәтлә, музејин фондунда вә експозисијасында чеш-ниләри бир - биринә охшамајан 100 әдәд әлдә тохунма ип чораб варды. Бу, гадынларымызын нечә инчә бармаглара вә зөвгә малик олдуғларынын әјани сүбутујду.

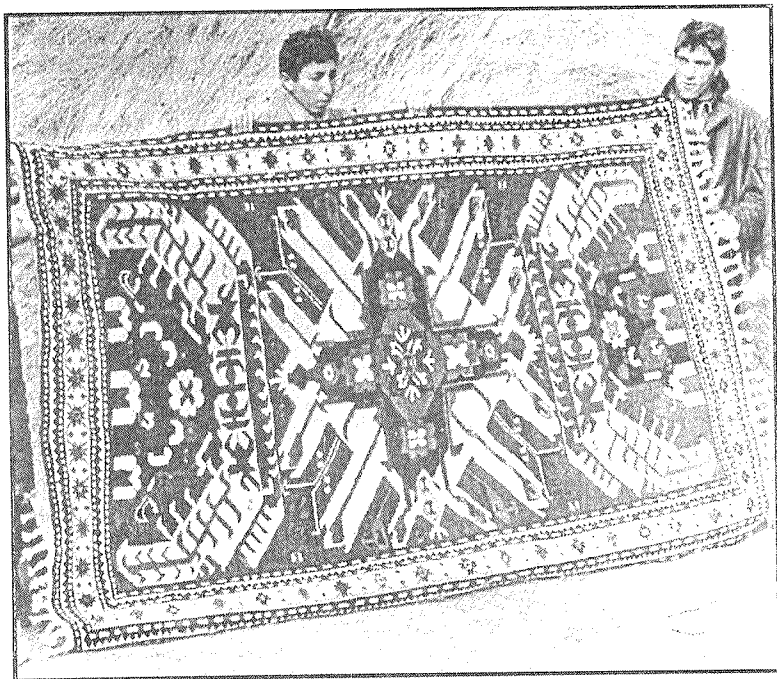
Бу салонда 1988 - чи илдә 151 јашында вәфат етмиш вә вахт илә Ашыг Әләскәрин адына сөз гошдуғу Күләндам нәнәнин дә фотошәкли асылмышды. Күләндам нәнә өзү 100- дән артыг кәбә вә килим тохумуш, бу сәнәтин инчи-ләрини нәвә, нәтичә вә көтүкчәләринә дә өјрәтмишди. Ашыг Әләскәр бир чох Кәлбәчәр көзәлләрини вәсф ет-

миш вә чохларынын тојларыны кечирмишдир. Музеји-миздә бу көзәлләрин вә икидләрин, тојуну Ашыг Әләскәрин кечирдији көзәлләрин бөјүк бир сјаһысы варды. Бү мүдрик уstad Кәлбәчәри белә тәрәннүм етмишди:

Кәшт ејләдим, бу дүнјаны доландым,
Кәлбәчәрин хејри - шәри јахшыды .
Гардаш дејиб диндирирләр адамы,
Һөрмәтләри, мәрфәтләри јахшыды.

КӘЛБӘЧӘР ХАЛЧАСЫ
Дүшмән хәјанәтлә дағлары алды,
Мәрд ели-обаны чөлләрә салды.
Гәдәри билинмәз, түкәнмәз сәрвәт,
Ики јүз мин халча гәнимә галдә.

КӘЛБӘЧӨР ХАЛЧАСЫ

Бу халча алмышды «Кәлевеж» ады,
Көзәлди, гijмәти даһа баһады.
Ишгал олунубду, әсир дүшүбдү,
Әршә учалыбды jәгин фәрjады.

ДӨРДҮНЧҮ САЛОН . Бурада әсасән кечмишдә ишлә-
дилән мәишәт әшjалары: габ - гачаг, гәдим силаһлар, көһ-
нә метал вә кағыз пуллар нүмаjиш етдирилирди. Тамаша-
чылар бу салонда мүхтәлиф мис габларла /каса, чам, бөл-
мә, дөврә, сини, мәчмәjи, сәрнич, бадjа, ағызлыг, сәтил,
тава, самовар, абкәрдән, ашсүзән вә с./, гәмә, хәнчәр, гы-
лынч, корда, jәj - ох, барыт габы, пистонгабы, гара түфәнк
чахмағы кими көһнә әшjаларла таныш ола билирдиләр.

Бу салонда ағачдан һазырланмыш експонатлар да аз
деjилди. Бунларын бири «һазарпешә» адланырды. «Һа-
зарпешә» сандыг шәкилдәдир. Онун ичәрисиндә стәкан,
нәлбәки, чаjник, чаj гашыглары, гәнд вә с. сахланылыр.

Тулуға гатыг төкмәк үчүн ағачдан дүзәлдилмиш ағызлыглар, ағач гашыг вә чөмчөләр, тохунма эшјалар вә башга мәишәт аваданлыглары бу салонда чөмләшмишди.

Тамашачыларын дәрин марағына сәбәб олан бир экспонат Шам/Дәмәшг/ тылынчыјды. Јазылы мә'луматлара көрә һәмин тылынчларын дәмири Һиндистандан алынырмыш. Бу дәмир Шам шәһәриндә полада чевриләркән әввәлчә саггыз кими узанармыш. Сонра о, гәлибләниб тылынч шәкли алармыш. Дөјүш заманы бу тылынч башга тылынчларла чарпышдырылдыгда «рәгибини» гырыб сырадан чыхарармыш. Јалныз бу јахын илләрдә тылынчын һазырланмасы сирри Авропа алимләринә мә'лум олмушдур.

Ғыны илан габыгы илә өртүлмүш, дәстәји вә ғыны күмүшлә бәзәдилмиш хәнчәрләр дә тамашачыларын дигәтини чәлб едирди. «Барыт габы» јерли усталар тәрәфиндән дәридән һазырланармыш. Музејдә сахланылан бу гәдим эшјанын үзәри зәриф нахышла ишләнмишди. Белә «барыт габы»ны овчулар тоггасындан асармышлар. Лүлә-јәохшар ағзындан һәр чүрә һавада патрону барытла долдурмаг чәтинлик төрәтмәзмиш.

БЕШИНЧИ САЛОН. Јашы 100- ү өтмүш ағбирчәк вә ағсаггаллар, рајонун ашыглары, алимләри, шаирләри һаггында бу салондан мә'лумат өјрәнмәк оларды. Әһалинин һәр мин нәфәринә дүшән јашы 100-дән чох оланларын сајына көрә Кәлбәчәр Иттифагда биринчи јери тутурду. /Бах. «Бакы» гәзети, 19 нојабр 1983-чү ил, № 218/.

Фотошәкилләрдән ајдын олур ки, Әлиф баба 157 ил, онун һәјат јолдашы Түкәзбан нәнә 141 ил өмүр сүрмүшләр. 1973- чү илдә дүнјаја әлвида дејән Әлиф баба, 1896-чы илдә намәрд күлләсинин гурбаны олан халг гәһрәманы Гачаг Нәбинин јахын досту олмуш, она илләрлә атла чөрәк дашымыш вә ахыра гәдәр достлуға сәдагәт нүмунәси көстәрмишди. О, 150 јашында көһлән ат сәјирдирди, јумуртаны нишана гојуб она сәрраст күллә атырды.

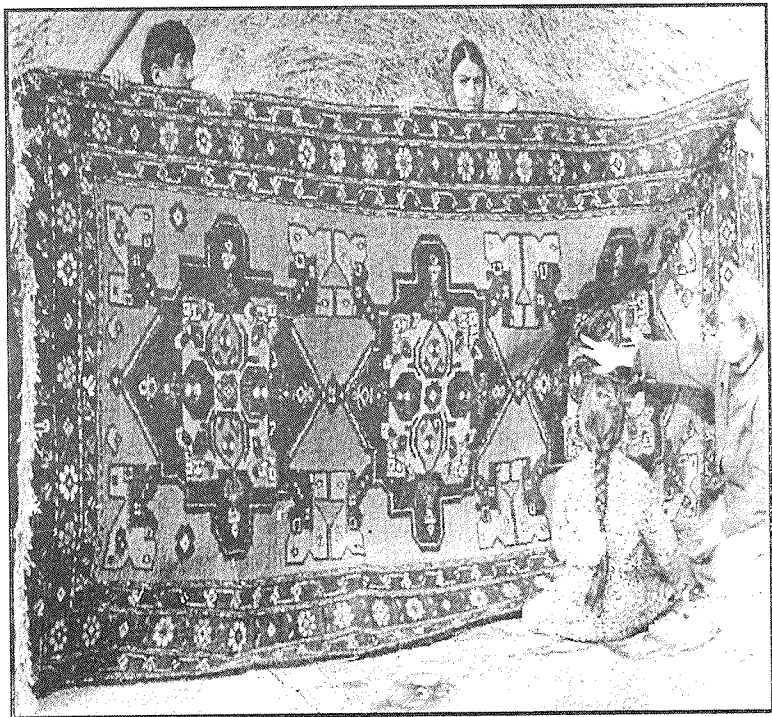
Әлиф баба јүз әллијә чатанда,
Јумуртаја сәрраст күллә атанда,
Ғуш тәк галхыб ат белинә јатанда,
Кәһәр гулан улдуз кими ахарды,
Һамы она һејран - һејран бахарды.

**АҒЧАКӘНД КӘНДИ. ОЧАГГУЛИЈЕВ ӘЛИФ
НОВРУЗАЛЫ ОҒЛУ. 1816 - 1973.**

Јүз әлли једди ил фәхр олдун дага,
Гојнунда әбәди дөндүн гонаға.
Дедин, алдадачаг дашнаклар сизи,
Сөзүнү етмәдик гулаға сырға.

Јүз илдән артыг өмүр сүрүб дүнјадан көчәнләрдән
Мәммәдова Сәлбинин, Һачыјева Күллүнүн, Бајрамова Кө-
зәлин, Һачыјев Имамәлинин вә башгаларынын да фото-
шәкилләри салону бәзәјирди.

КЭЛБЭЧЭР ХАЛЧАСЫ

Өjrэдир халчаны гызына ана,
Елэ бил алимди, дэрс верир она.
Халы тохујурду једди мин гадын,
Бу һүнэр галыбды, јетмэјиб сона.

Узунөмүрлүлэр ичэрисиндэ Кэлбэчэр шәһеринин сакинләри вә һазырда төрәмәләри јашајан Әһмәдовлар бачы - гардашлары мәшһурдур. Бу бачы - гардашларын беш нәфәри - Рәчәб, Күлдәстә, Туту, Ағалар вә Нәнәгыз һәр бири 100 илдән чох јашајыб өмүрләрини өвлад, нәвә, нәтичә вә кетүкчәләринә бағышлајыб дүнјадан көчмүш-

ләр. Үз үч җашлы Салман киши Кәлбәчәрин мүдрик ағсагалларындан биридир. Салман кишинин дили илә дөсәк, онун көрпә гардашы Бәһрам Әһмәдовдур. Бу «көрпә» гардашын вур- тут 87 җашы варды. Әһмәдовлар бачы - гардашларынын нәсли 600 нәфәрдән артыгдыр.

Ғамышлы кәндинин сакини Рүстәм Хәлилов 1988 - чи илдә 106 җашында әбәди олараг ана торпағын гоҗнуна көчдү. О, өлүмүндән 15 күн габаг ат белиндә кәзирди. «Ши-кәстә Рүстәм» ләҗәби илә ше'рләр җазырды, көзәл саз чалырды. Рүстәм киши 69 җашында җенидән евләнмишди. Татана адлы гадындан онун 12 өвлады дүнјаја кәлмишди. Арвадындан башга Рүстәм кишинин дөрд җызы да «Гәһ-рәман ана»дыр, башга сөзлә, онларын һәр бири он вә даһа чох өвлад анасыдыр. Рүстәм киши һәҗәтлә худаһафизләшәндә онун өвлад, нәвә, нәтичә вә көтүкчәләринин саҗы 300 нәфәрдән артыг иди.

Музејдә җашы 90- дан јухары олан ишдән - күчдән галмајан 250 нәфәр һаггында да мә'лумат топланмышды.

АЛТЫНЧЫ САЛОН. Бу салонда халг ојун вә адәтләри өз әксини тапмышды. Бу салон тамашачылары бә'зән саатларла өзүнә чәлб едирди. Салонда гојулмуш мүгәввалар мүхтәлиф ојун вә адәтләри нүмајиш етдирирди. Бурада чох гәдим дөврләрдә ичра олуна ојунлар барәдә тамашачыларә мә'лумат верилирди. Бунлардан бир нечәси илә таныш олаг.

«ЈЕДДИ ЬҮНӘР»: Арашдырмалар сүбут едир ки, «Једди һүнәр» ојуну једдилик сај системи дөврүндә мејдана кәлмишди. Ојуну идарә едән бир ағсагал вә бир ағбирчәкдән башга ојунда иштирак едән адамлар, һејванлар вә әшјалар һәр дәфә једди - једди олу. Бәлкә дә бу һәфтәнин једди күнүнә көрә белә системләшдирилмишдир. Бу ојун әсасән илин ахыр чәршәнбә вә ја илк күнүндә Новруз бајрамында, һабелә шәнликләрдә ичра олунар. Ојуна һазырлыг ишләри габагчадан көрүлүр вә гәлибләрә вермәк үчүн нәмәр һазырланыр.

«**ЈЕДДИ ЧОБАН**» : Эввэлчә чамаатын тамаша етдији мејдана һәрәсинин әлиндә бир чомаг олан 7 нәфәр чобан кәлир. Чобанын бири ирәли чыхыб әлиндә тутдуғу ағачы дик тутараг мөһкәм сахлајыр. Алты чобанын һәрәси өз чомағы илә һәмин чобанын дик тутдуғу ағачы онун әлиндән чыхармаг үчүн вар күчү илә зәрбә ендирир. Әкәр чобанлардан лап бирчәсинин дә вурдуғу зәрбә илә ағач онун әлиндән чыхарса о, мәғлуб олур. Нөвбә илә һәр чобан өз ағачыны дик тутуб тәк - тәк алты зәрбәјә һазыр дајаныр. Һансы чобанын бу зәрбәдән ағачы әлиндән чыхмаса о, га-либ һесаб олунур вә ојуну идарә едән ағсаггал она нәмәр верир. Һәдијјә чамаатын имканындан асылы олараг ја-пынчы, чомаг, чарыг, чораб вә с. әшјалар олармыш.

Ону да дејәк ки, һәр ојунун әввәлиндә ағсаггал вә ағ-бирчәк ојунчуларын шәнинә ше'р дејиб онлары руһлан-дырармыш. Мәсәлән, чобанларын шә'нинә дејилән ше'рин бир парчасы беләјмиш :

Чобан һеј !
Гој дилләнсин гарғы неј.
Јарын бахыр гыјгачы,
Мөһкәм сахла ағачы.
Ағач әлиндән чыхмасын,
Јарын мәлул бахмасын ...

«**ЈЕДДИ ПӘРИ**» : Чобанлар кетдикдән сонра мејдана једди гыз кәлир. Онларын һәр бири једди чағла/миллә/, једди рәнк ипдән чораб тохумаға башлајыр. Ағбирчәк, гызлары руһландырмаг үчүн дејир :

Дејиклин бахыр сәнә,
Гыз, зирәк тәрпәнсәнә.
Дилиндә нәғмә оху,
Әлиндә чораб тоху .

Мүәјјән едилән вахт гуртаран кими гызлар иши дајан-дырырлар. Ағбирчәк тохунан чораб һиссәләрини нәзәрдән кечирир. Ким даһа чох, инчә, сых вә нахышлы тохујуб-дурса нәмәр саһиби олур. Ола билсин ки, нәмәри башга-

лары да алсын. Гызларын евдарлыг мәһарәтинин бири бу
јолла үзә чыхарылып.

«ЈЕДДИ ЧАПАР».

Чапар һеј !
Һеч кимдән етмә килеј,
Көһләнә гамчы чалма,
Јолдашдан кери галма.
Еркәји јердән көтүр,
Јар көрсүн атын өтүр .

Агсаггал мејдана дахил олан једди чапарын шә'нинә ше'р
сөјләјир. Гара зурнанын сәсләндирдији ојнаг һава аләми
башына көтүрүр. Атлар чилов кәмирир. Јолун ғырағында
мүхтәлиф јерләрдә једди еркәк гојун көрүнүр. Мини-
чиләрдән һәр бири атын чапарағында чәлд јерә әјилиб ер-
кәјин бирини көтүрүб гучағына гојмалы вә дајанмадан
кери гајытмалыдыр. Чапарлардан һансы белә һүнәр көс-
тәрсә она нәмәр верилир.

«ЈЕДДИ НӘР» : Габагчадан һазырланмыш ағыла јед-
ди чамыш кәли вә ја једди хам чөнкә гатылып. Мејдана
једди нәр икид дахил олуp. Шәртә көрә онларын һәрәси
бир - бир једди һејванын бојнуну гатлајыб јерә јыхмалы-
дыр.

Агсаггал елин бу сајтал оғланларыны күләрүзлә гар-
шылајыб дејир:

Икид һеј !
Бојун гатла пејдәрпеј.
Көзләр сәни көзләјир,
Јарын сәни изләјир .

Пәһләван чүссәли оғланлар бир - бир ағыла дахил олуб
кәлләрин үзәринә шығырлар. Једди кәлин бујнузун гат-
лајыб јерә вурмаг о гәдәр дә асан иш дејил. Бу һүнәри
едәнләр алгышлар алтында нәмәр алырлар.

«ЈЕДДИ ГАЧАР» : Једди гачар мејданда көрүнүрлөр. Узагда једди топа күлөш вә јолда манеэләр көрүнүр. Бу гуш ганадлы оғланлар бирнәфәсә јүјүрә - јүјүрә, манеәләри кечә - кечә күлөш топасына чатмалы, дајанмадан һәрәси бир топаны ајағы илә дағытмалы вә ја она од вурмалыдырлар.

Ағсаггал хејир - дуа верир:

Гачар hoj !
Икид ганад ачар hej.
Јүјүр бир - бир бәнди аш,
Јолда бүдрә, нә дә чаш.
Дағыт, од вур топаја,
Ел чағырса јет һаја . . .

Ағсаггалын ишарәси илә чәсурлар јериндән тәрпәниб ох кими ирәли сүзүрләр. Тәләбә дүрүст әмәл едиб, мејдана һамыдан тез гајыдана нәмәр гисмәт олур.

«ЈЕДДИ ОВЧУ» : Мүәјјән мәсафәдә једди паја басдырылыр вә бунлар јағы - дүшмән адландырылыр. Әлиндә јәј олан једди нәфәрин һәр биринә 7 ох верилир. 7 охла 7 пајаны вуран ојунун галиби сајылыр. Јәј - ох олмадыгда һәр нәфәрә даш пајланыр. Һәр дашла бир пајаны вурма лазым кәлир.

Ел ағсаггалы мөһрибанлыгла онлара үрәк-дирәк верир :

Овчу hej !
Көрмәкдә ол гартал, леј.
Ох пајада зеј ачсын,
Јарын додағы гачсын .

Һәр овчу һәдәфи нишан алыб бәхтини сынајыр. 7 пајаны вура билән нәмәрә лајиг көрүнүр.

«ЈЕДДИ КӘЛИН» : Һәлә ојун јеничә башлананда мејданда једди јердә очаг галаныр. Једди газан асылыр. Једди кәлин һәрәси бу газанларын бириндә хәрәк биширир.

Ағбирчәк кәлинләрә өјүд - нәсиһәт верир:

Гызым hej !
Пайла шәрбәт олсун mej.
Бишир ән дадлы хәрәк,
Jejәндә ләззәт көрәк.

Ојун гуртаран кими хәрәкләр һазыр олур. Бүтүн мәч-лис әһли сүфрә башында отуруп. Хәрәкләр пайланьыр. Һансы кәлин биширдији хәрәк даһа дадлы һесаб еди-ләрсә, алдығы нәмәр ону севиндирир.

Беләликлә ојун баша чатыр. Шүбһә јохдур ки, «Једди һүнәр» ојунунун тәрбијәви әһәмијјәти чох бөјүкдүр. Ојуна бир нечә ај габагчадан һазырлыг көрүлүр. Чобанлар чома-ғы мөһкәм сахламаг үчүн дөфәләрлә сынаг кечирирләр. Гызлар чораб тохумагда мәһарәтләрини артырыр, чапар-лар күнләрлә мәшг едир, нәр биләкли оғуллар чөлдә - ба-јырда кәлләрлә «күләшир», гачарлар тез - тез даға гачыб гајыдыр, овчулар басдырдыглары пайалары тез - тез ни-шан алыр, кәлинләр дадлы хәрәк биширмәк үчүн әввәл-чөдән бу ишә һазырлыг көрүрләр. Беләликлә «Једди һү-нәр» ојуну инсанларын физики сағламлыгына хидмәт едир, онларын габилијјәтләринин артмасына сәбәб олур. Һәм дө тамашачыларын әһвал - руһијјәсини күмраһлаш-дырыр.

Кәлбәчәрин «Шәһид музеј»индә «Једди һүнәр» ојунуну белә бир ше'р парчасы мүшајиәт едирди.

Једди гыза бир ағбирчәк ип бөләр,
Једди чобан, једди чапар, једди нәр.
Једди овчу, једди гачар, һүнәрвәр,
Једди кәлин хәрәјә од галарды,
Гочаг олан чохлу нәмәр аларды.

КИЛИМАРАСЫ : Сәнәтшүнасларын фикринчә «Ки-лимарасы» ән гәдим ојун театрыдыр. Етнограф Ә. Әләкбә-ровун јаздыгына көрә бу ојун илк дөфә Кәлбәчәр рајо-нунда гејдә алынмышдыр. Әсримизин отузунчу илләрин-дән сонра бу тәрбијәви әһәмијјәтли ојун јаддан чыхмыш вә ојнанылмышды. Апардығымыз сорғулар нәтичәсиндә мүәјјән етдик ки, «Килимарасы» Кәлбәчәр рајонунун күрд кәндләри олан Ағчакәнд вә Оручлу кәндләриндә ојнаны-лырмыш. Әләкбәров да јазыр ки, бу ојун илк дөфә Кәлбә-

чәр күрдләринин арасында ашкар едилмишдир. Ојунун эн маһир иштиракчылары Ағчакәнддә Милли Мәммәдалы, сонралар Оручлу кәнд сакини Сәлим киши сајылырмыш. Өјрәндик ки, бу ојуну чаван вахты Мәһралы Сүләјман оғлу Мәһдијев ифа етмәји бачарырды. Бунлары билдикдән сонра 1967 - чи илин јајында кеолог алимләрлә-/академик Мирәли Гаһгај, елмләр доктору Шамил Аллаһвердијев, елмләр намизәдләри Әли Мәғриби вә Ибраһим Бабајевлә/ Ағчакәндә кетдик. Мәһралы киши әввәлчә го-чалығыны бәһанә кәтириб, ојуну ифа етмәкдән имтина етди. Чох хаһиш - миннәтдән сонра Мәһралы киши чаван шухлуғу илә «Килимарасы» ојунуну ифа етди. Шамил Аллаһвердијев ојуну кинолентә чәкди. Бу лент инди дә Шамил муәллимин евиндә бир јадикар кими сахланы-лып.

Бәли, «Килимарасы» ојуну јенидән һәјата гајытды. Сонралар Мәһралы кишинин оғланлары Шәфағәт вә Сүләјман ојунун маһир ифачылары кими танындылар. Мәдәнијјәт евинин мүдири ишләјән Шәфағәт Мәһралы оғлу ојунун ифа гајдасыны өз ишчиләринә өјрәтди. «Килимарасы» ојунуну мәдәнијјәт евинин ишчиси Рөвшән Әлијев усталыгла ифа едирди. О, Бақыда, Москвада, Франсада, Ирагда, Израилдә «Килимарасы»ны мөһарәтлә ојнамышды. Кәлбәчәр рајон мәдәнијјәт еви нәздиндә «Килимарасы» фолклор ансамблы јадаылмышды.

«Килимарасы» ојунунун тәрбијәви әһәмијјәти бөјүкдүр. Ојунун ифачысы һәр әлиндә вә дизләринин үстә хүсуси гајдада бағланмыш ипләрлә мүхтәлиф һәрәкәтләр едән үч адам - кукла олур. Бунларын бири кәлин, бири онун әри, бири исә кәлинин ашигидир. Ифачыны килимә бүкүрләр вә куклалары чөлә чыхармағ үчүн јол гојурлар. Тојларда, шәнликләрдә ичәрисиндә ифачы олан килими кәтириб мәчлисин ортасында сәрилмиш халынын вә ја палазын үзәринә гојурлар. Ојуну илк дәфә көрән килимин арасында адам олдуғуну хәјалына кәтирмир.

Ојун башланыр. Ашығ сазда вә ја зурнада бир һава ча-лып. Килимин арасындан «кәлин» чыхыб сындыра - сын-дыра ојнајыр. Аз сонра онун «әри» дә она гошулур. Аз вахт кечир, «әр» килимин арасында јох олур. «Кәлин» гу-лағларыны шәкләјиб әјилиб сәс - сәмир һисс етмәдикдә «әри»нин јатдығына әмин олур. О, килимин башга тәрә-

фини тыгылдадыр. Бурадан кәлинин ашиги пәјда олур. Һәр ики «ашиг - мә'шуг» гол - бојун олуб ашыг чалдыгы һаваја ојнамаға башлајырлар. Бу дәмдә «әр» килимин арасындан чыхыр, гәзәблә онлара бахыр вә һәр икисинин башыны кәсир. Ојунчулар «әр»и алгышларла гаршыла-
йырлар. Бунунла да ојун битир.

Кәрәк јерә ири палаз сәрәјдик,
Устадына јахшы фикир верәјдик,
Сонра «Килимарасы»ны көрәјдик.
Хаин арвад кишисини сатарды,
Ахырда өз чәзасына чатарды.

АЈЫН ТУТУЛМАСЫ : Билирик ки, Ај тутуларда әв-
вәлләр чамаат мис габ, мис газан дөјәрмиш. Белә күман
едәрмишләр ки, Ајын үзү бунун нәтичәсиндә ачылыр вә
габын, газанын дөјүлмәси илә баш верә биләчәк бәланын
гаршысы алыныр.

Музејдә «Ајын тутулмасы» кушәсиндә Ајын үзүнүн ја-
рымтутулу вәзијјәти вә бир «гоча кишинин» /күкладан/
газана чәкич ендирдији көрүнүрдү. Тамашачы изаһсыз да
ашағыдакы бәнди охудугда һәр шеј она ајдын олурдү.

Дад чатармы кечән күнүн дадына,
Нәләр дүшүр көр адамын јадына,
Ај тутулса јетишәрдик дадына.
Тез - тәләсик мис газаны дөјәрдик,
Ај чыханда өзүмүзү өјәрдик.

ЈАЈЛЫГАТМА : Алтынчы салонун бир кушәсиндә әл-
ләриндә хәнчәр бир - биринә һүчум едән ики адам, кә-
нарда дуруб јајлығыны орталыға атан бир гадын көрү-
нүрдү. Кушәнин баш тәрәфиндә белә бир јазы тамашачы-
ларын диггәтини чәлб едирди:

Бир - биринә раст кәләндә даш - гаја,
Ган дапасы дүшән кими араја,
Тез бир гадын јетишәрди һараја.
Јајлығыны орталыға атарды,
Ган дапасы совушарды, јатарды.

Биз өзүмүз дөфөлөрлө белө һадисәләрин шаһиди олмушуг. Бизим кәндимизлө гоншу кәндин адамлары арасында торпаг үстө дава баш вермишди. Түфәнклө, агачла, хәнчәрлө адамлар бир - биринә һүчүм етмәжә башламаг әрәфәсиндә һәр кәнддән бир гадын јажлыгларыны орталыга атдылар. Елө бил ки, адамларын әлләри гурујуб һавада галды. Давә совушду. Мәсәләни ағсаггаллар барышыг јолу илә һәлл етдиләр.

Бу адәтин тәрбијәви әһәмијјәти өлчүјәкәлмәздир. Гадына, гадын өрпәјинә һөрмәт, бу өрпәји тапдалајыб кечмәмәк ән бөјүк инсанпәрвәрлик вә нәчиблик әләмәти дејилми?

Музејә кәләнләр «Јажлыгатма» кушәсинә чох дигтәтлө тамаша едирдиләр.

ИЈНӘАТМА : Бу адәт илин ахыр чәршәнбә кечәси ичра едилир. Бу кушәдә бир дәстә чаван гызын, габагындакы суја вә сујун үзүндә памбыга тахылы јаваш - јаваш һәрәкәт едән ики ијнәжә бахдыгыны көрүрүк. Гызларын бири әјилиб ијнәләрә даһа дигтәтлө бахыр.

Ашагыдакы ше'р парчасы фикри ифадә едирди.

Ики ијнә тахыларды кағыза,
Гојуларды су үстүндә үз - үзә.
Ад оларды бир оғлана, бир гыза,
Јахынлашыб говушанда ијнәләр,
Каш көрәјдин севинәрди гыз нәләр?

Изаһ етмәдән дә, аңлашылыр ки, ијнәнин бири гыз, о бири ијнә исә онун көнлүндән кечән оғлана аиддир. Биз көрдүјүмүз сәһнәдә әјилиб дигтәтлө бахан гыз өз бәхтини сынагдан кечирир. Әкәр сујун үзәриндә һәрәкәт едән ијнәләр габын бир күнчүндә бирләшсә гызын севинчинин һәдд - һүдуду олмур. О белә күман едир ки, севдији оғлана говушачагдыр. Аллаһ еләмәсин, әкәр ијнәләр бирләшмәјиб һәрәси габын бир күнчүндә дајанса, бәхтини сынајан гыз кор - пешман дајанар вә о, гәм - кәдәр дәрјасына гәрг олар.

ТАЛЕ : Башга бир кушәдә бир гызын чај ғырағында дашын алтына јумурта, бојаг вә көмүр гојдуғу сәһнәјә бахырыг. Бу нә демәкди? Адәтә көрә гызлар ахыр чәршәнбә кечәси хәлвәти чај ғырағындакы дашын алтына садаланан әшјалары гојурлар. Бу гызлар үрәкләриндә тутдуғлары оғлана әрә кедиб - кетмәјечәкләрини өјрәнмәк истәјирләр. Белә дүшүнүрләр ки, тале кечә ғырмызы бојагла јумуртаны ғызартса нәзәрдә тутдуғлары оғландан елчи көзләјәчәкдиләр. Јумурта көмүрлә гараланса гыз көзүнү оғландан кәсмәлидир.

Гызлар бојағы, көмүрү вә јумуртаны кизләдәркән онларын бу һәрәкәтини көрән ушағлара әһәмијјәт вермирдиләр. Биз ушағлар гызлары күдәрдик. Гоһум - гоншу гызларын сујун ғырағына гојдуғлары јумуртасыны ғызардар, зәһләмиз кетдијимиз гызларын јумуртасыны гаралајардыг. Сәһәр ашағыда тәсвир едилән вә музеј кушәсиндә јазылан мәнзәрәнин шаһиди олардыг.

Чаван гызлар јығышанда әл - ајаг,
Тапыб көмүр, һәм јумурта, һәм бојаг.
Чај ғырағы кизлин јердә дүзәрди.
Һәнәкчиләр кедиб ону кәзәрди,
Ја ғырмызы, ја да гара бәзәрди.
Сәһәр - сәһәр ағлајана бахајдын,
Ғырмызы шал бағлајана бахајдын.

Јәгин ки, гызларын нијә гара вә нијә ғырмызы бағламасы охучуја дәрһал ајдын олду.

Бу салонда «Газ - газ јаллысы», «Чилинкағач», «Мәтәгазма», «Маралојну», «Дирәдәјмә» вә башга ојунлар һағында тамапачылар әјани сурәтдә мә'лумат әлдә едә биләрдиләр.

ЈЕДДИНЧИ САЛОН . Бу салонда көһнә евин гурулушундан, кечмиш дөврүн кәнд тәсәррүфатындан сөһбәт ачылырды. Бурада хыш /чүт/, котан вә гара котан дәмيري, бојундуруг, ағач вә дәмир самылар, һәвәндә, ишкил, масан, вәл, шана, күрәк, шадара, хәлбир, самбағы, мүхтә-

лиф наллар, үзәнкиләр, ары коду, көтүҗү, сәбәти, гөвсәрә-
си, жешиҗи вә с. нәзәрә чарпдырылырды.

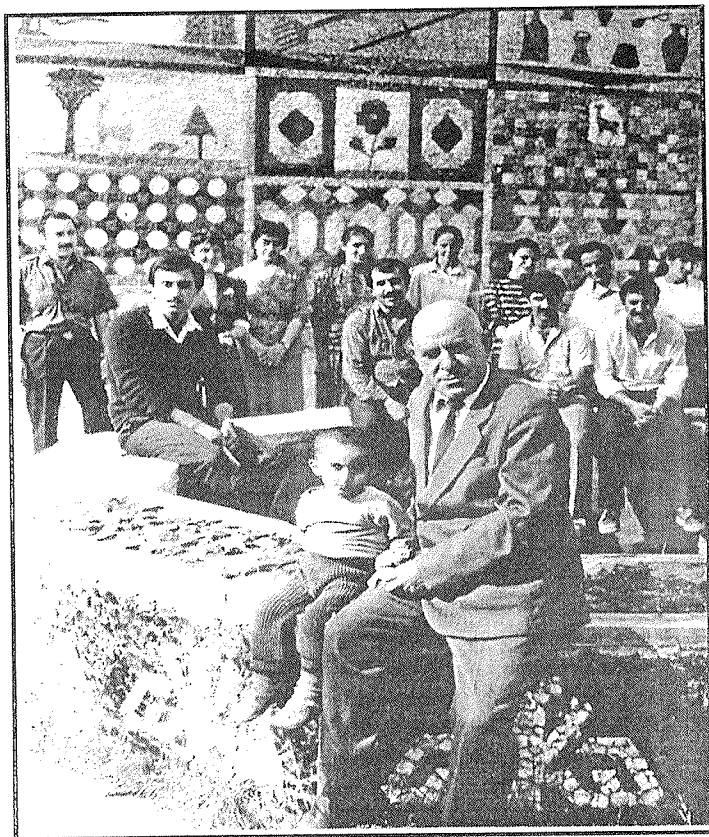
«Котан нә билир ки, гаҗыш нә чәкир». Шүбһәсиз, җара-
нан бу аталар сөзүнү һамы ешитмишди. Лакин ады чәки-
лән гаҗышы көрән аз олмушдур. Ики мал көнүндән һа-
зырланмыш вә котаны дартаркән зәнчирдән даһа фајда-
лы олан һәмин гаҗышын нүмунәсини бу салонда көрмәк
оларды.

Мин илләр ата - бабаларымыз өкүзлә, кәллә һәрәкәтә
кәтирилән хышдан, котандан аҗрыла билмәмишдиләр.
Сонралар башга саһәләрдә олдуғу кими кәнд тәсәррүфа-
тында да бөҗүк инкишаф вә кеҗфиҗәт дәҗишикликләри
мејдана кәлди. Хышлары, көһнә котанлары јени техника
әвәз етди. Ата - бабаларымызын мин илләр аҗрыла билмә-
дикләриндән биз ғыса мүддәт әрзиндә аҗрыла билдик. Он-
ларын ишләтдикләри примитив кәнд тәсәррүфаты аләт-
ләрини анчаг музејдә көрдүк.

СӘККИЗИНЧИ ВӘ ДОГГУЗУНЧУ САЛОНЛАР : Һәр
иҗи салонда Кәлбәчәр рајонунун мүасир дөврү, сон за-
манлар газанылан наилиҗәтләр өз әксини тапмышды. Бу
салонларда рајонун габагчыл, орден вә медалларла тәл-
тиф олунмуш әмәк адамлары, зијалылары һаггында ке-
ниш мәлүматла, онларын фотошәкилләри илә таныш ол-
маг оларды. Сәккизинчи салонун бөҗүк бир һиссәси «Кәл-
бәчәр рајону Бөҗүк Вәтән Мүһарибәси илләриндә» адла-
нырды.

Музејдә бир чох танынмыш вә көркәмли шәхсиҗәт-
ләрин магнитофон лентләринә јазылмыш сәсләри топ-
ланмышды. Бурада Сәмәд Вурғунун, академик Мирәли
Ғашгајын, Сүләјман Рәһимовун, Әли Вәлијевин, Худу
Мәммәдовун, Ғасым Ғасымзадәнин, Гулу Хәлиловун вә
бир чох башгаларынын сәсини ешитмәк оларды. Музејә
кәлән 500 - дән чох тамашачынын да сәси магнитофон
лентинә јазылмышды.

Бу зәнкин музејин 10 минә јахын китабы олан китабха-
насы да фәәлиҗәт көстәрирди.

ШӘҢИД МУЗЕЈИН АРҘА ТӘРӘФИНДӘ ТАМАШАЧЫЛАР МУЗЕЈ ҒАГТЫНДА МӘҢУМАТ ДИНЛӘЈӘРКӘН

Чөл дивары дашдан халча, халыҗды,
Бу һикмәтдән кәлиб-кедән һалыҗды.
Көзәлликдә бәрәбәри јох иди,
Рәнк чалары ики миндән чох иди.

Һамы кәлиб һејранлыгла бахарды,
Көрәнләрин көзүнә нур ахарды.
Хәјалында ону чичәк зәнн едиб,
Дәстәкләјиб синәсинә тахарды.

ФАРМАШ
КЭЛБЭЧЭРИН ШЭҢИД МУЗЕЈИНИН
ЕКСПОНАТЫ

ЧАББАР ӘСӘДОВ КӘЛБӘЧӨРДӘ
МУЗЕЈ ҮЧҮН ҲАЗЫРЛАДЫҒЫ ӘЛ
ИШЛӘРИНИ ШАМИЛ ӘСКӘРОВА
ТӘҲВИЛ ВЕРӘРКӘН
1992-ҶИ ИЛ

Шәһид Кәлбәчәр тарих - дијаршүнаслыг музеји барәдә илләрлә сөһбәт ачсаг фикримизи тамамлаја билмәрик. Бу музеј һаггында даһа ајдын тәсәввүр јаратмаг мөгсәдилә тамашачылардан бир групунун рәјини нәзәр - диггәти-низә чатдырыр. /әлифба сырасы илә/

Акиф Әлизадә /Азәрбајчан Елмләр Академијасынын үзвү/ : - Белә бир көзәл музејин тәшкили республикамыза гајгынын парлаг тәчәссүмүдүр. Кәлбәчәрин фәјдалы газынтылары, гижмәтли вә үзлүк дашлары, тикинти материаллары илә таныш олмаг үчүн тәкчә бу музејин диварларына тамаша етмәк кифәјәтдир.

Алексеј Маракушов /ССРИ Елмләр Академијасынын мүхбир үзвү/ : - Бу, дүнјанын јеканә музејидир ки, бу-рада сәбирлә бүтүн даг сүхурларынын нүмунәләри топланмышдыр.

Александр Коситсин/Совет Иттифагы Гәһрәманы, кенерал - мајор, профессор/ : - Бөјүк мәмнунијјәтлә Кәлбәчәр музејинә бахдым. Музејдә Азәрбајчан халгынын мәишәти, бу дијарын гәдимлији өз кениш әксини тапмышдыр. Кәлбәчәр музеји Азәрбајчанын гәдим дөврүнү вә букүнкү һәјатыны елми әсасларла вә фактларла чох габырыг шәкилдә бизә чатдырыр.

Аллаһверди Чәфәров/Шәкидә бирлик рәиси/ : - Ачыгыны дејим ки бу музеј, 10 илләр әрзиндә доғулдуғум дијарда көрдүјүм јениликләрдән дәфәләрлә артыг мә'на кәсб едир. . . Музејә топланмыш әшјалара бахдыгда ата - бабаларымызын кечирдији күнләр кино ленти кими көзләримин өнүндән кечир.

Арәстә Гүсејнова/Јевлах рајону, Малбинәси кәнди/ : - Кедиб - кәләнләр Кәлбәчәрдә бир мө'чүзә көрдүкләрини сөјләдиләр. Бу рајона олан көһнә мәнәббәтим мәни өзүнә чәлб етди. . . Кәлдим бу мө'чүзәни көрдүм. Музејин форма рәнкарәнклији, мәзмун дәринлији мәни һејран етди.

Ашыг Сакит Дагыстанлы/Шәки/ : -

Палыдысан көз јурдунун,
Саз јурдунун, сөз јурдунун.
Тарихидир өз јурдунун -
Јаратдыгын музеј сәнин.

Баба Мирзәјев/Республиканын әмәкдар артисти/ : -
Бу көзәл һејрәтамиз музејдә көрдүкләрим һеч дә дүн-
јанын једди мө'чүзәсиндән кери галмыр десәм, јаныл-
марам. Һејрәт, бу ағласығмаз мәһсуллары јарадан тә-
фәккүрә, инсан идракына һејрәт, һејрәт . . Бу мө'чүзә-
ләри топламағ инсандан бөјүк ирадә, һәвәс тәләб едир.
Белә бөјүк ағыл вә һәвәс саһиби Шамил мүәллимә ешг
олсун!

Бәхтијар Ваһабзадә/халг шаири/ : - Тәәссүрат бөјүк
оланда дил тутмур, фикрин ифадәси үчүн сөз тапмағ
мүмкүн олмур. Музеј һәддиндән артығ мәзмунлу вә
көзәлдир.

Кәлбәчәр музеји гәлбими даға дөндәрди. Белә музеј
халгы өзүнә таныдыр. Инди бизә өзүмүзү танытмағ ла-
зымдыр.

Букүнкү вә кәләчәк нәсилләр үчүн музејин тәрбијәви
тә'сирини һеч бир васитә әвәз едә билмәз. Музејин јара-
дычы устады Шамил Әскәров тајы - бәрабәри олмајан бир
абидә јаратмышдыр.

Бәһрам Сарыјев/тибб елмләри намизәди, досент/ : -
Өз халгынын кечмиш адәт - ән'әнәләрини топлајыб кәлә-
чәк нәслә чатдырмағ өзү бир гәһрәманлығдыр. Музеј мә-
нә көзәл тә'сир бағышлады. Онун узунөмүрлү експонатла-
рындан чох шеј өјрәнмәк олар.

Видади Бабанлы/јазычы/ : - Кәлбәчәр тарих - дијар-
шүнаслығ музеји, сөзүн һәгиги мә'насында Вәтәнини се-
вән һәр кәсдә бөјүк бир мәмнунлуғ һисси доғурур. Бурада
һәр иш јүксәк зөвглә, һәссаслығла, чаныјананлығла кө-
рүлмүшдүр.

Гасым Гасымзадә/шаир, филолокија елмләри
доктору/ : - Кәлбәчәр музеји кими икинчи белә бир ори-

жинал мәдәнијјәт абидәсинә раст кәлмәмишәм. Бу бахым-дан һәмин музеј дүнјада уникал бир мә'на вә көзәллик мә'бәдидир . Музејин диварлары-әлван даш халчалы, даш рәсмли - лөвһәли имарәтдән тутмуш ән кичик експонат-ларына гәдәр бурада һәр шеј халғымызын тарихини, тә-бии сәрвәтләрини, исте'дадыны сәнәткарлыгыларыны нүма-јиш егдирән мүгәддәслик символудур.

Шаир, әдәбијјәтшүнас алим вә ичтимаијјәтчи кими та-ныдығымыз Шамил Әскәров, сән демә, һәм дә чох маһир ме'мар, археолог, кеолог, сәнәтшүнас, этнограф, дилчи вә диқәр ихтисаслар үзрә мүтәхәссис имиш. Белә бир уни-версал елм, сәнәт саһибинин, вәтәнпәрвәрин гәдир - гиј-мәтини халг күтләләри, ичтимаијјәт әзиз тутур. Шамил Әскәров өз һалал зәһмәти, габилијјәти, вәтәндаш гејрәти илә һәр бир јүксәк ада вә тәлтифә лајигдир.

Гулу Хәлилов/тәнгидчи, профессор/ : - Кәлбәчәрин мәркәзиндә јерләшән бу музејдә бүтүн кечмиш тарихи-мизин вә мүасир һәјәтымызын инчиләри топланмышдыр. Адам бу надир сәрвәтләрин гәрар тутдуғу . . .отаглары кәздикчә, абидәләрлә таныш олдугча гәлби гүрур һисси илә долур . . .Бу музеј ән күт, дујғусуз адамлары дилә кә-тирмәк игтидарына маликдир.

Бу музеј Шамил гејрәтинин, Шамил исте'дадынын, Ша-мил ишкүзарлығынын бәһрәсидир. Бу мә'чүзәли музеји «Шамил музеји» адландырмаг лазымдыр.

Давуд Дәмирли /фәлсәфә елмләри намизәди/ : - Дашы торпағындан чох олан Кәлбәчәрин һәр дашы бир тарих, һәр чешниси бир әләммиш. . . Мәнә елә кәлир ки, тәкчә Кәлбәчәрин јох, бүтүн Азәрбајҗанын гапысы гонаг-ларын үзүнә бу музејдән ачылып.

Елдар Бахыш/шаир/ : - Бөјүк ел ағсагалынын бөјүк зәһмәти баһасына јарадылмыш бу музеји кәзәндән, кө-рәндән сонра адамы һејрәт көтүрүр. О, бу музеји јарат-магла бир республиканын, бир дәвләтин ишини көрүб.

Елдар Рамазанов/ Иншаат Мүһәндисләри Инсти-гутунда досент/ : - Мән Авропанын вә бир сыра әрәб өлкәләринин музејләрини көрмүшәм. Кәлбәчәр музеји

өзүнөмөхсуслугу илө көрдүжүм сәнәт инчиләри илө мү-
гајисә олуна биләр.

Әли Мәгриби/кеолог алим/ : - Кәлбәчәр музеји. . . бизә
вә кәнч нәслимизә халгымызын кечмишини, бу күнүнү вә
кәләчәјини өјрәдән әјани бир мәктәбдир. . . . Рајонун бү-
түн фәјдалы газынтыларынын, әлван вә бәзәк дашлары-
нын кезәл нүмунәләрини музејин експонатлары сырасын-
да вә еләчә дә онун чөл диварында көрмәк олар.

Әли Мирзәјев/Кәнчә Педагожи Институтунун досенти,
филолог алим/ : - Кәлбәчәр музеји өз експонатларына
көрә дүнја музејләри ичәрисиндә хүсуси јер тутмаға
лајигдир. Бу музеј бүтөвлүкдә тәбиәтин зәнкин музеји
олан Кәлбәчәри бүтүн дүнјаја таныдачагдыр/елә кәл-
бәчәрлиләрин өзүнү дә/.

Белә бир музејин јаранмасы үчүн бир өмүр дә кифәјәт
етмәзди. Шамил мүәллим башға фәәлијјәтләрилә бәрәбәр,
бу музеји илә дә кәлбәчәрлиләрин ифтихары олмаға ла-
јигдир. Бу музеј һәмишә «Шамил мүәллимин музеји» ад-
ланачаг вә Шамил мүәллимин бу бөјүк хидмәтини нәсил-
дән - нәслә јашадачагдыр.

Әлиш Ләнбәрански/Дөвләт хадими, Иттифаг әһә-
мијјәтли пенсјячы/ : - Музеј һәјәчанлы тәәссурат јә-
ратды. Мәнә елә кәлир ки, бүтүн бурада көстәриләнләр өз
Вәтәнинә, өз халгына, өз мәишәтинә вә мәдәнијјәтинә
һәдсиз һөрмәтдир. Чох сағ олун ки, бөјүк һөвсәләјлә, мә-
һәббәтлә вә биликлә белә тәдгирәләјиг музеј јаратмысыз.

Әлөвсәт Ағаларов/журналист, тәрчүмәчи/ : - Мө'чү-
зәли, сирли-сораглы Кәлбәчәр дијарында јаранан «Азәр-
бајчан ермитажына» һејран - һејран, бөјүк вәчдлә бах-
дым.

«Һеч нәдән» милјончу музеј тәшкил етмәклә Шамил
мүәллим бу дағлары мин гат учалтмыш, халгымызын
кәшмәкәшли һәјаты һаггында кәләчәк нәсилләрә зәнкин
мә'лумат вермиш, улу бабаларымызын гејрәтини өзүмүзә
гајтармышдыр.

Әлиһејдәр Һәшимов/педагожи елмләр доктору/ : - Һәр
күн јүзләрлә шакирдин мүшәһидә объектинә вә тәрбијәви

мә'бәдинә чеврилән, онларда милли гүрүр һиссини, Вәтәнә мөһәббәт вә сәдагәтини даһа да гүввәтләндирән бу музей өз руһу, әзәмәти вә инчиләри илә тәкчә өлкәмизин дејил, һәм дә харичи өлкәләрин јазычыларыны, һәмчинин дикәр сәнәт саһибләрини дә һејран гојур.

Әһмәд Һәпијев/нәшријјат ишчиси/ : - Кәлбәчәрдә тәшкил олунан музейин иши илә һејранлыгла таныш олдум. Бураја топланан експонатлар тарихи әһәмијјәтә маликдир . . . Инанырыг ки, бу музейдән гијмәтли мөгаләләр вә елми әсәрләр јазылачагдыр.

Зейнал Мәммәдов/Агдам кәнд тәсәррүфаты ишчиләри һәмкарлар комитәсинин сәдри/ : - Кәлбәчәр музейи санки Лејлидир. Ону сејр едән һәр биримиз исә истәр - истәмәз Мәчнуна дөнүрүк. Һәм дә мәнә елә кәлир ки, бу зәнкин вә көзәл «Лејли» музей Азәрбајчан вә күрд халгларынын тарихи достлуғуну сарсылмаз галаја чевирән бир рәмзидир. Бу сәмими достлуғ һәмишә карымыза чатмыш вә кәләчәкдә дә она еһтијач дујачағыг.

Бу музейдә чатмајан, һәјәтиндә Шамил Әскәрәвун һеј-кәлинин олмамасыдыр.

Зәлимхан Јағуб/шаир/ : - Дејирләр дүнјанын једди мө'чүзәси вар. Бу музейи көрәнләр бу мәшһур вә чох јайлымыш сөзә е'тираз едәрләр ки, бу мө'чүзә једди дејил, сәккиздир. сәккизинчи Кәлбәчәр музейинин мө'чүзәсидир.

Һеч шүбһә еләмирәм ки, гејрәтли вә һејрәтли адамларын намуслу әмәјинин тарихә чеврилән, унудулмаз, һәмишәјашар абидәсидир. Һејрәтә вә гејрәтә ешг олсун.

Зәрифә Салаһова/Азәрбајчан Китабсәвәрләр Чәмијјәти сәдринин биринчи мұавини/ : - Дијарын, республиканын тарихинә дәриндән бәләдлик вә бөјүк вәтән-пәрвәрликлә топланмыш музейин уникал експозисијасына бахмагла ригәтә кәлдим. Күман едирәм ки, республиканын һеч бир музейиндә белә зәнкин топлантылар јохдур.

Зүлфү Һачыјев/Азәрбајчан Республикасы баш назирынин мұавини/ : - Мән доғма Вәтәним олан Кәлбәчәрә 20 илин ајрылығындан сонра бир дә гајытмышам. Бәнзәри олмајан бу дијарда јашамаг, онун гәдир - гијмәтини бил-

мәк, Шамил Әскәров кими гуруб- јаратмаг һәвәсинә ма-
лик олмаг ән бөјүк хошбәхтликдир. Бу мө'чүзә музеји ја-
радан Шамил мұәллимә мүсбәт мә'нада гибтә едирәм.

Рајон мәркәзиндә јерләшән, мин чүрә дашларла бәзә-
дилмиш бинада ачылан тарих - дијаршүнаслыг музејинин
экспонатларыны көрдүкдән сонра вә онларын вәтәнпәр-
вәр, кәләчәк нәсилләр үчүн гајгыкеш јарадычылары олан
Шамил Әскәров вә Ингилаб Надиров јолдашларла таныш
олдугда өзүмү Вәтәнин ән хошбәхт инсаны сандым.

Илјас Тапдыг/шаир/ : - Бу музеј өлкәмизин, һәтта
дүнјанын ән надир музејләри сырасындадыр. Ән зәнкин,
узаг кечмишин экспонатлары илә сүсләнән бу музејин
Кәлбәчәри бүтүн дүнјаја севдирәчәјинә һеч бир шүбһәм
јохдур.

Искәндәр Искәндәров/Халг Тәһсил Назирлијинин
әмәкдашы/ : - Бу музеј мәни һејран етди . . . Музеј
халгымызын кечмишини мәктәблиләрә өјрәтмәкдә әвәз-
сиздир.

Јагуб Әскәров/һүгүгшүнас/ : - Кәлбәчәр музејинә ба-
ханда өзүмү нағыллар аләминдә һисс етдим. Мәним үчүн
догма вә мүтәддәс олан бу торпагын кечмишини вә бу кү-
нүнү әкс етдирән бу чанлы тарихи топлајыб елимизә, оба-
мыза, гонагларымыза көстәрән бу музејин тәшкилатчыла-
рына өз дәрин миннәтдарлыгымы билдирәм.

Һөрмәтли Шамил мұәллим, бир даһа, бу музеји јарат-
магла нәјә гадир олдуғунузу әјани шәкилдә нұмајиш ет-
дирмисиниз.

Јагуб Әһмәдов/Ағдам, совхоз директору, елмләр на-
мизәди/ : - Музејә бахаркән өз чаныны халгымызын
сағламлыгы уғрунда гурбан вермиш Аббас Сәһһәтин бир
сөзү јадыма дүшдү:

Дәјишиқдир тәрәггинин әсасы,
Әзәлдән белә гојулуб аләмин бинасы . . .

Дүнјанын бир чох өлкәләриндә музејләр көрмүшәм. Ме-
хикода палионтоложки музеји көрмүшәм. Бу музеј ондан

гат - гат зэнкиндир.Музејин јарадычысы Шамил мүәлли-
мә ешт олсун.

Јәһја Кәримов/профессор/ : - Ыазыркы дөврдә бу му-
зејин гижмәтини кәнч нәслин вәтәнпәрвәрлик руһунда
тәрбијәсинә күчлү тә'сир кәстәрмәсиндә, онлара сөнүк
дәрсликләрдән вә чылыз дәрсләрдән чох билик вермәсин-
дә көрүрәм.

Мәни мүтәәсир едән республиканын ән узаг кушәлә-
ринин бириндә һечдән варын олмасы, алим - мүәллим
Шамил Әскәровун фәдакарлығыдыр. Буну јалныз Вәтәнә,
халга, елә вургун олан фәдаи әмәји адландырмаг олар.

Камил Зејналов/досент/ : - Инкишафда олан һәр шеј
кечмишин галыгы , индинин әсасы, кәләчәјин исә рүшеј-
мидир. Бунун әсл тәчәссүмүнү сәмими, хејрхәһ, нәчиб
достум, севимли шаиримиз - Шамил мүәллимин фитри
исте'дадынын, кәркин әмәјинин нәтичәси олан бу музејин
тимсалында көрдүм.

Мәммәдаға Сәрдаров/нәзарәт ишчиси/ : - Кәлбәчәр
рајону тарих - дијаршүнаслыг музеји илә таныш оларкән
көзләримә инанмадым. Мән дејәрдим ки, бура тәкчә музеј
јох, гәрибә мә'чүзәләр әләмидир.

Мәммәд Аслан/шаир/ : - Бу дағларын јүзилликләрин
амансыз чајнагында дидилиб өлмүш өмрүнү бир киши геј-
рәти нечә бөјүк һүнәрлә јенидән дирилдиб ајаг үстә гоја
биләрмиш . . . Бу иш инсан иши дејил, сөзүн һәгиги мә'-
насында див ишидир. Нејнәмәли, бир дәфә дә гој балдан
јох, балы чәкән зәһмәткеш арыдан инсафла, үрәкдолусу
данышаг.

Шамил Әскәров икичә илин ичәрисиндә алими дә, чо-
баны да һејрәтдә гоја биләчәк бир иш көрүб. Бу иш инсан
иши дејил, сөзүн һәгиги мә'насында, див ишидир.

Мәммәд Исмајыл/шаир/ : - Кәлбәчәр тарих - дијар-
шүнаслыг музеји һәм бинасынын харичи көркәми илә, һәм
дә експонатлары илә әсл сәнәт әсәрини хатырладыр. . .
Азәрбајчан тарихини, тәбии зәнкинликләрини көрмәк үчүн
онун үрәјинә - бу музејә бахмаг кифајәтдир.

Илаһи, бир инсанда нә гәдәр чан јанғысы, ахтарыш һә-
вәси вә инчә зөвг олармыш . Ешиг олсун сағлығында өзүнә
гејрәтли, чәфакеш әмәји илә һејкәл гојан инсана - досту-
муз дағлар оғлу, шаир Шамил Әскәрова.

Муса Рәһимов/Нахчыван, Бабәк рајону/ : - Зәнкин-
лијинә һејран кәсилдим - Кәлбәчәрин. Улу, мүтәддәс мә'-
бәдкаһы - тарих - дијаршүнаслыг музеји.

Мустафа Искәндәрзадә/шаир/ : - Фолклорумузун
зәнкинлијини, дилимизин дадыны - дузуну, ширәсини,
етнографијамызы өз варлығында сәдагәтлә јашадан, сә-
фалы јажлағлары, сәфалы сулары илә бүтүн дүнјаны һеј-
рәтә кәтирә биләчәк бир гүдрәтә малик олан доғма Кәл-
бәчәр торпагына өз миннәтдарлығымы, онун зәнкин музе-
јини јараданлара дәрин тәшәккүрүмү билдирирәм.

Наһид Һачыјев/јазычы, әмәкдар мәдәнијјәт ишчиси/ : -
Бу музеј сөзүн әсл мә'насында бизим торпағымыз,
халғымыз, кечмишимиз вә кәләчәјимиз һагында көзәл
бир симфонијадыр.

Бу симфонијаны нота көчүрән бизим көзәл шаиримиз,
ел гәдрини өз чанындан артыг билән сәнәткарымыз Ша-
мил Әскәрова үрәкдән алгыш дејирәм.

Нәби Гулијев/игтисад елмләри намизәди, Азәрб. ССР
Дөвләт План Комитәсинин бөлмә мүдири/ : -Кәлбәчәрдә
јаранмыш тарих - дијаршүнаслыг музеји өз ибрәтамызли-
ји илә диггәти чәлб едир, инсаны бир даһа дәриндән дү-
шүнмәјә сөвг етмәклә јанашы, инсанларда мүбариз әһвал -
руһијјә јарадыр. Мәнчә бу музеј республикамызын ин-
зибати рајонларында јеканә музејдир ки, Азәрбајчан вә
күрд халғларынын тарихини даһа долгун әкс етдирир.

Мәрдләрин һәдәфә дүзкүн атыбдыр,
Нәбијәм, дүшмәнә оху батыбдыр.
Чәк Мисри гылынчы, нөвбән чатыбдыр,
Кәтир Ғыратыны чөвлана , күрдүм.

Музејин јарадылмасында чох бөјүк зәһмәти олан. Рес-
публикамызын исте'дадли алими, елимизин мүтәфәккири.

агсаггалы Шамил Әскәрова өз дәрин миннәтдарлыгымы билдирерәм.

Нәриман Нәсәнзадә/шаир/ : - Кәлбәчәрдә һәр даш шаирдир. Кәлбәчәри бу музейдә, музеји дә Кәлбәчәрдә көрдүм. Јералты, јерүстү шәфәг сачыр. Дашлардакы рәнкләрин һимни гулағымда сәсләнир. Бәлкә Кәлбәчәр бәшәријјәтин бешији олуб. Бәлкә, ән гәдим мәдәнијјәт вулканлар алтда галыб.

Нәсиб Нәбиоглу/ССРИ Дөвләт Харичи Туризм Комитәсинин баш инспектору/ : - Әзизим Шамил, белә көзәл музей јаратмагла халга елә бир хејир вермисән ки, буну анчаг бу дағларын сәнин кими дағ дөзүмлү, дағ гејрәтли оглу еләјә биләр.

Ничат Микајылзадә/тибб елмләри намизәди/ : - Бу музей тәкчә кәлбәчәрлиләрин јох, бүтүн республикамызын фәхридир. Музейдәки халг ојунлары вә ән'әнәләри марағлыдыр вә һеч бир музейдә белә макетләр јохдур.

Рәфигә Мустафајева/педагожи елмләр доктору/ : - Ики саат әзәмәтли дағларын сәмаларла пычылдашдығы бу улу јурдун гәһрәмәнлыг кечмишинин, индисинин салнамәсини һәјәчанла, үрәк дөјүнтүсү илә, мәһәббәтлә вәрәгләдик . . Дүнјанын мәшһур музейләриндә тә'сирләнмишдим, фикрә далмышдым, мүхтәлиф һиссләрин чахнашығында галмышдым. Лакин белә тәмизләнмәмишдим, белә башдан - ајаға дуруланмамашдым. Вәтәни бөјүк мәһәббәтлә севмәк будур.

Кәлбәчәр музейини јарадан - бу өлмәз дастаны јазан Дәдә Шамилин Вәтән мәһәббәтилә алышан - јанан һәрәрәтинә гызындыг.

Дүнја шөһрәтли Ермитажда, Бакынын, Москванын, Бејрутун, Дәмәшгин мәшһур музейләриндә дә тә'сирләнмишдим, фикрә далмышдым . Лакин белә тәмизләнмәмишдим, белә башдан - баша нурланмамашдым.

Рәшид Көјүшов/Азәрб.ССР ЕА Тарих Институтунун шө'бә мүдири/ : - Адам о вахт хошбәхт олур ки, онун зәһмәтини ел гижмәтләндрисин. Зәһмәт онун шәрәфинин бир нөв тәсибчисинә чеврилсин. Бу бахымдан Шамил мү-

эллим өз шәрәфли мәгсәдинә наил олмушдур вә о, бу му-
зејлә республикамызда өз адыны әбәдиләшдирмишдир.
Каш биз һамымыз Шамил мүәллимә охшајадыг.

Рәшид Маһмудов /Азәрбајчан Республикасы Дөвләт
Мәтбуат Комитәсинин сәдри/ : - Кәлбәчәр музејинин ја-
радылмасы, онун зәнкин тарихимизи тәшкил едән, халғы-
мыза чатдыран надир експонатлары, бөјүк әмәјин, фәда-
карлығын, һәгиги вәтәнпәрвәрлијин ән парлаг ифадәси-
дир.

Музејин «атасы» олан, ону гәлбән севиб, гызгын еһти-
расла тәблиғ едән Шамил Әскәров јолдаша өз дәрин мин-
нәтдарлығымызы билдиририк.

Сабир Јусифов/Азәрбајчан Рабитә назиринин мү-
авини/ : - Халғымызын тарихини әкс етдирән бу надир
експонатлар һәр кәсин гәлбини гүрурла долдурур.

Шамил мүәллим өз шәрәфли зәһмәти илә Кәлбәчәри вә
Азәрбајчаны дүнјаја танытдырыр. Сағ олсун, вар олсун.

Сабир Рүстәмханлы/шаир/ : - Бу музејә бахандан сонра
Кәлбәчәрин - Азәрбајчанын бу тәкрарсыз кушәсинин
адамларынын јүксәк нәчиблик вә кәзәллијинин, бу
торпағын гајнар чешмәләрә бәнзәр илһамлы саз вә сөз
вурғуну олан оғулларынын гәһрәмәнлыг руһунун көкү,
гајнағы бизә бир даһа ајдын олур.

Бу музеј халгын мәишәтинин, тарихинин, јарадычы
әмәјинин мә'чүзәсидир.

Бу музејин тәмәл дашыны гојан гәләм достумуз Шамил
Әскәров бир өмрә шөһрәт ола биләчәк бир иш көрүб вә
чамаатын үрәјиндә өзүнә һејкәл учалдыб.

Садыг Муртузајев/Абшәрон рајон партија комитәси-
нин биринчи катиби/ : - Букүнкү вә кәләчәк нәсилләр үчүн
музејин тәрбијәви тә'сирини һеч бир васитә әвәз едә
билмәз. Музејин јарадычы устады Шамил Әскәров тајы -
бәрабәри олмајан бир абидә јаратмышдыр.

Салех Салехзаде /шаир, «Хезэрфилм» халг киностудиясынын режиссору/ : -

Мин бир сораг верир гəринəлəрдəн,
Нуруна гəрг едир уча дағлары.
Бу һикмəт дүнјасы, нəгмə бешији,
Пирдими, елə һеј кəлир зəввары.

Бир музей јаратдын бəјүк зəһмəтлə,
Нағыл дүнјасыдыр о башдан - баша.
Адын чəкилəчəк һəр вахт һəрмəтлə,
Ај Шамил мүəллим, сəни јүз јаша.

Сəлим Əзимов/Ағдам р - ну, Новрузлу кəнди/ : - Əкəр дүнјанын мəдəнијјəти үзрə һəр һансы сəрки, јарыш кечирилсə Кəлбəчəр рəјону јеканə музейи илə орада иштирак едər вə биринчи јери тутар.

Сирус/журналист/ : - Мəн бу музейин отағларыны кəзə - кəзə бурада топланмыш мұхтəлиф əшјалара, сənəтлəрə, тəбии сəрвəт нүмунəлəринə баха - баха өзүмү дəрк елəдијим үчүн һəкмəн архајын бир вахтда бура гајыдачағымы гəт етдим.

Сəһраб Таһир /шаир/ : - Бу музей гəдим кечмишимиз, бу күнүмүз вə сабаһымыз һаггында кəлəчəк нəсиллəрə əн зəнкин, мəс'ул һесабатдыр.

Татјана Флорова/Москва Дəвлəт Университетинин профессору/ : - Рəјонун тəбиəти, мəишəти , адамлары барəдə экспозисијасы бəјүк мəһəббəтлə јарадылмыш вə нəзəр - диггəти чəлб едən музейлəри илə кəлбəчəрлилəр фəхр етмəјə һағлыдырлар.

Фейруз Мустафајев/Азəрб. Аграр Сəнајə Комитəсинин мұавини/ : - Кəлбəчəр музейи өз халгына бəјүк һəрмəти вə мəһəббəти олан адамларын гəлбинин чанландырылмасы наминə кəрүлən ишлəрин бəјүк вə чанлы тимсалыдыр. Бу музейə бир дəфə бахмағла о гəдər бəјүк тəсəввүр јарадыр ки, ону гəлəмə алыб сəзə чевирмəкдə чəтинлик чəкирсən.

Бүтүн чаны вә ганы, халг ешг - мәнәббәти илә бу ишдә
бөјүк фәалијјәти олан Шамил мұәллимә даһа бөјүк мұ-
вәффәғијјәтләр вә сәадәт арзулајырыг.

Фирудин Шимшәк/физика - ријазиијат елмләри
намизәди, досент, шаир/ : -

Кәлбәчәр музеји көзәл бир пәри,
Дејирсән ипәјә, шала бүрүнүб.
Өзүндә чәм едиб көзәлликләри,
Һүснү Зүлөјһадыр, ала бүрүнүб.

Дәлидаг сәркијә гојуб варыны,
Шамилинә вериб сирр ачарыны.

Хасполад Мирзәјев /Ағдам, Ашыг Валәһин нәтичәси/ :
- Индијә кими нағылларда, һекајәләрдә ешитдијим бүтүн
әфсанәләрин олмуш нишанәләрини бу музејдә көзләримлә
көрдүм. Мән белә кұман едирәм ки, бу гәдәр кениш
мәлүматлы музеј һеч һарда јохдур.

Хәлил Рза/шаир/ : - Кәлбәчәр јурдшұнаслыг музеји
бүтөв бир идрак хәзинәсидир. Ики саат кәздим, тамаша
ғылдым, зөвг алдым, дојмадым. Бу хәзинәни там гавраја
билмәк үчүн ики саат, ики күн, ики һәфтә аздыр.

Бинасы 2 миндән чох даш нөвү илә сүсләнмиш, ичәри-
синдә даһа чох надир дашлар бәрг вуран Кәлбәчәр јурд-
шұнаслыг музејинин јаранышы бир даһа сүбут едир ки,
букүнкү чагдаш совет Азәрбајчаны резонанс чағларыны
јашајыр.

Худаверди Һасәнов /кәнд тәсәррүфаты елмләри
намизәди/ : - Кәлбәчәр музеји Одлар јурдунун бир ку-
шәсинин музеји дејил, она дүнја шөһрәти газандыран
дүнја әһәмијјәтли музејдир.

Худу Мәммәдов/Азәрбајчан ЕА мұхбир үзвү/ : -Кәл-
бәчәр музејинин үмүмиләшмиш халг әһәмијјәти олачаг.
Музејин һәр бир бөлмәси ајрыча бир музејин әсасыны гоја
биләр. О, бир елми мәркәз кими кечмишимизи өјрәнмәк
үчүн әлиминздән тутачаг.

Шамил мұәллим кечмишимизин гијмәтләрини бизә гај-
тармаг, Кәлбәчәрин нәлијини танытмагда әвәзсиз хидмәти
олан бир вәтәндашдыр.

Начыага Әһмәдов/Бакы, һәмкарлар ишчиси/ : - Чох
өлкәләр кәздим. Анчаг Кәлбәчәр тарих - дијаршүнаслыг
музеји кими бир чанлы музей дүнјанын һеч бир дијарын-
да јохдур. Бу музей Азәрбајчан халгыны, Кәлбәчәр рајо-
нуну; күрд халгыны бир даһа дүнјаја танытдырды.

Һәбибуллаһ Әфәндијев/Азәрбајчан Кәнд Тәсәррүфаты
Назирлијиндә шө'бә рәиси/ : -

Һејранам ме'марынын исте'дадына, јаддашына,
Бәнзәдибдир заһири јалчын гаја гаш - дашына.
Һәр салон назлы кәлин, тој күнү өвлад сајагы.
Әшјанын һәр бириси халгыма арха дајагы.
Халгына хор бахана зағлы гылынч, гырмачдыр.

Һикмәт Маһмуд/кеолог алим, шаир/ : -

Чаһ - чалаллы гаш - даш олсун бу музей,
Музејләрә гардаш олсун бу музей.
Әсрләрдән хәбәр верән әсәрдир,
Милјон илә сирдаш олсун бу музей.

Бөјүк зәһмәтлә, алын тәри илә бу музеји учалдан, ону
халгымыза бәхшиш верән, севимлимиз вә достумуз Ша-
мил Әскәрова әбәди миннәтдарыг. О, јахшы мәдәнијјәт
ишчиси, тикинти мүтәхәссиси, алим, шаир, ријазиијатчы вә
кеолог олмагла јанашы, инсанлыг зирвәсини фәтһ етмиш
көзәл вә көврәк үрәкли бир инсандыр.

Һүсәјн Күрдәглу/шаир, елмләр намизәди/ : -

Кәлсин ифтихарла, гој бахсын елләр,
Севинсин гочалмыш әсрләр, илләр.
Өпүлүб гызыла тутулсун кәрәк,
Бу дастан музеји јарадан әлләр.

Јарат, әзиз Шамил, әлин вар олсун,
Дағларын вар олсун, елин вар олсун.

Бу бөјүк һүнәрин көврәлтди мәни,
Даша да дил верән дилин вар олсун.

Һүсәйн Һәсәнов/«Лачын» гәзетинин редактору/: - Со-рағыны ешитдијим Кәлбәчәр музејини ахыр ки, көрдүм. Белә бир ме'чүзәни анчан инсан јарада биләр, лакин ән бөјүк инсан. Бурада кечмишинин улулуғуна инаныр, ин-динин бөјүклүјүнү тәсдиг едир, кәләчәјин үзүлмәзлијини көрүрсән.

Бир дә бурада бу музеји јарадан бөјүк инсанын - Ша-мил Дәлидағын јурдуна, инсанлара, халғына вургунлу-ғунун шаһиди олдуғ. Онун да шаһиди олдуғ ки, халғ өз оғлуну - бөјүк инсаны - Шамили нечә семир.

Белә музеји јалныз Шамил јарада биләрди.

Чимназ Әлијева/Ағдам рајон мәдәнијјәт шө'бәсинин мүдири/: - Бу кезәл абидә - музеј мүгәддәс зијарәткәһ-дыр. Бу музеј республикамызын фәхри сајылачағ сәвиј-јәдәдир.

Чәмил Һәсәнзадә/Азәрбајчан Республикасы Назир-ләр Кабинетинин әмәкдашы/: - Бу музејдә гајғы вә сә-лигә илә топланмыш экспонатларла јахындан танышлығ улу кечмишимизә еһтирам һиссини сон дәрәчә күчләндирир, халғын зәһмәтинә сәчдә етмәјә чағырыр. Музејин тарихи вә тәрбијәви әһәмијјәтинин мә'насыны бир нечә сөзлә демәјә ачизлик чәкирәм.

Музејин тәшкилатчысы, тәртибатчысы вә ме'мары, әкәр белә демәк мүмкүнсә, Шамил Әскәров һағгында ону дејә биләрәм ки, о, бу нәчиб ишә сәрф етдији әмәклә өзүнүн мә'нәви камиллијинә, өзүнүн һәгиги мәнлијинә говушмағ үчүн чох чәсарәтли аддым атмыш вә она наил ола бил-мишдир. Әһсән.

Шамил Аллаһвердијев/кеолог, елмләр доктору/: - Кәлбәчәр музејинин јарадылмасы, республикамызын мә-дәни һәјатында чох әламәтдар бир һадисәдир . . . Музеј һәм дә Кәлбәчәрин зәнкин фәјдалы газынтылара малик олдуғуну әкс етдирән кеоложи музејдир. . . Бурада тарих, археолокија, халчачылығ, этнографија, инчәсәнәт вә с. елм саһәләри үчүн вачиб олан чох орижинал материаллар топланмыш вә онлар өз тәдгигатларыны көзләјир.

Музејин јарадылмасында көзэл инсан, шаир, инчә зөвгә малик олан Шамил мұәллимин ролу бөјүкдүр.

Шикар Әлијев/кәнд тәсәррүфаты елмләри доктору, профессор/ : - Кәлбәчәр тарих - дијаршұнаслыг музејинә бахдыгдан сонра илк дәфә дүнјада нә гәдәр зәнкин дијар ола биләчәјини вә инсанын вәтән мәнәббәтинин дәрәчәсини дәрк етмәјә башладым.

Мән Кәлбәчәрдә оларкән дәфәләрлә рајон гәзетиндә вә республика мәтбуатында музејин барәсиндә олан рә'јләри чап етдирдим. Лакин һәмишә өзүм һаггында јазылары кизләтдим, чап олунмасыны мәсләһәт билмәдим. Анчаг инди дүшүндүм ки, бу рә'јләри охучулардан кизләтсәм, онлар мәним јаздыгларымы охумагла Кәлбәчәр музеји һаггында там тәсәввүр јарада билмәзләр. Гәрара кәлдим ки, минләрлә рә'јләрден бә'зиләрини һөрмәтли охучулар охуса, онлар нечә бир зәнкин музеји итирдијимизи ајдын тәсәввүр едә биләрләр. Буна көрә дә, хаһиш едирәм ки, рә'јләрден адымы чыхармамагымы гејри - тәвазөкарлыг кими гијмәтләндирмәјәсиниз. Мән бүтүн өмрүм боју халгын гулу вә нөкәри олмушам, һәмишә зәһмәти өзүмә гардаш сечмишәм. Бу күн дә зәһмәтсиз јашаја билмирәм.

Ш А Ё И Д М У З Е Ј И

Кәлбәчәр рајон маариф шө'бәсинин мүдири ишләдијим дөврдә дә зәнкин музеј експонатлары топламышдым. Тарих үчүн чох әһәмијјәтли олан бу әшјалар мәнән сонра дагыдылды, мәнв едилди. Мәктәблиләрә тохутдурдугум мүхтәлиф чешнили халчалар «һөрмәт» газанмаг үчүн вә-зифәли адамларын машынларына «һәдијјә» верилди. Өзү-мүзә, тарихимизә бах белә лагејдик.

Бундан сонра јухарыда һаггында бәһс етдијимиз музејин тәшкилине башладым. Нанкор гоншуларымыз тәрәфиндән дагыдылан һәмин музеји јенә дә биринчи нөвбәдә мұәллимләрин вә мәктәблиләрин көмәји илә боја - баша кәтирмишдим. Музејин јарадылмасында Ингилаб Нади ровун, Саһиб Әкбәровун, Биннәт Гулијевин, Әли Казымовун, Әләмшаһ Чәфәровун, Аслан Гулијевин, бүтүн Кәлбәчәр әһалисинин бөјүк хидмәтләри олду.

Нəһајəт, бу зəнкин музеј, ичəрисиндəн бирчə дənə дə эщја чыхарылмадан, гапысы бағлы дүшмənə галды. 30 мин нүсхə шəхси китабларым, отуз беш ил əрзиндə шe'рлə јаздығым күндəликлəрим, докторлуг диссертасијам, чап едилмəјən поемаларым, шe'рлəрим, тəдгигат əсəрлəрим гузгун чајнағына кечди.

Бир гачгын кими Бақыда пəнаһландым. Бир мүддəт өзүмə кəлə билмəдим. Мənə бир нечə јердə иш тəклиф етдилəр. Лакин һəр кечə музеј јухума кирди, ојандым, јата билмəдим.

Нəһајəт, гəрара кəлдим ки, аталар үчə кими дејиб, мən дə сыфырдан башлајыб Кəлбəчəрин үчүнчү тарих - дијар-шүнаслыг музејини јарадым. Əлбəттə, бу ишин гeјри - мүмкүнлүјүнү дə дəрк едирдим. Кəлбəчəрлилəр евиндən һeч нə кəтүрə билмəјиб гачгын дүшмүшдү. Онларын музејə əввəлки кими кəмəк етмəјə һeч бир имканы јох иди. Бунула белə музеј тəшкил едə билмəсəјдим, јашаја билмəз-дим.

Јени музејин тəшкили үчүн мəдəнијјəт назири Полад Бүлбүлөгундан ичəзə алдым. Чох чəтинликлə 3 сажлы пешə мəктəбиндən бир синиф отағы музејə верилди. Јени тəшкил олуан музеј мəһв олан ики музејə шəһидлик едə билəр.

Инди сыфырдан башладығымыз бу музејин јахшы - јаман 3200 - дən артыг эщјасы вар. Музејдə бир нечə Кəлбəчəр халчасы, фармашы, хурчунлары, дуз торбалары, асмалыглары, мис габлары, рəнкарəнк кəсилиб чилаланмыш дашлары вардыр. 50 нəфəрдən чох 100 јашыны кечмиш гочанын, зијалынын вə башгаларынын тахта үзəриндə јандырма үсулу илə чəкилмиш портретлəри, мүхтəлиф тикмəлəр, күплəр, гəдим пуллар вə саир музејин экспонатлары сырасындадыр.

«Азəринформ»да Кəлбəчəрə аид чохлу фотоплонкалар ашкар етдик. Бунларын 200 - дən чохуну чыхартдырыб музејə кəтирмишик. Бурада Кəлбəчəрə, Истису курортуна, Кəлбəчəрин 100 јашлы гочаларына, мəдəнијјəт ишчилəринə, шəһид олан музејə вə с. аид фотолар вардыр. Бунлардан башга да чохлу Кəлбəчəр фотолары топламышыг. Кəлбəчəрдə чыхан рəјон гəзетинин 7 иллик нүсхəлəринин үзүнү чыхарыб экспоната чевирмишик. Шəһид олан музејдə адəт - əн'əнəлəр кипслə дүзəлдилмиш фигурларла вə шe'рлəрлə мүшəјиəт едилиб тамашачылара

көстөрилирди. Бақыда бу имканымыз олмады. Лакин шәкилләр чәкдириб һәммин иши дә бурада давам етдиририк.

Бүтүн кәлбәчәрли гачгынларын учоту, онларын һарада јерләшмәси, өләнләрин һарада дәфн олунмасы барәдә музәјдә мә'луматлар вардыр. Хејли мигдарда гәдим пуллар әлдә етмишик. Бир сөзлә, јени үчүнчү Кәлбәчәр музәји јаранмагдадыр.

Азәрбајчанын бир кушәси олан Кәлбәчәрин мадди тарихинин - јени музәјинин тәшкил едилмәсиндә кәлбәчәрлиләрдән Елдар Һәсәновун, Әлөвсәт Ағаларовун, Әләмшаһ Чәфәровун, Ваһид вә Надир Һәсәнов гардашларынын, Һилал Гәдимовун, Расим Рәсуловун, бузовналы Намиг Шыхәлијевин, газәхлы Рүстәм Рүстәмовун, лачынлы Әдаләт Фәтәлијевин, Сә'ди Әһмәдовун, Фаиг Имрановун вә чәбрајыллы Аллаһверди Долухановун, јенә дә кәлбәчәрли Казым Абдуллајевин вә башгаларынын гајгыларыны дәрин миннәтдарлыгла гејд едирәм. Музәјин зәнкинләшмәси үчүн Чаһанкир Илдырымзәдәнин мүтәмади олараг китаблар һәдијјә етмәсинә көрә она түкәнмәз еһтирамымы билдирирәм.

Үчүнчү «Шаһид» музәјә көмәк едәнләрдән бири олан Әләмшаһ Чәфәровла сөһбәтин тәәссуратындан:

Д Е Д И

Сөјләдим дирилдәк шәһид музәји,
Әләмшаһ бу ишә «афәрин»- деди.
Сөјләди бәхтиндән етмә килеји,
Зәһмәт көһләнинә бир дә мин,- деди.

О, үрәкдән севир јурду, елини
Севир адәтини, севир дилини.
Музәјә узадыб көмәк әлини,
Јенә гуруб - јарат, сусма, дин,- деди.

Деди: - Һаггын јохдур руһдан дүшмәјә,
Дәрдин зәмисини чалыш бичмәјә,
Өјрәнмисән зәһмәт ичрә бишмәјә,
Музәј гуруб, Шамил, јаша мин,- деди.

1994.

Бүтүн хејирхаһ инсанлары вә имканы олан кәлбәчәрли-
ләри шәһид олан музејин дирилмәсинә көмәк етмәјә ча-
ғырырыг. Онларын һамысыны индидән Кәлбәчәрдә ача ча-
ғымыз бу јени музејин тәнтәнәли ачылыш мәрәсиминә
дә'вәт едирәм.

КӘЛБӘЧӘР ЈАДЫНА ДҮШҮРМҮ, ШАМИЛ ?

Бу китабы јазаркән чох адамларла кәрүшмәли олдум.
Мәнә ән ағыр тә'сир едән, гәлбими сарсыдан о иди ки,
гачгынлыгын бәласындан јаныб говрулан бә'зи кәлбәчәр-
лиләр кәндләриндәки булагларын, јайлагларын, гајаларын,
күнәјләрин, гузејләрин, дәрәләрин, тәпәләрин, јамачла-
рын, зирвәләрин адларыны тамам - камал јадларына сала
билмирдиләр. Беш илин ајрылыгы јаддашларында унут-
ганлыг әмәлә кәтирмишди. Бәс арадан узун илләр кечсә
нечә? Бу суала чаваб ахтаранда гәлбими ваһимә бүрүдү.
Дәһшәтә кәлдим. Јурд-јувамызын адларыны унутмаг, әс-
линдә өзүмүзү унутмаг демәкдир.

Бүтүн бунлары дүшүндүкчә белә бир китабын јазылма-
сыны зәрури сандым вә онун јазылмасыны мәнә мәсләһәт
көрән һәмјерлимиз Елдар Һәсәнова, Әләвсәт Ағаларова
үрәјимдә тәшәккүр етдим. Бәли, јаддашлардан унутган-
лыгы силмәк лазымдыр, чалышдым ки бу китаб, Кәлбәчәр
һаггында јаддашларын јардымчысы олсун. Бу фикир ки-
табын әввәл тәртиб етдијим планыны алт - үст етди. Бу-
нунла да мүәјјән бир жанрла јазмагы бир кәнара гојуб,
Кәлбәчәрин мүхтәлиф саһәләри барәдә сөһбәт ачмагы
даһа кәрәкли һесаб етдим. Адамларла сөһбәт едәркән белә
суал да ешидирдим: - Кәлбәчәр јадына дүшүрмү, Шамил?
Бу суаллары динләдикчә дүшүнүрдүм: - Доғруданмы,
Кәлбәчәри, онун әсрарәнкиз тәбиәтини, көз охшајан
мәнзәрәләрини, мин бир чичәкли јайлагларыны, дәрә-
ләрини, бәрәләрини, чајларыны, булагларыны, јалларыны,
јамачларыны, тилләрини, зирвәләрини, мешәләрини, кол-
ларыны унутмаг олармы? Бу суаллара чаваб олараг күн-
дәлијимә онларла ше'рләр јазырдым. Онлардан бири бе-
ләјди:

У Н У Т М А Г О Л А Р М Ы

Кэлбэчэр јадына дүшүрмү, Шамил?
Мәнэ белә суал вермә, гардашым.
Арадан кечсә дә нечә - нечә ил,
Унутмаз о чәннәт јурду јаддашым.

Кэлбэчэр јадына дүшүрмү, демә,
Һәр ан јадда олан јада дүшәрми?
Үрәјин одланыб биширми, демә,
Инсан бундан бетәр ода дүшәрми?

Дәрд мәни торпағын алтына салса,
Гәбримин үстүндә от битсә әкәр;
Шүбһәм јох, онлары диндирән олса,
Һамы јана - јана Кэлбэчәр дејәр.

Унутмаг олармы һеч Дәлидағы,
Ләгәбим, атамды, анамды мәним.
Онун һәр ојлағы, һәр бир јажлағы,
Соналар ичиндә сонамды мәним.

Унутмаг олармы һеч Кэлбэчәри,
Һәјатда чанымды, руһумду мәним.
Унутмаг олармы Тутгу, Тәртәри,
Бәдәнимдә ахан ганымды мәним.

Логман Истисују унудараммы,
Һәсрәти сәмаја галхан аһымды.
Муровсуз, Кејтисиз сөјлә вараммы?
Гулујам, һәр бири улу шаһымды.

Сарыјердә ахан «Чобан булағы»,
Искәндәр кәздији «Абы - һәјат»дыр.
«Мансыр»ы ахыдан Гочдаш јажлағы,
Дүшмән таптағында галмаға матдыр.

Сәмәдли, Шәмширли, «Чејран булағы»,
Инди вәһшиләрә чешмә олубдур.
Аран елатынын јолу - јолағы,
Јажлағы саралыб, јәгин солубдур.

Дүнјанын көзәли «Алакөлләр»дә,
Гызылбалыглары овлајыр дыға.
Дәрилир чичәкләр, әлван күлләр дә,
«Ахчи»ләр телинә тахылыр чыға.

Кечә дә, күндүз дә ара вермәдән,
Кәлбәчәр гызылы дашыныб кедир.
Нәһәнк булдозерләр ачдыгча мә'дән,
Дағлар виран олуб ашыныб кедир.

Елин вары - јоху олубду талан,
Мешәләр гырылыб дашыныр инди.
Сарајтимсал евләр олубду јалан,
Ғими дә сөкүлүб гашыныр инди.

Дашыныр ағ мәрмәр, дөвәкөзүмүз,
Кәсилиб дашыныр туф мә'дәнләри.
Өзүмүзә, ғәним олдуғ өзүмүз,
Дүшмәнә бәхш етдик биз Кәлбәчәри.

Унутмағ олармы бу ситәмләри,
Ғәлә гоча тарих сынајыр бизи.
Јурдумуз тапдаға дөнәндән бәри,
Бабаларын руһу ғынајыр бизи.

Јох, күнаһ ишләтдим, сынамағ азды,
Сынагдан ағүзлә чыхмағ кәрәкди.
Кобуд сәһв ејләдим, ғынамағ азды,
Күләшиб дүшмәни јыхмағ кәрәкди.

Унудулан дејил ел - оба јасы,
Дәрди Дәлидағдан ағырды елин.
Биздән тәләб едир: - Алын ғысасы -
Өзүнү Тәртәрә атан ғыз - кәлин.

Унудулан дејил шәһидләр ғаны,
Биздән тәләб едир: - Ғалхын ајаға!
Сиздә гејрәт ғаны, чәсарәт ғаны?
Јурдумузу тапдағ ејләјиб дыға.

Биздән тэләб едир, Хочалы, һәр јан -
Шушамыз, Кәлбәчәр, Чәбрајыл, Лачын,
Фүзули, Губадлы, Ағдам, Зенкилан,
Дејир галхыб икид мејданы ачын.

Унутмаг олармы о торпаглары,
Бирләшиб гејрәтә долмалыјыг биз.
Мүгәддәс араны, улу дағлары,
Дүшмәндән керијә алмалыјыг биз.

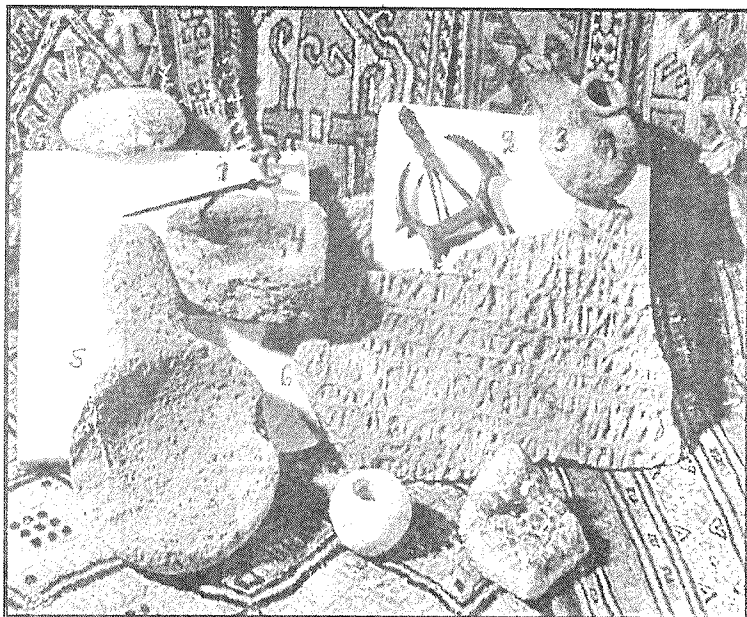
Унутмаг олармы һеч Кәлбәчәри,
Һәјатда чанымды, руһумду мәним.
Унутмаг олармы Тутгу, Тәртәри,
Бәдәнимдә ахан ганымды мәним.

Гејрәтә долуб јурд - јувамызы, мүгәддәс торпаглары-
мызы кери алмајынча бир ан да олсун бу истәји, бу арзу-
ну унутмаға һеч бир һаггымыз јохдур.

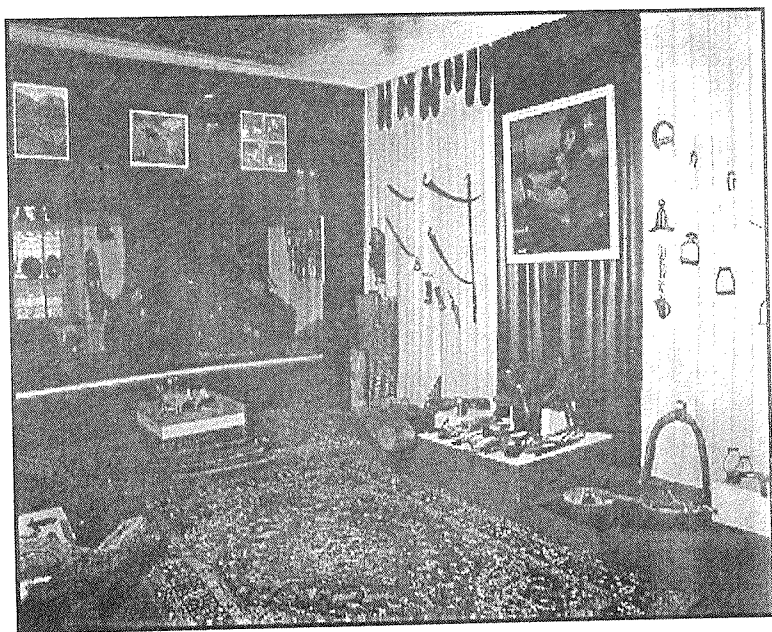
ЛАЧЫН РАЈОНУ
БҮЛӨВЛҮК КЭНДИ
Ш А М И Л Э С К Э Р О В

октјабр 1992-чи ил.

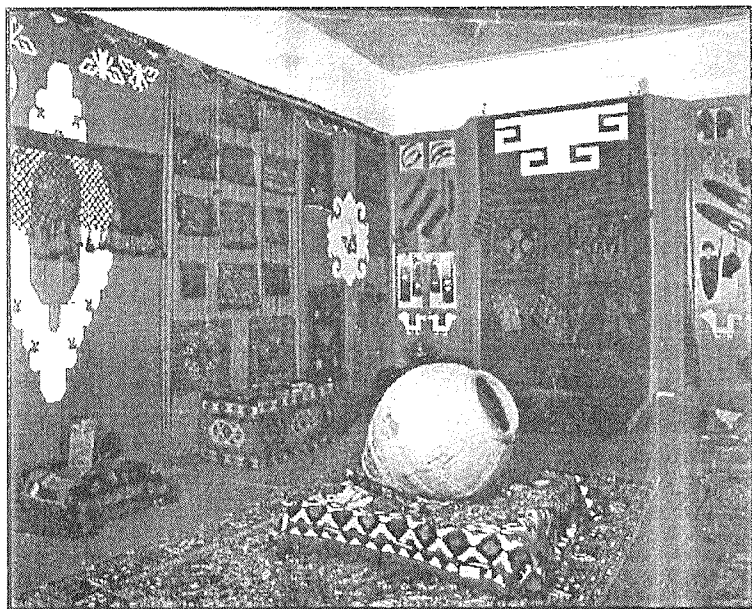

ШӘҢИД МУЗЕЛИН ӘШЈАЛАРЫНДАН

- 1.Бүрүнчдән гурд тотеми; 2.Бүрүнчдән кечә тотеми;
- 3.Сахсы гара чыраг; 4.Даш гара чыраг; 5.Даш чөмчә;
- 6.Даш үзәриндә шәбәкә жазы.

ШӘИД МУЗЕЛДӘ ОЛАН КӘНД
ТЭСӘРРҮФАТЫ ӘШЈАЛАРЫНДАН

ШӘҺИД МУЗЕЛИНДӘ ОЛАН
МӘИШӘТ ЭШЈАЛАРЫНДАН

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Азәрбајчанын зүмрүд тачы -----	3
Ону таныдасан аләмә кәрәк -----	10
Абидәләр, галалар -	
Көрүб һәдсиз бәлалар -----	12
Абидәләр ган аглајыр -----	24
Көзәл јајлаглар,	
уча гајалар, сәрин булаглар -----	32
Узун өмүр сүрәнләр,	
Јүз јашыны көрәнләр -----	56
Јүзү кечиб јашајанлар,	
Ел тәсиби дашыјанлар -----	59
Гоша мәнәббәт-	
Јаша мәнәббәт -----	62
Агсаггаллар агбирчәкләр	
ел - обаја кәрәкләр -----	65
Көзәллик мәскәни улу Кәлбәчәр,	
һәр биткиси лоғман, һәр дашы көвһәр -----	79
Дәрман биткиләри -----	79
Зәнкин мешәләр,	
бағлы кушәләр -----	80
Даш хәзинәләри -----	81
Һәр обасы, һәр ели мәрд,	
доста мәлһәм, дүшмәнә дәрд -----	87
Әмәксевәр, гонагпәрвәр адамлар -----	87
Зијалы - Күнәш нуру,	

үрөкләрин гүрүрү -----	90
Адлы - санлы мүүллимләр, сизи унутмаз елләр-----	91
Һүгүгшүнаслар, полисләр, һәрбчиләр -----	102
Һәр јердә үз ағарданлар -----	109
Кәлбәчәрли шаирләр, сөз сечмәкдә маһирләр-----	114
Кәлбәчәр ашыглары, мәчлис јарашыглары -----	121
Кәлбәчәрли тәбибләр, үрөкләрә һәбибләр -----	129
Игтисадчылар, кәнд тәсәррүфаты мүтәхәссисләри, мүһәндисләр, технологлар	134
Рәһбәр вәзифәдә чалышанлар -----	140
Дилдән касыб олмајанлар, сөз алтында галмајанлар	
Кәлбәчәр ләтифәләри -----	143

КӘЛБӘЧӘРИН ГӘМ ДАСТАНЫ, ВИРАН ОЛАН КҮЛҮСТАНЫ

Әввәлдән гојулан горхулу бүнөврә-----	173
Кәлбәчәрин гәм дастаны -----	176
Һәр күн, һәр һәфтә, һәр ај, күндәликдә һај - һарај-----	178
Шәһид балалар, бөјүк балалар -----	181/
Ағдабан фачиәси-----	184
Һүчум јахынлашса да -----	190

Күндәликдән сәтирләр -----	191
Нәһажәт, ағыр хәјанәт, нанкор гоншулара јаратды фүрсәт -----	192
Дәдә Шәмшир -----	208
Истису -----	214
Көјчә дәрди -----	215
Вәтән оғул итирди -----	216
Кәлбәчәр гачгыны /Нәриман Ғәсәнзадә/ -----	217
Вәтән оғул итирди -----	220
Көзүндән узаға кедә билмирәм -----	222
Көрүрәм -----	223
Јәгин. -----	223
Сиз, еј -----	224
Үрәк фәрјадым -----	226
Шамиләм -----	227
Лачын, ајаға галх! Кәлбәчәр, ојан! -----	228
Чәтин -----	228
Јазылар -----	229
Бир Вәтән итирмишәм -----	230
Мә'нәви сәрвәтләр хәзинәси -----	230
Гара хәбәрин әкс - сәдасы -----	231
Кәлбәчәр һарајы/Нәби Хәзри/ -----	231
Кәлбәчәр јангысы -----	235
Хәлил Рза тәәччүбү -----	238
Тојда да Вәтән дәрди,вајда да Вәтән дәрди -----	239
Ағласын -----	244
Кәлбәчәрдән кәлән гары/Зәлимхан Јағуб/ -----	245

Кэлбәчәрдән кәлән гары/Зәлимхан Јагуб/ ----	245
Шәмширин /Агачавад Әлизадә/ -----	247
Кэлбәчәрдән кәлән кәлин /Мүрвәт Гәдимоглу/	248
Дәмирчинин фәрјады -----	249
Кэлбәчәр шәһидләри -	
Вәтәнин икидләри -----	252
Көзләјир биздән -----	252
Кэлбәчәр шәһидләри -----	253
Шәһид музееј -	
Шаһид музееј -----	263
Шәһид музееј -----	264
Тәбиәтин музеејидир Кэлбәчәр -----	266
Шаһид музееј -----	300
Деди -----	302
Кэлбәчәр јадына дүшүрмү Шамил? -----	303
Унутмаг олармы -----	304
Китабын ичиндәкиләр -----	311

Танымыш зијалылардан Бәһмән Мәммәдов, гәзет редакторларындан Ыйдајет Елвүсал, Зимистан Һәсәнов, Әзиз Бајрамов, ел шаирләриндән Вәли Сүлејман Чичәкдағлы (ики китабы нәшр олунуб), Сабир Мустафајев (атасы Гурбанәли киши дә шаирдир), ишпаатчылардан Аллаһверди Бәндәлијев, Ислам Нәчәфов, Шаһсувар Абдуллајев, Һәкимләрдән Һәсән Бабајев, кеологлардан Телман Ханларов, рәһбәр ишчиләрдән Хәлил Әлијев, малијәчиләрдән Мөһүббәт Асланов, мүәллимләрдән Һүсәйн Бабајев, Вагиф Әскәров, Әләмдар Әмирасланов вә бир чох башгалары кими габагчыл кәлбәчәрли кадрлар астанилән гәдәрдир. Ошларын һамысынын адларыны чәкмәк мүмкүн олмады.

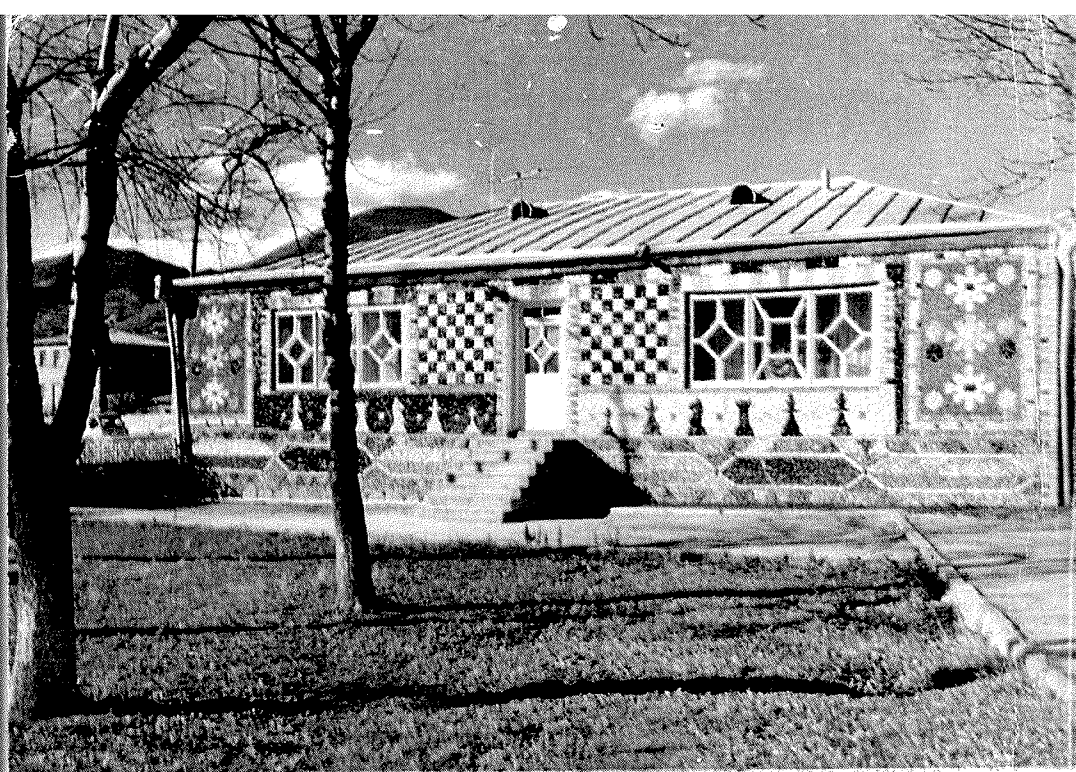
Аллаһ гојса јазылмасыны нәзәрдә тутдуғumuz «Кәлбәчәрлиләр» адлы китабда онларын да адларыны чәкәрик.

Мүәллиф бу китабын ишыг үзү көрмәсинә сәбәбкар оланлара өз дәрин миннәтдарлығыны вә тәшәккүрүнү билдирир.

Китабын үз габығында Кәлбәчәрин шәһид олмуш музејинин арха дивары. Китабын архасында Кәлбәчәр «Шаһмат мәктәби» бинасынын өн дивары. Һәр ики бина диварларында көрдүјүнүз нахышларын ләјиһәсини Шамил Әскәров вермишдир вә бурада ишләнилән 2000-дән артыг рәңк чаларлары олан дашлар онун әлләри илә топланмышды.

Китабын архасында Истису курортундан бир көрүнүш дә өз әксини тапмышдыр.

Китаб «ТС» фирмасынын мэтбөөсіндө
офсет үсулу илэ чап олунуб
Кағыз форматы 84/60 1/16
Сифариш № 133
Тираж 1000

PDF:

Enstîtuya Kurdî ya Qefqasyayê

Web:

<https://www.ensiklopediyakurdi.com/>

Tel.:

+7 918 073 48 79

